

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA PARASAL BİRLİĞİ'NİN MAKROEKONOMİK
PERFORMANS ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

DURMUŞ ÇAĞRI YILDIRIM

ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT DOKTORA

KOCAELİ, 2011

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA PARASAL BİRLİĞİ'NİN MAKROEKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE
ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR ANALİZ

DOKTORA TEZİ

DURMUŞ ÇAĞRI YILDIRIM

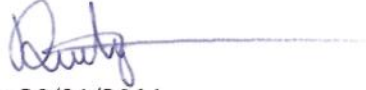
ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT DOKTORA

DANIŞMAN: PROF. DR. NEŞE ERİM

KOCAELİ, 2011

Doktora tezi olarak sunduğum "Avrupa Parasal Birliği'nin Makroekonomik Performans Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz" adlı tezin, tarafımca ve akademik etik kurallar çerçevesinde, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin dipnotlarda ve yararlanılan yayınlarda gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

İmza

Tarih

: 20/01/2011

Adı ve Soyadı

: Durmuş Çağrı YILDIRIM

Durmuş Çağrı Yıldırım tarafından hazırlanan “Avrupa Parasal Birliği'nin Makroekonomik Performans Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz” adlı bu çalışma jürimizde Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ünvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu:

İmzası

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Neşe ERİM

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Seyfettin ERDOĞAN

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Erdal Tanas KARAGÖL

Jüri Üyesi : Doç.Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Hilal BOZKURT

Sınav Tarihi:23/12/2011

Enstitü Yönetim Kurulunun Onay Tarihi ve Karar No: 28/12/2011-30

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	5
1.2. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	12
1.2.1.1. Dar Anlamda Ekonomik Bütünleşme	13
1.2.1.1. Geniş Anlamda Ekonomik Bütünleşme	13
1.3. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİSİ.....	14
1.3.1. Gümrük Birliği Teorisi.....	14
1.3.2. İkinci En İyi Teorisi	15
1.3.3. Kutuplaşma Teorisi ve Yakalama Paradigması	16
1.4. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME ŞEKİLLERİ	17
1.4.1. Serbest Ticaret Bölgesi.....	18
1.4.2. Gümrük Birliği	18
1.4.3. Ortak Pazar	18
1.4.4. Ekonomik Birlik.....	19
1.4.5. Parasal Birlik	19
1.4.6. Tam Ekonomik Birlik.....	20
1.5. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN STATİK VE DİNAMİK ETKİLERİ.....	21
1.5.1. Ekonomik Bütünleşmenin Statik Etkileri.....	21
1.5.1.1. Ticaret Doğurucu Etki	22
1.5.1.2. Ticaret Saptırıcı Etki	24
1.5.2. Ekonomik Bütünleşmenin Dinamik Etkileri	26

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN BİR AŞAMASI OLARAK PARASAL BİRLİK

2.1. PARASAL BİRLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	28
2.2. OPTİMUM PARA SAHASI TEORİSİ.....	31
2.2.1. Robert A. Mundell: Faktör Hareketliliği.....	35
2.2.2. Ronald I. McKinnon: Ekonominin Dışa Açıklığı	38
2.2.3. Peter Kenen: Ürün Çeşitliliği	42
2.2.4. James C. Ingram: Finansal Entegrasyon	46
2.2.5. J. Marcus Fleming: Enflasyon Oranlarının Benzerliği.....	48
2.3. PARASAL BİRLİĞİN BİRLİK DÜZEYİNDE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ... 48	
2.3.1. Parasal Birliğin Maliyetleri	48
2.3.1.1. Para Politikasından Feragat Edilmesi.....	49
2.3.1.2. Bölgesel Makroekonomik Dengesizliklerin Artması	50
2.3.1.3. Ücret Esnekliği ve İşgücü Hareketliliğinin Mevcut Olmaması	50
2.3.1.4. Talep Kaynaklı Dengesizliklerin Artması.....	55
2.3.1.5. Mali İnisiyatifin Zayıflaması.....	59
2.3.2. Parasal Birliğin Avantajları	60
2.3.2.1. Kaynakların Tahsisinde Etkinliğin Artması ve Kur Belirsizliğinin Azalması	60
2.3.2.2. Politika Koordinasyonuna Bağlı Refah Kazancı.....	61
2.3.2.4. İşlem Maliyetlerinin Ortadan Kaldırılmasından Kaynaklanan Doğrudan Kazançlar.....	62
2.3.2.5. İşlem Maliyetlerinin Ortadan Kaldırılmasından Kaynaklanan Dolaylı Kazançlar	63
2.3.2.6. Finansal Entegrasyonun Güçlenmesi	64
2.3.2.7. Merkez Bankalarının Tutması Zorunlu Rezerv Gereksiniminin Azalması.....	65
2.4. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	65
2.4.1. Batı Avrupa Topluluğu.....	66
2.4.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu	67
2.4.3. Roma Anlaşmaları.....	68
2.4.4. Maastricht ve Kopenhag Zirveleri.....	70
2.5. AVRUPA PARASAL ENTEGRASYONUN AŞAMALARI	71
2.5.1. Birinci Aşama.....	72

2.5.2. İkinci Aşama APE (Avrupa Para Enstitüsü) ve AMB (Avrupa Merkez Bankası) kurulması	73
2.5.3. Üçüncü Aşama	76
2.6. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİ'NİN BİRLİK DIŞI ÜLKELER ÜZERİNE ETKİLERİ	76
2.6.1. AB'deki Yüksek Büyümenin Taşma Etkisi	78
2.6.2. AB'deki İktisadi Dalgalanmaların Yüksek Senkronizasyonunun Etkisi	79
2.6.3. Euronun, Dış Ticaret İşlemlerinin Faturalandırılmasında Kullanımı.....	80
2.6.4. Birlik İçindeki Kur Farklılığının Ortadan Kalkmasının Etkileri	83
2.7. PARASAL BİRLİK ÖRNEKLERİ.....	84
2.7.1. Ulusal Para Birliği Örnekleri.....	84
2.7.1.1. ABD Parasal Birliği	84
2.7.1.2. İtalyan Parasal Birliği.....	86
2.7.1.3. Alman Parasal Birliği	87
2.7.2. Çok Uluslu Parasal Birlik Örnekleri	89
2.7.2.1. Latin Parasal Birliği	89
2.7.2.2. İskandinav Parasal Birliği	91
2.7.2.3. Singapur ve Brunei Parasal Birliği.....	93
2.7.2.4. Doğu Karayip Para Alanı	94
2.7.2.5. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Parasal Birliği.....	94
2.7.2.6. Batı Afrika Parasal Birliği.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARASAL BİRLİĞİN ETKİLERİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK BİR ANALİZ

3.1. PARASAL BİRLİĞE GEÇİŞİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ	97
3.1.1. Parasal Birlik Üyesi Ülkelerin Makro Ekonomik Görünümü	97
3.1.2. Birlik Dışı Ülkelerin Makro Ekonomik Görünümü	110
3.2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	118
3.3. VERİ SETİ	128
3.4. PANEL VERİ ANALİZİ	131
3.4.1. Havuzlanmış EKK Modeli	131
3.4.1.1. Sabit Etkiler Modeli	132
3.4.1.2. Rassal Etkiler Modeli	136

3.4.2. Panel Birim Kök Testi.....	138
3.5. AMPİRİK ANALİZ.....	141
3.5.1. Çekim Modeli.....	142
3.5.2. Ticaret Çekim Modeli.....	145
3.5.2.1. Birim Kök Test Sonuçları.....	146
3.5.2.1. Ticaret Çekim Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları.....	147
3.5.3. Hasıla Çekim Modeli.....	149
3.5.3.1. Birim Kök Testi.....	150
3.5.3.2. Hasıla Çekim Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları.....	151
3.5.3.2.1. Birlik Ülkelerinin Ekonomik Büyüklüğünün Göz Önüne Alınmadığı Durumda Elde Edilen Sonuçlar.....	151
3.5.3.2.2. Birlik Ülkelerinin Ekonomik Büyüklüklerinin Göz Önüne Alınması İle Elde Edilen Sonuçlar.....	154
POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	161
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA.....	172

ÖZET

Avrupa Parasal Birliği'nin etkileri gerek akademik yazında gerekse kamu oyunda tartışılan bir konudur. Bu konunun ampirik düzeyde araştırılması ile elde edilecek bulgular, birlik üyelerinin iktisadi durumuna ışık tutmaktadır. Diğer taraftan birlik dışı ülkelerin iktisat politikalarını şekillendirmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı, 1988-2009 döneminde 24 OECD ülkesi için parasal birliğin, makro ekonomik performans üzerine etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın hipotezi: "Avrupa parasal birliği, birlik ülkelerinin ticaret hacmi üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir." şekilde kurulmuştur. Ancak tezin temel vurgusu makroekonomik performans üzerinedir. Makroekonomik performans açısından bakıldığında ticaret doğurucu bir etki, parasal birliğin makroekonomik performansı pozitif şekilde etkilediğini göstermemektedir. Diğer bir ifade ile parasal birlik başta ticaret olmak üzere farklı kanallarla ekonomi üzerinde etkilere sahiptir. Bu bağlamda ele alınan ikinci hipotez: "Avrupa parasal birliği hasıla üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir." şeklinde kurulmuştur.

Bu hipotezlerin test edilmesi, parasal birliğin makroekonomik etkilerine ışık tutarken, Türkiye gibi Avrupa Birliği ile yakın ticari ilişkiler içerisinde bulunan aday ülkelere politika önerileri getirilebilecektir.

Elde edilen bulgulara göre Avrupa Parasal Birliği'nin, dış ticaret üzerinde pozitif bir etkisi mevcuttur. Diğer taraftan hasıla üzerindeki etkisi ya mevcut değildir ya da ağırlıklı olarak negatiftir. Mali birlik olmaksızın kurulan parasal birlik, her ne kadar ticaret üzerinde pozitif bir katkıya sahip olsa dahi politika yapıcıların uygulamalarını sınırlandırarak makroekonomik performans üzerinde negatif bir etkiye sahip olmaktadır. Böylece mali politika ile desteklenmemiş para politikası uygulamaları makroekonomik performans üzerinde negatif bir etkiye sahip olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Parasal Birlik, Avrupa Birliği, Panel EKK, Panel Koentegrasyon, Makro Ekonomik Performans.*

ABSTRACT

The effects of European Monetary Union is a subject which have been discussed both in academic literature and public. The search of this subject in empirical level point out economic situation of union countries. On the other hand, it is important in shaping the economic policies of non-union countries.

From this point, the aim of this study is to highlight the effect of monetary union on macroeconomic performance for 24 OECD countries in 1988-2009 period. The hypothesis of this study has been established as: “European Monetary Union has a positive effect on trade volume of union countries”. However, the focus of the thesis is an macroeconomic performance. In terms of macroeconomic performance, the trade creation effect does not point out that monetary union has a positive effect on macroeconomic performance. In other words, monetary union has effects on economy in different channels. In this context second hypothesis has been established as: “European Monetary Union has a positive effect on output”.

Testing these hypothesizes will put forward the effects of monetary union on macroeconomic performance at the same time policy recommendations can be borrough to the candidate countries which have close trade relations with EU, like Turkey.

According to findings, European Monetary Union has a positive effect on foreign trade. On the other hand, monetary union does not have any effect on output mainly or has an negative effect. Although a monetary union without fiscal union has a positive contribution on trade volume it has a negative effect on macroeconomic performance by limiting applications of policy makers. Thus monetary applications which are not supported with fiscal policy has a negative effect on macroeconomic performance.

Key Words: *Monetary Union, European Union, Panel OLS, Panel Cointegrasyon, Macro Economic Performance.*

KISALTMALAR LİSTESİ

AREA	: Yüzölçümü
DIST	: Mesafe
E	: Uluslar Arası Ticaret Çekim Gücü
EMU	: Avrupa Parasal Birliği Yapay Değişkeni
EXP	: İhracat
FTA	: Serbest Ticaret Anlaşması
GDP	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GDPPC	: Kişi başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GF	: Yer Çekimi Kuvveti
IGDPPC	: Başlangıç Kişi Başı Hasıla Seviyesi
IMP	: İthalat
INF	: Enflasyon
INV	: Yatırım Oranı
L (ln)	: Doğal Logaritma
LANG	: Dil
M	: Kütle
<i>n</i>	: Nüfus Artış Hızı
NEXP	: Dışa Açıklık Oranı
P_GDP	: Ticaret Ortağı Ülkenin GSYİH rakamı
PARTNER_GDP	: Ticaret Ortağı Ülkenin GSYİH rakamı
POP	: Nüfus
POP_PARTNER	: Ticaret Ortağı Ülkenin Nüfus rakamı
PPC_GDP	: Ticaret Ortağı Ülkenin Kişi Başı GSYİH rakamı
PS	: İlk okul seviyesinde kayıtlı öğrenci sayısı
SS	: İkinci okul seviyesinde kayıtlı öğrenci sayısı
Trade	: Ticaret Hacmi
u	: Hata terimi
y	: Kişi Başı Hasıla
Z	: Kontrol Değişkenleri

GİRİŞ

İktisadi düşüncenin tarihsel gelişim sürecinde dış ticarete farklı perspektiflerle yaklaşmıştır. Merkantilist ekolün dış ticarete ilişkin önerileri ticaret fazlası verilmesi yönündedir. Ticaret fazlası verilmesi için ihracatın teşvik edilerek ithalatın kısıtlanması gerekmektedir. Klasik ekolün dış ticarete bakışı farklıdır. Adam Smith, içinde bulunduğu dönemin şartlarını gözlemleyerek serbest ticaretin ulusal ve uluslararası düzeyde gelişiminin refah maksimizasyonu açısından gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ricardo ise serbest ticaret ile her ülkenin sermaye ve emeğini en verimli alanlarda istihdam edeceğini ifade etmiştir. Serbest ticaretin mahsurlarına yönelik eleştiriler geliştirilmiş ise de uzun yıllardır serbest dış ticaretin lehine bir tutum ortaya konduğu görülmektedir. Ticaretin serbestlik seviyesi ülkeler arasındaki anlaşmalar çerçevesinde belirlenmektedir. Dış ticaret serbestisinin taraf ülkeler üzerinde kazanç sağlayıcı etkileri mevcuttur. Bu etkilerden ötürü ülkeler, dış ticareti canlandırmak için politikalar üretebilmektedirler. Bu politikalardan bir tanesi ticaret engellerinin kaldırılarak taraf ülkelerin bütünleşmeye gitmeleridir.

Ekonomik bütünleşme uluslararası ve bölgesel düzeyde olabilmektedir. Uluslararası ekonomik bütünleşmede ülkeler, uluslararası ticaret örgütlerinin gözetiminde dış ticaretlerini düzenlemektedirler. Bölgesel düzeyde ekonomik bütünleşmede bir grup ülke birbirlerine serbesti sağlarken üçüncü ülkelere karşı ticaret engellerini korumakta ya da artırmaktadırlar. Bu çalışmanın konusu gereği ekonomik bütünleşme bölgesel anlamda incelenmektedir.

Bölgesel ticaret anlaşmaları ile ülkeler ekonomik bütünleşmeye gitmekte böylece serbest ticaretin refah kazancını artırmayı hedeflemektedirler. Ekonomik bütünleşmeye taraf ülkeler için bütünleşmenin etkileri değişebilmektedir. Bu bağlamda bütünleşmenin statik ve dinamik anlamda farklı etkiler doğurduğu gözlenmektedir. Statik anlamda ekonomik bütünleşme, en düşük maliyetli üreticinin birlik içinde olması durumunda ticaret doğurucu aksi durumda ise ticaret saptırıcı etkilere neden olabilmektedir. Dinamik etkiler arasında ise monopol gücünün kırılması, artan pazar büyüklüğü ile ölçek ekonomilerinden yararlanılması sayılabilmektedir.

Ekonomik bütünleşmenin taraf ekonomiler üzerine etkileri, bütünleşmenin kapsamına göre değişmektedir. Ekonomik bütünleşmeler en dar kapsamlıdan en geniş kapsamlı olana doğru şu şekilde sıralanabilir: Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik, Parasal Birlik, Tam Ekonomik Birlik. Bu çalışmada ekonomik bütünleşmenin ileri bir aşaması olarak parasal birlik üzerinde durulacaktır.

Parasal birliğin teorik çerçevesini Optimum Para Sahası Teorisi oluşturmaktadır. Optimum para sahası, parasal birlik oluşturacak ülkelerin karakteristik özelliklerini sunarken ortak para alanının tanımlanması için teorik bir çerçeve çizmektedir. Bu bağlamda optimum para alanı, ortak bir para kullanmayı tercih eden ülkelerin katlandıkları maliyetler ve elde ettikleri kazançları araştırarak para sahasının optimum büyüklüğünü ortaya koymaya çalışmaktadır. Optimum para alanına başlıca teorik katkılardan birini yapan Mundell, optimum para alanının teorik olmaktan ziyade ampirik bir konu olduğunu vurgulamıştır. Optimum Para Sahası Teorisi parasal birliğe üye olacak ülkelerin sahip olmaları gereken karakteristik özellikleri ortaya koymaktadır. Ancak parasal birliğin fayda ve maliyetlerinden hangisinin ağır bastığına ilişkin kesin bir saptama yapamamaktadır. Bu bağlamda parasal birliğin birlik ülkeleri üzerindeki etkisinin analizi, ampirik bir konu haline gelmektedir.

Parasal birliğe üye ülkeler, başta döviz kurlarını sabitlemekte ve para politikası uygulamalarını uluslararası bir otoriteye terk etmektedirler. Kurların sabitlenmesi üye ülkeler arasındaki kur volatilitésinin yol açacağı zararlı etkileri ortadan kaldırarak bu ülkelere fayda sağlamaktadır. Ancak parasal birliğin bunun yanı sıra birçok faydası ve maliyeti bulunmaktadır.

Parasal birliğin, birlik ülkelerine maliyetlerinin başında para politikasında özerkliğin kaybedilmesi yer almaktadır. Parasal birliğe üye olan ülkeler para politikası uygulamalarını uluslararası bir para otoritesine devretmektedirler. İkinci olarak bölgeler arasındaki büyüme farklılıklarının mevcut olması durumunda sermaye, ücretlerin daha düşük ve büyümenin görece yüksek olduğu ülkeleri tercih edecektir. Sermaye yoğunlaşması dolayısıyla büyüme farklılıkları artacaktır. Parasal birliğe dahil olan ülkeler birlik içinde bir talep kayması durumunda enflasyon ya da işsizlikle karşı karşıya kalacaklardır. Ancak birlik üyesi ülkelerde ücretlerin aşağı ve yukarı doğru esnek olması ya da emeğin ülkeler arasında hareketli olması durumunda talep kayması otomatik olarak dengeye gelecektir. Ödemeler dengesizliği parasal birlik içinde enflasyon oranlarının artmasına neden olacaktır. Diğer taraftan mobil işgücü ve

sermaye, vergi oranlarının daha düşük olduğu ülkelere hareket edecektir. Dolayısıyla vergi rekabeti ortaya çıkacak ve vergi oranları üzerinde düşme yönünde bir baskı ortaya çıkacaktır. Parasal birliğe geçiş ile birlikte para basma yetkisi uluslararası bir otoriteye devredildiği için senyoraş geliri ortadan kalkacaktır.

Ülkelerin parasal birliğe katılmalarını sağlayan başlıca neden parasal birliğin işlem maliyetlerini azaltıp fiyat şeffaflığını artırarak birlik içinde kaynakların daha etkin tahsisine yol açacak olmasıdır. Diğer taraftan politika koordinasyonunun olduğu durumda üye ülkelerin refah seviyesi üzerinde pozitif bir etki ortaya çıkabilir. Parasal birliğin en gözle görülür kazancı, ulusal paraların birbirine dönüştürülmesinin yol açacağı maliyetin ortadan kalkmasıdır. Paraların dönüşümüne aktarılan kaynakların mal ve hizmet üretimine tahsis edilmesi refaha katkı sağlayacaktır. Parasal birlik, döviz kuru volatilitelerini azaltması ve tek bir paranın piyasada kullanılmaya başlanması ile finansal entegrasyonun önündeki engelleri azaltmaktadır. Son olarak parasal birlik merkez bankalarının tutması gerekli olan rezerv miktarını azaltır.

Parasal birlik, hem birlik ülkeleri hem de birlik dışı ülkeler üzerinde etkiye sahiptir. Parasal birliğin birlik dışı ülkeler üzerine etkisi üç kanal üzerinden gerçekleşmektedir. Bunlar, euro alanındaki yüksek büyümenin taşma etkileri, AB'deki konjonktür dalgalanmalarının yüksek senkronizasyonunun taşma etkisi ve uluslararası ticarete faturalandırmada euronun kullanımınıdır. Ayrıca parasal birlik bölgesindeki kur istikrarının tesis edilmesi, birlik dışı ülkeler üzerinde farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Nihayetinde bu kanallar üzerinden beklenen etkiler öngörü temellidir. Dolayısıyla parasal birliğin, birlik dışı ülkeler üzerine etkisi de ampirik açıdan araştırılması gereken bir konudur.

Mundell (1961)'in de belirtmiş olduğu gibi tek bir para kullanan ülkeler arasındaki ticaret, kendi paralarını kullanan ülkeler arasındaki ticarettten daha kolay ve daha ucuz olacaktır. Dolayısıyla para birliğinin dış ticaret üzerinde pozitif bir katkısının mevcut olması beklenmektedir. Bu çalışmanın ilk araştırma konusu parasal birliğin dış ticaret üzerinde pozitif bir katkıya sahip olduğunun ortaya konmasıdır. Böylelikle tezin ilk hipotezi: "Avrupa parasal birliği, dış ticaret hacmi üzerinde pozitif bir katkıya sahiptir" şeklinde kurulmuştur.

Ülkelerin para politikası özerkliğini terk ederek parasal birlik kurma amacının temelinde, ekonomik entegrasyon teorisinin ifade ettiği şekilde parasal birliğin refah

seviyesine pozitif bir katkı sağlayacağı beklentisi mevcuttur. Frankel ve Rose (2000), parasal birliğin hasılayı birçok farklı kanaldan etkileyeceğini varsaymaktadırlar. Dolayısıyla ikinci araştırma konusu parasal birliğin, makroekonomik performans üzerindeki etkisinin ortaya konmasıdır. Parasal birliğin refah etkilerinin araştırılması için incelenen ikinci hipotez: “Avrupa para birliği, hasıla üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.” şekilde kurulmuştur.

Bu çalışmanın önemi, Avrupa Parasal Birliğinin hem birlik ülkeleri hem de birlik dışı ülkeler açısından iktisadi, sosyal ve siyasal etkileri olan bir özelliğe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Birlik üyesi olsun ya da olmasın bu ülkelerle iktisadi ve siyasi ilişkiler içerisinde olan ülkeler ulusal iktisat politikalarını dizayn ederken parasal birliğin etkilerini araştırmak zorundadırlar. Dolayısıyla bu etkilerin araştırılması ile elde edilecek sonuçlar önem arz etmektedir. Parasal birliğin etkilerinin analiz edilmesi, dolaylı yollardan birlik dışı ülkeler üzerindeki etkilerin de tahmin edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda analiz sonuçları ışığında hem birlik ülkeleri hem de birlik dışı ülkeler için politika önerileri getirilebilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik bütünleşmenin tarihsel arka planı verildikten sonra ekonomik bütünleşmenin teorik ve kavramsal çerçevesi çizilerek bütünleşme şekilleri incelenecektir. İkinci bölümde parasal birliğin teorik çerçevesi olarak optimum para sahası irdelenecek ardından parasal birliğin fayda ve maliyetleri üzerinde durulacaktır. Bölümün devamında Avrupa Parasal Birliği'nin tarihsel gelişimi üzerinde durularak parasal birliğin, birlik dışı ülkeler üzerinde beklenen etkileri incelenecektir. Son olarak üçüncü bölümde Avrupa Parasal Birliği'nin kuruluş tarihi baz alındığında parasal birlik ülkeleri ile birlik dışı ülkelerin makro ekonomik görünümüne dair ön bir inceleme yapılacaktır. Ardından literatür çalışması verilerek veri seti tanıtılacak son olarak ise ekonometrik analizin teorisi ve ampirik sonuçlar üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

Bu bölümde ekonomik bütünleşmenin tarihsel arka planı açıklandıktan sonra ekonomik bütünleşme kavramı, bütünleşmenin teorik çerçevesi ile bütünleşme şekillerine yer verilecektir. Son olarak ekonomik bütünleşmenin statik ve dinamik etkileri açıklanacaktır.

1.1. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN TARİHSEL ARKA PLANI

16. ve 18. yüzyıllar arasında zenginliğin temel göstergesi altın ya da gümüşe (paraya) sahip olmaktı. Zenginleşmek, para sahibi olmak anlamına gelmekteydi. Tıpkı birey gibi bir ülkenin de zengin olması ne kadar paraya sahip olduğu ile ölçülmekteydi. Diğer bir görüş ise zenginliği, reel servete bağlayarak ülkelerin sahip oldukları para ile değil, piyasada bulunan tüketilebilir mal mevcudiyetine göre belirlemekteydi. Ancak yabancı uluslar ile savaşmak zorunda olan ülkeler için durum farklıydı. Yabancı ülkeler ile savaş durumunda ülkeler, gemilerini yurt dışına göndermek zorundaydı. Gemilerin yurtdışındaki finansmanı ise ancak altın ve gümüş (para) ile sağlanabilmekteydi. Bu nedenle her ülke barış zamanında, savaş zamanında harcamak üzere servet biriktirmeliydi.¹ Merkantilizmin içinde bulunduğu dönemin koşulları göz önüne alındığında temel amacı *ticaret fazlası*² yaratmak oluyordu.³

¹ Adam Smith, **Ulusların Zenginliği**, çev. Metin Saltoğlu, Ankara: Palme Yayıncılık, 2007, ss.3-5.

² Zenginliğin kaynağının altın ve gümüş olarak görülmesi ve altın ve gümüş madeni olmayan bir ülkeye bu madenleri temin etmenin tek yolu ticaret fazlası vermek diğer bir deyişle ithalattan fazla ihracat yapmaktır. Bu durumda siyasal iktisadın amacı temelde yurtiçi sanayi mal üretimini olabildiğince artırıp yurtiçi tüketim amaçlı mal ithalatını azaltmaktır. Böylece ülkeyi zenginleştirmek ihracat teşvikleri ile ithalat sınırlamaları aracılığı ile sağlanabilmekteydi. İthalat üzerine konabilecek iki tür kısıtlama vardı. İlki yurtiçinde üretilebilecek her tür malın ithalatını yasaklamak ya da dış ticaret dengesinin aleyhte olduğu ülkelerin mallarına tamamıyla kısıtlama getirmektir. İhracatı teşvik ise vergi iadeleri, teşvik primleri, avantajlı ticaret anlaşmaları ve uzak ülkelere koloni kurmaktır (Bkz. Smith, a.g.e., ss.24-25).

³ Neşe Erim, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2007, s.13.

Merkantilizm döneminde ülkelerin ticaret bilançosunun lehte olmasının özel bir avantajının olduğundan ve bu durumun tersinin ise ciddi bir tehlike yarattığından kuşku duyulmuyordu. Ancak bu görüş 1800'lü yıllardan itibaren değişmeye başladı. Bu değişim sonucunda dış ticarete getirilen kısıtlamaların yararsız olduğu düşünülmekteydi. Aynı zamanda ticaret engeli uygulayanların uluslararası iş bölümünden faydalanamadıkları için fakirleştikleri düşünülmekteydi.⁴

Smith, Merkantilizm'in dış ticaret sisteminin benimsenmesini şiddetle eleştirmiş ve "korumacı bir sistem" olarak kınamıştır.⁵ İngiltere'de Sanayi Devrimi ile birlikte Merkantilist sisteme karşı büyük bir memnuniyetsizlik oluşmuştur. Smith, "Ulusların Zenginliği" isimli eserinde Merkantilizmin ilke ve sınırlamalarına karşı ilk sistematik eleştiriyi yapmıştır.⁶ Smith, serbest ticaret varsayımı altında dış ticaretin yürütüldüğü her ülkeye fayda sağladığını ifade etmiştir. Ona göre bazı ülkeler belli mal ya da malların üretiminde üstünlüğe sahiptirler. Dolayısıyla bu üstünlüklerinden dolayı onlarla rekabet etmek boştur. Bir ülkenin üretimde sahip olduğu üstünlüğün doğal ya da uzmanlaşma ile kazanılmış olmasının önemi yoktur. Bir ülke üretimde avantaja sahip olduğu ve diğer bir ülkenin de bu mala yönelik talebi var olduğu sürece, ikinci ülke için de bu malı ithal ve ihraç etmek çıkarına olacaktır. Benzer şekilde bir zanaatkarın başka bir iş kolundaki komşusuna olan üstünlüğü yadsınamaz. Dolayısıyla her bir zanaatkar için kendi işkolları dışındaki malları satın almak daha avantajlı olacaktır.⁷ Ancak Ricardo, Smith'in katkısına ilaveten ülkelerden birinin her iki malı da nispeten daha etkin üretebileceğini göstermiştir. Bununla birlikte böyle bir durumda dahi her iki ülkenin ticaretten kazanç sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Adam Smith, sömürgelerle ticaret konusunda gözlemlerde bulunurken serbest ticaretin hem bütünün çıkarlarını hem tek tek ülkelerin çıkarlarını geliştireceğini ortaya koymuştur. Ricardo ise ticaretin tamamıyla serbest olması varsayımı altında her ülkenin sermaye ve emeğini kendisi için en verimli kullanım alanlarında istihdam edeceğini ifade etmiştir. Örneğin İngiltere'deki koşullar altında kumaş üretmek için bir yıl boyunca 100 kişinin emeğine ihtiyaç olacak ancak şarap üretmek için bir yıl boyunca 120 kişiye ihtiyaç olacaktır. Bu durumda açıktır ki İngiltere'nin kumaş üreterek şarap ithal etmesi diğer bir deyişle şarap

⁴ John Maynard Keynes, "The General Theory of Employment, Interest and Money", 1936, <http://gutenberg.net>, s.205.

⁵ Vural Savaş, **İktisadın Tarihi**, 4. baskı, Ankara:Siyasal Kitabevi, 2000, s.138.

⁶ Savaş, a.g.e., 262.

⁷ Smith, a.g.e., ss.21,32,33.

üretimde istihdam edeceği kaynakları kumaş üretimine kaydırarak kumaş karşılığında şarap ithal etmesi çıkarınadır.⁸

Analizi genişletmek için ikinci bir örneğin incelenmesi faydalı olacaktır. Portekiz’de kumaş üretimi için yılda 90, şarap üretimi için ise 80 kişiye ihtiyaç duyulduğu varsayılmaktadır. Portekiz’in şarap karşılığında kumaş ithal etmesi çıkarınadır. Ricardo’ya göre Portekiz’in şarap ithalatı, Portekiz’de şarap, İngiltere’ye göre daha az bir emekle üretilmesine rağmen çıkarına olacaktır. Bunun nedeni ise Portekiz’in sermayesini şarap üretiminde kullanarak İngiltere’den daha çok kumaş elde etmesi mümkündür. Böylece Portekiz sermayesinin bir kısmını kumaş üretiminde kullandığı durumdan daha avantajlı bir durumda olacaktır.⁹ İktisat yazınında bu durum karşılaştırmalı üstünlükler teorisi olarak yer almaktadır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi; mal ve hizmetleri daha ucuza bir başka deyişle daha düşük bir fırsat maliyeti ile üretebilme yeteneğini ifade etmektedir. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, bireyler, şirketler, bölgeler ve ulusların, nispeten daha ucuza üretebildikleri malların ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşarak ve bu mal ve hizmetleri nispeten pahalı ürettikleri diğer mal ve hizmetlerle değiştirerek kazanç sağlayabileceklerini ifade etmektedir.¹⁰

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre birey, şirket ya da ülke, örneğin sadece iki mal üretilmesi durumunda mallardan birinde mutlak üstünlüğe sahiptir. Diğer malı ise nispeten daha pahalıya üretmektedir. Ancak bu her zaman geçerli bir durum değildir. Birey, şirket ya da ülke her iki malın üretiminde de mutlak üstünlüklere sahip olabilir. Diğer bir deyişle iktisadi ajanın her iki malı daha etkin şekilde üretebilmesi her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu durumda iktisadi ajanın karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olduğu söylenebilir. Böyle bir durumda nispeten daha ucuza ürettiği malın ya da hizmetin üretiminde uzmanlaşarak iktisadi ajan refahını maksimize edebilir.¹¹ Burada vurgulanması gereken nokta karşılaştırmalı üstünlükler durumunda mutlak üstünlüğün var olduğudur. Ancak bunun tersi her zaman geçerli değildir.

⁸ David Ricardo, **Ekonomi Politığın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, çev. Tayfun Ertan, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık, 1997, ss.120,293.

⁹ Ricardo, a.g.e., s.121.

¹⁰ Richard T. Froyen ve Douglas F. Greer, **Principles of Macroeconomics**, NewYork:MacMillan Publishing Company, 1989, s.372.

¹¹ Froyen ve Greer, a.g.k., s.375.

Ülkeler farklı nedenlerle karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olabilmektedirler. Bunlar, teknolojik farklılıklar, nispi faktör bolluğu, ölçek ekonomilerinin mevcut olması durumlarıdır. Ülkeler karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları mallarda uzmanlaşmaya giderek daha fazla çıktı elde etmektedirler. Bu bağlamda dünya ekonomisinde de daha fazla mal üretilmektedir.

Serbest dış ticaret, taraf ülkelerin refahı üzerinde ve dolayısıyla dünya refahı üzerinde pozitif katkıya sahiptir. Ancak bazı durumlarda ticaretin serbest bırakılması, refah seviyesini negatif yönde etkilemektedir. Bu durumlar karşısında ülkeler ticarete kısıtlamalar getirmektedirler. Ülkelerin dış ticarete getirmiş oldukları kısıtlamalar başlıklar halinde özetlenmiştir.

Fiyatları Kendi Lehine Çevirmek

Tarife uygulaması ile ülkeler, hem kendi hem de ticaret partneri oldukları ülkelerin refah seviyesini etkileyebilmektedirler. Tarife uygulaması ile iç ve dış fiyatlar değişmektedir. Bu değişim talebi, yurtdışında üretilen mallara kaydırmaktadır. Dolayısıyla tarife uygulaması ile fiyatlar yurtiçi üreticiler lehine değiştirilmektedir.¹²

Belirli Sanayileri Korumak

Ülkelerin ticaret kısıtlamaları ile korumaya gitmelerinin ikinci nedeni genel olarak sanayilerini ticaretten koruma amaçlıdır. Tarife ve kotalar ise ticaret kısıtlamalarında kullanılan en önemli araçlardır. Koruyucu tarifeler ve **kotalar**¹³ geliri artırmak yerine yabancı firmalarla rekabet edemeyecek olan yerli üreticileri korumaya yönelik olarak tasarlanmışlardır.¹⁴

¹² Przemyslaw Kowalski, "Impact of Changes in Tariffs on Developing Countries' Government Revenue", OECD Trade Policy Working Papers No:18, **OECD Publishing**, 2005, s.9.

¹³ *Kota, bir malın ihracatı üzerine direkt olarak konan miktar sınırlaması olabilir. Kotalar tarifeler ile aynı etkiye sahiptir. Diğer bir deyişle bireyler kota olmaması durumuna göre daha az mal için daha fazla para ödemek zorunda olacaklardır. (Froyen ve Greer, a.g.k., s.378)*

¹⁴ Ted Walther, **Dünya Ekonomisi**, Çeviri: Ünal Çağlar, Alfa Yayınları, 1175, Dizi No:91, 2002, ss.202-219.

Korumanın Diğer Nedenleri

Temelde iki olan ticaret engellerinin yanı sıra ülkeler iktisadi olsun olmasın farklı nedenlerle ticarete engel koymaktadırlar. Bu nedenler ulusal güvenlik, genç endüstri tezi, stratejik ticaret politikası ve dumping olarak sayılabilir.

Ulusal Güvenlik

Dış ticaret ve ulusal güvenlik görünüşte ilişkisiz olabilir. Ancak ulusal güvenlik, belirli ithalata rakip endüstrilerin korunması için ortaya atılan bir argümandır. Bu argümana göre askeri amaçlarla kullanılan bir malı üreten sanayiler ulusal güvenlik için hayati öneme sahiptir.¹⁵ Bu argümana örnek olarak ABD'nin yarıiletken ürünleri ulusal güvenlik için stratejik mal olarak belirlemesi gösterilebilir. 1980'li yıllardan itibaren ABD yarıiletken sanayi, Japon rakiplerine karşı dünya piyasasındaki paylarını kaybetmeye başlamıştır. Trendin aynı şekilde devam etmesi durumunda ABD'li üreticiler hem rekabet güçlerini kaybedecek hem de iflas edeceklerdi. Ancak ABD ulusal güvenliği modern silahların yapımında kullanılan yarıiletkenlerin ulusal üretiminin ithalat kısıtlaması ile korunmasını istedi. Serbest ticaret durumunda kısa dönemde ABD, Japonya'dan bu ürünü çok daha ucuza alabilirdi. Ancak bu durumda yarıiletken sanayide hiçbir ABD firması hayatta kalamazdı. Böyle bir durumda sanayinin tekrar üretime geçmesi çok uzun zaman alacaktır. Diğer taraftan bir savaş durumunda Japonya'nın stratejik ihracat kısıtlaması ile karşı karşıya kalınabilir. Bu nedenlerden ötürü ABD kendi yarıiletken sanayisini korumuştur.¹⁶ Ancak bazı baskı grupları aynı argümanı kullanarak koruma istemektedirler. Benzer şekilde ülkeler, politik nedenlerle bazı ülkelerle ihracatı ve/veya ithalatı yasaklayabilmektedir. Bu durumda ulusal güvenlik argümanı altında uygulamaya konan koruma, etkinsiz ve üretim karşıtı bir hal almaktadır.¹⁷

Genç Endüstri Tezi

Genç endüstri tezi, bir ülkedeki henüz olgunlaşmamış diğer bir deyişle rekabete dayanamayacak bir endüstrinin korunmasının gerekli olup olmadığı ile ilgilenmektedir. Serbest ticaret şartları altında herhangi bir malın yurtdışından daha ucuza alınması yerine

¹⁵ Kiyoun Sohn ve Taek Dong Yeo, "Does the international trade help to enhance national security?", Korea and the World Economy, IV, Seattle, USA, December 10-11, 2005, ss.2-3.

¹⁶ Makoto Okamura ve Koichi Futagami, "A National-security Argument for Trade Protection", **Journal of Economics**, 68, 1998, No.1, ss.39-40.

¹⁷ Thomas D. Willett ve Mehrdad Jalalighajar, "U.S. Trade policy and National security", **Cato Journal**, vol.3, No.3, Winter 1983/1984 ss.721-723.

yurtiçinde üretimi ile bir zarar ortaya çıkacaktır. Ancak bir sanayinin, iflas etmesini önlemek için korunması durumunda kısa sürede olgunlaşması söz konusu ise korumanın daha mantıklı olacağı açıktır.¹⁸

Verimsiz çalışmasına rağmen genç endüstri, devlet koruması ile ihtiyacı olan zamanı kazanarak kendi maliyetini yabancı rakiplerinin maliyetlerine eşitleyebilir.¹⁹ Genç endüstri tezinin vurguladığı temel nokta, korunan sanayinin olgunlaşması ile ortaya çıkan sosyal kazancın bireysel kazancı aşacağıdır. Böylece genç endüstri tezi bağlamında ihracat sübvansiyonu sosyal refahı artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰

Genç endüstrilerin korunması bu sanayiler olgunlaşana kadar olmalıdır. Sanayi bir kez yeterli büyüklüğe ulaştığında desteğin çekilmesi gereklidir. Ancak baskı gruplarının etkisiyle bu koruma geçici olma özelliğini yitirmektedir. Uygulamada genellikle uzun süre korunan firmalar fiyat ve kalite gibi unsurlarını dış rekabete hazırlamamaktadırlar. Sonuç olarak toplum refahının uzun dönemde artırılması amacı ile yapılan devlet koruması, refah seviyesini olumsuz yönde etkilemektedir.²¹

Stratejik Ticaret Politikası

Çoğu iktisatçının serbest ticareti savunmasına rağmen bazen ticaret engellerinin serbest ticareti daha ileriye taşıyabildiği durumlar vardır. Örneğin, 1990'ların ortalarında Çin önemli ABD yazılımlarının lisans ücreti ödenmeksizin (illegal olarak) çoğaltılmasına izin vermişti. ABD Çin üzerine baskı kurmasına rağmen sonuç alamamıştı. Böylece ABD, Çin mallarına %100 tarife uyguladı. ABD, Çin'e gözdağı vererek stratejik bir pazarlık gücü elde etmiş oldu. Dolayısıyla stratejik ticaret politikası şöyle tanımlanabilir: diğer bir ülkeden bir ticaret imtiyazı elde etmek ya da tarifelerde bir indirim elde etmek için tarife uygulamaları ile gözdağı verilmesidir. Stratejik ticaret teorisinin yaratabileceği olası sorun geri yansımasıdır. Stratejik bir pazarlık esnasında karşı ülkenin yıldırma politikasından asla vazgeçmeyeceğini düşünmelidir. Böylece stratejik ticaret politikası serbest ticaret yanlısı bir ülkeyi bile ticaret engelleri uygulamak zorunda bırakabilir. Diğer bir deyişle ülkenin yapmış olduğu yıldırma

¹⁸ H. O. Meredith, "Protection of Infant Industries", **The Economic Journal**, Vol. 16, No. 61, 1906, ss.2-3.

¹⁹ Aykut Kibritçioğlu, "Friedrich List's Infant Industry Argument", **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, MPRA Paper No:2549, 1996, s.76.

²⁰ Wolfgang Mayer, "The Infant-Export Industry Argument", **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 17, No. 2, 1984, s.249.

²¹ Kibritçioğlu, a.g.m., s. 78.

politikasına karşılık diğer ülke de bir yıldırma politikası güdebilir.²² Ancak stratejik ticaret politikasının söz konusu olabilmesi için ön koşul ülkeler arasında stratejik bir ilişkinin var olmasının gerektiğidir.²³

Diğer taraftan eğer stratejik ticaret politikası başarılı olursa ticaret engelleri kaldırılacaktır. Ancak başarısız olursa ülkeler arasında bir ticaret savaşı ortaya çıkabilir. Önceki örneğe dönersek ABD'nin yıldırma politikası karşısında Çin ise ABD mallarına çok yüksek gümrük vergisi uygulamayı tercih etmiştir. Sonuçta Çin ABD'nin yıldırma politikalarına karşı telif hakkı uygulamalarını artırmıştır.²⁴

Damping

Uluslararası fiyat farklılaştırması olarak tanımlanan Damping uygulamasının iki önkoşulu mevcuttur: ilk olarak iç ve dış piyasalar birbirinden ayrılmalıdır; ikinci olarak iç ve dış piyasa talep esnekliklerinin farklı olması gereklidir. İlk durumda piyasaların bütünleşik olması malın ucuz piyasadan pahalı piyasa aktarılmasına neden olacaktır. böylece tekelci eğilimler kırılabilir. İkinci durumda ise talep esnekliğinin yüksek olduğu piyasada fiyat düşük tutulurken esnekliğin düşük olduğu piyasada yüksek tutulacak ve iç dış fiyat farklılaştırması olanaklı hale gelecektir. Bu bağlamda damping uygulaması ile ihracatçı firma malı düşük talep esnekliğine sahip iç piyasada yüksek fiyattan aksine dış piyasada düşük fiyattan satacaktır. Damping üç çeşittir: Geçici damping: stokları azaltıncaya kadar yapılacak damping; Yıkıcı damping: büyük firmaların, dış rakiplerini ortadan kaldırmak uyguladığı damping ve Sürekli damping: ihracatçının, bir politika olarak devamlı damping uygulamasıdır.²⁵

Zaman zaman serbest ticaret karşısında koruma önlemlerinin alınması gerekli olsa dahi genel olarak ülkelere en iyi yaptıkları işte uzmanlaşma şansı veren serbest ticaretin ülkelerin refah seviyesine yapmış olduğu pozitif katkı açıktır. Diğer taraftan dış ticaretin serbestlik derecesi ülkelerin birbirleri arasında yapmış oldukları anlaşmalar çerçevesinde artırılmaktadır. Dış ticaret serbestisinin artması dolayısıyla ticaretin taraf ülke ekonomilerin

²² David C. Colander, **Macroeconomics**, 3. baskı, USA: Irwin/McGraw-Hill, 1998, s.412.

²³ James A. Brander, "Strategic Trade Policy", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No. 5020, 1995,s.1.

²⁴ Colander, a.g.k., s.412.

²⁵ T. Yalçinkaya ve A. Çakır, "Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping", **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2004 s.5.

refahına yapmış olduğu katkılar da artmaktadır. Bu bağlamda iktisadi birleşmelerin ele alınması gerekmektedir. Bu noktadan sonra ekonomik bütünleşmenin kavramsal ve teorik çerçevesi incelenerek bütünleşme çeşitleri ve taraf ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

1.2. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ekonomik bütünleşme kavramı bölgesel ve uluslararası boyutta farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik bütünleşme konusu incelenirken iki farklı yaklaşım mevcuttur: uluslararası yaklaşım ve bölgesel yaklaşım. Bu yaklaşımlardan uluslararası yaklaşıma göre ülkeler GATT/WTO'nun gözetiminde diğer ülkelerle yapmış oldukları ticarete düzenlemeler getirmektedirler. İkinci yaklaşım olan bölgesel yaklaşıma göre bir grup ülkenin birbirleri arasında ticarete serbesti sağlarken diğer ülkelere karşı ticaret kısıtlamaları getirmeleridir.²⁶ Bu çalışmada ekonomik bütünleşme araştırma konusu itibari ile bölgesel bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Ekonomik bütünleşmenin açıklanmasından önce vurgulanması gereken önemli bir nokta ekonomik işbirliği ve ekonomik bütünleşme arasındaki farkın ortaya konması olacaktır. Ekonomik bütünleşme bir bölgenin oluşmasına yol açmaktadır. Ekonomik işbirliğinin belli bir bölgeye dayanma zorunluluğu yoktur. Bütünleşme, iktisadi yapılarda ciddi değişimlere yol açmaktadır. Dolayısıyla sosyal ve ekonomik alt yapıları birbirine yakın ülkeler arasında gerçekleştirilmesi uygun görülmektedir. Ancak ekonomik işbirliği için ne alt yapı uyumluluğuna dair bir zorunluluk ne de iktisadi yapılanmada bir değişikliğin ortaya çıkması söz konusudur. Son olarak bütünleşme ile ekonomik işbirliği arasındaki en önemli fark bütünleşme sonucunda karar alma işleminin uluslararası bir mekanizmaya bırakılmasının gerekliliğidir. Bu açıklamalara rağmen yinede bütünleşme ve işbirliği arasındaki farkı kesin çizgilerle ortaya koymak mümkün değildir.²⁷ Bütünleşme ve işbirliği kavramlarına dair yapılan açıklamalardan sonra ekonomik bütünleşme kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak literatürde ekonomik bütünleşme kavramının tanımlanması hakkında bir konsensüs bulunmamaktadır.

²⁶ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2009, s.257.

²⁷ Emin Ertürk, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993, ss.5-6.

1.2.1.1. Dar Anlamda Ekonomik Bütünleşme

Ekonomik bütünleşme kavramı, iktisat yazınında 1950'lerin ortalarında itibaren yer almaya başlamıştır.²⁸ Literatür incelendiğinde ekonomik bütünleşme kavramına ilişkin birçok tanımlamanın bulunduğu dikkat çekmektedir. Kindleberger, ekonomik bütünleşmeyi, üretim faktörlerinin fiyatlarının eşit bir hale getirilmesi diye tanımlamaktadır.²⁹ Diğer bir tanıma göre, ekonomik bütünleşme, iki ya da daha fazla ulusun serbest bir ticaret bölgesi oluşturmak için tek bir pazar haline gelmesidir.³⁰ Ekonomik bütünleşme kavramının bir diğer tanımı ise uluslararası ticaret, ödemeler ve faktör mobilitesi üzerindeki sınırlamaların kaldırılması şeklinde yapılmaktadır.³¹ Bayraktutan, bütünleşmeyi uluslararası ekonomik etkileşimler içerisinde birden çok ülkenin bir ülke haline getirilmesi olarak tanımlamaktadır.³² Tinbergen'e göre ekonomik bütünleşme uluslararası iktisadi işbirliğinin en uygun düzeye getirilmesidir.³³ Balassa, ekonomik bütünleşmeyi bir süreç ve mevcut durum olarak ele almaktadır. Bu bağlamda ekonomik bütünleşme bir süreç olarak, farklı uluslara mensup iktisadi birimler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak için dizayn edilmiş bir süreçtir. Diğer taraftan mevcut durum olarak, ulusal ekonomiler arasındaki farklılıkların var olmadığı durumdur.³⁴

1.2.1.1. Geniş Anlamda Ekonomik Bütünleşme

Lipsey, ekonomik entegrasyon ile ilgili olarak tek bir tanım yapılmasının uygun olmayacağı kanaatindedir. Bu nedenle tek bir tanımdan ziyade ekonomik entegrasyona ilişkin her aşamanın ayrı şekilde ele alınmasını önermiştir.³⁵ Ekonomik entegrasyonun çeşitleri uygulama biçimine bağlı olarak basitten karmaşığa doğru çeşitlenmektedir. Balassa (1961), ekonomik entegrasyonun çeşitlerini şöyle sıralamaktadır: Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Tam Ekonomik Birlik.³⁶ Bu çalışmada ekonomik bütünleşme çeşitleri açıklanırken Balassa'nın sınıflandırılması takip edilecektir. Ancak Ekonomik Birlik'ten Tam Ekonomik Birlik'e geçişte önemli bir adım olan Parasal Birlik'de

²⁸ Robert J. Carbaugh, **International Economics**, USA: South-Western-Thomson Corporation, 2005, s.254.

²⁹ Charles P. Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, çev. Necdet Serin, Ankara: Doğan Yayınevi, 1970, s.223.

³⁰ Campbell R. McConnell ve Stanley L. Brue, **Economics**, 12. baskı, McGraw-Hill Inc.:USA, 1993, s.713.

³¹ Carbaugh, a.g.k., s.254.

³² Yusuf Bayraktutan, **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri: Bölgeselleşme ve Küreselleşme**, 4. baskı, Ankara: Yayın Dağıtım, 2007, s.11.

³³ Jan Tinbergen, **International Economic Integration**, Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1950, s.3.

³⁴ Bela Balassa, **The Theory of Economic Integration**, Illinois:Richard D. Irwin, Inc., 1961, s.1.

³⁵ Richard Lipsey, "Comments on Types of Economic Integration", In Fritz Machlup (ed.), **Economic Integration, Worldwide, Regional, Sectoral**, London:Macmillan, 1976, s.37.

³⁶ Balassa, a.g.k., s.2.

sınıflandırılmaya bir aşama olarak dahil edilecektir. Bunun temel nedeni Tam Ekonomik Birlik'e geçişte Parasal Birlik'in bir gereklilik olarak ortaya çıkması yer almaktadır. Ekonomik bütünleşmenin kavramsal çerçevesinin verilmesinin ardından bütünleşme teorisi üzerinde durulacaktır.

1.3. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİSİ

Ekonomik bütünleşmenin teorisi literatürde gümrük birliği teorisi, ikinci en iyi teorisi ve kutuplaşma teorileri ile açıklanmaktadır.

1.3.1. Gümrük Birliği Teorisi

Gümrük Birliği Teorisi ilk olarak Jacop Viner tarafından ortaya atılmıştır. Viner'a göre tam anlamıyla bir gümrük birliğinin sağlanabilmesi için üç şartın yerine getirilmesi gereklidir.³⁷

- 1) Üye ülkeler arasındaki tarifeler tamamen kaldırılmalıdır.
- 2) Birlik dışındaki ülkelere yapılacak ithalata uygulanacak ortak bir tarife oluşturulmalıdır.
- 3) Gümrük gelirleri, üye ülkeler arasında belirlenecek bir kurala göre dağıtılmalıdır.

Dolayısıyla Gümrük birliği, üye ülkeler arasında tarifelerin kaldırıldığı birlik dışı ülkelere karşı ortak bir tarifelin uygulandığı bir organizasyon şeklindedir. Bir gümrük birliğinin kurulması sonucunda genellikle ticaret akımlarının, üretim ve tüketim üzerindeki yansımaları ile üye ülkelerin iç pazardaki mallarının göreceli fiyatlarını değiştirecektir. Gümrük birliği teorisi, bu etkileri ve kaynak tahsisinin sonuçlarını ve dolayısıyla üye ülke, birlik ve dünya refahı üzerindeki olası etkileri analiz etmektedir. Prensip olarak ortak dış tarife istenilen düzeyde ayarlanabilir. Böylece bir gümrük birliği içerisinde tarifelerin ve fiyatların sosyal refahı maksimize edecek seviyede kurulması beklenmektedir. Bir gümrük birliğinin neden olduğu kazançlar, kayıplar ve etkiler gümrük birliğinin şu başlıklar üzerindeki etkilerinden kaynaklanmaktadır: (1) kaynakların tahsisi ve uluslararası uzmanlık; (2) ölçek ekonomilerinin

³⁷ Jacob Viner, **The Custom Union Issue**, London: Steven & Sons Ltd., 1950, s.5.

kullanılması; (3) ticaret hadleri; (4) faktör verimliliği; (5) kar marjları; (6) ekonomik büyüme oranı; (7) gelir dağılımı.³⁸

İktisat teorisinde bütünleşmenin etkilerinin incelenmesi için genel olarak gümrük birliği analiz edilmektedir. Gümrük birliklerinin kaynak tahsisi, uzmanlaşma ve refah üzerinde etkilerinin olması beklenmektedir. Ancak gümrük birliklerinin tamamının tahsis etkisi yoktur. Örneğin, üye ülkelerde başlangıçta tarifelerin tüm mallar üzerine eşit oranda konduğunu ve tarifelerin gereğinden fazla olmadığını varsayalım. Tarifelerin değiştirilmemesi durumunda ticaret üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkmamaktadır. Başlangıçta her ülke yurtiçi arz fiyatları, dünya fiyatları + tarifeye eşit oluncaya kadar üretim yapacaklardır. Ne dünya fiyatları ne de tarifeler birlik kurumları tarafından etkilenemeseydi sonuç olarak her şey değişmeden kalırdı. Tahsis etkisine sahip bir gümrük birliği için üyelerin tarife oranlarının, en azından bazı ürünler için farklılaşması gereklidir. Tarifelerin harmonizasyonu gümrük birliğinin tahsis etkisini ortaya çıkarır. Harmonizasyon ortalama bir şekil alabilir ya da kabul edilen en yüksek ve düşük oranlar arasında ara bir pozisyon alabilir. Ortodoks gümrük birliği teorisi, gümrük birliklerinin ticaret yaratma ve ticaret saptırma etkileri açısından kaynak tahsisinin etkilerini analiz etmektedir.³⁹ Ticaret doğurucu ve ticaret saptırıcı etkiler, gümrük birliği teorisine getirilen iki farklı yaklaşımdır. Bu yaklaşımlara Viner (1950) ve sonrasında Meade (1955)⁴⁰ ve Lipsey (1960)⁴¹ öncülük etmişlerdir.⁴² Gümrük birliğinin taraf ülke ekonomileri üzerinde yaratacağı etkiler *1.5. Ekonomik Bütünleşmenin Statik Ve Dinamik Etkileri* başlığı altında ele alınmaktadır.

1.3.2. İkinci En İyi Teorisi

Birinci en iyi politika (Pareto optimumu) serbest ticaret durumunda refahın maksimize edilebileceğini öngörmektedir.⁴³ İkinci en iyi durum, birinci en iyi durumun başarılmadığı durumu ifade etmektedir.⁴⁴

³⁸ Peter Robson, **The Economics of International Integration**, 4. baskı, London:Routledge, 1998, ss.17-18.

³⁹ Robson, a.g.k., ss.18-19.

⁴⁰ James E. Meade, **The Theory of Customs Union**, Amsterdam:North Holland Publ. Co., 1955.

⁴¹ Richard Lipsey, "The Theory of Customs Unions: A General Survey", **Economic Journal**, 70, 1960, ss.496-513.

⁴² Raymond Riezman, "A Theory of Customs Union: The Three Country-Two Good Case", **Review of World Economics**, Volume 115, Number 4, 1979, s.701.

⁴³ Ferda Halıcıoğlu, "Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Alternatiflerinin Statik Etkileri", **Sosyal Bilimler Dergisi**, III (1) 1997, s.70.

Birinci en iyi durum olan Pareto optimumu, diğer bütün optimum koşulların bir araya getirilmesini gerektirmektedir. İkinci en iyi teorisine göre genel dengenin sağlandığı bir durumda Pareto optimumunu engelleyecek bir sınırlamanın ortaya çıkması diğer koşulların hepsi sağlanabilir olsa dahi bu durum istenilen bir durum değildir. İkinci en iyi teorisi Pareto optimum koşullardan birinin sağlamadığı durumda diğer bütün optimum koşulların sağlandığı durumu ifade etmektedir.⁴⁵

Gümrük birliği teorisi, ikinci en iyi teorisi için önemli bir uygulama alanı sağlamaktadır. Gümrük birliğine giden ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi diğer taraftan birlik dışı ülkelere karşı ortak tarife uygulanması ikinci en iyi teorisi uygulamasına örnek teşkil etmektedir.⁴⁶

1.3.3. Kutuplaşma Teorisi ve Yakalama Paradigması

Gümrük birliği teorisi, birliğe katılan ülkenin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün, bu entegrasyondan ne şekilde etkileneceği konusunda belirli bir öngörüye sahip değildir. Bu konuda birbirine zıt iki görüş bulunmaktadır.⁴⁷

Bu görüşlerden biri Myrdal (1959)'ın öne sürdüğü kutuplaşma teorisidir.⁴⁸ Kutuplaşma teorisine göre farklı gelişme düzeylerine sahip ülkelerin mal ve faktör serbestisi ile iktisadi bütünleşmeye gitmeleri durumunda ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılığı artmaktadır. Böylece zengin ülkeler daha zengin fakir ülkeler ise daha fakir hale gelmektedir.⁴⁹ Bu durumun bazı nedenleri vardır. Bunlardan ilki gelişmekte olan ülke sanayisinin gelişmiş ülke sanayisi ile rekabet edecek olgunluğa sahip olmamasıdır. İkinci olarak gelişmekte olan ülkedeki üretim faktörlerinin daha yüksek gelir elde etmek için

⁴⁴ Richard Lipsey, "Reflections on the general theory of Second best at its golden jubilee", **International Tax Public Finance**, 14, 2007, s.352.

⁴⁵ Richard Lipsey ve Kelvin Lancaster, "The General Theory of Second Best", **The Review of Economic Studies**, Vol:24, No:1, 1956 - 1957, ss.11-12.

⁴⁶ Lipsey ve Lancaster, a.g.m., s.13.

⁴⁷ Hasan Vergil ve Ertuğrul Yıldırım, "AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, Ocak – Haziran 2006, s.3.

⁴⁸ Gunnar Myrdal, **Economic Theory And Under-Developed Regions**, London: Gerald Duckworth & Co.,1959.

⁴⁹ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 16. baskı, İstanbul:Güzem Can Yayınları, 2007, s.240.

gelişmiş ülkeye göç etmesidir. Kutuplaşma teorisi çerçevesinde, Gümrük birliği açısından kutuplaşma teorisi, rekabet gücü yüksek olmayan sektörlerin ve sermaye ve nitelikli emek gerektiren sektörlerin rekabet gücünün olumsuz etkileneceğini ifade etmektedir.⁵⁰

Bu konudaki ikincisi görüş ise yakalama paradigmasıdır. Yakalama paradigmasına göre entegrasyona giden ülkelerin gelişmiş ülkeler olması durumunda yakınsama ortaya çıkacak ve ülkeler arasında yakalama ortaya çıkacaktır. Kutuplaşma teorisi ülkelerin gelişmişlik düzeyindeki farklılıklara vurgu yaparken yakalama teorisi aksine entegrasyona giden ülkelerin gelişmiş olduğunu varsaymaktadır. Yakalama paradigması, sermaye-yoğun mallar ve ileri teknoloji mallarında rekabet gücünün artacağını varsaymaktadır. Ancak kutuplaşma teorisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke arasında bir gümrük birliği kurulması durumunda gelişmekte olan ülkenin rekabet gücünün olumsuz etkileneceğini öngörmektedir.⁵¹

1.4. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME ŞEKİLLERİ

Serbest ticaret ile ticarete taraf ülkelerin elde edebilecekleri kazançlar açıktır. Ticaretin kazanç sağlayıcı etkilerinden ötürü ülkeler, ticareti canlandırmaya yönelik politikalar üretebilmektedirler. Bu tür çabalardan biri ülkelerin birbirleri arasındaki ticaret engellerini kaldırmalarına yönelik bir anlaşma içine girmeleridir. 1980’li yıllarda ticaret kısıtlamaları tedrici şekilde artmaya başlamıştır. 80’lerin sonunda uluslararası bir krizin baş gösterme ihtimali ülkeleri ticaret engellerini kaldırmaya itmiştir. Ticaret engelleri dünya çapında olmasa bile bölgesel bazda kaldırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Avrupa bölgesinde ve ABD ile Kanada arasında ticaret engellerini kaldırmaya yönelik anlaşmalar yapılmıştır. Ülkeler arasındaki böyle anlaşmalar **tercihli ticaret anlaşması** olarak bilinmektedir. Tercihli ticaret anlaşmalarının en genel formu serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazardır.⁵² Daha önceden belirtildiği gibi bu çalışmada Balassa (1961)’in sınıflandırılması takip edilecektir. Bu sınıflandırmaya ek olarak Ekonomik Birlik’ten Tam Ekonomik Birlik’e geçişte önemli bir adım olan Parasal Birlik’de dahil edilecektir. Aşağıdaki başlıklarda en basitten en gelişmiş doğru ekonomik bütünleşme şekilleri açıklanmaktadır.

⁵⁰ Vergil ve Yıldırım, a.g.m.,s.3.

⁵¹ Vergil ve Yıldırım, a.g.m.,ss.2-3.

⁵² Paul R. Krugman ve M. Obstfeld, **International Economics**, 2. Baskı, USA: HarperCollins Pub., 1991, ss. 229-230.

1.4.1. Serbest Ticaret Bölgesi

Bir serbest ticaret bölgesi, üye ülkelerin birbirlerine karşı koruyucu tarifeler uygulamadıkları ancak üye olmayan ülkelerin ürünlerine karşı koruyucu tarife uyguladıkları bir birliktir.⁵³ Diğer bir deyişle serbest ticaret bölgesi üyeleri arasında herhangi bir ticaret engeli bulunmayan ancak üyelerin üçüncü ülkelere karşı kendi ticaret politikasını serbest şekilde belirleyebildikleri bir organizasyon şeklidir. Bu tür anlaşmalar, ülkeler arasındaki tarifelerin ve ihracat kotalarının tedrici olarak kaldırılarak, taraf ülkelere birbirleri arasında serbestçe ticaret yapma hakkı tanımaktadır.⁵⁴

1.4.2. Gümrük Birliği

Gümrük birliğinde, serbest ticaret bölgesine benzer şekilde üye ülkeler arasında herhangi bir ticaret engeli bulunmamaktadır. Ancak ek olarak ortak gümrük tarifesi mevcuttur. Diğer bir ifade ile gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinden ortak ticaret politikası ile ayrılmaktadır.⁵⁵

1.4.3. Ortak Pazar

Ortak Pazar, üye ülkeler arasında işgücü, sermaye ve diğer üretim faktörü mobilitesine yönelik tüm engeller ile ürün standardı anlaşması gibi tarife dışı engellerin kaldırıldığı bir organizasyondur. Ortak Pazar'a üye ülkeler birçok alanda politika harmonizasyonuna ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla bölgede artan ekonomik bağımlılık ile üye ülkeler arasında maliye ve para politikası uygulamalarında yakınsama gereklidir.⁵⁶

⁵³ John Maynard Keynes, “**The Economic Consequences of the Peace**”, 1919, www.Abika.com, s.116.

⁵⁴ Jyoti Prakash Dutta, “Issues and Prospects of Free Trade Agreements for Bangladesh: Theory and Experience”, Regional Conference of Bangladesh Economic Association on Regional cooperation, Public Expenditure Reforms and Industrialization, Chittagong University, 24 December 2003, s.33.

⁵⁵ Filipe Távora, “The International Economy of Free Trade From reduction of tariffs to full integration of markets”, <http://www.relinter.webs.com/>, Erişim: 12.12.2011.

⁵⁶ Michael Holden, “Stages of Economic Integration: From Autarky to Economic Union”, Parliamentary Research Branch, Library of Parliament, PRB 02-49E, 2003, s.1; Donghyun Park, Innwon Park ve Gemma Esther B. Estrada, “Is the ASEAN-Korea Free Trade Area (AKFTA) an Optimal Free Trade Area?”, Working Paper Series On Regional Economic Integration, No:21, Asian Development Bank, 2008, s.4.

1.4.4. Ekonomik Birlik

Daha ileri bir bütünleşme şekli, ekonomik birliktir. Ekonomik birliğe üye ülkeler kendi para ve maliye politikalarını uyumlaştırmakta diğer bir deyişle birleştirmektedirler.⁵⁷ Daha geniş bir tanımla, ekonomik birlik üye ülkelerin sosyal vergileme ve mali politikalarını uyumlaştırdıkları ve uluslararası bir kuruma devrettikleri bir bütünleşme biçimidir. Bu bütünleşme biçimi önceki bütünleşme biçimlerinden daha farklı bir anlam taşımaktadır. Bu bütünleşme biçiminde ülkeler iktisadi egemenliklerini uluslararası bir kuruma devretmektedirler. Diğer taraftan ekonomik birlik parasal birliğin oluşturulmasını gerekli hale getirmektedir. Ekonomik birleşme ile ülkelerin tek bir ortak parayı kabul ederek ulusal para politikalarını da birleştirmeleri gerekmektedir. Böylelikle ekonomik birlik parasal birliğin bir alt boyutunu oluşturmaktadır.⁵⁸

1.4.5. Parasal Birlik

Ekonomik birliğin daha ileri bir bütünleşme aşaması parasal birliktir. Parasal birlik üyelerinin birbirleri arasında döviz kurunu sabitlediği ve para politikası uygulamalarını terk ederek, üyelerin para politikası uygulamalarını merkezi bir otoriteye bıraktıkları bir organizasyon şeklidir.⁵⁹

Parasal birlikler iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Genellikle parasal birlikler Birleşik Krallık, ABD ve Japonya gibi kendi parasına sahip olan diğer bir deyişle ulusal para birlikleri şeklinde olmaktadır. İkinci şekil ise birçok ülkenin bir para birliğinin üyesi durumuna gelerek oluşturulan para birlikleridir.

Oluşum şekli göz önüne alındığında genellikle nispeten küçük ve fakir ülkelerin daha zengin bir ülkenin parasını kabul etmesi ile parasal birlikler meydana gelmektedir. Bu durumda nispeten fakir ülke zengin ülkenin sahip olduğu sağlam paranın avantajlarından yararlanmak istemektedir. Ancak para politikası bağımsızlığını kaybetmektedir. Bu gruba

⁵⁷ Dominick Salvatore, **International Economics**, 8. baskı, India:John Wiley and Sons, Inc., 2004, s.322.

⁵⁸ Carbaugh, a.g.k., s.255.

⁵⁹ Francisco L. Rivera-Batiz ve Luis Rivera-Batiz, **International Finance and Open Economy Macroeconomics**, Newyork:MacMillan Publishing Company, 1993, s. 543.

örnek olarak Panama, El Salvador ve Ekvador ABD doları kullanırken; Swaziland, Lesotho ve Namibia ise Güney Afrika para birimini kullanmaktadırlar.⁶⁰

İkinci oluşum şekli ise aşağı yukarı benzer büyüklük ve zenginliğe sahip ülkelerin oluşturdukları çok uluslu para birlikleridir. Doğu Karayip Para Birliği, Batı Afrika Para Birliği ya da Avrupa Parasal Birliği buna örnek olarak verilebilir.⁶¹

Parasal birliğin fayda ve maliyetleri ülkeler için hem zaman bağlamında hem de ülkelerin farklılıkları açısından farklılık göstermektedir. Optimum para sahası parasal birliğin etkilerinin anlaşılması için önemli bir temel sağlamasına rağmen parasal birliğin fayda ve maliyetlerinin değerlendirilmesi ampirik bir konudur.⁶² Parasal birlik ekonomik bütünleşmesinin son aşaması değildir.

1.4.6. Tam Ekonomik Birlik

Ekonomik bütünleşmenin son aşamasında para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasının yanında tüm ekonomik ve sosyal politikalar da uyumlaştırılmaktadır. Dolayısıyla artık üye ülkeler para, maliye ve sosyal politikalara ilişkin karar alma yetkisini uluslararası bir mekanizmaya (otoriteye) devretmektedirler. Avrupa Birliği örneğinde Avrupa Merkez Bankası uluslararası bir para otoritesi olarak değerlendirilebilir. Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ve tek paraya (Euro) geçişin sağlanması ile üye ülkeler, para arzı, kur mekanizması, faiz oranı, vb. parasal büyüklükleri etkileyememektedirler.⁶³ Diğer bir deyişle tam ekonomik birlik içerisinde üye ülkelerin ekonomileri artık tek bir ekonomi haline gelmektedir.

Ekonomik entegrasyonun amacı, taraf ülkelerin refah seviyesinin artırılmasıdır. Ekonomik entegrasyon, statik ve dinamik anlamda ülkelerin refah seviyesi üzerinde farklı etkiler doğurabilmektedir. Bunun yanı sıra statik olarak ele alındığında üye ülkelerin maliyet yapıları ve ticaretin yönü yine refah seviyesi üzerinde farklı etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

⁶⁰ Andrew K. Rose, "Currency Unions", 2006, *faculty.haas.berkeley.edu/arose/Palgrave.pdf*, s.1.

⁶¹ Rose, a.g.m., 2006, s.1.

⁶² İtör Özer, "Optimum Para Alanları Teorisi", *Sosyo Ekonomi*, 2007-1/070104, 2007, ss:94-95.

⁶³ Özay Özpençe, Avrupa Parasal Birliği'nde Maliye Politikası Koordinasyonu ve Türkiye Analizi, T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:2009/391, Ankara, 2009, ss.9-10.

1.5. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN STATİK VE DİNAMİK ETKİLERİ

Ülkeler ticaret anlaşmalarına giderek, serbest ticaretin yaratacağı refah kazançlarından yararlanmak istemektedirler. Ancak bu tür anlaşmalar üye ülkenin refah seviyesini azaltabilmektedirler. Ticaret anlaşması sonucunda üye ülke için ticaret en düşük maliyetli ülkeden sapabilir. Bu durumda kaynak dağılımında etkinlik sağlanamayacak ve dünya üretiminin iktisadi etkinliği azalacaktır. Diğer bir etki ise ticaret doğurucu etkidir. Bu durumda ülke kendi kaynakları ile sahip olabileceğinden daha ucuza mal elde edebilmektedir. Böylece ithalat miktarı artarak ülkenin ticarettten daha büyük bir fayda elde etmesi olanaklı hale gelir. Bu etkiler statik etkiler olarak adlandırılırken ticaret anlaşmalarının nispeten uzun dönemde ortaya çıkan dinamik etkileri de mevcuttur. Bu başlık altında statik etkiler, ticaret doğurucu ve ticaret saptırıcı etkiler olarak iki farklı başlıkta ele alındıktan sonra dinamik etkiler incelenecektir.

1.5.1. Ekonomik Bütünleşmenin Statik Etkileri

Ekonomik entegrasyon üye ülkeler ve üye olmayan ülkeler üzerinde farklı etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Üye ülkeler üzerinde ekonomik bütünleşmenin net etkisi muğlaktır. Bu durum birliğin, üye ülkeler ve üye olmayan ülkeler arasındaki ticaretin yönünü değiştirmesi durumunda geçerlidir. Böyle bir durumda ticaretin yönü ya düşük maliyetli üreticiden yüksek maliyetli üreticiye kayabilir ya da yüksek maliyetli üreticiden düşük maliyetli üreticiye kayabilir. Entegrasyon üye ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesi yönünde bir adım olmakla birlikte, ticareti, düşük maliyetle üretim yapan birlik dışı ülkeden birlik üyesi bir ülkeye kaydırabilir.⁶⁴

Entegrasyon sonucunda ortaya çıkan bu statik etkiler, ticaret doğurucu ve ticaret saptırıcı olarak isimlendirilmektedir. Bu terimler ilk olarak Viner (1950) tarafından ortaya konmuştur. Viner, ticaret doğurucu etkiyi şöyle tanımlamaktadır. İktisadi birleşme, üretimi nispeten daha yüksek maliyetli yurtiçi üreticiden nispeten düşük maliyetli üreticiye kaydırduğunda ***ticaret doğurucu*** etki ortaya çıkmış olur. Bu kayma, kaynakların serbest ticaret durumundaki tahsisine doğru bir hareketliliği göstermektedir. Diğer taraftan bu kaymanın refah seviyesini artırıcı bir etkisinin olduğu açıktır. Üretimin üye olmayan ülkedeki düşük

⁶⁴ Dennis R. Appleyard ve Alfred J. Field, **International Economics: Trade Theory and Policy**, 3. baskı, McGraw-Hill:Boston, 1998, ss.355-356.

maliyetli üreticiden, üye ülkedeki yüksek maliyetli üreticiye kayması durumunda **ticaret saptırıcı** etki ortaya çıkmaktadır. Bu kayma ise serbest ticaret durumundaki kaynak tahsisinden uzaklaşıldığını göstermektedir. Sonuçta bu kayma refah seviyesini azaltıcı bir etki yaratacaktır.⁶⁵

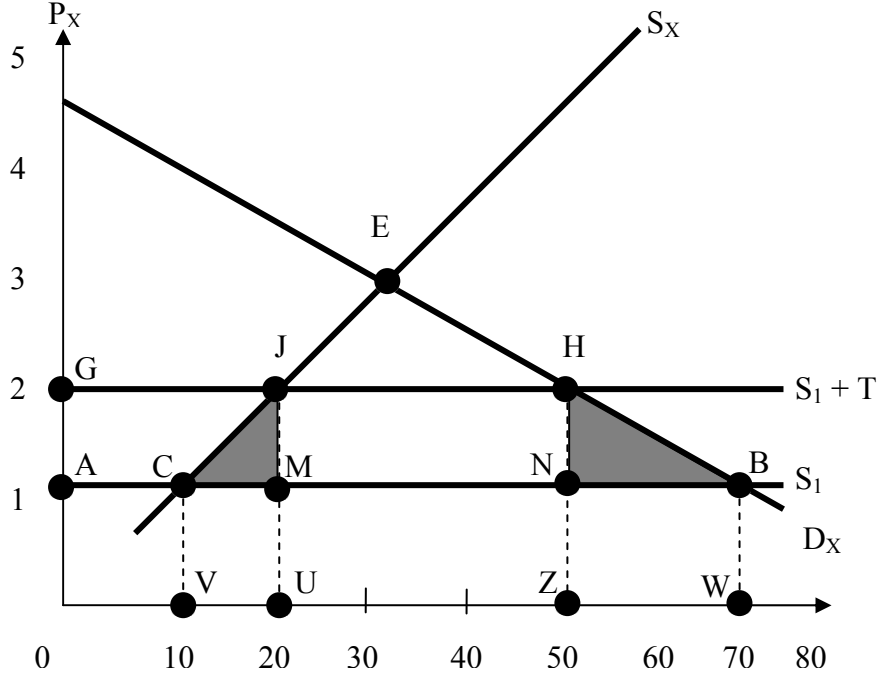
1.5.1.1. Ticaret Doğurucu Etki

Ticaret doğurucu etkiler Şekil 1’de gösterilmektedir.⁶⁶ Şekil’de D_X ve S_X , B ülkesinin X malına yönelik yurtiçi talep ve arz eğrileridir. X malı ticaretinin serbest olması durumunda fiyatının A ülkesinde 1 TL ve C ülkesinde (C ülkesi, dünyanın geri kalanı olarak da varsayılabilir) 1,5 TL olduğunu ve B ülkesinin bu fiyatları etkileyemeyecek kadar küçük olduğunu varsayalım. Başlangıçta B ülkesi, her X malı ithaline eşit şekilde % 100 oranında ad valorem tarife uygularsa bu durumda B ülkesinin X malını daha ucuza satan A ülkesinden alması ve malın yurtiçi fiyatının 2 TL ($P_X=2$) olması beklenir. Malın fiyatı 2 TL iken B ülkesi 50 birim X malı (50X) tüketmektedir. 50 birim (GH) X malının, 20 birimini (GJ) kendisi imal etmekte ve 30 birimini de (JH) A ülkesinden ithal etmektedir. B ülkesi bu ithalat işleminden 30 TL gelir elde etmektedir. Şekil’de S_1 , serbest ticaret durumunda A ülkesinin X malı için sonsuz esnek arz eğrisi ve $S_1 + T$ ise tarifeyi içeren arz eğrisini temsil etmektedir. B ülkesi, C ülkesinden X malı ithal etmemektedir. Bunun nedeni tarife eklendiği zaman C ülkesinden ithal edilecek mal fiyatının 3TL olmasıdır.⁶⁷

⁶⁵ Viner, a.g.k., s.43; Appleyard ve Field, a.g.e., s.356.

⁶⁶ Salvatore, a.g.k., s.324.

⁶⁷ Salvatore, a.g.k., s.323.

Şekil 1.1 Ticaret Doğurucu Etki

B ülkesinin A ülkesi ile bir gümrük birliği oluşturduğunu varsayalım. Diğer bir deyişle artık B ülkesi, A ülkesinden ithal ettiği X malına herhangi bir tarife uygulamamaktadır. Böylece X malının fiyatı artık 1 TL'dir ($P_X = 1$). X malının fiyatı 1 TL iken B ülkesi 70 birim X malı tüketmektedir (70X). Artık B ülkesi 70 birim (AB) X malının, 10 birimini (AC) kendi üretmekte ve 60 birim (CB) X malını A ülkesinden ithal etmektedir. Bu durumda B ülkesinin tarifeden elde ettiği bir gelir bulunmamaktadır. Diğer taraftan gümrük birliğinden B ülkesindeki tüketicilerin elde ettiği kazanç $AGHB$ alanına eşit olmaktadır. Ancak net kazanç buna eşit değildir. $AGJC$ alanı üretici rantındaki azalmayı göstermektedir. $MJHN$ alanı ise tarifenin kaldırılmasından ötürü gelir kaybını göstermektedir. Böylece net refah etkisi CJM ve BHN alanları olmaktadır (gölgelendirilmiş üçgenler).⁶⁸

Ticaret doğurucu etkiden elde edilen kazancın ve üretimin daha verimli kaynaklara sahip ülkeye kaymasından ötürü ortaya çıkan refah kazancının üretim bileşenini CJM üçgeni temsil etmektedir. Burada B ülkesindeki maliyet $VUJC$ ve A ülkesindeki maliyet $VUMC$ alanları ile gösterilmektedir. BHN üçgeni ise ticaret doğurucu etkiden ve tüketim artışından elde edilen kazancın tüketim bileşenini göstermektedir. Burada ise $ZWBH$ tüketim kazancını, $ZWBN$ ise harcamayı temsil etmektedir.⁶⁹

⁶⁸ Salvatore, a.g.k., s.323.

⁶⁹ Salvatore, a.g.k., s.323.

1.5.1.2. Ticaret Saptırıcı Etki

Ticaret saptırıcı etki Şekil 2'de görülmektedir.⁷⁰ Şekil'de D_X ve S_X , B ülkesinin X malına yönelik yurtiçi talep ve arz eğrileridir. S_1 ve S_3 arz eğrileri ise sırasıyla A ve C ülkelerinin serbest ticaret durumundaki sonsuz esnek arz eğrileridir. Benzer şekilde X malı ticaretinin serbest olması durumunda fiyatının, A ülkesinde 1 TL ve C ülkesinde 1,5 TL olduğunu ve B ülkesinin bu fiyatları etkileyemeyecek kadar küçük olduğunu varsayalım. X malı ithalatına eşit şekilde %100 tarife uygulanması durumunda B ülkesi X malı ithalinin tamamını A ülkesinden 2 TL fiyat seviyesinden gerçekleştirmektedir ($P_X=2$). Böylece B ülkesi 50 birim (GH) X malı tüketmektedir. B ülkesi 20 birim (GJ) X malını kendi üretmekte ve 30 birim (JH) X malını ise ithal etmektedir. Bu ithalat işleminden B ülkesi 30 TL gelir elde etmektedir.⁷¹

B ülkesinin C ülkesi ile gümrük birliği oluşturduğunu varsayalım. Diğer bir deyişle B ülkesi X malı üzerindeki tarifeyi sadece C ülkesine uygulamamaktadır. B ülkesi böylece 2 TL yerine B ülkesi X malını 1,5 TL'den ithal etmektedir. X malı 1,5 TL olduğunda B ülkesinin X malı tüketimi 60 birime ($60X$) çıkmaktadır. B ülkesi 60 birim (GB) olan tüketiminin 15 (GC) birimini kendi üretmekte ve 45 birimini ise (CB) C ülkesinden ithal etmektedir. Bu durumda B ülkesi tarife geliri elde etmemektedir. A ülkesinin birlik dışında kalması ve tarife avantajından ötürü X malının C ülkesinden ithal edilmesi, ticareti en verimli üretici olan A ülkesinden C ülkesine kaydırmaktadır. Ancak ilk durumda B ülkesinin ithalatının 30 ve ikinci durumda 45 olduğu göz önüne alınırsa, ithalatın daha verimsiz ülkeden yapılması durumunda bile gümrük birliğinin ticaret doğurucu bir etkisi olduğu söylenebilir.⁷²

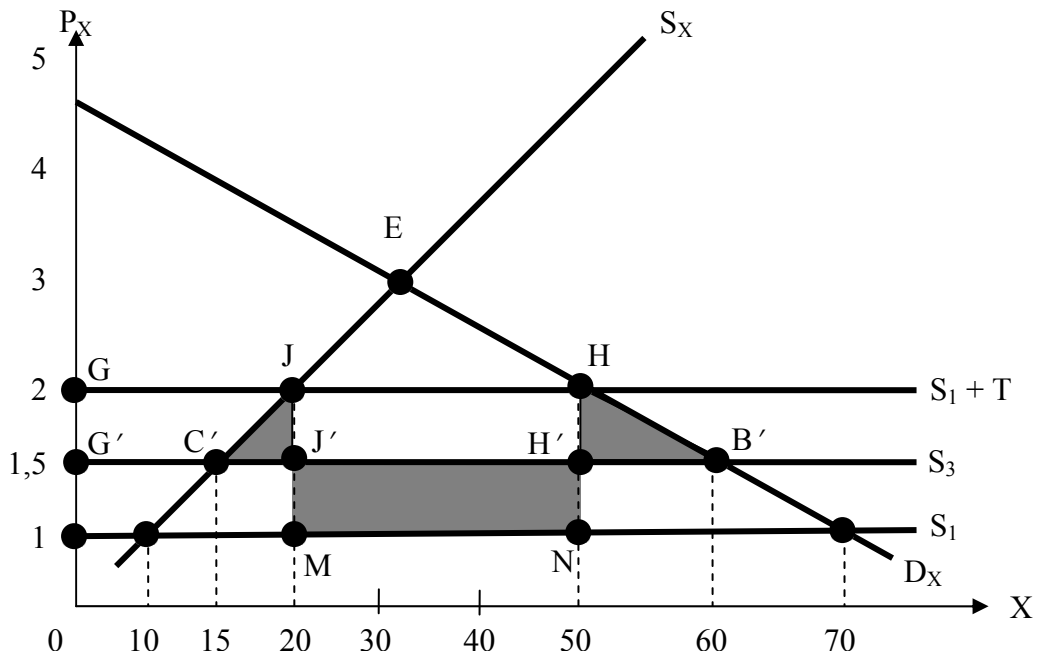
Gümrük birliğinin B ülkesindeki statik refah etkisi Şekil 2'de görülmektedir. CJJ' ve BHH' üçgenleri net ticaret doğurucu etkiden kaynaklanan kazancı göstermektedir. $MNHJ'$ dörtgeni ise başlangıçtaki 30X miktarındaki ithalatın daha düşük maliyetli üretici olan A ülkesinden daha yüksek maliyetli C ülkesine kaymasından ötürü ortaya çıkan refah kaybını temsil etmektedir. $G'GJC'$ alanı B ülkesindeki tüketici rantından üretici rantına yapılan aktarımı göstermektedir. $JMNH$ gümrük birliğinden önceki durumda B ülkesinin ithalata uyguladığı vergi gelirini göstermektedir. Gümrük birliği ile birlikte vergi geliri ortadan

⁷⁰ Salvatore, a.g.k., s.325.

⁷¹ Salvatore, a.g.k., s.325.

⁷² Salvatore, a.g.k., ss.325-326.

kalkmakta, $JJ'HH'$ alanı ise X malı fiyatındaki düşmeden ötürü tüketicilere yeniden dağıtılmaktadır. Sonuç olarak $C'JJ'$ ve $B'HH'$ alanları (gölgelendirilmiş üçgenler) ise gümrük birliğinden sonra B ülkesinin elde ettiği net kazancı göstermektedir. $MNH'J'$ alanı (gölgelendirilmiş dikdörtgen) ise tarife gelirlerindeki açıklanmamış kaybı göstermektedir. Ticaret saptırıcı etkiden dolayı ortaya çıkan refah kaybını temsil eden alanın ($MNH'J'$), ticaret doğurucu etkiden dolayı ortaya çıkan refah artışını gösteren alandan (gölgelendirilmiş üçgenler) daha büyük olması durumunda B ülkesi net refah kaybına uğrayacaktır. Diğer taraftan gölgelendirilmiş dikdörtgen alanın, gölgelendirilmiş üçgenlerden daha küçük olması durumunda ise net refah kazancı ortaya çıkacaktır.⁷³

Şekil 1.2 Ticaret Saptırıcı Etki

Ticaret doğurucu ve ticaret saptırıcı etkiler statik kavramlar olmakla birlikte ticaret saptırıcı etki için bölge dışındaki ticaret hacminde daralma olduğu, ticaret doğurucu etki için ise dünya ticaret hacminin arttığı varsayılmaktadır. Böylece ticaret artırıcı ve saptırıcı etkilerin, dünya ticaret hacmini ve gelir yapısını değiştirmesi beklenmektedir. Ancak bu durum kesin değildir. Bölge dışı ekonomilerin ürettiği mallara yönelik bölge içi talebin gelir elastikiyetinin yüksek olması ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkmasını engelleyebilir. Diğer taraftan diğer ülkelere olan bölge içi talebin gelir elastikiyetinin düşmesi mevcut durumun değişmemesine neden olabilir.⁷⁴

⁷³ Salvatore, a.g.k., s.326.

⁷⁴ Lipsey, a.g.m., s.38.

Ticaret saptırıcı etkinin ortaya çıkması durumunda bölge içi ticaret ve dolayısıyla bölge içi gelir artacaktır. Buna karşılık bölge dışı gelir azalacaktır. Bölge dışı mallara yönelik bölge içi talebin gelir elastikiyetinin yüksek olması durumunda bir bölge içi gelir artışının ortaya çıktığını varsayalım. Bu durumda ithalat hacmi artacak ve bölge dışı gelir ya değişmeden kalacak ya da gelir seviyesi artacaktır. Böylece entegrasyon sonucunda bölge içine kayan talep ve dolayısıyla gelir artışı bölge içindeki talebin gelir elastikiyetinin birden büyük olması durumunda bölge dışındaki gelirden daha büyük bir artışa yol açacaktır. Böylece başlangıçta yaşanan bölge dışı gelir kaybı telafi edilebilir. Talebin gelir esnekliğinin yüksekliğine ve bölge dışı gelir kaybına göre bölge dışında ilk durumdakinden daha yüksek bir gelir artışı yaşanabilir.

Ticaret doğurucu etkinin ortaya çıkması durumunda ise kaynakların nispeten daha verimli tahsisinden ötürü gelir seviyesinde bir artış ortaya çıkacaktır. Ancak gelir seviyesindeki artış karşısında diğer ülkelere olan talebin gelir elastikiyetinin düşük oluşu, fiyatlardaki düşüş karşısında ithalatı kendisinden daha az artıracığı için toplam ticaret hacmi ya çok az değişecek ya da azalacaktır. Bu durumda da ticaret doğurucu etki ortaya çıkmamış olacaktır.

Ekonomik entegrasyon sonucunda ticaret doğurucu ya da ticaret saptırıcı etkinin bir etkinin ortaya çıkabilmesi mümkündür. Sonuç olarak ekonomik entegrasyonun üye ülkelere net bir fayda sağlayıp sağlamadığı ampirik bir konudur.⁷⁵

1.5.2. Ekonomik Bütünleşmenin Dinamik Etkileri

Statik etkilerin yanı sıra ülkelerin ekonomik bütünleşmeye gitmedikleri durumuna göre bütünleşmeye giden ülkelerin ekonomik yapı ve performansları farklı yönlerde hareket edebilir. Bu durum, ekonomik bütünleşmenin dinamik etkilerini ifade etmektedir. Örneğin ticaret engellerinin azaltılması daha rekabetçi bir ortamın oluşmasına ve monopol gücünün zayıflamasına zemin hazırlayabilir. Diğer taraftan büyük bir birliğin sonucunda ortaya çıkan piyasaya girmek belirli ihraç malları için ölçek ekonomilerinden faydalanma imkanı doğurabilir. Böyle bir durumda ölçek ekonomileri ihracatçı firmaya maliyetleri düşürme ya da

⁷⁵ Appleyard ve Field, a.g.k., s.356.

daha büyük olma imkanı sağlar. Ölçek ekonomilerinin ortaya çıkması belirli bir malda uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Böylece sanayiler arası ticaret yerine endüstri içi ticaret ortaya çıkacaktır.⁷⁶

Ekonomik entegrasyon, üye ülkeler içerisinde hem yabancı hem de yerli kaynakların tahsisi ile daha fazla yatırım yapılmasına da olanak sağlamaktadır. Örneğin 1960'da ABD'nin Avrupa Topluluğuna yaptığı yoğun yatırımlar sonucunda yapısal değişimler ortaya çıkmış ve hem gelirlerde hem de talepte artış ortaya çıkması beklenmiştir. Diğer önemli bir nokta ise ekonomik birliğin kurulması ile üreticiler için ekonomik ve coğrafik olarak daha büyük bir pazarın açılması, belirsizliği ve riski azaltacaktır. Böylece ekonomik bütünleşme, risk ve belirsizliği azaltarak yatırımlar üzerinde teşvik edici bir etki ortaya çıkaracaktır. Yabancı yatırımcılar açısından, birlik dışında kalarak yüksek tarifeler ve ticaret engelleri ile karşılaşmak yerine bir üye ülkede yatırım yapmayı tercih etmek daha mantıklı olacaktır.⁷⁷

Son olarak ortak pazar doğuracak bir ekonomik bütünleşme artan faktör mobilitesi ile dinamik faydalar elde edilmesini olanaklı kılacaktır. Eğer hem sermaye hem de emek, bol oldukları alanlardan kıt oldukları alanlara doğru daha fazla hareket kabiliyetine sahip olurlarsa ekonomik etkinlik artacak ve nispeten daha yüksek faktör gelirleri elde edilebilecektir.⁷⁸

⁷⁶ Appleyard ve Field, a.g.k., ss.361-362.

⁷⁷ Appleyard ve Field, a.g.k., s.362.

⁷⁸ Appleyard ve Field, a.g.k., s.362.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMENİN BİR AŞAMASI OLARAK PARASAL BİRLİK

Bu başlık altında parasal birliğin kavramsal çerçevesi sunularak optimum para sahası teorisine yer verilecektir. Parasal birliğin kavramsal ve teorik çerçevesinin sunulmasının ardından parasal birliğin birlik ülkeleri üzerindeki makro ekonomik etkileri başlıklar haline açıklanacak, sonrasında Avrupa Parasal Birliği tanıtılarak birlik dışı ülkeler üzerindeki etkisinden bahsedilecektir. Nihayetinde bölümün sonunda parasal birlik örnekleri, ulusal parasal birlikler ve çok uluslu parasal birlikler ayrımı ile ele alınmaktadır.

2.1. PARASAL BİRLİĞİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Ekonomik bütünleşmenin ileri aşamalarından bir tanesi Parasal Birliktir. Parasal birlik içerisinde, bir grup ülke bölgesel merkez bankası tarafından emisyonu yapılan ortak bir para kullanılmaktadır.⁷⁹ Parasal birliğe üye ülkeler arasında kurlar kalıcı olarak sabitlenmekte ve sermaye hareketlerine ilişkin herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır.⁸⁰ Ortak bir para kullanımının sonucunda ülkeler, ulusal amaçlar doğrultusunda para ve kur politikalarının kullanımından vazgeçmektedirler.⁸¹ Diğer bir deyişle para politikası uygulamalarına bölgesel (birliğe üye olan ülkelerin tamamı açısından) karar verilmektedir.⁸² Parasal birlik içerisinde, döviz kurlarında birliğin sağlanması, sermaye hareketlerine yönelik kısıtlamaların kaldırılması ve üye ülke paraları arasında konvertibilitenin sağlanması gerekmektedir. Bunların yanı sıra

⁷⁹ Atish R. Ghosh, Anne-Marie Gulde ve Holger C. Wolf, **Exchange Rate Regimes: Choices and Consequences**, The MIT Press:USA, 2002, s.40.

⁸⁰ Hans Visser, **A Guide to International Monetary Economics: Exchange Rate Theories, Systems and Policies**, 3. baskı, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2004 ,s.180.

⁸¹ Ignazio Angeloni, Michael Flad ve Francesco Paolo Mongelli, "Economic And Monetary Integration of the New Member States Helping to Chart the Route", **European Central Bank Occasional Paper Series**, No:36/September 2005, s.5.

⁸² Ghosh, Gulde ve Wolf, a.g.k., s.40.

konvertibilitenin korunacağı hakkında güvenin tesis edilmesi ve ulusal paraların birbirine çevrilmesinde her çeşit banka giderinin kaldırılması önem arz etmektedir.⁸³ Parasal Birliğin (monetary union) özel bir durumu **para birliği**dir (currency union). Para birliği, üye ülkelerin ulusal paralarını terk ederek tek bir para kullandıkları alandır. *Tam parasal birlik* ya da *ortak para sahası* kavramları para birliği ile eşanlamlıdır.⁸⁴

Visser (2004)'e göre ülkelerin bir parasal birliğe dahil olmalarının ya da bir parasal birlik kurmalarının nedenleri şöyle sıralanabilir.⁸⁵

- İlk olarak, iktisadi hayatın belirsizliği iktisadi birimlerin kur değişimlerini göz ardı etmeleri durumunda azaltılabilir. Belirsizliğin azaltılmasından elde edilecek faydanın ölçülmesi zordur. Ancak parasal birliğin en temel faydalarından biri kur belirsizliğini azaltmasıdır. Girişimciler yabancı piyasalara girmek için daha istekli olacaklar ve böylece piyasaların bütünleşmesine yardımcı olacaklardır. Dolayısıyla rekabet artacak ve dinamik ölçek ekonomilerinden faydalanmak mümkün olacaktır. Sonuçta birlik içindeki ulusal piyasalar daha entegre hale geleceklerdir.
- İkinci olarak, bir parasal birlik, enflasyonu düşürme konusunda bir üne sahip olursa, herhangi bir ülkenin kendi para politikasına kredibilite kazandırmak için bu birliğe dahil olması yararlı olacaktır. Böylece, diğer faydaların yanı sıra, enflasyon beklentisi düşecek ve dolayısıyla faiz oranları ve ücret taleplerinde düşme yönünde bir eğilim ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan bir ülke, Maliye Bakanlığı'na gerekli desteği vermek ve hükümeti güvenilir maliye politikalarından korumak için de bir parasal birliğe katılma kararı alabilir. Birlik içinde düşük enflasyonlu nispeten güçlü bir ülkenin var olması durumunda parasal birlik, nispeten küçük ülkelerin güvenilir ve enflasyon baskısına neden olmayacak para politikaları uygulamalarına yardımcı olabilir.
- Üçüncü olarak, bir parasal birlik, bir iktisadi birliğin görevini daha düzgün şekilde yerine getirmesine hizmet eder. Bir ekonomik birlik, parasal birliğe ihtiyaç duymaz. Parasal birlik olmaksızın nominal kur veri iken ülkeler arasındaki enflasyon farklılıkları ve nominal döviz kuru ayarlamaları yüzünden reel döviz kuru kolayca değişebilir.

⁸³ Karluk, a.g.k., 2009, s.669.

⁸⁴ Visser, a.g.k., s.180.

⁸⁵ Visser, a.g.k., ss.180-181.

Bahsedilen bu üç durum genellikle parasal birlik için geçerlidir. Ortak para alanı için durum farklıdır. Ülkelerin ortak para alanına katılmalarının nedenleri şöyle açıklanabilir:

- İlk olarak, para, günlük hayattaki işlemlerin kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadır. İşlem maliyeti bir grup ülkenin aynı parayı kullanması durumunda göz ardı edilebilecek kadar küçük olacaktır. Çeşitli ulusal paraların var olduğu durumda iktisadi birimler paraların birbirine değişimi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ortak bir paraya geçilmesi ile işlem maliyetinden yapılan tasarruflar diğer bir deyişle para transferlerinde kullanılan ofis alanları ve istihdam edilen insanlar artık farklı amaçlar için kullanılabilir.⁸⁶
- Para sadece bir ödeme aracı değil aynı zamanda bir ölçü birimidir. Bir para birliğinde ölçü biriminin tek oluşu ülkeler arasında fiyat karşılaştırmalarının yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bir para birliği böylece piyasaları daha şeffaf hale getirmekte ve bilgi işleme maliyetini azaltmaktadır.⁸⁷
- Uluslararası rezervler ile birlik içi ödemelerin yapılmasına dair bir anlaşma, para birlikleri için eski bir durumdur. Uluslararası rezervler havuzda toplanmaktadır. Bu sistemde rezervlere daha az ihtiyaç duyulmaktadır. Rezervler, getirisi daha yüksek likiditesi daha düşük varlıklara yatırılabilirler ya da merkez bankası devletin farklı amaçlar için kullanabileceği serbest kaynakları ve sermayeyi azaltabilir.⁸⁸
- Tek bir para ile finansal piyasaların fonksiyonları gelişmektedir. Büyük çaplı işlemlerin, küçük ulusal piyasalara göre nispeten büyük birlik piyasasında neden olacağı fiyat şoku daha küçük olacaktır. Finansal varlıkların likiditesi (diğer bir deyişle varlıkların kısa zaman içerisinde büyük kayıplar olmaksızın satılabilmesi) para birliğinde daha yüksektir. Böylece hisse senetlerinin ya da borç senetlerinin büyük çaplı emisyonları daha ucuz ve kolay olmaktadır.⁸⁹
- Para birliği oluşturmanın diğer bir önemli nedeni ise Avrupa Komisyonu Raporu'nda şöyle açıklanmaktadır. Avrupa birliği dünyanın lider ticaret güçlerinden biridir. Böylece Avrupa'nın parası, Dolar ve Yen'e benzer şekilde bir değişim ve rezerv para olacaktır. Sonuçta Avrupalı firmalar üçüncü ülkelerden yapmış oldukları ithalat işlemlerini kendi paraları ile gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan Avrupalı firmalar

⁸⁶ Visser, a.g.k., ss.180-181; European Commission, "Green Paper on the practical arrangements for the introduction of the single currency", COM/95/333 final, Brussels,1995, s.4.

⁸⁷ Visser, a.g.k., s.181.

⁸⁸ Visser, a.g.k., s.181.

⁸⁹ Visser, a.g.k., s.181.

yaptıkları ihracat işlemlerini ve faturaları da yine kendi paralarında düzenleyebilmektedir. Nihayetinde Avrupa'nın uluslararası kabul görmüş parası, uluslararası para sisteminin daha istikrarlı bir yapıya sahip olmasına katkı yapacaktır.⁹⁰

- Parasal birliğin en önemli etkilerinden biri muhtemelen hem parasal otoriteyi hem de ticari bankaları daha etkin bir uluslararası ödemeler mekanizması oluşturmak için teşvik etmesidir. Örnek olarak, Avrupa para piyasasının daha iyi işlemesi için 1 Ocak 1999'da Euro'ya geçişle birlikte Avrupa Merkez Bankası'na bağlı ödemeler sistemi TARGET (Trans European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer) ele alındı. Ticari bankaların oluşturduğu, Avrupa Bankacılık Birliği EURO1 ödemeler sistemi geliştirildi.⁹¹

Tam para birliği dışında bir parasal birliğin, ulusal finansal piyasaların birleşmesinden tam olarak fayda elde etmesi muhtemel değildir. Farklı ülke paralarının bulunması durumunda döviz kurlarının geri dönülmez biçimde sabitleneceğine dair kesin bir garanti verilemez ve böylece iktisadi birimler için çeşitli ulusal paralar birbirlerinin tam ikamesi olmayacaktır. Ayrıca birlik içinde sınırlandırılmamış sermaye hareketleri sabit kura zarar verebilir. Sabit kurun değiştirilemez olması ile ilgili daima bir kuşku vardır. Bu nedenle bir kez spekülâtörler bu durumu hissederse, sistem çökünceye kadar saldıracaklardır. Sermaye kontrolleri mevcut değilken, ortak bir paranın olmadığı bir parasal birlik spekülâtif saldırılara maruz kalacaktır. Halbuki sermaye kontrolleri olması durumunda böyle bir durum söz konusu değildir.⁹²

2.2. OPTİMUM PARA SAHASI TEORİSİ

Optimum para sahası teorisi, parasal birlik oluşturacak ülkelerin karakteristik özelliklerinin ve para alanının tanımlanması için teorik bir çerçeve sunmaktadır. Diğer bir deyişle optimum para alanı, ortak bir para kullanmayı tercih eden ülkelerin katlandıkları maliyetler ve kazançları araştırarak para sahasının optimum büyüklüğünü ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu ise sabit kur ve esnek kur stratejileri arasında bir seçim tartışması ile başlamaktadır. Bu başlık altında öncelikle optimum para sahasının genel çerçevesi ortaya konduktan sonra optimum para sahası teorisine yapılan katkılar irdelenecektir.

⁹⁰ European Commission, a.g.e., s.4.

⁹¹ Visser, a.g.k., s.182.

⁹² Visser, a.g.k., s.182.

Optimum Para Alanı Teorisinin Genel Çerçevesi

Sabit ve esnek döviz kuru stratejilerinin ülkelerin ekonomik performansı üzerindeki etkileri farklıdır. Ülkelerin sabit ve esnek kur uygulamalarına alternatif diğer bir strateji, birbirine yakın şekilde bağlı bir grup ülke içerisinde sabit döviz kuru sistemi kurulması ve ülke blokları arasındaki dalgalanmalara izin verilmesidir. Bu tarz ülke grupları çoğu kez optimum para alanları (OCA) olarak ifade edilir. Hangi ülke gruplarının ortak bir alan içerisinde toplanacağını tanımlayan kesin kurallar olmamakla birlikte bazı özellikler belirtilebilir. Ülkelerin para ve maliye politikalarında yüksek bir koordinasyona ve bunun yanı sıra birbirleri arasında yüksek bir faktör mobilitesine sahip olmaları için bir para alanı oluşturmaları, istenen bir şeydir.⁹³ Dolayısıyla optimum para alanı, üretim (emek ve sermaye) faktörlerinin nispeten maliyetsiz bir şekilde hareket edebildikleri bir alan olarak karakterize edilmektedir. Örneğin, A ve B isimli, sırasıyla bilgisayar ve pamuk üreten, iki ülkeye sahip olduğumuzu düşünelim. Bilgisayardan pamuğa ani bir talep kayması olduğunu varsayalım. Artık A ülkesi açık bir ticaret dengesi sürdürme eğiliminde olacaktır. Bilgisayara olan talebin azalmasından dolayı işçi ve sermaye faktörlerinde arz fazlası ortaya çıkacaktır. Aksine B ülkesi pamuğa olan talebin yükselmesinden dolayı emek ve sermaye faktörlerinde talep fazlasına sahiptir. Diğer taraftan üretim artışı vardır. Bu şartlar altında uluslararası düzeyde ayarlama için gerekli olan şartlar şöyle sıralanabilir:⁹⁴

1. Üretim faktörlerinin A'dan B'ye hareket edebilme yeteneğine sahip olması durumunda her bir bölgede ücretler (gelirler) ve fiyatlar arasında yeni dengenin oluşması ile dengesizlik giderilebilir.
2. A ülkesinde fiyatlar B ülkesine göre düşebilir ve nispi fiyat değişimi, eğer emek ve sermaye ülkeler arasında hareketli değil ise ticaret dengesizliğini ortadan kaldıracaktır.
3. Döviz kuru oranı ayarlanabilir ve eğer A ve B farklı fiyatlara sahip ise nispi fiyatlardaki değişim ile dengesizlik giderilebilir.

Optimum para alanının üretimin değişken faktörleriyle karakterize edilmesinin nedeni şöyle açıklanabilir. İşsizliğin yüksek olduğu alandan emek talep fazlasının bulunduğu alana doğru faktörlerin serbestçe ve ucuz olarak göç etmesi durumunda işsizlik göçle

⁹³ Mordechai E. Kreinin, **International Economics: A Policy Approach**, 8. Baskı, Harcourt Brace&Company:USA, 1998, s.438.

⁹⁴ Michael Melvin, **International Money and Finance**, 5. Baskı, Addison-Wesley Educational Publishers Inc:USA, 1997, s.60.

dengeleneyecektir. Böylece bölge içerisinde sabit döviz kuru uygun olacaktır. Çünkü nispi fiyat hareketleri sadece dengeyi eski haline getirmek anlamına gelmemektedir. Faktörler hareketsiz olduğu zaman denge, nispi fiyat değişimi sayesinde yeniden kurulacaktır. Böylelikle esnek döviz kuru için bir avantaj oluşacaktır. Ülkedeki para otoritelerinin herhangi bir fiyat değişimine izin vermemeleri durumunda dengeyi sağlamanın en kolay yolu esnek döviz kuru stratejisinin takip edilmesidir. Çünkü denge fiyatlardan ziyade döviz kuru sayesinde sağlanabilir.⁹⁵

Diğer taraftan fiyat-ücret esnekliğinin yüksek oluşu optimum para alanına katılan bir ülke için arzu edilen bir durumdur. Çünkü bu durum, bir ülkenin sabit döviz kuru altında bile kendi rekabetçi pozisyonunu (yurtiçi fiyatları düşürerek) geliştirmesini sağlayacaktır. Ayrıca, bölgedeki ülkeler arasında yüksek seviyede bir mali entegrasyon optimum para alanı için yararlı olmaktadır. Bu durumda ülkeler arasındaki sermaye hareketleri dış dengesizlikleri finanse edebilir. Sonuç olarak, sabit bir döviz kuru, çoğunlukla açık bir ekonomiye sahip küçük ölçekli bir ülke için tercih edilir.⁹⁶

Optimum para alanı için bu kriterlerin arkasında, iki alternatif sistem altında, ödemeler dengesi ayarlama süreci nispeten kolaydır. Sabit döviz kuru sistemi altında dış bir dengesizliğin giderilmesi çıktının daraltılmasını gerektirmektedir. Dalgalanan bir döviz kuru sisteminde, dış açığın giderilmesi için yapılan ayarlama, paranın değer kaybetmesi şeklindedir. Maliyet, ticaret açısından yaşanan kayıptır. Ticarete konu olmayan ve ticarete konu olan malların üretildiği sektöre kaynakların kayması ile ekonomik istikrarsızlık ve bazen de genel fiyatlar seviyesinde istikrarsızlık ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetlerin yükü ekonominin dışa açıklığına bağlı olarak değişmektedir.⁹⁷

Genellikle büyük ve nispeten kapalı bir ekonomi için ayarlama maliyeti sabit kur sistemine göre dalgalı kur sisteminde daha düşük olacaktır. Bu durumun tersi küçük ve nispeten açık bir ekonomi için doğrudur. Ekonomideki dış ticaretin payı nispeten küçük olduğunda ticaret hadlerini, kaynakların yer değiştirmesinin ve paranın değer kaybının neden olduğu fiyat istikrarsızlığı maliyeti daha düşük olacaktır. Diğer taraftan, belirli bir bütçe açığı sonucunda ortaya çıkan çıktıdaki değer kaybı, nispeten kapalı bir ekonomide küçük ve açık

⁹⁵ Melvin, a.g.k., ss.61-62.

⁹⁶ Kreinin, a.g.k., s.438.

⁹⁷ Kreinin, a.g.k., ss.438-439.

bir ekonomiye nazaran daha yüksektir. Büyük bir ülkenin parası bağımsız şekilde dalgalanırken özellikle fiyat-ücret esnekliğine sahip küçük bir ülkenin para alanına katılması daha faydalı olacaktır.⁹⁸

Ortak bir para biriminin kabul edilmesi optimum para alanı içinde finansal entegrasyonun en uç biçimidir. Eğer aynı para birimi geniş bir alanı kapsıyorsa, para fonksiyonlarını (değişim ve değer saklama aracı olarak) en iyi şekilde yerine getirir. Dünya çapında bir para, tasarrufu ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek açısından en iyi yoldur. Böyle bir paranın dışında, en iyi diğer yol birçok ülkenin istediği ve şartları üzerine tartışabildiği ortak bir paradır.⁹⁹

Optimum para alanı literatürü, Batı Avrupa gibi bir bölge için sabit bir döviz kuru sisteminin uygun olabileceğini öne sürmektedir. Avrupa Para Sistemi 1979 yılının Mart ayında kuruldu. Dışarıya karşı kurlarda büyük dalgalanmalara için izin veriliyorken (dışarıya karşı esnek kur), APS, üye ülkeler arasında küçük döviz kuru dalgalanmalarını koruyacağını (sürdürme) üye ülkelere ilan etti. APS 1980'ler boyunca oldukça iyi işledi ve bir sistem içerisinde Avrupalı tek bir merkez bankası ve tek bir para ile nihayet yavaş yavaş gelişebildiğini üye ülkelere gösterdi. Aralık 1991'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile sistemin gelişimi için bir takvim belirlendi. Antlaşma aşağıdaki şartları gerektiriyordu:¹⁰⁰

- Maliye ve para politikası koordinasyonunun geliştirilmesi ve bölge içi sermaye akımlarında kısıtlamanın derhal kaldırılması,
- Özerk merkez bankalarının para politikalarının koordine edilmesi ve tek bir para politikasının teknik hazırlıklarının yapılması için 1994 yılının Ocak ayında Avrupa Para Enstitüsü (EMI) kuruldu.
- 1997 Ocak ayı ve en geç 1999 Ocak ayı içinde Avrupa Para Birimi ile bütün üye ülkeler arasında kurlar geri dönülmez şekilde sabitlenecek ve Avrupa Merkez Bankası çalışmaya başlayacaktı.

APS altında para birliği başarısı, bütün ülkelerin makroekonomik politikalarının bir noktaya yönelmesini (uyum başarısını) gerektirmektedir. Tek bir paranın oluşturulması için

⁹⁸ Kreinin, a.g.k., s.439.

⁹⁹ Kreinin, a.g.k., s.439.

¹⁰⁰ Melvin, a.g.k., s.61.

benzer enflasyon oranı, kar oranı ve bütçe açıklarına (GDP'nin küçük bir parçası olarak) sahip olmaları gereklidir. Bununla birlikte, APS için bu uyumun 1993'te meydana gelmeyeceği açıktı. Sonuç olarak Avrupa Birliği (AB) yetkilileri üye ülkeler arasında %2.25'ten %15'e kadar olan daha büyük döviz kuru dalgalanmalarına izin verilmesi için bir anlaşma düzenlediler.¹⁰¹ Avrupa para sisteminin devamı olarak Avrupa Parasal Birliğinin tarihsel gelişimi daha sonra detaylı olarak ele alınacaktır. Optimum para alanı teorisi ve Avrupa Para Sistemi genel çerçeveleri ile incelendikten sonra teoriye yapılan katkılar incelenecektir.

Optimum Para Alanı Teorisine Yapılan Katkılar

Parasal birliğin başarılı olması durumunda, parasal birlik, üye ülkelerde gelirin reel değerini korumaya ve fiyat istikrarını sağlamaya yardımcı olurken, ödemeler dengesinin kurulmasına yönelik uygulamaları kolaylaştırmalıdır.¹⁰² Ancak optimum para alanı teorisine katkı yapan yazarlar, parasal birliğin üye ülkeler üzerinde sahip olabileceği olası etkilerle ilgilenmemişlerdir. Yazarlar aksine parasal birliğin kurulması için gerekli olan kriterler üzerinde odaklanmışlardır. Bu bağlamda optimum para alanı teorisi parasal birlikten maksimum fayda sağlanması için üye ülkelerin sahip olması gereken ya da bölge içinde var olması gereken kriterleri ortaya koymaya çalışmaktadır.

Visser (2004)'e göre optimum para alanına yapılan teorik katkılar; Mundell (1961), McKinnon (1963), Kenen (1969), Ingram (1969) ile Fleming (1971) şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmada da bu sıralama takip edilecektir. Aşağıda başlıklar halinde yazarlar ve katkıları üzerinde durulmaktadır.

2.2.1. Robert A. Mundell: Faktör Hareketliliği

Mundell (1961) para alanı ve optimum para alanı ile ilgili tartışmasına iki ülke arasındaki iktisadi bir şoku örnek vererek başlamaktadır. Bu örnekte aslında optimum para alanı bir sabit kur - esnek kur tartışması ile ortaya çıkmaktadır.¹⁰³

¹⁰¹ Melvin, a.g.k., ss.61-62.

¹⁰² Rivera-Batiz ve Rivera-Batiz, a.g.e., s.544.

¹⁰³ Robert A. Mundell, "A Theory of Optimum Currency Areas", **The American Economic Review**, Vol. 51, No. 4, 1961. (Bu başlık adı geçen kaynaktan derlenmiştir.)

Sabit kur sistemi dış ticaretin dengeye getiren doğal mekanizmasını engellemektedir. Dolayısıyla sabit kur sisteminde ücret ve fiyat yapışkanlığı durumunda uluslararası ekonomik sistemin ayrılmaz bir özelliği, periyodik ödemeler dengesi krizleri olacaktır. Esnek döviz kuru sistemi taraftarları, bu sistemi bir istikrar aracı olarak ifade etmektedir. Esnek kur sistemi altında dış açık durumunda paranın değer kaybı, işsizliği, dış fazla durumunda ise paranın değer kazanması enflasyonu giderecektir. Burada her ülkenin ulusal parasını dalgalanmaya bırakmasının uygun olup olmadığı sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Örneğin ekonomik birlik için hazırlık yapan ortak pazar ülkelerinin bir para alanına dahil olması mı yoksa her birinin paralarını dalgalanmaya bırakması mı daha uygun olacaktır. Bu problem bir “alan” olarak döviz kurlarının sabitlendiği para alanının tanımlanması ile çözülebilir. Diğer bir ifade ile para alanının uygun büyüklüğünün araştırılması gerekmektedir. Uygun büyüklüğün araştırılması sorusuna üç farklı cevap verilebilir:

- 1) Dünyanın belirli kısımları entegrasyona belirli kısımları ise çözülmeye gitmektedir. Böylece yeni deneyimler elde edilmektedir. Parasal alan kavramına bu deneyimler sayesinde açıklık getirebilir.
- 2) Esnek kur rejimini seçen ülkeler, eğer ulusal paraları optimum para alanı ile örtüşmüyor ise optimum para alanının açıklayabileceği bazı sorunlar yaşamaktadırlar.
- 3) İktisat literatüründe paranın fonksiyonları hakkındaki tanımlama yetersizdir. Bu fonksiyonlar iktisat politikası sorunları göz önüne alındığında çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

Tek bir para tek bir merkez bankası anlamına gelmektedir. Ancak birçok paranın mevcut olduğu bir para alanında ulusal merkez bankalarının koordinasyonu gerekecektir. Bu durumda tek paranın olduğu para alanı ile birçok paranın mevcut olduğu para alanı arasında bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Sabit kur sisteminde tek para alanında dengeye ulaşmak için bölgesel, çok paranın mevcut olduğu para alanında dengeye ulaşmak için uluslararası ayarlamalar yapılması gereklidir.

Bunun için iki farklı iktisadi birimin (ülkenin) olduğu bir model hayal edelim: A ve B ülkeleri. B ülkesinin mallarından A ülkesi mallarına doğru bir talep kaymasının gerçekleştiğini ve parasal ücretlerin ve fiyatların kısa dönemde işsizliğe neden olmadan değişmediğini (yapışkan olduğunu) ve parasal otoritenin enflasyonu düşürmeye çalıştığını varsayalım.

A ve B ülkelerinin kendi ulusal paraları mevcuttur. B'den A'ya doğru gerçekleşen talep kayması, B'de işsizliğe ve A'da enflasyona neden olmaktadır. A'daki fiyatların yükselmesine izin verildiği ölçüde, dış ticaret, B'deki dengeye doğru ayarlamadan kaynaklanan maliyeti hafifletecektir. Ancak A ülkesi fiyat artışlarından korunmak için iktisat politikası uygulamalarına başvurduğunda ortaya çıkacak maliyeti B ülkesi üstlenecektir. Bu nedenle fiyat artışlarını baskılayan ve ticaret fazlası veren ülkeler sabit kur ya da farklı paralardan oluşan bir para alanına karşı çekingen bir eğilime sahiptirler.

Bu durumun aksine kapalı bir ekonomiye sahip bölgeler (ülkeler) ortak bir para ile ekonomilerini daha iyi çalışır hale getirebilirler. Ulusal hükümetlerin tam istihdama ulaşmaya çalıştıklarını varsayarsak B'den A'ya olan talep kayması B'de işsizlik ve A'da enflasyona neden olacaktır. Dolayısıyla A'da bir ticaret fazlası ortaya çıkmaktadır. B ülkesi para otoriteleri B'deki işsizliği gidermek için para arzını artıracaklardır. Parasal genişleme A bölgesindeki enflasyonu hızlandıracaktır. Aslında ticaret açığı veren ülkede tam istihdamı sağlayacak uygun politika, ticaret fazlası veren ülkedeki fiyatların artırılarak ticaret hadlerinin B lehine dönmesinin sağlanmasıdır. Böylece tam istihdam çok-bölgeli ekonomilerde ya da ortak bir paranın kullanıldığı bir alan içinde enflasyonist bir baskıya neden olacaktır.

Farklı ülkelerin paralarından oluşan bir para alanında ticaret açığı veren ülkelerde istihdamın sağlanması, ticaret fazlası veren ülkenin gönüllü olarak enflasyonu artırmasına bağlıdır. Ancak birçok ulus tarafından tek para ile kurulan bir para alanında enflasyon hızı, merkezi otoritenin ticaret açığı veren bölgede işsizliğe ne oranda izin verdiğine göre belirlenir. Açık veren ülkede işsizlik ortadan kaldırılıncaya kadar fazla veren ülke enflasyonu artıracaktır. Bir para alanı üyelerini hem enflasyon hem de işsizlikten koruyamaz. Buradaki sorun para alanının şeklinden ziyade onun büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki optimum para alanı dünyanın tamamı değildir.

Şimdi dünyanın ikiye ayrıldığını varsayalım: doğu ve batı. Doğu ve batı arasındaki döviz kuru sabit ise burada önceki anlatılana benzer bir sorun ortaya çıkacaktır. Eğer doğu ve batı arasında esnek kur sistemi geçerli ise bu durumda talep fazlası kurun değişmesi ile her bir bölgede ne enflasyona ne de işsizliğe neden olurdu.

Esnek kur sistemine alternatif olarak altın standart sistemi (gold standart system) ortaya konulabilir. Altın standart sistemi dünya çapındaki 1929 bunalımından sorumlu tutulmaktadır. Altın standardı sistemine karşı esnek kur sistemi daha uygun bir sistem olarak gözükmektedir. Öyleyse çok bölgeli bir ülkede ortak para alanının oluşturulmasının doğru bir strateji olup olmadığı benzer bir tartışma konusudur. Daha farklı bir ifade ile altın standart sisteminde bir ülkede ortaya çıkan durgunluk dış ticaret çarpanı yolu ile diğer bir ülkeye transfer edilmekteydi. Benzer şekilde bir para alanında tamamıyla aynı nedenden ötürü bir ülkedeki durgunluk diğerine transfer edilebilir. Eğer altın standart sistemi ulusal ekonomilerde sert bir disiplin sağlayıp aynı zamanda iktisadi dalgalanmaların yayılmasına neden oluyorsa ortak bir para aynı durumlara yol açabilir. Günümüzde esnek kur sistemi daha fazla taraftar kazanmıştır. Dolayısıyla ulusal paralar olmayıp bölgeler kurulması ve bölgeler arasında esnek kur sisteminin uygulanması bize optimum para alanını gösterebilir.

Uluslararası ticaret teorisinin Ricardocu varsayımı; üretim faktörlerinin dahili olarak mobil ancak uluslararası düzeyde immobil (hareketsiz) olduğudur. Mundell (1961) çalışmasında Ricardocu varsayımların yumuşatılmasının ticaretin para politikası ve özellikle esnek kur teorisi için çok önemli sonuçlara sahip olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ulusal paralar arasında kurulan esnek kur sistemi sadece Ricardocu varsayımlar altında geçerlidir. Eğer faktör mobilitesi ülke içinde yüksek ve uluslararası mobilite düşük ise ülke paraları arasında kurulan bir esnek kur sistemi yeterince etkin şekilde çalışacaktır. Ancak eğer bölge içinde sınırlar kaldırılırsa bu durumda esnek kur sistemi sadece bölge bazında ülke paraları yeniden düzenlendiğinde geçerli olacaktır.

Optimum para alanı, faktör hareketleri ile açıklanmaya çalışmasının yanı sıra optimum para alanı teorik olmaktan ziyade ampirik bir konudur. Diğer bir deyişle optimum para alanı iç faktör mobilitesinin olduğu ancak dış faktör mobilitesinin olmadığı alandır.

2.2.2. Ronald I. McKinnon: Ekonominin Dışa Açıklığı

Mundell (1961), ülkelerin içerisinde faktör mobilitesi düşükken hangi iktisadi özelliklerin, tek bir para alanının optimum boyutlarını gösterdiğini araştırmıştır. McKinnon (1963) ise ekonominin dışa açıklığının etkilerini tartışarak optimallik hakkında daha ileri bir fikir geliştirmeye çalışmıştır. Burada ekonominin dışa açıklığı ampirik ölçümde kolaylık

sağlaması açısından ticarete konu malların ticarete konu olmayan mallara oranı şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰⁴

Optimum kavramı burada mali-parasal politikaların ve bölge dışında esnek döviz kurlarının üç farklı amaca yönelik en iyi çözümünü elde etmek için kullanılabileceği tek bir para alanı tanımlamaktadır. Bu üç amaç: (1) tam istihdam; (2) ödemeler dengesinin sağlanması; (3) iç fiyat istikrarının sağlanması. Üçüncü maddenin eklenmesi, para teorisini de uluslararası ticaret teorisi kadar sorun haline getirmektedir. Optimallik fikri karmaşık ve ölçülmesi zordur. Bu nedenle mantıksal bir modele uygulanamaz.

Optimalliğin hesaplanabilmesi için basitleştirici bir işlem olarak ticarete konu malların ticarete konu olmayan mallara oranı dışa açıklığın ifadesi olarak kullanılmıştır. Bu şekilde tüm mallar bu iki başlık altında toplanabilmektedir. Burada ticarete konu olan mallar; (1) yurtiçinde üretilen ve kısmi olarak ihraç edilen mallar ve (2) hem yurtiçinde üretilen hem de ithal edilen mallar.

Ülkelerin parasal birliklere nasıl ayrılacağı sorusuna cevap olarak analitik bir çerçeve mevcut değildir. Dolayısıyla Mckinnon (1963) çalışmasında bir para alanının dünyanın kalanı ile arasında bir esnek döviz kuru uygulamasına gitmesinin gerekip gerekmediğini belirlemeye çalışmaktadır.

Eğer ele alınan parasal birlik alanı yeterince küçük olursa ticarete konu olan malların yabancı para cinsi nispi fiyatları ulusal döviz kurlarından ya da ulusal fiyatlardan etkilenmeyecektir. Uygulamada döviz kurları aracılığıyla ticarete konu olan malların ulusal fiyatları dış fiyatlara oldukça yakın olacaktır. Dış fiyatların sabit olduğu varsayımı altında ticaret hadleri, ulusal iktisadi politikalara karşı duyarsız olacaktır.

Yurt içinde tüketilen malların büyük bir yüzdesini ihraç edilebilir X_1 malı ve ithal edilebilir X_2 malının oluşturduğunu varsayalım. Ayrıca esnek kur sisteminin dış dengenin korunması için kullanıldığını düşünelim. Ticarete konu olmayan malın (X_3) fiyatı ulusal paraya bağlı olarak sabit tutulur. Döviz kurundaki değişim, X_1 ve X_2 mallarının ulusal

¹⁰⁴ Ronald I. McKinnon, "Optimum Currency Areas", **American Economic Review**, Vol 53, 1963, ss.717-724. (Bu başlık adı geçen kaynaktan derlenmiştir.)

fiyatlarını direk olarak değiştirmektedir. Böylece ulusal parada %10'luk bir devalüasyon meydana geldiği zaman X_1 ve X_2 mallarının ulusal fiyatları %10 artar. Dolayısıyla X_1 ve X_2 mallarının ulusal fiyatları X_3 malına göre de %10 artar. Böyle bir politikanın mantığı ödemeler bilançosunu iyileştirerek X_1 ve X_2 mallarının üretiminin artması ve X_1 ve X_2 tüketiminin azalması gerektiğini göstermektedir.

İlk örnekte, ithalat ve ihracat talebindeki kaymalara bağlı olan dahili döviz kuru dalgalanmaları yüksek dış açıklığa sahip bir ekonomide iç fiyat istikrarı ile uyumlu değildir. Tam istihdama yakın faaliyet gösteren yüksek dış açıklığa sahip bir ekonomide ticaret dengesinin iyileştirilmesi için reel harcamaların azaltılması gereklidir. Diğer bir deyişle reel harcamaların azaltılması X_3 'ün ulusal para cinsinden fiyatının sabit tutulmasının tek yoludur. Böylece döviz kurunda değişim olsa da olmasa da ulusal vergi oranında önemli bir artış olacaktır. Bu duruma uç bir örnek ekonominin tamamıyla açık olduğu durumdur. Bu durumda üretilen ve tüketilen tüm mallar dış dünyada belirlenen fiyat seviyesinden ticarete konudur. Çıktı seviyesini koruyarak ticaret dengesinin iyileştirilmesinin tek yolu ulusal harcamaları azaltmaktır. Döviz kurundaki değişimler, ticaret dengesinde değişim olmaksızın iç fiyat seviyesinin yansımaları ile dengelenecektir.

Analiz farklı bir şekilde ele alınabilir. Kapalı bir ekonomi yerine açık bir ekonomiyi ele aldığımızda, esnek kur nispeten daha az etkin bir kontrol aracı haline gelmekte ve iç fiyat istikrarı üzerinde daha büyük bir bozucu etkiye sahip olmaktadır. Aslında spekülasyon ataklardan endişe edildiği durumda sabit kur sistemi uygulanması optimal olacaktır.

Belirli bir bölgede ticaret dışı malların, ticarete konu olan mallarla karşılaştırıldığında daha fazla olduğunu varsayalım. Burada optimum para alanı düzenlemeleri ulusal paranın ticarete konu olmayan malların miktarına sabitlenmesi olabilir. Diğer bir ifade ile X_3 malının yurtiçi fiyatı sabitlenmekte ve ticaret dengesinin iyileştirilmesi için döviz kuru değişimleri ile ticarete konu olan malların ulusal fiyatları değiştirilmektedir. % 10'luk bir devalüasyon X_1 ve X_2 mallarının yurtiçi fiyatlarını %10 oranında artıracaktır. Ancak genel fiyatlar seviyesi (enflasyon) üzerindeki etki ilk örnekte daha az olacaktır.

Ticarete konu olan malların nispi fiyat artışları ile oluşması istenen etki ticarete konu olan malların ticarete konu olmayan mallara oranla daha fazla üretilmesidir. Böylece ticaret dengesi iyileşecektir. Diğer taraftan eğer para-maliye politikası iç dengeyi sağlamak için

ulusal talebi düşürmek üzerine kurulursa işsizlik daha yüksek olacaktır. Eğer kaynakların mobilitesinde herhangi bir kısıtlama bulunursa ticaret dengesi ilk durumda iyileşmeyecektir. Ek olarak X_3 malının fiyatını düşüren başarılı bir politika genel fiyatlar seviyesi üzerinde büyük bir etkiye sahip olacaktır.

Ticarete konu olan ve ticarete konu olmayan mallar arasındaki sert ayırım modelin ampirik çözümünü kolaylaştırmaktadır. Ancak uygulamada bu farkı çok açık şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Diğer taraftan bu ayırımın yumuşatılması ekonominin dışa açıklığının optimum iktisat politikasını etkilediği fikrini geçersiz kılmamaktadır. Ancak bu ticaret dışı malların ticarete konu mallara oranının ampirik olarak ölçümünü daha zor hale getirmektedir. Her bir kalemin ölçülmesi için toplam ihracat ve ithalat rakamlarının tanımlanması yol gösterici olabilir. Buna ilaveten bölge fiyat düzeyini etkileyecek kadar büyük olduğunda açıklık yeniden tanımlanmalıdır.

Mundell faktör hareketliliğine ilişkin olarak çalışmasında bir açıklama yapmaktadır. Faktör hareketliliği fikri iki farklı anlama sahiptir: (1) bölgeler arasındaki coğrafi faktör hareketliliği; (2) sanayilerin arasındaki faktör hareketliliği. Mckinnon (1963)¹⁰⁵, Mundell'in ilk yorumunun öngörü olduğunu söylemektedir. Büyük ölçüde Mundell'in optimum para alanı ile ilgili görüşü, bölgeler arasında eksik faktör hareketliliğini telafi etmek için dışa karşı esnek döviz kuru kullanmayı ve her bir para alanı içerisinde yüksek coğrafik faktör hareketliliğine sahip olmayı amaçlamaktadır. Böylece, dünyadaki coğrafi faktör hareketliliğinin belirli bir miktarı için, dünyayı para alanlarına bölme yöntemi dünya gelirini ve istihdamı maksimize edecektir. Para ayarlamalarının faktör hareketliliğini etkilemesinden ötürü faktör hareketliliği boyutu öncelikle dikkate alınmalıdır. Bir kere sanayiler arasındaki faktör hareketsizliği problemini dikkate aldığımızda, coğrafi gruplar yerine endüstriyel gruplar ile dünyayı para alanlarına bölmek mümkün olmayabilir. Fakat, sadece sanayiler arası faktör hareketsizliğiyle ilgilendiğimiz zaman bile para alanı için optimal bir coğrafi ölçü halen mevcut olacaktır.

Her biri kendi uzmanlaşmış sanayisine sahip olan bölgeler arasında faktör hareketsizliğinin mevcut olduğunu varsaydığımız durumda faktör hareketsizliğinin kaynağının sanayiler arası mı yoksa coğrafi mi olduğunun ayırt edilmesi zordur. A bölgesine ait ürünler için talepte bir artış olduğunu ve B bölgesinin malları için talebin azaldığını

¹⁰⁵ McKinnon (1963).

varsayalım. B bölgesindeki B-tipi sanayilerdeki potansiyel mobil üretim faktörlerinin marjinal verimliliği düşecek ve A bölgesindeki A-tipi sanayilerde artacaktır. B bölgesinde A-tipi sanayilerin genişletilmesi veya geliştirilmesi mümkün ise bu durumda A ve B arasında faktör hareketliliği ihtiyacı büyük olmayacaktır. Bölgeler arasında var olan hareketsizlik, bölgelerin kendi paraları üzerinden yaptıkları parasal düzenlemeler ile kabul edilebilir. Böylece para ve maliye politikalarını kullanarak her bir bölgede daha fazla esneklik sağlanmasına izin vermek iç istikrar ile yakından ilişkilidir. Ancak eğer B bölgesinde A-tipi sanayiler kolaylıkla geliştirilemiyorsa, faktörlerin A bölgesine hareket etmesi, B bölgesindeki mobil faktörlerin olası üretimin gelirinde bir düşme ortaya çıkmasına engel olabilir. Bu yüzden A ve B arasındaki faktör hareketsizliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir politika optimal olabilir. Belki bu iki bölge ortak bir para alanına katılabilir. Bu argüman ölçek ekonomisine sahip sanayiler geliştirmeye çalışan küçük alanlar dikkate alındığında daha güçlü hale gelmektedir.

2.2.3. Peter Kenen: Ürün Çeşitliliği

Kenen (1969), çalışmasında Mundell ile aralarında ciddi bir farklılığın olmadığını vurgulamaktadır. Kenen (1969)'e göre Mundell çalışmasının sonunda daha fazla tür para olmasını tavsiye etmemekte fakat mevcut paranın sabit mi yoksa esnek mi olmasını belirlemeye çalışmaktadır.¹⁰⁶

Mundell çalışmasında “bölge”yi yeniden faktör hareketliliği vasıtasıyla tanımlamaktadır. Böylece ülkelerin sanayileri bir dereceye kadar benzer ürün talep değişikliklerinden muzdarip olacaklardır. İşgücü bölgeler arasında serbestçe hareket ettiğinde döviz kurları tek-ürün bölgeleri arasında sabit olmalıdır. Böylece bölge dışsal bir sapma ile karşılaştığında ticaret hadlerini değiştirmeye gerek kalmayacak ve bir ulusu oluşturan tüm bölgeler arasında faktör hareketliliği varken, bütün ulus optimum para alanı olacaktır. İşçiler, herhangi bir çift ülke arasında özgürce harekete edebildiğinde bu iki ülke ortaklaşa bir optimum para alanı oluştururlar ve paralarını birbirlerine bağlayabilirler. Aksine tek bir ulusun, tek ürün bölgesi içinde hareketlilik olmadığına, ülke içinde tam istihdamı sağlamak ve fiyat istikrarını koruması güç olacaktır. Ülke, talebi kontrol altına almak veya sınırlamak yerine, talebin yeniden tahsisi için çok yönlü iç politikalarına güvenmek zorundadır. Son

¹⁰⁶ Peter Kenen, “The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View” içinde R. Mundell ve A. Swoboda editör, Monetary Problems of the International Economy, The University of Chicago Press, Chicago, 1969. (Bu başlık adı geçen kaynaktan derlenmiştir.)

olarak, işgücü bir çift ülke arasında hareketsiz olduğunda, paraları birbirlerine karşı ticaret hadlerindeki değişimi dengelemek için dalgalanmalıdır. Buraya kadar anlatılanlara göre, bölgeler kendi faaliyetleri, optimum para alanları ise bölgeler arası işgücü hareketliliği ile tanımlanmaktadır.

Kenen, Mundell'in çalışmasını yorumladıktan sonra O'nun yaklaşımının tamamıyla yeterli olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle tam hareketlilik hakim olsa bile, işgücünün tam hareketli olduğu alanları belirlemenin, optimum para alanlarını tanımlamanın en iyi yolu olmayabileceği göstermektedir. Kenen'e göre tek parası olan bir ülkenin ürün yelpazesindeki çeşitlilik, işgücü hareketliliğinden daha uygun bir ölçü olabilir. Burada Kenen üç noktaya vurgu yapmaktadır:

1. İyi çeşitlendirilmiş bir ulusal ekonomi tek-ürün ekonomisi kadar sıklıkla dış ticaret hadlerinde değişim yapmak zorunda değildir.
2. Aslında, ihracat talebindeki bir düşme ile karşılaşıldığında, işsizlik, daha az çeşitlendirilmiş ulusal ekonomide olduğu kadar keskin bir şekilde artmayacaktır.
3. Dış ve iç talep arasındaki bu bağlantı, özellikle ihracat ve yatırım arasındaki bağlantı mal çeşitlendirmesine giden ulusal ekonomilerde daha zayıf olacaktır. Dolayısıyla yurtdışından "ithal edilen" yerli istihdam değişimleri büyük ölçüde sermaye oluşumuna karşılık gelen değişiklikler ile ağırlıklandırılmış olmayacaktır.

Bu üç noktanın her biri ülkeler tarafından kolayca yapılabilirler. Birçok faaliyet yürüten bir ülke, aynı zamanda geniş bir ürün yelpazesi ihraç etme eğiliminde olacaktır. Dış talep ya da teknolojik değişimler sonucunda ülkelerin yapmış oldukları ihracat sapmalarına neden olabilir. Zaman içinde bir ülke ihracat performansında önemli olumsuzluklar nedeniyle sorun yaşamayı ya da ihracattan kaynaklı başarılar yakalamayı bekleyebilir. Toplam ihracatının daha az çeşitlendirilmiş bir ekonomiye göre daha istikrarlı olacağından emin olabiliriz. Dış denge açısından bakıldığında, ihracat çeşitlendirmesine yansıyan ekonomik çeşitlendirme, dış ticaret hadlerindeki sık değişiklik ihtiyacını ve bu nedenle ulusal döviz kurlarındaki sık değişiklikleri önlemeye hizmet edecektir.

Üretim ve ihracatın çeşitlendirilmesi, iç istikrarı garanti etmez. Şoklardan dolayı boşa kalan emek ve sermayeyi yeniden absorbe edebilmek için yeterli mesleki hareketlilik olmalıdır. Burada iki olasılık ortaya çıkmaktadır. Eğer, bir yandan, her bir ihracat malının

diğerlerinden farklı olması nedeniyle dışsal şoklar gerçekten bağımsız ise, ihracat gelirleri istikrarlı, fakat faktör hareketliliği çok düşük olacaktır. Nihai kullanıma göre sınıflandırıldığında, farklılaşan ürünler, imalat şekline göre farklı olabilir, böylece onlardan birinin yapımında kullanılan üretim faktörleri, diğerinin yapımına uygun olmayabilir. Diğer yandan, eğer tek bir ülkenin birkaç farklı ihracatı nihai kullanıma göre sınıflandırıldığında, yakın ikame iseler, dış talebi etkileyen şoklar tamamen bağımsız olmayacaktır fakat ihracat sanayileri arasında daha fazla hareketlilik olabilir. Nihai kullanımda benzer ürünler, benzer faktör gereksinimi için uygundur ve bir ihracat şoku ile boşta kalan işçiler diğer iş kolları tarafından emilebilir.

Kenen'in vurgu yaptığı ikinci nokta, birinci ile yakından ilgilidir, fakat ihracat dalgalanmaları ortaya çıktığı zaman onların sonuçları ile ilgilenmektedir. Üretim çeşitliliği, dış şokların neden olduğu hasarı azaltacaktır, büyük şokların olasılığını azaltmayacaktır. Bu noktaya açıklık getirmek için Kenen dört ayrı ekonomiyi karşılaştırmıştır. Bu ülkeler için Kenen'in öngördüğü varsayımlar şöyledir: Bu dört ekonomi tam rekabetçidir, tek bir değişken girdi, standartlaştırılmış işgücü kullanmaktadır. Ancak iki şekilde farklılık gösterirler. Çıktı birinci ve ikinci ülkelerde çeşitlendirilmiştir. Her biri bir ihracat malı ve bir ithalata rakip mal üretmektedir. Üçüncü ve dördüncü ekonomiler çeşitlendirilmiş değildir. Tamamen ihracat üretiminde uzmanlaşmışlardır. Ayrıca birinci ve üçüncü ülkeler küçük ekonomilerdir. Dünya fiyatları üzerinde hiç etkileri yoktur. İkinci ve dördüncüler ise büyük ekonomiler iken, ihracatları için belirli bir talep ile karşı karşıyadır.

İlk önce, basit bir dışsal şok düşünün, ücret oranlarındaki artış, ithalat fiyatlarından daha hızlıdır. Burada dört ekonominin istihdamı dengelemek için aynı döviz kuru değişikliğini yapması gerekmektedir. Gerekli devalüasyon veya değer kaybı, ücret ve ithalat fiyatlarındaki değişim oranları arasındaki farka eşit olmalıdır. Oysa dört ekonomi, merkez bankaları sabit döviz kuru kararı verdiğinde farklı davranırlar. Her durumda, istihdamda düşüş kesindir, fakat istihdamdaki değişiklikler aynı olmayacaktır. Küçük ülke durumunda, eğer ihracat sanayi reel ücret oranlarına nispeten işgücündeki talep esnekliği daha fazla ise, iki-mallı ülke istihdamda daha küçük bir düşüş ile karşılaşacaktır. Aslında iki-mallı ulusal ekonominin istihdamda daha büyük değişiklik ile karşılaşacağına ilişkin güçlü bir varsayım bulunmaktadır.

Şimdi de, Mundell'in analizinde tasvir ettiğine benzer farklı tip dışsal şok düşünelim. Küçük ülkeler tarafından bakıldığında, bu tip bir şok, dış ticaret hadlerinde dışsal bir değişikliğe neden olacaktır. Büyük ülkeler açısından bakıldığında, veri dış ticaret hadleri için, ihracat talebinde dışsal bir şoka neden olacaktır. Burada, Merkez Bankası kuru sabit tutmak istediğinde sadece istihdam değişikliğinin boyutunda değil, iç denge için gereken döviz kuru değişikliği boyutunda da gözle görülebilir farklar vardır. Küçük veya büyük, iki mallı bir ekonomi için döviz kurunda daha küçük bir değişikliğe ihtiyaç duyacaktır. Ayrıca, ürün çeşitlendirmesi bu tür şoklarda işgücünü korumaktadır. İki mallı ekonomi, sabit döviz kuru altında istihdamda daha küçük değişikliklerle karşılaşacaktır ve İthalata rakip üretim sektöründe çalışan işgücü oranı ne kadar büyük ise, dış ticaret haddi veya ihracat talebindeki değişikliğin neden olduğu istihdamdaki değişim o kadar küçük olacaktır.

Kenen'in ilk üç noktayı birleştirerek bir örnek daha vermektedir. Hiçbir sektöründe atıl kapasite olmayan, tam kapasite çalışan bir ekonomi düşünelim. Bu ülkenin ihracat talebindeki artış, enflasyonist baskılar ortaya çıkaracaktır. Ve bu baskılar iki ayrı şekilde artacaktır: Keynesyen çoğaltan ve ihracatçıların taahhüt ettikleri sermaye oluşumu artışı. İhracat ve yatırım, toplam talebi artırarak birlikte artacaklardır. Dış denge açısından bakıldığında, bu kötü olmayabilir. İthalat daha hızlı artacak ve cari işlemler dengesindeki açığı daraltarak, ihracattaki ilk artışı dengelemeyecektir. Fakat iç denge açısından, ihracat artışı ile oluşan yatırım artışı, iç politika üzerinde büyük bir baskı oluşturacaktır.

Açıkçası, bir ülke, eğer ihracatını iyice çeşitlendirmiş ise istikrarsızlığa daha az maruz kalacaktır. Aynı yöndeki ulusal yatırım dalgalanmaları ortalamaya dönmeyecektir. Çünkü tek bir ihraç malı talebindeki artış, bu ihracat sektöründe yatırımı artırabilir, aynı zamanda bazı diğer ihraç malları talebindeki eşit azalma, buna karşılık gelen yatırım düşüşüne neden olmayabilir. Burada, birçok şey, ulusal sanayinin sermaye yoğunluğuna ve yatırımcıların ihracat şoklarının süreleri ile ilgili beklentilerine bağlıdır. Ekonomiyi ihracat şoklarından koruyan ihracat çeşitliliği, iç politikalar tarafından yüklenilen yükü hafifleterek, sermaye oluşumunun istikrarına yardımcı olacaktır.

Bu nokta daha önce yapılmış, gerçekten, belli bir döviz kuru rejimi seçimi için temel kriter olarak sunulmuştur. Eğer ülkenin kendi otoriteleri özellikle merkez bankası var ise sabit kur tercih edilmelidir. Sabit kur ile dış dünyanın, ülkenin kendi hatalarının sonuçlarının bir kısmına katlanması sağlanabilir. Eğer aksine yabancılar ekonomi yönetiminde daha az usta

ise, yerli ekonominin istikrarını sağlamak ve diğer ülkelerin hatalarından korunmak için esnek döviz kurları tercih edilebilir.

Bu argümanlar güçlü ve hatta kesin olabilir. Ama kesinlikle bu argümanlar optimum para alanı teorisine ait değildir. Optimalite, her zaman küresel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Bu argümanlar kozmopolit olmaktan uzaktır. Kendi hatalarını yaymak için sabit döviz kuru uygulayan ülkeler, bu hataları ile ticari partnerlerini hasara uğratmaktadırlar. Diğer taraftan esnek kur uygulayan ülkeler ise kendi komşularının hatalarının sonuçlarını şiddetlendirirler.

Sonuç olarak Kenen, sabit kur rejiminin, ürün çeşitlendirilmesine gitmiş ulusal ekonomilere en uygun politika olduğuna inanmaktadır. Öncelikle ürün çeşitlendirmesi dış şokların, yatırımların ortalamaya dönmesini sağlamaya ve bu arada yerli sermaye oluşumunu stabilize etmeye hizmet etmektedir. Sonrasında ise ortalamaya dönme gerçekleşmediğinde ortaya çıkacak zararı en aza indirmeye hizmet etmektedir. Mundell'in vurguladığı iç faktör hareketliliği ön koşuldur, çünkü ulusal faaliyetlerin sürekliliği her bir uzmanlaşmış işgücü çeşidi için istihdam olanaklarının sayısını maksimize etmektedir.

2.2.4. James C. Ingram: Finansal Entegrasyon

Ingram (1969), finansal entegrasyonu, başka bir kriter olarak ortaya atmaktadır. Ingram, bir para alanının, küçük olması durumunda para kullanmanın avantajlarının azalacağını ancak para alanının coğrafi boyutlarının küçük ya da büyük olabileceğini öngörmektedir. Ingram, optimum para alanının emek hareketliliği, çıktının homojenliği gibi iktisadi faktörler tarafından araştırılmayacağını düşünmektedir.¹⁰⁷

Paraları sabit kurlarla birbirine bağlı olan bir grup ülkenin iç ve dış dengeyi sağlaması büyük bir başarıdır. Ancak farklı para alanları arasında iç ve dış dengenin sağlanması durumunda hangi sistemin optimal olacağını belirlemek gerekmektedir. Mundell'in çalışması, sabit döviz kurları ve tam sermaye hareketliliği altında kısa ve orta dönemde dış dengenin sağlanacağını ortaya koymaktadır. Buradaki ana sorunlar şöyle görünmektedir:

¹⁰⁷ James C. Ingram, "Comment: The Currency Area Problem", Monetary Problems of International Economy içinde, University of Chicago Press, 1969. (Bu başlık adı geçen kaynaktan derlenmiştir.)

- 1) Ülkelerin bu amaçla uygulamaya gitmesi durumunda yeterince yüksek derecedeki sermaye hareketliliği sağlanabilir mi?
- 2) Bu sistemin çalışması için ne kadar uzun süreli bir çalışma gereklidir?
- 3) Dış dengenin sağlanmasına yönelik kısıtlar mevcutken bir ülkenin iç dengeyi sağlaması mümkün müdür?

Buradaki en güç durum bir ülkede işsizlik ile birlikte ödemeler bilançosunun bozulmasıdır. Sabit kurların uygulandığı bir para alanında tam sermaye hareketliliği dış dengeyi sağlayacaktır. Burada iki ülke olduğunu ve D ülkesinin açık verdiğini S ülkesinin ise fazla verdiğini varsayalım. Bir ticaret dengesizliği olduğu durumda D (açık veren ülke) finansal varlıklarını satacak ya da harcayacaktır, S (fazla veren ülke) ise bu varlıkları toplayacaktır. Finansal varlıklardaki bu kaymanın likit varlık stoku üzerindeki ilk etkisi kısa dönemde azalma şeklinde ortaya çıkacaktır.

Likit varlık miktarındaki bu tip değişimlerin, servet sahiplerinin portföy dengesini bozacağı mantıklı gelmektedir. Ayrıca D ülkesinde uzun dönemli finansal varlıklardan kısa dönemli varlıklara doğru bir kayma olurken S ülkesinde bunun tersi meydana gelmektedir.

D ve S ülkelerindeki zenginlik stokundaki bu değişim cari dönemdeki mal ve hizmet harcamaları üzerinde bir değişime neden olacaktır. Dolayısıyla cari işlemler dengesi üzerinde de bir etki meydana gelecektir. Ancak cari işlemler dengesi üzerinde bir etki ortaya çıkmasa bile, sermaye hareketlerinin ödemeler dengesini sağlayacağı düşünülmektedir. Finansal varlıkların toplam değeri, finansal varlıklardaki yıllık toplam kayıp ile karşılaştırıldığında çok fazladır. Daha önemlisi D ülkesindeki varlık oluşumu artmaya devam ederken, yabancılara ait ulusal zenginliğin oranının çok yükseliyor olması da gerekmez. Böylece cari işlemler dengesizliğinin sermaye işlemleri tarafından finanse edilmesi beklenmektedir. Eğer D ülkesi işsizlik ile karşılaşmış ise cari faiz oranından dünya sermaye piyasasında bütçe açığı finansmanı ile genişletici mali politikalar sürdürülmelidir.

Sonuç olarak yüksek derecede finansal entegrasyon ile bir bölgedeki dış finansmana ihtiyaç duyan iktisadi birimlerin, finansal varlıklarını diğer bölgelerdeki finansal yatırım yapmak isteyen iktisadi birimlere satabileceği görülmüş olmaktadır. Dolayısıyla tasarruf açığı olan bölgelerde yatırımlar ve bütçe açıkları finanse edilebilir.

2.2.5. J. Marcus Fleming: Enflasyon Oranlarının Benzerliği

Optimum para alanı literatüründe daha az göze çarpan bir nokta mevcuttur. Bu nokta, istihdam doğal kabul edilecek seviyedeysen sabit döviz kuru uygulanan çeşitli bölgelerdeki (ülkelerdeki) maliyetlerin farklı ya da benzer hızlarda artma eğiliminde olacaktır.¹⁰⁸

Sabit kur sisteminde, enflasyon oranlarındaki benzerlik cari işlemler dengesini garanti etmese dahi enflasyon oranlarının birbirinden sert şekilde uzaklaşarak sürüncemede kalacağı bir dönemin var olamayacağı açıktır. Ancak en iyi parasal birliğin oluşturulmasında enflasyon oranlarındaki benzerlik enflasyon oranları manipüle edilebildiği ölçüde kullanılamayacaktır. Diğer bir yolun tercih edilmesi gerekirse parasal birlik oluşturmak isteyen ülkeler, kendi enflasyon oranlarının yakınsaması için gerekli tedbirleri almak zorundadırlar.¹⁰⁹

Optimum para alanına yapılan katkıların incelenmesinin ardından parasal birliğin fayda ve maliyetleri teorik olarak ele alınacaktır.

2.3. PARASAL BİRLİĞİN BİRLİK DÜZEYİNDE MAKROEKONOMİK ETKİLERİ

Bu başlık altında parasal birliğin, birliğe katılan ülkelere, makroekonomik düzeydeki etkileri başlıklar halinde açıklanmaktadır.

2.3.1. Parasal Birliğin Maliyetleri

Bir parasal birliğin kurulmasından kaynaklanan fayda ve maliyetlerin ekonomilerin karakteristiklerine bağlı olduğu düşünülebilir. Örneğin, ceteris paribus, bir grup ülkenin yüksek miktarda grup içi ticaret yapması durumunda ortak para kullanımından kaynaklanan net kazanç daha fazla olacaktır. Diğer taraftan birliğe üye ülkelerin geniş çapta ticarete konu olmayan mallar üreten sektörlerle sahip olduğunu ve/veya grup dışı ülkelerle yakın ticaret ilişkisi içerisinde olduğunu düşünürsek bu durumda birlikten elde edilen net kazanç nispeten

¹⁰⁸ J. Marcus Fleming, "On Exchange Rate Unification", *The Economic Journal*, Vol. 81, No. 323, 1971, s.476. (Bu başlık adı geçen kaynaktan derlenmiştir.)

¹⁰⁹ Visser, a.g.k., s.193.

daha az olacaktır.¹¹⁰ Diğer taraftan parasal birliğe ilişkin fayda ve maliyetlere literatürde yeterince değinilmemiştir. Ancak Mundell 1961 yılındaki çalışmasında bu konuya değinmiştir.¹¹¹

Ülkelerin parasal birliğe katılmalarından ötürü katlanmak zorunda oldukları maliyetler aşağıda başlıklar halinde sunulmaktadır.

2.3.1.1. Para Politikasından Feragat Edilmesi

Bir ülke ulusal parasını terk ederek bir parasal birliğe üye olursa sadece kendi parasal bağımsızlığını kaybetmeyecek aynı zamanda tüm para alanında parasal hakimiyetinin tamamını ortak bir para politikası yapıcısına bırakacaktır.¹¹² Bu açıdan bakıldığında parasal birliğin bir üye ülkeye en önemli maliyetinin ulusal para politikasının kaybedilmesi diğer bir deyişle para politikasında özerkliğin kaybedilmesi olduğu söylenebilir.

Parasal birliğin gereklerinden bir tanesi kur çıpası uygulaması diğer bir ifade ile kurların sabitlemesidir. Sermaye kontrollerinin olmadığı durumda, kur çıpası uygulaması sonucunda merkez bankası, para politikası uygulamalarını dış hedefleri gerçekleştirmek için kullanamayacaktır. Dolayısıyla merkez bankasının aynı zamanda ne dış ne de fiyat istikrarı gibi bir iç hedefi olamayacaktır. Diğer taraftan merkez bankaları, olumsuz bir şok karşısında hasılayı istikrara kavuşturmak için genişletici açık piyasa işlemlerine başvurabilmektedirler. Ancak merkez bankalarının, bir kur hedefi ilan ettiği zaman genişletici para politikasını kullanması uygun olmayacaktır. Çünkü ulusal para artışı, paranın dış değerini düşürecektir. Böylece döviz piyasasında müdahale ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Diğer bir deyişle ulusal para satın alarak ve daraltıcı para politikası uygulayarak döviz kurunu stabilize edebilecektir (aynı zamanda döviz kuru çıpasına güveni sarsabilecek şekilde ulusal rezervler eriyebilecektir).¹¹³

Ancak önemle vurgulamak gerekir ki bu durum küçük ve dışa açık ekonomiler için yarara dönüşebilir. Küçük ülkenin parası üzerindeki spekülasyon atak olasılığının ortadan

¹¹⁰ George S. Tavlas, “The Benefits and Costs of Monetary Union in Southern Africa: A Critical Survey of The Literature”, Bank of Greece, Eurosystem, **Working Paper**, No:70, 2008, s.14.

¹¹¹ Ertürk, a.g.k., 1993, s.129.

¹¹² Ulrich Volz, **Prospects for Monetary Cooperation and Integration in East Asia**, 1997, s.54.

¹¹³ Volz, a.g.k., ss.53-54.

kalkması ve fiyatları etkileme gücünün bulunmayışı bu tarz ülkelerde para politikasını istikrara kavuşturabilir.¹¹⁴

2.3.1.2. Bölgesel Makroekonomik Dengesizliklerin Artması

Ülkeler, parasal birliğe girdiklerinde, sermaye hareketlerinin serbest olmasından dolayı ekonomik dengesizlikler ortaya çıkabilir. Birlik içinde bazı ülkelerin büyüme hızı ücret artış oranının altında kalabilmektedir. Bu durumda sermaye serbest hareket edebildiği için nispeten daha hızlı büyüyen bölgelere kayacaktır. Bunun nedeni hızlı büyüyen bölgelerde verim yüksek olduğu için birim emek maliyetinin de nispeten düşük oluşudur. Ancak bu durumda bir bölgenin büyümesi hızlanırken diğer bölgenin işsizliği yükselmektedir. Diğer taraftan bölgeler ya da bölge içinde ülkeler arasında büyüme hızları eşitlense dahi ücret farklılıkları sermayenin nispeten düşük emek maliyetinin bulunduğu ülkeyi ya da bölgeyi seçeceği açıktır. Dolayısıyla ulusal ya da bölgesel farklılıkların sürmesi durumunda sermayenin belli bölgelerde yoğunlaşması devam eden bir sorun halini alacaktır. Bunun çözümü merkezi otoritenin uygulayacağı açık finansman politikaları ya da vergi indirimleri olabilir. Bu tip uluslararası mali transferler sorunun çözümüne katkı sağlayabilir.¹¹⁵

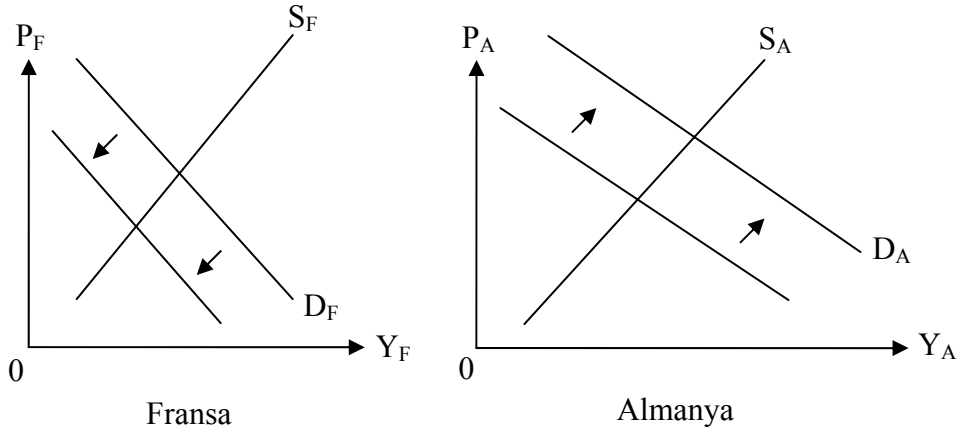
2.3.1.3. Ücret Esnekliği ve İşgücü Hareketliliğinin Mevcut Olmaması

Avrupa Birliği'ndeki tüketicilerin herhangi bir nedenden ötürü taleplerinin Fransız yapımı mallardan Alman yapımı mallara kaydığını varsayalım.¹¹⁶ Bu durum aşağıdaki Şekil 2.1'de görülmektedir.

¹¹⁴ Ertürk, a.g.k., 2002, s.181.

¹¹⁵ Ertürk, a.g.k., 2002, ss.182-183.

¹¹⁶ Paul de Grauwe, **Economics of Monetary Union**, 4. baskı, Oxford:Oxford University Pres, 2000, s.6.

Şekil 2.1 Talep Kayması

Şekil 2.1’de S_F ve S_A sırasıyla Fransa’nın ve Almanya’nın arz eğrileri, D_F ve D_A ise sırasıyla Fransa ve Almanya’nın talep eğrileridir. Talep eğrilerinin negatif eğimli oluşu fiyat seviyesindeki artış karşısında talep miktarının azalacağını göstermektedir. Diğer taraftan pozitif eğimli arz eğrisi ise fiyatlar yükseldiğinde, kar seviyesini artırmak isteyen firmaların üretim miktarını artıracaklarını göstermektedir. Şekil’de talep kayması, Almanya’nın talep eğrisinin yukarıya doğru kayması ve Fransa’nın talep eğrisinin aşağı doğru kayması ile gösterilmektedir. Sonuç olarak Fransa’da çıktı azalmakta ve Almanya’da artmaktadır. Böylece Fransa’da işsizlik artmakta Almanya’da azalmaktadır. Talep kaymasındaki etki, ülkelerin ödemeler bilançosunun incelenmesi ile analiz edilebilir. Cari işlemler hesabı aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:¹¹⁷

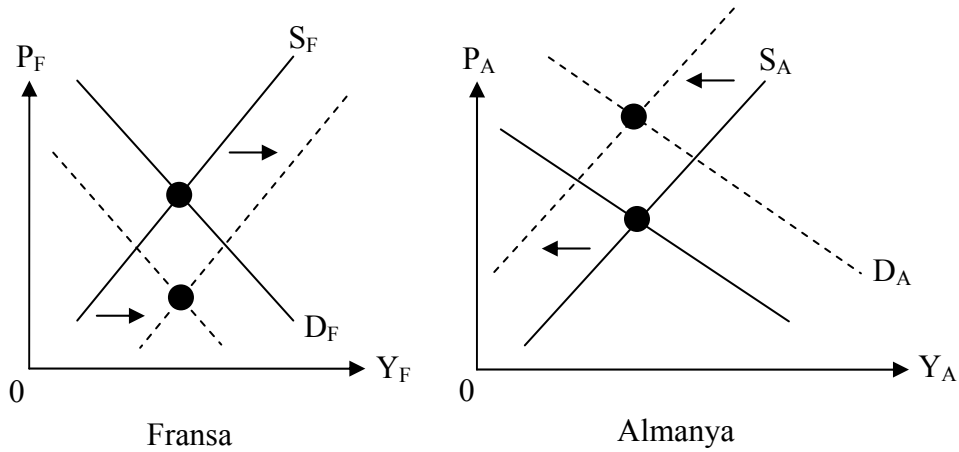
$$\text{Cari İşlemler Hesabı} = \text{Ulusal Çıktı} - \text{Ulusal Harcama}$$

Denklemdaki büyüklükler parasal büyüklüklerdir. Talepteki kayma sonucunda Fransa’da ulusal çıktı azalmaktadır. Fransız yerleşiklerin harcamaları, çıktıda meydana gelen azalma ile aynı oranda azalmaz ise Fransa cari işlemler hesabında açık verecektir. Sosyal güvenlik sisteminin ortaya çıkan işsizlik için işsizlik parası ödeyeceğini varsaydığımızda Fransız yerleşiklerin harcanabilir gelir seviyesi değişmeyecektir. Ancak Fransız hükümetinin bütçe açığında bir artış ortaya çıkacaktır. Almanya’nın durumu bunun tersidir. Çıktı artacaktır. Sonuçta Almanya cari işlemler fazlası verecektir. Ancak her iki ülkede dengesizlik

¹¹⁷ Grauwe, a.g.k., s.6.

yaşayacaktır. Fransa işsizlik ve cari işlemler açığı yaşarken, Almanya cari işlemler fazlası ve fiyatlar genel seviyesi üzerinde artış yönünde baskı yaşayacaktır.¹¹⁸

Ancak ülkelerin kurlarıyla oynamasına gerek kalmadan ekonomik dengeyi sağlayan iki farklı mekanizma vardır: ücret esnekliği ve işgücü mobilitesi. Ücretlerin esnek olması durumunda, işsiz kalan Fransız işçileri ücret seviyesini düşüreceklerdir. Almanya’da ise emek talebi fazlası ortaya çıkacaktır.¹¹⁹

Şekil 2.2 Otomatik Ayarlanma Süreci

Ücret esnekliği Mekanizması: Fransa’da ve Almanya’da ücretlerin esnek olması durumunda işsiz kalan Fransız işçiler ücret artışı taleplerini düşüreceklerdir. Almanya’da emek talebi fazlası ücretler üzerinde artış yönünde bir baskı oluşturacaktır. Bu mekanizma Şekil 2.2’de görülmektedir. Ücret seviyesinde ortaya çıkan düşme Fransa’da arz eğrisini sağa Almanya’da ise sola kaydırmaktadır. Bu kayma dengenin tekrar kurulmasına yol açacaktır. Fransa’da fiyat düşüşü Fransız mallarının daha rekabetçi hale gelmesine ve talebin canlanmasına neden olacaktır. Almanya’da durum bunun tersidir. Bu ayarlama süreci aynı zamanda Fransa’da cari işlemler dengesini artıracak ve Almanya’nın cari işlemler fazlasını azaltacaktır.¹²⁰

Emeğin Mobilitesi: İkinci mekanizma emek mobilitesi üzerinden işlemektedir. İşsiz kalan Fransız işçileri, emek talep fazlası bulunan Almanya’ya hareket (göç) edeceklerdir. Bu işgücü

¹¹⁸ Grauwe, a.g.k., s.7.

¹¹⁹ Grauwe, a.g.k., s.7.

¹²⁰ Grauwe, a.g.k., s.7.

akımı Fransa'da ücretler üzerindeki düşme yönündeki baskıyı ve Almanya'daki yükselme yönündeki baskıyı ortadan kaldıracaktır. Böylece Fransa'daki işsizlik sorunu ortadan kalkarken Almanya'da da ücret artışlarının neden olduğu enflasyonist baskılar ortadan kalkacaktır. Aynı zamanda cari işlemler hesabı her iki ülkede de dengeye yaklaşacaktır.¹²¹

Böylece, ücretlerin esnek olması durumunda ya da iki ülke arasında emek mobilitesinin yeterince yüksek olması durumunda teorik açıdan Fransa ve Almanya'nın dengeye geri dönme sorunu otomatik olarak ortadan kalkacaktır. Bu koşulların sağlanmaması durumunda dengeye dönülmesi mümkün değildir. Fransa'da ücretlerde, işsizlik artışına rağmen düşüş olmadığını ve Fransız işçilerin Almanya'ya göç etmediklerini varsayalım. Bu durumda Şekil 2.1'deki durum gerçekleşecek ve Fransız ekonomisi denge dışındaki bir noktada kalacaktır. Almanya'da emek talebi fazlası, arz eğrisini yukarıya kaydırarak ücret seviyesi üzerinde artış yönünde bir baskı ortaya çıkaracaktır. Denge dışı noktada Almanya'daki fiyatlarda artış ortaya çıkmalıdır. Alman fiyatlarında ortaya çıkan artışlar, Fransız mallarının daha rekabetçi hale gelmesine neden olmaktadır. Bu durum Fransa'nın toplam talep eğrisinin yukarıya doğru kayması ile gösterilmektedir. Böylece Fransa'da ücretlerin düşmemesi durumunda ekonominin bulunduğu denge dışı durum Almanya'da enflasyonist bir baskıya neden olacaktır.¹²²

Alman yetkililer şimdi bir ikilem ile karşı karşıyadır. Onlar eğer enflasyona önem verirlerse enflasyonist baskıları önlemek isteyeceklerdir (kısıtlayıcı para ve maliye politikalarının gibi). Ancak, bu durumda cari işlemler fazlası (aynı zamanda Fransa'daki cari açık) ortadan kalkmayacaktır. Onlar cari işlemler fazlasının ortadan kaldırmak isterler ise Alman yetkililer nispeten yüksek enflasyonu kabul etmek zorunda kalacaklardır.¹²³

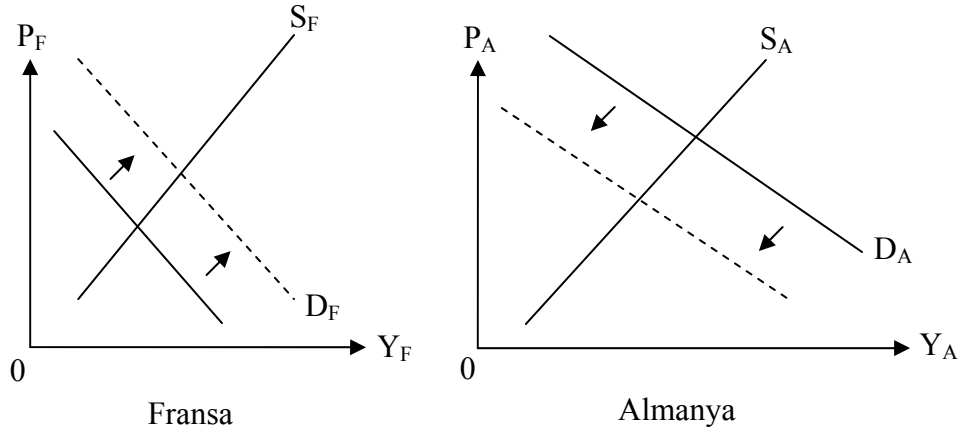
Bu ikilem sadece Alman Mark'ı karşısında Fransız Frangı'nın değerinin yükseltilmesi ile çözülebilir. Sözü edilen kur ayarlanmasının etkileri Şekil 2.3'de gösterilmiştir. Mark'ın değer kaybı Almanya'da toplam talebin sol doğru kayması ile gösterilmektedir.¹²⁴

¹²¹ Grauwe, a.g.k., ss.7-8.

¹²² Grauwe, a.g.k., s.8.

¹²³ Grauwe, a.g.k., s.8.

¹²⁴ Grauwe, a.g.k., s.8.

Şekil 2.3 Alman Markı'nın Değer Kaybının Etkileri

Fransa'da bu durumun tam tersi gerçekleşir. Fransız Frangı'nın devalüasyonu, Fransız ürünlerinin rekabet gücünü artırır. Bu durum Fransa'nın toplam talep eğrisinin yukarı doğru kayması ile gösterilmiştir. Talep dalgalanmalarının etkileri sonucunda Fransa, işsizlik sorununu çözer ve Almanya enflasyonist baskılardan kurtulmuş olur. Aynı zamanda, Fransa'nın cari işlemler açığı ve Almanya'nın cari işlemler fazlası ortadan kaybolur.¹²⁵

Fransa, Almanya ile bir parasal birliğe katılarak kendi döviz kurunu kontrol etme yeteneğinden feragat ederse, Fransa sürekli işsizlik sorunu ile başa çıkmak zorunda kalacak ve Fransa'daki bir cari işlemler açığı sadece deflasyon ile ortadan kaldırılabilir. Bu bağlamda Fransa'da bir negatif talep şoku olması durumunda parasal birliğin Fransa'ya bir maliyeti olacaktır. Benzer şekilde Almanya, Fransa ile bir parasal birlik kurmayı maliyetli bulacaktır. Çünkü Almanya böyle bir durumda umduğundan daha fazla enflasyonu kabul etmek zorunda kalacaktır. Bu ikilemin çözülmesi için ülkelerin farklı enstrümanlar kullanması gerekmektedir. Alman yetkililer toplam talebi azaltmak amacıyla Almanya'da vergileri artırabilirler. Alman Mark'ı değer kazanırken toplam talep aşağıya doğru kaymaktadır. Bu vergi gelirleri daha sonra harcanmak üzere Fransa'ya aktarılır (Fransa'da toplam talep eğrisi yukarı doğru kayar). Halen Fransa'da bir cari açık sorunu mevcuttur. Ancak, bu açık Almanya'dan transfer edilen vergi gelirleri ile finanse edilmektedir.¹²⁶

¹²⁵ Grauwe, a.g.k., s.9.

¹²⁶ Grauwe, a.g.k., s.9.

Devlet bütçesinin merkezi olması dolayısıyla bir ulus içerisinde açık ya da kapalı (explicit or implicit) bölgesel yeniden dağıtım ortaya çıkacaktır. Sonuç olarak, bir bölgede hasıla düşüşü yaşandığında, bu bölgeden elde edilen vergi gelirlerinde düşüş ortaya çıkacaktır. Aynı zamanda, sosyal güvenlik sistemi (genellikle merkezi olan) bu bölgeye transferlerini artıracaktır (işsizlik yardımları gibi). Tüm bunların net sonucu, merkezi bütçe, otomatik olarak gelir düşüşü yaşayan bölgeler lehine geliri yeniden dağıtacaktır. Bazı federal eyaletlerde açık bölgesel dağıtım şemaları mevcuttur (Almanya'nın "Finanzausgleich" sistemi gibi). Burada önemle vurgulanmalıdır ki bölgeler ve ülkeler arasında mali transferler, asimetrik bir şokun etkilerini çözememektedir. Bu transferler, sadece negatif talep şoku yaşayan ülkenin (bölgenin) hayatını ve diğer ülkelerden (bölgelerden) yapılacak transferleri kolaylaştırmaktadır. Talep şokunun kalıcı olması durumunda fiyat ve ücret ayarlamaları veya faktör mobilitesi sorunuyla karşılaşacaktır. Mali transferler sadece geçici şokların etkilerinin hafifletilmesi için uygundur. Ancak mali transferler, ücret ve fiyat değişimlerinin ve işgücü mobilitesinin yerini alarak kalıcı bir karaktere büründüklerinde kalıcı talep şoklarını çözmede yetersiz kalacaklardır.¹²⁷

Özetle, ücretlerin katı ve işgücü hareketliliğinin sınırlı olduğu durumda parasal birlik oluşturan ülkeler, talep kayması ile başa çıkmakta zorlanacaklar ve kendi paralarını koruyan bu ülkeler paralarının değerini düşüreceklerdir (yükselteceklerdir). İkinci durumda, döviz kuru, aşırı katı bir sisteme biraz esneklik kazandırır. İki ya da daha fazla arasında kurulan parasal birlik bazı şartların sağlanması durumunda optimal olacaktır. Bu şartlar: (a) yeterli ücret esnekliğinin olması, (b) işgücü mobilitesinin yeterli olmasıdır. Aynı zamanda bütçe oluşturma süreci, transferlerin sorunsuz organize edilebilmesi için yeterince merkezi ise bir parasal birliğin oluşturulması nispeten daha kolay olacaktır.¹²⁸

2.3.1.4. Talep Kaynaklı Dengesizliklerin Artması

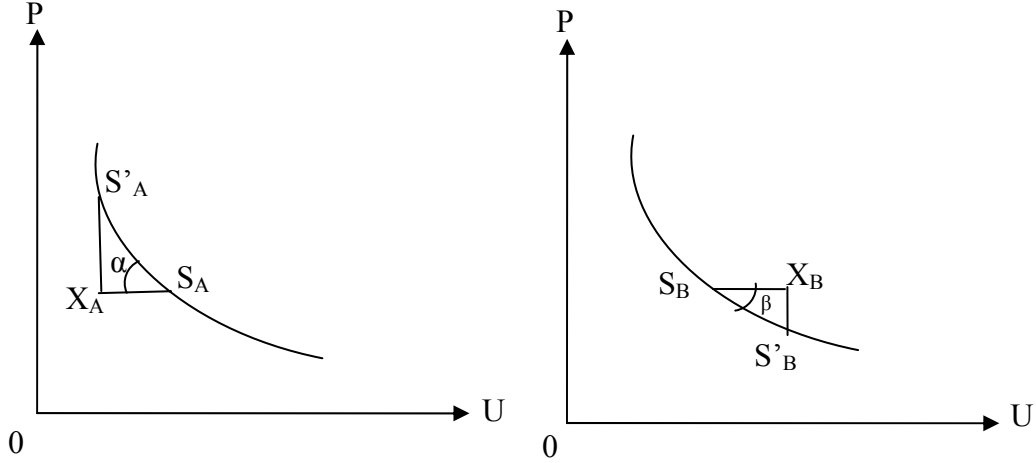
Parasal Birliğe geçiş sürecinde kuruların sabitlenmesi sonucunda enflasyonu belli bir düzeyde tutmanın maliyeti olarak üye ülkeler işsizlik artışı ile karşı karşıya geleceklerdir.¹²⁹

¹²⁷ Grauwe, a.g.k., s.10.

¹²⁸ Grauwe, a.g.k., s.10.

¹²⁹ Ertürk, a.g.k., 2002, s.181.

Bu konu şöyle örneklendirilebilir. A ve B işgücünün aynı boyutta olduğu iki ülke olsun ve aynı işsizlik/ enflasyon eğrisine (Phillips eğrisine) sahip olsunlar. Şekil 2.4'te ülkelerin bireysel Phillips eğrileri görülmektedir. Grafiklerde dikey ekseninde fiyat artış oranı (enflasyon), yatay ekseninde ise işsizlik oranı yer almaktadır.¹³⁰

Şekil 2.4 Phillips Eğrileri

İlk duruma S_A ve S_B iki ülkenin sahip olduğu benzer Phillips eğrisinin (S) üzerinde aynı noktayı temsil etmektedirler. Böylece hem S_A hem de S_B noktalarında işsizlik ve enflasyon aynıdır.¹³¹

Ödemeler dengesinde, A ülkesi fazla ve B ülkesi açık vermediği durumda S_A , S'_A noktasına kayacak ve S_B 'de S'_B noktasına kayacaktır. Diğer bir deyişle, $|S_A X_A| = |S_B X_B|$ olmaktadır.

A ve B ülkeleri için S Phillips eğrisi orijine göre dışbükeydir ve eğriler S_A ve S_B noktalarında aynı eğime sahiptir. Dolayısıyla

$$|S_A X_A| = |S_B X_B| \text{ ve } |S_A X_A| > |S_B X_B| \text{ iken } S'_A S_A X_A (\alpha) > S'_B S_B X_B (\beta).^{132}$$

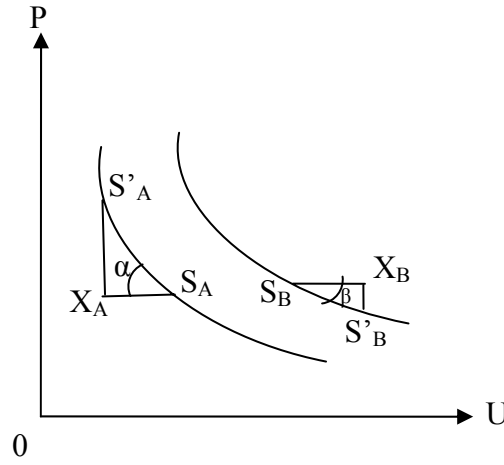
¹³⁰ Fleming, a.g.m., s.486.

¹³¹ Fleming, a.g.m., s.486.

¹³² Fleming, a.g.m., s.486.

Diğer bir deyişle A ülkesinde meydana gelecek enflasyon artışı, B ülkesinde meydana gelecek enflasyon düşüşünü aşacaktır. Sonuçta ortalama enflasyon (ağırlıklandırılmamış) her iki ülkede de artacaktır.¹³³

Önceki örnekte Phillips eğrilerinin eğimlerinin ve konumlarının aynı olduğunu varsaydık. İkinci analiz ülkelerin sahip oldukları Phillips eğrilerinin farklı konumlarda bulunması ile genişletilebilir. B ülkesinin, A ülkesinde göre daha az avantajlı bir Phillips eğrisine sahip olduğunu varsayalım. Başlangıçta her iki ülkenin Phillips eğrileri de aynı eğime sahiptir.¹³⁴

Şekil 2.5 Farklı Konumdaki Phillips Eğrileri

B'deki (S_B) enflasyonun A'ya (S_A) göre daha fazla olduğunu varsayalım. Diğer taraftan işsizlik artışının da A'da daha yüksek olduğunu varsayalım. Bu durumda B ülkesi A ülkesi ile ticaretinde bir açık sorunu yaşayacaktır. $|S_A X_A| = |S_B X_B|$ olduğu varsayılmaktadır.¹³⁵

S_B ve S_A noktalarında eğrilerin eğimi eşit olduğunda ve her iki eğri de orijine göre dışbükey olduğuna göre $|S_A X_A| > |S_B X_B|$ ve $S'_A S_A X_A (\alpha) > S'_B S_B X_B (\beta)$ olmaktadır. Sonuç olarak A ve B ülkelerinde ortalama enflasyon oranı (ağırlıklandırılmamış) yükselecektir. Diğer bir deyişle bir ödemeler dengesizliği ortaya çıktığı durumda birlik içinde enflasyon ortalama olarak daha yüksek olacaktır.¹³⁶

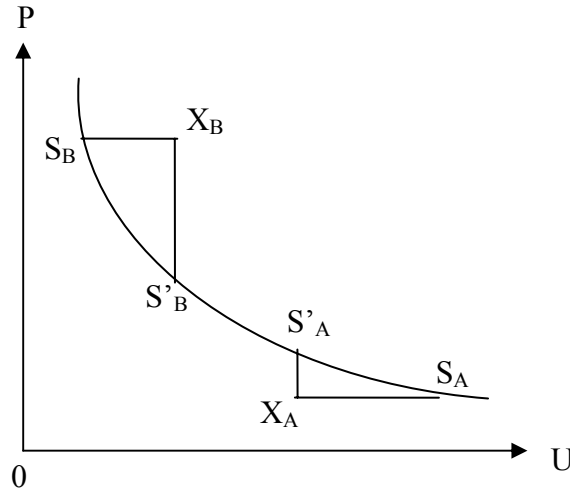
¹³³ Fleming, a.g.m., s.486.

¹³⁴ Fleming, a.g.m., s.487.

¹³⁵ Fleming, a.g.m., s.487.

¹³⁶ Fleming, a.g.m., ss.470-471;487.

Üçüncü olarak, ülkelerin aynı Phillips eğrisi üzerinde olduklarını varsayalım. Ancak bir ülkenin daha düşük enflasyona sahip olduğunu ve işsizliğe karşı hassas olduğunu (mücadele ettiğini) varsayalım. Böyle bir durumda veri işsizlik düzeyi için ödemeler dengesizliği ortalama enflasyon oranını düşürme eğiliminde olacaktır.¹³⁷ Bu durum aşağıda şekil yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

Şekil 2.6 Tek Bir Phillips Eğrisinin Olduğu Durum

Son olarak B ve A ülkelerinin tek bir Phillips eğrisine sahip oldukları varsayılmaktadır. Başlangıçta B ülkesi nispeten yüksek bir enflasyon oranına sahiptir. A ülkesi daha yüksek bir işsizlik oranına sahiptir. Bu durumun nedeni ülkelerin enflasyon işsizlik oranı tercihlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. B ülkesinde enflasyonun A ülkesinde ise işsizliğin yüksek olduğu ve $|S_A X_A| = |S_B X_B|$ olduğu varsayılmaktadır. Ancak Phillips eğrisinin eğimi aynı değildir ve S_B noktasında nispeten daha dik bir eğim mevcuttur. Sonuç olarak ve $S_B' S_B X_B > S'_A S_A X_A$ ve $|X_B S'_B| > |S'_A X_A|$ olmaktadır. Böylece B'deki düşüşün A'daki yükselişi aşmaması durumunda parasal birlikteki enflasyon oranı düşecektir.¹³⁸

¹³⁷ Fleming, a.g.m., ss.470-471.

¹³⁸ Fleming, a.g.m., ss.487-488.

2.3.1.5. Mali İnisyatifin Zayıflaması

Ekonomik ve parasal birliğe üye ülkeler resmi olarak mali özerkliğe sahip olsalar bile yüksek eğitilmiş işgücü ve sermaye bu özerkliği sınırlayabilir. İşgücü ve sermaye, vergi oranlarının daha düşük olduğu ülkelere göç edeceklerdir. Böylece vergi rekabeti ortaya çıkacaktır. Diğer bir deyişle ülkeler mobil işgücü ve sermayeyi cezp etmek ya da var olanı elinde tutmak için vergi oranlarını düşük tutacaklardır. Ülkeler faktör mobilitesinin düşük olması durumunda farklı vergi seviyelerine sahip olabilmektedirler. Yüksek faktör hareketliliği olması durumunda bile, yüksek vergilerin konması mümkün değildir. Şirketlerde yatırımların vergi oranlarını gözetmektedirler. Dolayısıyla vergi rekabetinden kaçınmak için yüksek faktör mobilitesi, birliğe üye ülkeler arasında mali politikaların harmonizasyonunu gerektirmektedir.¹³⁹

Parasal birlik içinde uluslararası merkez bankası para arzını kontrol etmektedir. Böylece ülkeler bireysel olarak para arz edememekte ve bütçe açıklarının parasal finansmanı mümkün olmamaktadır. Buna örnek olarak merkez bankasının direkt olarak hükümete kredi açmasının yasaklanması gösterilebilir. Bu durumda ülkelerin mali politikalarda ne kadar özerk olduğunun araştırılması gerekmektedir. Bütçe açığına sahip üye ülkeler parasal birlik içindeki sermaye piyasasından borçlanabilmektedirler. Ancak ülkeler, geri ödemeyecekleri bütçe açığına sahip olduklarında ya da kendilerinden borçlanmak için aşırı yüksek faiz oranı istendiğinde, bütçe açıklarının monetizasyonu için merkez bankasına başvuramamaktadırlar. Bu durumda en azından parasal birlik içinde bütçe açıklarında kurallara uyulmasına ilişkin bir uygulamaya gidilebilir.¹⁴⁰

Parasal birliğe üye olan bir ülkenin mali pozisyonunu etkileyen diğer bir faktör ise senyoraj kaybıdır. Bir ülke kendi parasını emisyon yaparak paranın basım değeri ve üzerinde yazılı değer arasındaki farktan bir gelir elde etmekte ve bu gelir hükümet bütçesine aktarılmaktadır. Ulusal paranın terk edilmesi ile ülke bir gelir kalemi olarak senyorajdan yoksun kalmaktadır. Ancak çok uluslu bir parasal birlikte ortak merkez bankasına düşen senyoraj geliri zararın karşılanması için üye ülkeler arasında dağıtılmaktadır.¹⁴¹

¹³⁹ Visser, a.g.k., ss.197-198.

¹⁴⁰ Visser, a.g.k., ss.198-199.

¹⁴¹ Volz, a.g.k., s.54.

Tek yanlı bir parasal birleşmenin (dolarizasyon) neden olduğu tek maliyet merkez bankasının son kredi mercii olma işlevini kaybetmesidir. Son kredi mercii olması bir merkez bankasına finansal sistemi istikrara kavuşturma yeteneği vermektedir. Merkez bankası likidite sorunu yaşayan finansal kurumlara kısa dönemli likidite sağlayarak istikrarı tesis edebilmektedir.¹⁴²

2.3.2. Parasal Birliğin Avantajları

Parasal birliğe katılan ülkelerin katlanmak zorunda oldukları maliyetlerin yanı sıra aslında birliği oluşturmaları için onları motive eden yararlar da mevcuttur. Parasal birliğin üye ülkelere faydaları aşağıda başlıklar halinde yer almaktadır.

2.3.2.1. Kaynakların Tahsisinde Etkinliğin Artması ve Kur Belirsizliğinin Azalması

Geleneksel optimum para alanı teorisine göre parasal entegrasyonun en önemli yararı, para alanı içerisinde kaynakların daha etkin bir şekilde tahsisine yol açacak olmasıdır. Para alanının genişlemesi, işlem maliyetlerini azaltır ve fiyat şeffaflığını artırır. Dolayısıyla ekonomik kararları basitleştirir, mal ve hizmet ticaretini ve finansal değişimleri kolaylaştırır. Daha fazla şeffaflık ayrıca bölge içindeki fiyat farklılıklarını azaltarak tüketicilere kazanç sağlar. Ulusal sınırlar daha az önemli hale gelir. Çünkü piyasa güçleri, daha iyi kredi tahsisi ile daha verimli yatırımlar yaparak ve sınır ötesi menkul kıymetlerini (hisse senetlerini) artırarak daha bağımsız hareket etme şansı yakalarlar.¹⁴³

Döviz kuru oynaklığının nispeten yüksek oluşu uluslararası ticaret üzerinde azalma yönünde bir baskı oluşturacak ve farklı para cinsinden olan sözleşmeler için reel faiz oranlarında farklılıklara neden olur.¹⁴⁴ Kur oynaklığı, faiz oranı risk primlerinde de değişim ortaya çıkarabilir. Dalgalı döviz kuruna sahip bir para cinsinden borç senedi, o bölgede yatırım yapmanın para cinsinden riskini telafi etmek için genellikle daha düşük bir fiyattan (yüksek faiz oranı ile) satılabilir. Böylece uluslararası sermayenin maliyetinin oynak döviz

¹⁴² Volz, a.g.k., s.55.

¹⁴³ Volz, a.g.k., s.51.

¹⁴⁴ Scrimgeour, a.g.e.,s.2.

kurlarına sahip ülkeler için daha yüksek olması muhtemeldir.¹⁴⁵ Dolayısıyla döviz kuru oynaklığını düşüren politikalar ticaret oranını artırırken faiz oranlarını düşüreceklerdir. Kur oynaklığını düşüren politikalarından bir tanesi ortak bir para alanına dahil olmaktır.¹⁴⁶ Parasal birliğin kur oynaklığı üzerindeki etkisinin muğlak bir konu olduğunu söylemek doğru değildir. Diğer bir deyişle bir parasal birlik içerisinde döviz kuru oynaklığı nispeten düşük olacaktır.¹⁴⁷

2.3.2.2. Politika Koordinasyonuna Bağlı Refah Kazancı

Ticaret ya da sermaye akımları ile birbirine bağlı iki ekonomi incelendiğinde karşılıklı ekonomik bağımlılığın var olduğu gözlenebilir. Birbirine bağlı iki ülkeden biri politika araçlarını kullandığında diğer ülkenin refah seviyesini etkileyebilir. Politika koordinasyonunun olduğu durumda üye ülkelerin refah seviyesi üzerinde pozitif bir etki ortaya çıkabilir. Ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi ya nispeten simetrik bir süreç (karşılıklı bağımlılık) veya asimetrik bir süreç (tek taraflı bağımlılık) şeklinde olabilir. Bu sorunun ekonomik analizi için en az iki yaklaşım vardır. (1) İki veya daha fazla ülkeli model kurulur ve onların politika araçlarını yönetimleri ve bu araçların ekonomi üzerindeki etkileri analiz edilebilir. (2) Oyun teorisi çerçevesinde daha stratejik bir yaklaşım uygulanabilir. Politika yapıcılar, sosyal refah fonksiyonunu maksimize etmeyi hedeflerler. Refah fonksiyonu pozitif şekilde amaçların yerine getirilmesine bağlıdır. Ayrıca, refah fonksiyonu ekonomik sistem tarafından ve diğer ülkelerin politika yönetimi tarafından belirlenmektedir. Ekonomik model hakkında hangi yaklaşım kullanılırsa kullanılsın, refah fonksiyonu, koordinasyon ile refah kazançlarının elde edilmesi için bilinmek zorundadır. İktisadi birimler nadiren gerçek hayatta bu bilgileri kullanır. Bununla birlikte, bir parasal birlik oluşturmanın üye ülkeler arasında yıkıcı ve rekabetçi politikalarından korunmaya yardım ettiği iki durum mevcuttur: 1) Rekabetçi devalüasyonlar (komşuyu zarara sokma politikası) ve 2) Parasal birlik içerisinde ülkeler spekülasyon ataklarından korunabilir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Scrimgeour, a.g.e.,ss.2-3.

¹⁴⁶ Scrimgeour, a.g.e.,s.3.

¹⁴⁷ Dean Scrimgeour, Exchange rate volatility and Currency Union: Some theory and New Zealand evidence, Reserve Bank of New Zealand, **Discussion Paper Series**, DP2001/04, August 2001,s.1.

¹⁴⁸ Ralf Kronberger, "A Cost-Benefit Analysis of a Monetary Union for MERCOSUR with Particular Emphasis on the Optimum Currency Area Theory?", **Integration and Trade**, Inter-American Development Bank, Integration And Regional Programs Department, Institute For The Integration Of Latin America And The Caribbean, Volume 6, No:16, January – June, 2002, s.3.

- 1) İlk argüman Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturulması bağlamında sıkça kullanılmaktadır. Sektörel çıkarlar aşırı döviz kuru değişimlerinden (rekabetçi devalüasyonlar) korunmak için bastırıcaklardır ya da Avrupa Topluluğu içinde bastırmışlardır. Hem ithalatçılar hem de ihracatçıların avantajlı nispi fiyatların (ya da en azından sabit fiyatların) sağlanmasına karşı güçlü bir ilgileri vardır.
- 2) Parasal birlik içerisinde spekülâtif atakların ortadan kaldırılabileceğine dair ikinci argüman geniş ölçüde yabancı sermayeye bağımlı küçük parasal birlikler için sadece farazidir. Birkaç tane nispeten küçük ülkenin bir parasal birlik oluşturduğunu varsayalım. İkinci olarak bu parasal birliği oluşturan ülkelerin GSYİH'nın ABD gibi büyük bir ülkenin hasılası ile karşılaştırıldığında önemsiz olduğunu ve ABD gibi diğer büyük ülkelerin birlik içerisinde yatırım yapan en önemli iktisadi birimler olduğunu varsayalım. Böyle bir durumda parasal birlik kurulmasından önce üye ülkeler arasındaki spekülâtif ataklar önemli bir rol oynayacağı tartışmalı bir konudur.

Bir parasal birliğin para politikası, bir grup ekonomi arasında koordine edilmiş para politikasına eşit değildir. Bir parasal birliğin çeşitli üyeleri ulusal finansal piyasalarındaki düzenlemeleri değiştirerek farklı mali piyasa yapılarına göre karakterize ediliyorlarsa tek bir para politikası parasal birliğin tüm üyeleri için optimum olmayabilir.¹⁴⁹

2.3.2.4. İşlem Maliyetlerinin Ortadan Kaldırılmasından Kaynaklanan Doğrudan Kazançlar

Parasal birliğin en gözle görülür kazancının ulusal paraların birbirine dönüştürülmesinin neden olduğu maliyetin ortadan kaldırılması olduğu söylenebilir.¹⁵⁰ Diğer bir deyişle para değişiminde kullanılan kaynakların mal ve hizmet üretiminde yeniden tahsis edilmesi refah üzerinde direkt bir etkiye sahiptir. Ülkelerin tek bir para alanı kurmaları döviz kuru riskine karşı tam ve ücretsiz bir koruma (hedging) sağlayacaktır. Burada korumaya bağlanan kaynakların risk bulunmaması durumunda serbest olacakları varsayılmaktadır. Ancak bu tam olarak doğru değildir. Bazı yatırımcılar portföy çeşitlendirmesine giderken

¹⁴⁹ Kronberger, a.g.m., s.3.

¹⁵⁰ Grauwe, a.g.k., s.58.

döviz kuru koruması sağlayan enstrümanlara yatırım yapmaktadırlar. Bir birliğin kurulması bu risk taşıyan varlıkların ortadan kalkmasına yol açacaktır. Yine bu kaynaklar, ortadan kaldırılan varlıkların risk özelliklerini taklit eden diğer tür korumalardaki artışlar tarafından emilebilir. Bazı tür korumalar birlik içi ticaret işlemlerine bağlıdır. Bu tür korumalara bağlı kaynaklar birliğin kurulması ile serbest kalacaktır. Ancak bu iki tür korumaya bağlı olan kaynakların birbirinden ayrılması zor bir işlemdir.¹⁵¹

Diğer taraftan bu kazancın gözle görülebilmesinin yanı sıra toplam kaynak büyüklüğü yaklaşık olarak hesap edilebilir. 1990'da Avrupa Ortak Pazar'ının hesaplamasına göre yılda 13-20 milyar Euro, yaklaşık olarak Avrupa Birliği ülkelerinin GSYİH'nın yaklaşık olarak %0,25-%0,50'i değerinde döviz işlem maliyeti bulunmaktaydı. Parası, uluslararası ödemelerde kullanılmayan küçük, açık ve nispeten daha az gelişmiş ülkeler için bu tasarruf miktarı daha büyük olacaktır. Döviz değişiminden kaynaklanan maliyetler, finansal sektör ve firmaların döviz ile ilgili faaliyetlerinde kullandıkları kaynakların tahminiyle hesaplanmaktadır. Diğer taraftan bu değer bankacılık sektörünün gelir kaybını da temsil etmektedir. Döviz değişimlerinin neden olduğu kayıp toplum açısında bir toplumsal refah kaybını temsil ettiği için banka gelirlerindeki kayıpla birbirine mahsup edilemez. Diğer bir deyişle burada kazanan toplum olmaktadır. Döviz işlemlerinden elde edilen gelirin azalması ile birlikte bankalar daha karlı gelir kaynaklarına yöneleceklerdir. Bu sektörde çalışan kişiler ise muhtemelen daha verimli işlere döneceklerdir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta ise ödemeler sisteminin tamamıyla bütünleşmemesi durumunda işlem maliyetleri daha yüksek olacaktır.¹⁵²

2.3.2.5. İşlem Maliyetlerinin Ortadan Kaldırılmasından Kaynaklanan Dolaylı Kazançlar

İşlem maliyetlerinin ortadan kaldırılmasının doğrudan kazançlarının yanı sıra dolaylı kazançları da mevcuttur. Parasal birliğin fiyat farklılaşmalarını azaltması beklenmektedir. Ancak örneğin bir tüketicinin birlik içindeki farklı bir ülkeden bir araba satın almayı planladığını düşünelim. Bu durumda eğer tüketici yüksek işlem maliyetleri ile karşılaşarsa

¹⁵¹ Baldwin, R., "On the Microeconomics of the European Monetary Union," European Economy, Special Issue No. 1, "One market one money" içinde, European Commission, Brussels, 1991, s.22.

¹⁵² Michael Grabner, "The Costs and Benefits of Monetary Union", June 2003, Department of Economics, University of California, www.econ.ucdavis.edu/graduate/mgrabner/research/monetary_union.pdf, Erişim: 07.12.2010, s.10-11.

arabının en ucuz olduğu ülkeden bu malı almaya tereddüt edecektir. Uygulamada ülkeler arasındaki farklı vergilemeler ya da idari mevzuat farklılıkları gibi birçok işlem maliyeti bulunmaktadır. Bu tür işlem maliyetleri, yabancı paraların alım-satım maliyetini geride bırakmaktadırlar. Fiyat farklılaştırılmasının ortadan kaldırılması Avrupalı tüketiciler için bir kazanç olacaktır.¹⁵³

Farklılaşmış piyasalardaki ulusal paraların varlığının önemi göz ardı edilmemelidir. Charles Engel ve Richard Rogers (1995) çalışmalarında fiyat farklılaşmasında sınırların yanı sıra mesafenin büyüklüğüne vurgu yapmaktadırlar. Çalışmalarında USA ve Kanada ülkeleri ile bu ülkeler içerisindeki farklı şehirler arasındaki fiyat farklılaşmalarını analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda ülkeler arasındaki fiyat farklılaşmalarının nedenini hem sınırların varlığına hem de mesafeye bağlamışlardır.¹⁵⁴ Böylece sınırlar piyasa farklılaşmasında ve dolayısıyla fiyat farklılıklarının açıklanmasında oldukça kuvvetli bir nedendir. Sınırların varlığı sadece ulusal paraların değişimini içermemektedir. Sınırlar para değişiminin yanında ticareti engelleyici birçok unsura sahiptir. Bununla beraber sınırların varlığı sonucu değiştirilmek zorunda olunan paralar, neden piyasaların farklılaşmaya gittiklerinin açıklanmasında en önemli faktör olmaktadır.¹⁵⁵

2.3.2.6. Finansal Entegrasyonun Güçlenmesi

Parasal entegrasyonun bir diğer yararı, finansal entegrasyon için mevcut engelleri azaltmasıdır. Ticarete olduğu gibi, döviz kuru volatilitesi ve farklı para birimlerinin varlığı sermaye piyasalarını parçalara ayırır ve mali entegrasyonu engeller. Literatürde finansal entegrasyon hakkındaki bir varsayım parasal birliğin, finansal gelişimin daha az olduğu bölgelerde veya iktisadi bütünleşmeye gitmiş ülkelerde finansal gelişimi teşvik ettiği yönündedir.¹⁵⁶ Parasal birlik döviz kuru riskini azaltarak ve şeffaflığı artırarak finansal entegrasyona katkı sağlamaktadır.¹⁵⁷

¹⁵³ Grauwe, a.g.k., s.60.

¹⁵⁴ Charles Engel ve John H. Rogers, "How Wide Is the Border?", **The American Economic Review**, Vol. 86, No:5, 1996, s.1123.

¹⁵⁵ Grauwe, a.g.k., s.60.

¹⁵⁶ Volz, a.g.k., s.51.

¹⁵⁷ Liliane Karlinger, "The Impact Of Common Currencies On Financial Markets: A Literature Review And Evidence From The Euro Area", **Bank of Canada Working Paper 2002-35**, Bank of Canada, Ottawa, 2002, s.6.

Daha az gelişmiş mali sektörlerin daha fazla gelişmiş mali sektörleri yakalamaları açısından finansal sistemler ve gelişmişlik dereceleri benzeşmelidir. Böylece finansal entegrasyon, daha geri kalmış bölgelerde finansal araç arzını artırır ve aynı zamanda ortak para alanında iktisadi birimler için yatırım fırsatlarını genişletir. Bu durum portföy çeşitlendirmesi ile uluslararası riski azaltmayı sağlayacaktır.¹⁵⁸

2.3.2.7. Merkez Bankalarının Tutması Zorunlu Rezerv Gereksiniminin Azalması

Parasal entegrasyonun ek bir faydası merkez bankalarının yanı sıra diğer ticari bankaların ve şirketlerin döviz rezervi tutmalarının fırsat maliyetini azaltması ya da ortadan kaldırmasıdır. Yüksek uluslararası likidite birikimi merkez bankalarına döviz piyasasına müdahale için imkan sunmaktadır. Böylece döviz kuru rejimine güvenilirlik sağlanır ve sermaye akımlarının aniden tersine dönmesine karşı bir savunma hattı oluşturulur. Uluslararası rezerv stoklama likidite krizi olasılığını azaltırken, getirisi olmadığından ötürü sahibi için fırsat maliyeti oranında maliyetlidir. Pratikte, uluslararası rezervler çoğunlukla yüksek oranda likit ama ABD hazine bonosu gibi düşük getirisi olan aktiflerdir. Bu genellikle bir olumsuzluk taşımaktadır. Çünkü ulusal menkul kıymetler ihracı yoluyla döviz müdahalelerinin sterilizasyonu rezervlerden elde edilen geliri aşmaktadır. Parasal işbirliği ve entegrasyon, her bir ülkenin ihtiyaç duyduğu likit varlık miktarını azaltır. Bir parasal birlik oluşturulduğunda, rezervleri saklı tutma ihtiyacı azalarak rezervler ortak bir merkez bankasında toplanır.¹⁵⁹

2.4. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

15. yüzyıldan itibaren şiddetli savaşlar yaşanmış olan Avrupa, 19. yy başında Birinci Dünya Savaşına sahne olmuştur. Avrupa kıtasındaki 500 yıllık savaş tarihi ülkelerin barış içinde yaşama isteğini perçinlemiştir. Barışı sağlamak için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Birinci Dünya Savaşından sonra bazı devletlerde ortaya çıkan aşırı ideolojik iktidarlar nedeniyle, daha geniş ölçekli, daha şiddetli ve daha ölümcül olan İkinci Dünya Savaşı altı yıl

¹⁵⁸ Volz, a.g.k., s.51.

¹⁵⁹ Volz, a.g.k., s.52.

sürmüştür. Bu savaş milyonlarca insanın ölmesine ve şehirlerin yıkılmasına sebep olmuştur.¹⁶⁰

George C. Marshall 5 Haziran 1947 de Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada, kamuoyunda Marshall planı olarak bilinen Avrupa Yardım Programını teklif etmiştir. Marshall, Avrupa'nın içinde bulunduğu yoksulluğu ve yoksunluğu özetledikten sonra, onun kendi kendini iyileştirmek için yetersiz kalacağını ve Amerikan Birleşik Devletlerinin ciddi bir yardım desteği sağlaması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁶¹

2.4.1. Batı Avrupa Topluluğu

Marshall Planı'nın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra 7-11 Mayıs, 1948 tarihinde Lahey'de 26 Avrupa ülkesinden 750 delege ile ilk Avrupa kongresi düzenlendi. Bu kongre Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve parasal birlik başlatması için bir çağrı ile sonuçlanmıştır. Bu kongrenin, egemenlik hakları, demokrasi, hukuk kurallarına ve dayanışmaya dayalı Avrupa Birliği düşüncesi üzerinde önemli etkileri olmuştur.¹⁶²

Aynı yıl İngiltere, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda bir araya gelerek Brüksel anlaşmasına imza attılar. Brüksel anlaşması kısa olmasına rağmen tarafların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda birlikte çalışmasına ve kendilerini birlikte savunmalarına olanak vermektedir (IV.Madde). On maddeden oluşan anlaşmanın dördüncü maddesi ülkelerden birinin saldırıya uğraması durumunda anlaşmaya taraf diğer ülkelerin her türlü yardımı ve desteği sağlayacağını ifade etmektedir. Bu madde Avrupa ülkelerinin 1. ve 2. Dünya savaşlarında yaşadıkları yıkımı unutmadıklarını göstermektedir. Brüksel Anlaşması'ndan kısa süre sonra Amerikan Dış İşleri Bakanlığı tarafından Avrupa'nın güvenliği tartışılmaya başlanmış ve bu tartışmaların sonucunda Atlantik Paktı, Birleşik Devletler ile Brüksel Anlaşmasının tarafları İzlanda, İtalya, Norveç ve Kanada arasında imzalanmıştır.¹⁶³

¹⁶⁰ M.S. Palabıyık ve A. Yıldız, **Avrupa Birliği**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, 2007, s.3-4.

¹⁶¹ George Marshal, The "Marshall Plan" speech at Harvard University, http://www.oecd.org/document/10/0,3746,en_2649_201185_1876938_1_1_1_1,00.html, 1947.

¹⁶² European Movement, Congress of Europe, 1948-20008: Building the Europe of the Future Together, 2008, s.2

¹⁶³ Engelina Johanna Maria Aimée van Rens, "Military Cooperation in Europe: From World War II to the Treaty of the Western European Union", Masterclass Montesquieu Institute: Behind the Scenes of the EU, 2008, ss. 8, 10.

2.4.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

5 Mayıs 1949'da on Avrupa ülkesi (Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsviçre, Birleşik Krallık) Londra da bir araya gelerek Avrupa Konsey'ini kurmuşlardır. Londra anlaşması ile kurulan Avrupa konseyi 2. Dünya savaşından sonra Avrupa'nın uzlaşma ve iş birliği için attığı en önemli adım olarak kabul edilebilir¹⁶⁴. Konseyin en önemli başarısı, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasını garanti etmesidir. Günümüzde Avrupa Konseyi 47 Avrupa ülkesinden oluşmaktadır. Londra anlaşmasında belirtildiği üzere Avrupa Konseyinin amacı, üyeleri arasında daha fazla işbirliğinin sağlanması, ortak mirasları olan idealleri ve ilkelerin korunması ve gerçekleştirilmesi ile ekonomik ve sosyal ilerlemenin kolaylaştırılmasıdır.¹⁶⁵

Fransız Dış İşleri Bakanı Robert Schuman Batı Avrupa'nın kömür ve çelik endüstrilerinin birleştirilmesini önermiş ve bu öneri Schuman Deklarasyonu olarak anılmıştır. Belçika, Fransa, Lüksemburg, İtalya, Hollanda ve Almanya Schuman Deklarasyonu'nu kabul ettikten sonra Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır. 1951 yılında Avrupa Savunma Topluluğunun kurulmasını tartışmak üzere Paris'te bir araya gelen ülkeler Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kurdular. Anlaşmada Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun amacı üye ülkelerin genel ekonomilerine katkı yapmak, ekonomik genişlemeyi ve istihdamın artmasını sağlamak, üye ülkelerde yaşam standardını artırmak olarak belirlenmiştir.¹⁶⁶ Bu anlaşma ile topluluk içinde mallar için ithalat ve ihracat vergileri, kantatif sınırlamalar kaldırılmıştır. Bu topluluğun kurulmasının arka planında, kömür ve çelin savaş silahları üretmek için temel kaynak olduğu düşünüldüğünde Almanya'nın kömür ve çelik endüstrisindeki hakimiyetini azaltmak bulunmaktadır.¹⁶⁷

Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasından bir yıl sonra, 1952 yılında, Altılar Paris'te bir araya gelerek Avrupa Savunma Topluluğu'nu kurmuştur. Fakat Fransız Ulusal Meclisi anlaşmayı veto edene kadar Batı'nın güvenlik yapısında hakim bir rol oynamıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Wil James, , "Council of Europe", **CIVITAS**, Institute for the Study of Civil Society, 2007.s. 1.

¹⁶⁵ Statute of the Council of Europe, London, 5.V.1949, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/001.htm> s. 2.

¹⁶⁶ Treaty Establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I-III, Article 2, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>, 1951.

¹⁶⁷ Karen J. Alter ve Steinberg, David "The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community", Buffett Center for International and Comparative Studies, **Working Paper No.07-001**, 2007, s. 2.

¹⁶⁸ Renata Dwan, "Jean Monnet and the European Defence Community, 1950-54", Cold War History, Vol.1, No.1, 2000, s.141.

Fakat bu topluluğun kurulmasında yaşanan olumsuzluk, çabaları azaltmamıştır. Altıların Dışişleri Bakanları İtalya'nın Messina kentinde bir araya gelerek ekonomik bütünleşme konusunda karar birliğine varmışlardır. Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğinin araştırılması için bir komite kurulmuş ve bu komite 1957 yılında çalışmalarını tamamlayarak raporunu hazırlamıştır. Bu raporda belirtilen ekonomik ve nükleer işbirliğinin kurumsallaştırılması önerisi doğrultusunda Roma'da bir araya gelen Altılar Roma Anlaşmalarını imzaladılar.¹⁶⁹

2.4.3. Roma Anlaşmaları

1957'de Roma Anlaşmaları ile üye ülkeler kendi aralarında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurdular. Bu topluluğun amacı ortak bir Pazar kurarak üye ülkelerin ekonomik politikalarını kademeli olarak yakınlaştırmaktır.¹⁷⁰ Bunun dışında, bu anlaşmalar ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu da kurulmuştur.

Avrupa Parasal Birliği'nin ana hatları ilk olarak 1959 Kasım ayında Jean Monnet başkanlığında toplanan Birleşik Avrupa İçin Eylem Komitesi (The Action Committee for the United States of Europe) tarafından hazırlanan raporda belirlenmiştir. Fakat o günkü koşullar altında bu sistemin uygulanması mümkün olmamıştır.¹⁷¹ 1960'lı yıllarda Schuman Planı içerisinde konu tekrar gündeme gelmiştir. Avrupa Topluluklarında ekonomik ve parasal birlik oluşturma konusundaki ilk ciddi girişim ise, 1-2 Aralık 1969 La Haye Zirve'sinde yapılmıştır. Zirve sonucunda altı ülkenin devlet veya hükümet başkanları, politik istek var olduğu sürece, Topluluk içinde aşamalı olarak bir ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁷²

1970 yılında hazırlanan Werner Planında da Parasal Birliğin üç aşamada oluşması ve Avrupa Birliği'nde 1980 yılı itibariyle tek paraya geçilmesi öngörülmüştür. Avrupa Parasal entegrasyonunun aşamaları bir sonraki başlık altında açıklanmaktadır. Yalnız Werner Planının kabul edildiği dönemde dünya para sisteminde Bretton-Woods sistemindeki gelişmelerden dolayı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bretton-Woods sisteminde ABD doları rezerv para olarak

¹⁶⁹ Palabıyık ve Yıldız, a.g.k., s.11.

¹⁷⁰ The Treaty of Rome, Article2,

http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, 1957, s. 4.

¹⁷¹ Karluk Rıdvan ve Tonus Özgür, Avrupa Para Birliği, Euro ve Geleceği, **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı:1-2, 1998, Eskişehir, s.264.

¹⁷² Karluk ve Tonus, a.g.e.,s. 265

kabul edilmiş olup “1 ons altın 35 ABD dolarına” eşitlenmiştir. 1957 yılından itibaren Amerika'nın dış açıkları artmış ve ABD doları Amerika dışındaki ülkelerde birikmiştir. Buna bağlı olarak Avrupa ülkeleri Amerika'dan dolar karşılığı altın almaya başlamışlardır. Amerika'nın altın rezervleri azalmış ve ABD doları uluslararası döviz piyasalarında değer kaybetmiştir. Bu dönemde yaşanan dolar bunalımı, petrol krizi, Avrupa ülkelerinde görülen farklı ekonomik gelişmeler ve Avrupa paralarında görülen dalgalanmalar sonucu Werner Planının öngördüğü Para Birliği sağlanamamıştır.¹⁷³

Werner Raporu ile devam eden Avrupa Parasal Birliği yolcuğu, 1972 Paris Zirvesi'nde üye ülkelerin parasal birliğe ulaşma yolundaki politik irade beyanları ile somut bir hale gelmiştir.¹⁷⁴ Yine de Avrupa ülkelerinde oluşturulmaya çalışılan parasal entegrasyon 1970'li yıllarda pek başarılı olamamıştır. Ancak, 13 Mart 1979 tarihinde Almanya ve Fransa, Avrupa Para Sistemini yürürlüğe koymayı başarmışlardır. Avrupa Para Sisteminde İngiltere hariç Avrupa Birliği'ne üye tüm Avrupa ülkeleri sabit fakat ayarlanabilir döviz kuru (fixed but adjustable peg) mekanizmasına dahil olmuşlardır.¹⁷⁵

Avrupa Konseyi'nin, Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) haline dönüştürülmesi amacı ilk olarak 28-29 Haziran 1988'de toplanan Hannover Zirvesi'nde gündeme gelmiştir. Bu birlik için başkan olarak Jacques Delors seçilmiş ve onun liderliğinde bir komite yetkilendirilmiştir. Bu komite üyeleri, daha sonra Avrupa topluluğu olmak üzere, ulusal merkez bankalarının yöneticilerinden oluşmaktadır. Komite, yaklaşık 9 ay süren çalışmalarını tamamlayarak “Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik Kurma Konusunda Rapor” olarak bilinen raporunu (Delors Raporu) yayınlamıştır.¹⁷⁶ Bu Rapor, 26-27 Haziran 1989'da Madrid'te yapılacak Topluluk Zirvesi'nde görüşülmek amacıyla 17 Nisan 1989'da Zirve'nin Sekreteryasına iletilmiştir. 1970 yılında hazırlanan Werner Raporu'ndan sonra Delors Raporu, Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesine yönelik ikinci önemli teşebbüstür.¹⁷⁷ Delors'un raporuna göre ise; ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması üç aşamada olacaktır.¹⁷⁸

¹⁷³ Pinar Özbay, Avrupa Para Birliği ve Euro, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, **Tartışma Tebliği No: 9702**, Eylül, 1997, s.26.

¹⁷⁴ Karluk ve Tonus, a.g.e.,s. 265

¹⁷⁵ Özbay, a.g.e., s.27

¹⁷⁶ Karluk ve Tonus, a.g.e.,s. 265

¹⁷⁷ Karluk ve Tonus, a.g.e.,s. 265

¹⁷⁸ European Central Bank, “Economic and Monetary Union (EMU)”, <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html#stage1>, Erişim: 15 Ocak 2011.

2.4.4. Maastricht ve Kopenhag Zirveleri

1992 yılında Maastricht'te bir araya gelerek, Avrupa Topluluğu'nu Avrupa Birliği'ne dönüştüren ülkeler, bu sürecin sonunda “rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi” ve “kamu maliyesinin sağlıklı şekilde yönetilmesi” ilkelerinde anlaşmak suretiyle, ekonomik ve parasal birliğin ilk temellerini atmışlardır.¹⁷⁹

Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Anlaşması politik bütünleşme yolunda yeni bir basamak olarak kabul edilmektedir. Bu anlaşma iç ve dış olayların sonucu olarak imzalanmıştır. Dışarıda Batı Avrupa'da komünizmin çöküşü ve Almanya'nın yeniden birleşmesi; içerde ise üye ülkelerin Tek Avrupa Senedi ile ulaştıkları ilerlemeyi diğer reformlar ile desteklemek istemektedir. Bu anlaşma ile Topluluk ortak pazar oluşturulması gibi ekonomik amaçların ötesine geçmiştir. Anlaşmanın amaçları arasında ekonomik ve parasal birliğin kurulması ve ortak bir dış ilişkiler ve güvenlik politikaları oluşturmak önemli yer almaktadır. Anlaşmanın diğer hedefleri, kurumların demokratik meşruluğunu güçlendirmek, kurumların etkinliğini iyileştirmek ve Topluluğun sosyal boyutlarını geliştirmek olarak sayılabilmektedir.¹⁸⁰

Anlaşmada oluşturulan ekonomik politika üç bileşenden oluşmaktadır: üye ülkeler ekonomi politikalarının koordinasyonunu sağlamalı, bu koordinasyonun çok taraflı gözetiminin sağlanması ve finansal ve bütçe disiplininin tesis edilmesi. Para politikasının amacı ise tek bir para birimi oluşturmak ve bu para biriminin istikrarını güvence altına almaktır. Tek para birimine geçiş için üç aşama belirlenmiştir. Birincisi, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, ikincisi üye ülkelerin ekonomi politikalarının yakınsamasını sağlamak, üçüncü ve son aşama ise tek para biriminin oluşturulması ve Avrupa Merkez Bankasının kurulmasıdır.¹⁸¹

¹⁷⁹ Kaya Betül Kalay, Avrupa Para Birliği ve Türkiye'nin Borç Yönetimi Politikası Üzerine Etkileri, Yayın No:192 ,Ankara, 2006 , s.6

¹⁸⁰ European Union, Treaty of Maastricht on European Union, http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm, Erişim: 12 Aralık 2010.

¹⁸¹ European Union, a.g.e., 2010.

2.5. AVRUPA PARASAL ENTEGRASYONUN AŞAMALARI

Avrupa Parasal Birliği'nin hayata geçirilmesi için uygulanan aşamalar bu başlık altında tarihsel sıralama ile verilecektir.¹⁸² Haziran 1988 yılında Avrupa Konseyi, Ekonomik ve Parasal Birliği'n (EMU) kademeli olarak gerçekleştirilmesi hedefini kabul etti. Avrupa komisyonu başkanı Jacques Delors tarafından bir komite, bu birliğin somut adımlarının çalışılması ve hazırlanması için görevlendirilmiştir.

Komite, Avrupa Topluluğu (AT) ulusal merkez bankalarının yöneticilerinden oluşuyordu; Alexandre Lamfalussy, Uluslararası Ödemeler (BIS) Bankası'nın Genel Müdürü, Niels Thygesen, Danimarkalı iktisat profesörü ve Miguel Boyer, Banco Exterior de España'nın Başkanı'dır.

Delors Raporu'nun sonucunda, ekonomik ve parasal birliğin üç bağımsız ama evrimsel basamakta başarılabilceği görülmüştür. Bu adımlar:

- APB'nin Birinci Aşaması
- APB'nin İkinci Aşaması
- APB'nin Üçüncü Aşaması

¹⁸² European Central Bank, a.g.e., 2011.

Tablo 2.1’de bu adımlar gösterilmektedir.

Tablo 2.1: Avrupa Parasal Birliği Entegrasyonunun Aşamaları

Birinci Aşama (1 Haziran 1990)	İkinci Aşama (1 Haziran 1994)	Üçüncü Aşama (1 Haziran 1999)
Sermaye hareketlerinde tam serbesti	Avrupa Para Sisteminin Kurulması	Döviz kurlarının geri dönülemez şekilde sabitlenmesi
Merkez bankaları arasında işbirliğinin artırılması	Merkez bankasının kamuya kredi açmasının yasaklanması	Euro’nun kullanılmaya başlanması
Avrupa Para Biriminin kullanılması	Para politikaları arasında uyumun artırılması	Avrupa Merkez Bankası tarafından tek bir para politikası oluşturulması
İktisadi yakınsamanın geliştirilmesi	İktisadi yakınsamanın güçlendirilmesi	Bölge içi döviz kuru mekanizmasının yürürlüğe girmesi (ERM II)
	En geç Avrupa merkez bankaları sisteminin kurulmasına kadar ulusal merkez bankalarının serbest bırakılması	İstikrar ve Büyüme Anlaşmasının yürürlüğe girmesi
	Üçüncü adım için hazırlık çalışmasının yapılması	

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası web sitesi.

2.5.1. Birinci Aşama

Delors Raporu'nun temelinde, Avrupa Konseyi, Haziran 1989'da, ekonomik ve parasal birliğin ilk aşamasının 1 Temmuz 1990 tarihinde başlaması gerektiğine karar verdi. Bu tarihte, ilke olarak, üye devletler arasındaki sermaye hareketleri üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırıldı.

Başkanlar Komitesi

Mayıs 1964 yılında kurulduğundan bu yana parasal işbirliği üzerinde giderek daha önemli bir rol oynayan üye ülkeleri merkez bankası başkanlarının oluşturduğu Başkanlar Komitesi'ne ek sorumluluklar verildi. Bu kararlar 12 Mart 1990 tarihli Konsey Kararında imzalandı. Yeni görevleri, üye devletlerin para politikalarının koordinasyonu, fiyat istikrarının sağlanması gibi konularda danışmanlık vermeyi de kapsıyordu.

Görevin karmaşıklığını ve nispeten kısa süreyi göz önünde bulundurarak Ekonomik ve Parasal Birliğin III. aşamasına geçiş için hazırlık çalışmalarına Yönetim Kurulu ön ayak olmuştur. İlk adımda 1993 yılı sonunda araştırılması gereken tüm konuların belirlenmesi için bir çalışma programı oluşturulmuş ve var olan alt komiteler belirlenmiş ve çalışma grupları oluşturulmuştur.

Yasal hazırlıkları

İkinci ve Üçüncü aşamaların gerçekleştirilmesi için, gerekli kurumsal yapının oluşturulması yerine Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (Roma Antlaşması) kurulması için antlaşmanın gözden geçirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla, 1991 yılında siyasi birlik üzerine düzenlenen Hükümetler arası Konferansa paralel şekilde APB üzerine bir Hükümetler arası Konferansı düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği üzerine müzakereler Aralık 1991'de sonuçlandı ve 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması imzalanmıştır. Ancak, onay sürecinde ortaya çıkan gecikmeler nedeniyle, anlaşma 1 Kasım 1993 yılına kadar yürürlüğe giremedi.

2.5.2. İkinci Aşama APE (Avrupa Para Enstitüsü) ve AMB (Avrupa Merkez Bankası) kurulması

1 Ocak 1994 tarihinde Avrupa Para Enstitüsü (APE) kurulması, Başkanlar Komitesi'nin kaldırılmasına ve Avrupa Para Birliği'nin başlangıcına işaret ediyordu. APE'nin geçici varlığı, birlik içindeki parasal entegrasyonun durumuna yansiyordu. APE'nin, ne

Avrupa Birliği içinde para politikasının yürütülmesi için bir sorumluluğu vardı ne de döviz müdahalesi yapılması için herhangi bir yetkisi vardı.

APE'nin başlıca iki görevi:

- Merkez bankası işbirliğini ve para politikası koordinasyonunu güçlendirmek
- Tek para politikasının yürütülmesi ve üçüncü aşamada tek para biriminin oluşturulması için Avrupa Merkez Bankaları Sistemi kurulmasına yönelik olarak gerekli hazırlıkları yapmak

Bu amaçla, APE, üçüncü aşamadaki görevlerini gerçekleştirmek adına düzenleyici, örgütsel ve mantıksal çerçevesini belirlediği politika konuları hakkında istişare ve görüş alışverişinde bulunmak için bir forum düzenlemiştir.

Aralık 1995 yılında Avrupa Konseyi, Avrupa para birimi adını "euro" olarak kabul etti ve APB'nin üçüncü aşamasına 1 Ocak 1999 tarihinde başlayacağını doğruladı. Olayların kronolojik sıralaması euro'ya geçiş için duyuruldu. Bu senaryo ağırlıklı olarak APE tarafından detaylandırılan öneriler üzerine kurulmuştur.

ERM II

Aynı zamanda, APE'ye, Euro bölgesi ve diğer AB ülkeleri arasında gelecekteki para ve kur ilişkileri hakkında hazırlık çalışmalarının yapılması görevi verildi. Aralık 1996 yılında APE, Avrupa Konseyi Kararı temelini oluşturan Haziran 1997'de kabul edilen yeni döviz kuru mekanizmasının (ERM II) ilke ve temel unsurları üzerine raporunu Avrupa Konseyi'ne sundu.

Yeni banknotlar

Aralık 1996 yılında APE, 1 Ocak 2002'de tedavüle koymak üzere seçilen euro para tasarım serisini Avrupa Konseyi'ne ve kamuya sundu.

İstikrar ve Büyüme Pakti

APB anlaşmasını tamamlamak ve belirlemek üzere Avrupa Konseyi, 1977 Haziran'da İstikrar ve Büyüme Pakti'nı kabul etti. Mayıs 1998'de İstikrar ve Büyüme Pakti tamamlandı ve taahhütleri bir Konsey Deklarasyonu ile genişletildi.

Başlıca Katılımcılar

2 Mayıs 1998'de Avrupa Birliği Konseyi oybirliğiyle 11 üye ülkenin APB'nin üçüncü aşamasında gerekli koşulları yerine getirdiğine ve Ocak 1999'da 1 tek para biriminin kabul edilmesine karar verdi. İlk katılımcılar Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya'ydı. Devlet ve Hükümet Başkanları da Avrupa Merkez Bankası Yönetim Kurulu (ECB) üyeleri olarak atanması için tavsiye edilecek kişiler hakkında siyasi bir mutabakata vardı.

Dönüşüm Oranlarının Belirlenmesi için Hazırlık

Mayıs 1998'de, üye devletlerin maliye bakanları, tek parayı kabul ederek üye ülkelerin ulusal merkez bankaları, Avrupa Komisyonu ve APE'nin başkanları ile birlikte euroya geçiş için geri dönülemez değişim oranlarının belirlenmesinde kullanılacak cari çift taraflı ERM oranlarına karar verdiler.

Karar Alma Mekanizmalarının Atanması

25 Mayıs 1998 tarihinde 11 katılımcı üye ülkenin hükümetleri, Avrupa Merkez Bankası için başkan, başkan yardımcısı ve yönetim kurulu için dört üye atadı. Atamalar 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren yürürlüğe alındı ve AMB (Avrupa Merkez Bankası) kuruldu. AMB ve katılan üye devletlerin ulusal merkez bankaları, "Euro sistemi" (Eurosystem) kurdular. Euro sistemi üçüncü aşamada tek para politikasını açık ve kesin bir şekilde ifade etmektedir.

1 Haziran 1998 tarihinde AMB'nin kurulması ile APE görevlerini tamamlamış oldu. Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın 123. Maddesi uyarınca, APE, AMB'nin kurulmasıyla tasfiyeye girdi. APE'ye emanet edilen tüm hazırlık çalışmaları zamanında sona erdi ve 1998 yılının geri kalanı AMB tarafından sistemlerin ve prosedürlerin nihai testlerinin yapılmasına ayrıldı.

2.5.3. Üçüncü Aşama

1 Ocak 1999'da Parasal Birliğin üçüncü ve son aşamasında APB sorumluluğu altında, tek bir para politikası kuruldu ve Parasal Birliğe başından itibaren katılan 11 üye ülkenin para birimlerinin değişim oranları, geri dönülmez şekilde sabitlendi.

Parasal birliğe katılanların sayısı, 1 Ocak 2001 tarihinde Yunanistan'ın üçüncü aşamada katılımıyla 12'ye yükseldi. Slovenya, 1 Ocak 2007 tarihinde Euro bölgesinin 13 üyesi oldu, Kıbrıs ve Malta bir yıl sonra Slovakya ise 1 Ocak 2009 tarihinde euro bölgesine katıldı. Her bir ülkenin euro bölgesine katıldığı gün, o ülkenin merkez bankası otomatik olarak Euro sistem'in bir parçası haline geldi. Avrupa parasal birliğinin gelişiminin ele alınmasının ardından parasal birliğin birlik dışı ülkeler üzerindeki etkisi üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

2.6. AVRUPA PARASAL BİRLİĞİ'NİN BİRLİK DIŞI ÜLKELER ÜZERİNE ETKİLERİ

Euro'nun alternatif bir para birimi olarak ortaya çıkması euro bölgesinde birçok etkiye sebep olacaktır. Ancak bunun yanı sıra parasal birliğin kurulması ile Euro'nun ortaya çıkışı, birlik dışı ülkelerin ekonomileri üzerinde de etkiye sahiptir. Burada sorun, uluslararası parasal sistemde rezerv para olarak tek paranın var olması ya da birden fazla paranın var olmasının dünya para sistemini etkinleştirip etkinleştirmeyeceği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle doların yanında euronun da bir uluslararası para olarak var olması, dünya para sisteminin etkiliği üzerinde nasıl bir rol oynayacaktır. Buna ilişkin olarak tek bir paranın daha etkin olduğu görüşlerinin yanı sıra birden fazla paranın mevcut olmasının daha etkin olacağını ileri sürenler vardır. Frankel'e göre tek bir paranın var olması durumunda bu paranın sahibi olan ülke hükümeti, sahip olduğu sorumlulukları unutulabilir ve diğer ülkelere zarar verebilir.

Ayrıca birden fazla paranın mevcut olması bu paralara sahip ülke hükümetleri arasında sağlıklı bir rekabet ortamının oluşmasını sağlayacaktır.¹⁸³ Sonuçta ortaya çıkan rekabet uluslararası paraların sahibi hükümetlerin sorumluluklarını gözetecek politikalar üretmelerini sağlayacaktır. Ancak euronun etkilerinin sadece uluslararası bir para olması ile değerlendirilmesi hatalı olacaktır. Bunun sebebi parasal birliğin, birlik dışı ülkeleri üzerinde çeşitli kanallar vasıtasıyla etkileyebilmesidir.

Bekx (1998) hazırlamış olduğu raporda Avrupa Parasal Birliği'nin tamamlanmasının birlik dışı üç ülkeyi etkileme kanallarını araştırmıştır. Birlik dışı ülkelerin parasal birlikten etkilenme dereceleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu etki ülkelerin euro alanı ile yapmış oldukları ticaret yoğunluğuna, euro alanı ile finansal ilişkilerine, uluslararası sermaye piyasalarına giriş kolaylıklarına ve döviz kuru politikalarına göre değişmektedir. Çalışmasında ana aktarım kanallarını göstermeye çalışmıştır. Ancak burada bir sınırlama yapılmış ve sadece coğrafik yakınlığı bulunan ülkelere ilişkin aktarım kanalları incelenmiştir.¹⁸⁴

Muhtemelen aktarımın ana kanalının euro bölgesi ile sürdürülen uluslararası dış ticaret ilişkisi üzerinden gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu durum iki şekilde ortaya çıkabilir: ticaret doğurucu etki ya da ticaret saptırıcı etki. Ticaret doğurucu etki, parasal birliğin tamamlanması ile AB'nin iktisadi büyümesi üzerindeki pozitif bir etkiden ortaya çıkacaktır. Bu etki bir noktaya kadar euro bölgesindeki rekabetin artmasından ötürü ortaya çıkan ticaret saptırıcı etki ile giderilirken euro bölgesi dışından gelen ihracat üzerindeki toplam etki pozitifdir.¹⁸⁵ Frankel (1998), Avrupa Parasal Birliği'nin ticaret doğurucu etkisinin birlik dışı ülkeleri ekonomik olarak negatif şekilde etkilemeyecek kadar güçlü olacağını ifade etmektedir.¹⁸⁶ Chaffour ve Stemitsiotis (1998), euronun Akdeniz ülkeleri üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında euronun Akdeniz ülke ekonomileri üzerindeki etkisinin olumlu ama kısıtlı olacağını öngörmektedirler. Buradaki olumlu etki euronun ileriye dönük belirsizlikleri azaltmasından, şeffaflığı artırmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan bu ülkeler için dış finansman için daha rekabetçi ve etkin AB finansal piyasalarına ulaşma imkanına sahip olacaklardır. Mali piyasalardaki rekabet artışının etkisi, borçlanma maliyetleri üzerindeki

¹⁸³ Jeffrey Frankel, “**On the Euro: Impacts on Members and Non-Members**”, The European Conference Centre, Luxembourg, 3-4 December 1998, İçinde: The Euro as a Stabilizer in the International Economic System, Editörler: Robert Mundell and Armand Clesse, Kluwer Academic Publishers, Norwell MA, 1999, s.15.

¹⁸⁴ Peter Bekx, “The Implications of the Introduction of the Euro for non-EU Countries”, European Commission, **Euro Papers**, Economic and Financial Affairs, Number 26, 1998, s.2.

¹⁸⁵ Bekx, a.g.e., s.2.

¹⁸⁶ Frankel, a.g.e., s.8.

düşme yönünde neden olacağı baskıdır.¹⁸⁷ Diğer bir önemli nokta ise euro bölgesindeki konjonktür dalgalarının senkronize hale gelmesi ile euro bölgesindeki iktisadi büyüme dünyanın diğer bölgelerini daha fazla etkilemeye başlayacaktır. Anlatılan etkilerin birlik dışı ülkeler üzerinde uzun bir zaman dilimi içinde tedricen ortaya çıkması beklenebilir. Ancak parasal birliğin tamamlanması ile birlikte uluslararası ticari işlemlerdeki fatura uygulamalarında bir yapısal kırılma ortaya çıkacaktır. Euro cinsi faturalandırma geçiş periyodundan başlayarak hızla artacaktır.¹⁸⁸

Euro cinsi ticari faturalandırma, euronun uluslararası bir para olarak kullanılmaya başlanmasının bir yönünü göstermektedir. Geleneksel olarak uluslararası bir para özel sektör kullanımı için üç farklı işleve sahiptir. Bunlar; ihracat ve ithalatın faturalandırılması ve ödeme işlemleri için, finansal işlemlerin değerlendirilmesi (ölçülmesi) ve uluslararası döviz ticareti için bir araç (araç para) olarak kullanılmasıdır. Diğer taraftan uluslararası bir paranın resmi amaçlı kullanımı ise küçük paraların bu paraya sabitlenmesi (çıpa) ya da bir ülkenin rezervlerinin bu para cinsinden tutulması (rezerv para) ile gerçekleşmektedir.¹⁸⁹ Bu sayılan özelliklerin birçoğuna sahip olan euro, dolar yerine euro kullanımı ile birlik dışı ülkelere ek bir fırsat sağlayacağından birlik dışı ülkeleri etkileyecektir.¹⁹⁰

Özetle parasal birliği coğrafi yakınlık kısıdı altında birlik dışı ülkeler üzerine etkisi ele alınırken dış ticaret ile ilintili olarak üç farklı kanal ele alınmaktadır: euro alanındaki yüksek büyümenin etkileri, AB'deki iktisadi dalgalanmaların yüksek senkronizasyonunun taşıma etkisi ve uluslararası ticarete faturalandırmada (invoice) euronun kullanımı.¹⁹¹ Bunların yanı sıra parasal birlik bölgesinin, döviz kuru istikrarı kazanmasının da birlik dışı ülkeler için farklı sonuçları olacaktır.

2.6.1. AB'deki Yüksek Büyümenin Taşma Etkisi

Parasal birliğin tamamlanmasının AB ülkelerine önemli bir büyüme hızı kazandıracağına dair görüş birliği mevcuttur. Bunun sonucunda birlik dışı ülkelerin mallarına

¹⁸⁷ Jean-Pierre Chauffour ve Loukas Stemitsiotis, "The Impact Of The Euro On Mediterranean Partner Countries", European Commission, Economic and Financial Affairs, **Euro Papers**, Number 24, 1998, ss.4-5-13.

¹⁸⁸ Bekx, a.g.e., s.2.

¹⁸⁹ Frankel, a.g.e., s.8.

¹⁹⁰ Bekx, a.g.e., s.3.

¹⁹¹ Bekx, a.g.e., s.3.

karşı olan AB ithalat talebi artış gösterecektir. Bu etkinin büyüklüğü doğal olarak birlik dışı ülkeler için AB'nin sağladığı pazarın büyüklüğüne bağlıdır. Ayrıca birlik dışından ihracatçılar, Avrupa şirketleri gibi tek piyasanın tamamlanması ile parasal birliğin faydalarından yararlanabilirler.¹⁹² Avrupa Komisyonu (1996)'nun hazırlamış olduğu rapora göre parasal birliğin kurulması ile birlik dışı ülkelerin uluslararası liberalizasyonuna katkıda bulunacaktır. Bunun sebebi tek bir para sistemi ile piyasa girişlerin daha kolay hale gelmesidir.¹⁹³

2.6.2. AB'deki İktisadi Dalgalanmaların Yüksek Senkronizasyonunun Etkisi

Finansal entegrasyonun etkisi ve tek pazarın oluşturulmasının sonucunda iktisadi dalgalanmalar Avrupa Birliği'nde daha senkronize hale gelmektedir. Euro bölgesindeki döngüsel dalgalanmalar, ticaret ilişkileri, uluslararası finansal piyasaların birleşmesi ve euro kurlarındaki dalgalanmalar üzerinden dünyanın diğer bölgelerini gittikçe daha fazla etkileyeceklerdir.¹⁹⁴

Diğer taraftan parasal birliğin üye ülkelerdeki iktisadi dalgaların senkronizasyonunu artırması üç farklı faktöre bağlıdır: ticari ilişkilerdeki bağımlılık, finansal piyasaların entegrasyonu ve iktisadi politikadaki yakınsamanın artışı. Parasal birlik sonucu tek para politikası ve koordine bir mali politika ile ülke özelinde şokların yaşanma olasılığı azalmakta ve ekonomik şoklar daha simetrik hale gelmektedir. Diğer taraftan daha yüksek derecedeki senkronizasyonun birlik dışı ülkeler üzerindeki etkisinin tam olarak ölçülmesi zordur. Bu etki ülkeden ülkeye AB ile iktisadi ilişkilerin yoğunluğuna göre değişmektedir. Burada en açık olan sonuç AB'deki iktisadi gelişmenin gittikçe artarak birlik dışı ülkelerde de hissedilecek olmasıdır. Son olarak parasal birliğin, birlik dışındaki ülkeler üzerindeki etkisi, büyük ölçüde euro bölgesi ülkeleri ile yaptıkları toplam dış ticaretin payına ve bu ülkelerin iktisadi büyümesinin ticaret elastikiyetine bağlıdır.¹⁹⁵

¹⁹² Bekx, a.g.e., s.6.

¹⁹³ European Commission, Economic Evaluation of the Internal Market, European Economy, **Reports and Studies**, No. 4, 1996, s.3.

¹⁹⁴ Bekx, a.g.e., s.7.

¹⁹⁵ Bekx, a.g.e., s.7.

2.6.3. Euronun, Dış Ticaret İşlemlerinin Faturalandırılmasında Kullanımı

Uluslararası ihracat ve ithalat uygulamaları incelendiğinde küçük ve büyük ekonomiler arasında yapılan dış ticaret işlemlerinde büyük ekonominin para biriminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak burada büyük ekonominin parasının uluslararası para olarak kabul edilmiş bir para olması da önem arz etmektedir. Diğer taraftan iki küçük ülke arasındaki ticaret akımları ise genellikle bir uluslararası para ile yapılmaktadır.¹⁹⁶

Euroya geçiş sonucunda döviz değişimlerinin ve kur riskinin ortadan kalkması ile birlik şirketlerinin rekabet gücü artacak ve birlik içinde ticaret doğurucu bir etki ortaya çıkacaktır. Bu durumda birlik dışı ülke firmalarının rekabet gücü zayıflayacaktır. Sonuçta birlik dışından birliğe yapılan ithalatın bir kısmı birlik içindeki ülkeler tarafından karşılanacaktır. Böylece euro alanındaki şirketler ticari işlemlerinde diğer paralar yerine euro cinsi faturalandırma yapmayı isteyeceklerdir. Dolayısıyla euronun dışsallıklara neden olarak faturalandırmada kullanımının giderek artması beklenmektedir.¹⁹⁷

AMB (Avrupa Merkez Bankası) Başkanı Trichet (2004) konuşmasında AB ülkelerinin bölge dışı ülkelerle yapmış olduğu ticaretin faturalandırılmasında euronun giderek daha fazla kullanıldığını vurgulamıştır.¹⁹⁸ Diğer taraftan euronun uluslararası ticari faturalamada kullanımına ilişkin gelişmeler incelendiğinde AB'deki ülkeler arasında bir yakınlaşma trendinin mevcut olduğu görülmektedir. Euro alanında olmayan AB üyeleri ve AB'ye katılmaya aday ülkelerin ticari faturalamada euro kullanımı, bu ülkelerin euro alanı ile yaptığı ticareti aşmaya devam etmektedir.¹⁹⁹ Bu durum euro bölgesi dışında da euronun ticari faturalamada kullanımının arttığını göstermektedir. Tablo 2.3'de Seçilmiş Birlik Ülkeleri ile euro dışı bölge ülkeleri arasındaki mal ve hizmet ihracat ve ithalat işlemlerinde euronun kullanım payları gösterilmektedir.

¹⁹⁶ Chauffour ve Stemitsiotis, a.g.m., s.15.

¹⁹⁷ Bekx, a.g.e., ss.10-11; Elias Papaioannou ve Richard Portes, "Costs and benefits of running an international currency", European Economy, Economic Papers, No:348, 2008, ss.41-42.

¹⁹⁸ Jean-Claude Trichet, "The International Role Of The Euro", President Speech of the ECB, delivered at the "Schierensee Gespräche", 14 May 2004, <http://www.ecb.eu/press/key/date/2004/html/sp040514.en.html>.

¹⁹⁹ European Central Bank, "The International Role of The Euro", European Central Bank, Euro System, 2008, ss.8-9.

Tablo 2.3: Seçilmiş Birlik Ülkeleri ile euro dışı bölge ülkeleri arasındaki mal ve hizmet ihracat ve ithalat işlemlerinde euronun kullanım payları (toplam yüzde içindeki paylar)

	Mallar						Hizmetler					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İhracat												
Belçika	46.7	53.6	56.6	57.7	54.8	58.5	...	64.1	70.6	72.2	73.0	73.7
Fransa	50.8	50.5	49.0	49.2	49.8	49.7	40.0	40.3	42.4	42.4	43.6	46.3
Almanya	...	50.1	63.0	63.2	61.0	67.8
Yunanistan	23.5	39.3	47.3	44.3	39.1	38.8	11.3	13.3	16.3	14.1	15.6	14.6
İtalya	52.7	54.1	58.2	59.0	58.4	59.8	39.7	43.1	47.0	48.9	56.6	54.1
Lüksemburg	46.7	44.0	51.5	61.8	61.4	57.7	...	40.4	41.6	41.9	42.4	47.7
Portekiz	40.3	44.1	50.4	55.6	56.7	55.8	41.2	47.2	53.4	56.1	58.1	55.5
İspanya	52.0	57.5	61.7	62.4	62.1	60.2	53.3	59.5	64.1	64.3	67.5	68.2
İthalat												
Belçika	47.2	53.7	57.8	55.7	51.2	58.3	...	60.1	65.8	68.3	71.2	73.8
Fransa	42.6	40.8	44.1	45.7	46.3	48.4	43.3	44.0	46.6	49.2	50.3	52.9
Almanya	...	48.4	55.2	53.9	55.2	59.4
Yunanistan	29.3	35.8	39.6	40.6	34.1	33.6	15.3	16.8	20.1	22.7	24.0	26.2
İtalya	40.8	44.2	44.5	41.2	40.0	43.6	45.2	53.2	54.4	52.3	55.5	56.1
Lüksemburg	47.2	31.9	41.9	50.0	43.8	38.8	...	27.7	34.3	30.2	31.2	29.8
Portekiz	50.3	54.7	57.9	57.9	54.1	52.4	63.1	65.5	69.4	71.3	73.2	73.2
İspanya	49.7	55.9	61.1	61.3	56.0	54.0	45.2	48.8	54.3	57.0	60.2	60.1

Kaynak: ECB, "The International Role of The Euro", European Central Bank, Eurosystem, 2008.

Tablo 2.4: Seçilmiş Bölge Dışı Ülkelerin mal ve hizmet ihracat ve ithalat işlemlerinde euronun kullanım payları (toplam yüzde içindeki paylar)

	İhracat												
	İhracatta Euronun Payı						Euro Alanına Yapılan İhracat						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Bölge Dışı Avrupa Ülkeleri													
Bulgaristan		48	52	61	62	60	58	48	48	48	46	51	50
Kıbrıs		30	32	35	37	19	23	23	28	41	36
Çek Cum.		69	68	70	73	72	69	63	62	64	62	60	59
Estonya		54	65	70	66	60	55	42	38	40	40	40	30
Letonya		34	40	42	48	53	55	30	29	30	25	25	24
Litvanya		28	37	47	50	51	56	26	27	28	31	29	25

Tablo 2.4'ün Devamı

Romanya	56	59	64	66	64	68	63	62	61	59	54	53
Slovakya	71	74	79	91	95	96	57	58	60	58	54	53
Slovenya	85	87	87	88	88	87	58	55	55	54	54	54
Birliğe Aday Ülkeler												
Hırvatistan	63	69	72	69	71	72	62	58	62	59	55	54
Makedonya	...	66	67	75	75	74	48	50	53	53	50	52
Türkiye	43	47	49	49	48	48	43	42	43	41	40	39
Diğer Ülkeler												
Endonezya	1	2	2	2	2	2	11	11	11	10	10	10
Tayland	2	3	3	3	3	3	12	11	11	11	10	10
Ukrayna		4	5	6	7	9	16	18	19	17	16	16
	İthalat											
	İhracatta Euronun Payı						Euro Alanına Yapılan İhracat					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Bölge Dışı Avrupa Ülkeleri												
Bulgaristan	56	60	63	64	60	59	44	45	45	43	41	46
Kıbrıs	45	53	55	56	40	43	45	53	55	54
Çek Cum.	67	67	68	71	71	68	58	57	56	56	53	60
Estonya	54	59	62	60	59	56	39	41	40	47	46	43
Letonya	45	52	50	53	59	61	40	41	39	34	34	36
Litvanya	38	49	53	55	51	54	35	36	36	37	33	34
Romanya	61	66	68	71	71	73	53	54	54	51	48	49
Slovakya	58	61	66	73	76	74	47	47	52	48	45	43
Slovenya	79	83	82	83	82	81	64	64	64	72	67	66
Birliğe Aday Ülkeler												
Hırvatistan	73	77	78	78	74	73	58	58	58	56	53	52
Makedonya	...	68	71	75	71	69	47	49	47	42	38	36
Türkiye	33	37	40	40	38	38	38	39	39	38	34	31
Diğer Ülkeler												
Endonezya	3	6	6	4	10	9	9	9	8	6
Tayland	4	5	4	5	4	4	10	9	8	8	7	7
Ukrayna	...	11	15	14	18	20	19	21	21	21	20	25

Kaynak: ECB, "The International Role of The Euro", European Central Bank, Eurosystem, 2008.

Tablo 2.4 incelendiğinde Bölge Dışı Avrupa Ülkeleri, Birliğe Aday Ülkeler ve Diğer Ülkelerin ihracat ve ithalat işlemlerinde euro cinsi faturalamanın payının 2001 - 2006 yılları arasında arttığı görülmektedir. Birlik dışı ülkelerden biri olarak Türkiye'nin 2002-2004 yıllarına ait

ihracat-ithalat işlemlerinin faturalandırılmasında euro, dolar ve TL'nin kullanım paylarına ilişkin rakamlar ise Tablo 2.5'de yer almaktadır.

Tablo 2.5: Türkiye'nin Dış Ticaret İşlemlerinde Faturalamada Kullanılan Paraların Oranları

Yıl	İhracat			İthalat		
	Euro	Dolar	TL	Euro	Dolar	TL
2002	46,7	44,9	0,9	37,0	56,7	0,3
2003	49,3	42,6	1,1	39,7	55,1	0,2
2004	49,3	42,9	1,1	40,3	55,0	0,2

Kaynak: Kamps, Annette, "The Euro As Invoicing Currency In International Trade", European Central Bank, Working Paper Series, No: 665, 2006.

Tablo 2.5'te görüldüğü gibi Türkiye ekonomisinde ihracat ve ithalat işlemlerinin faturalandırılmasında euronun kullanımı 2002-2004 yılları arasında artış eğilimini sürdürmüştür. Diğer taraftan doların kullanımının azaldığı görülmektedir. Tablolardan anlaşılacağı gibi euronun dış ticaret işlemlerinde kullanımı tahmin edildiği gibi hem birlik içi hem de birlik dışı ülkeler açısından artma eğilimindedir.

2.6.4. Birlik İçindeki Kur Farklılığının Ortadan Kalkmasının Etkileri

Parasal birliğin birlik dışı ülkeler üzerindeki bir diğer etkisi, birlik içerisindeki ülkeler arasında var olan kur farklılıklarını gidermesinden kaynaklanmaktadır. Böylece hem euro bölgesi için hem de bölge dışı ülkeler için rekabet ile ilgili olarak farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan kur riski ve para birimi değişimlerinden doğan maliyetlerin ortadan kalkması ile euro bölgesi firmalarının rekabet gücü artacaktır. Ayrıca bir makroekonomik politika aracı olarak döviz kurlarının ortadan kalkması ile hem birlik ülkelerinin yapısal reformlarını hızlandırabilme hem de diğer uyum süreçlerine başlama imkanı ortaya çıkacaktır.²⁰⁰

Chaffour ve Stemitsiotis (1998), bu bağlamda Akdeniz ülkelerinin daha risk barındıran ve şeffaflaşmış dış ortamdan yararlanma şanslarının olduğunu öne sürmektedirler. Burada

²⁰⁰ Chaffour ve Stemitsiotis, a.g.m., s.14.

diğer önemli bir nokta ise geri dönüşü olmayacak biçimde kurların birbirine bağlanmasından ortaya çıkmaktadır. Böylece euro bölgesinde, paranın değer kaybından yararlanarak dış ticaret dengesini iyileştirme imkanı ortadan kalkmış olmaktadır. Bu durum birlik dışı rakip ülkelerin efektif nominal kurlarına katkı sağlarken dış ticareti iyileştirmek için devalüasyondan yararlanma imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bu ise birlik dışı ülkelerin menfaatine bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰¹

Parasal birliğin teorik çevresi ve optimum para sahası teorilerinin açıklanmasının ardından parasal birlik örnekleri üzerinde durulacaktır.

2.7. PARASAL BİRLİK ÖRNEKLERİ

Parasal birlik örnekleri ulusal ve çok uluslu parasal birlik örnekleri olarak iki başlık altında incelenmektedir.

2.7.1. Ulusal Para Birliği Örnekleri

Ulusal para birliklerine örnek olarak ABD para birliği, İtalyan ve Alman para birlikleri aşağıda başlıklar halinde açıklanmaktadır.

2.7.1.1. ABD Parasal Birliği

Amerikan devrim savaşı önemli ölçüde hem Kongre hem devletlerin piyasaya sürdüğü fiyat-para (fiat-money) ile finanse edilmiştir. Bağımsızlık savaşı (1776-1783) süresince yıllık %50 oranında basılan kağıt para, savaşın ilk beş yılında yıllık %65'in üzerinde yüksek ve hızlı enflasyonsa neden olurken döviz kurlarında hızlı bir değer kaybı yaratmıştır. Enflasyon 1780 yılında para reformu ile sona ermiştir. Bu reformda federal hükümet kıta olarak para basmayı durdurma kararı almıştır. Eyaletler de 40 dolar vergi ödeme karşılığında 1\$ madeni para basmayı kabul etmişlerdir. Bundan sonra kıtasal para değersiz hale gelmiştir.²⁰²

²⁰¹ Chauffour ve Stemitsiotis, a.g.m., s.14.

²⁰² Michael C. Bordo ve Lars Jonung, "The Future of EMU: What Does The History of Monetary Unions Tell Us? ", in **Monetary Unions Theory, History, Public Choice** Edited by Forrest H. Capie and Geoffrey E. Wood, Routledge: USA and Canada, 2003, ss.46.

Savaştan sonra konfederasyon döneminde eyaletler, bir kısmı gelecekteki vergilerle geri ödenecek kredi faturaları basmaya devam ettiler. Sonuç olarak, döviz kuru riski, yüksek işlem maliyetleri ve rekabetçi senyorağa yola açan aşırı döviz kuru oynaklığı sorunu ortaya çıktı.²⁰³

ABD parasal birliği 1789'da Anayasanın kabul edilmesi ile kurulmuştur. Anayasa para basma ve değerini değiştirme gücünü yalnızca Kongreye vermiştir. Üstelik 1792 sikke yasası ABD dolarını altın ve gümüş sabit ağırlıklar cinsinden tanımlayarak ülkeye çift metal standardını yerleştirmiştir. Son olarak 1792'de Philadelphia'da bir ulusal darphane kurulması etkin bir para alanının temellerini sağladı.²⁰⁴

Anayasa, Kongre'ye sikke para basımı için güç verirken, eyaletlere ticari banka kiralama ve banknot basımını düzenleme izni verilmiştir. Bütün banknotlar madeni paraya çevrilebilir olmalıdır. 19yy. başlarında banknotların kalitesi çeşitlilik göstermiş ve çeşitli banknotlar indirimli olarak dağıtılmıştır.²⁰⁵

Birinci ABD Bankası (1791-1811) ve İkinci ABD Bankası (1816-1836) uygulamaları ile fiyat seviyesini kontrol ederek parasal birlik hareketine yardımcı olmuştur. Bu bankaların hiçbiri modern anlamda Merkez Bankası değildi. Bu bankalar, kamu bankası olarak dizayn edilmişti. Her iki banka da, devletin vergi geliri eksikliğini finanse edecek kadar orta vadeli kredi verme gücüne sahipti. Her ikisine de ekonomik gelişmeyi teşvik için özel sektöre kredi verme yetkisi verilmişti. Son olarak banknotlarının konvertibilitesini korumak için yeterli miktarda madeni para tutmaları şartı koyulmuştu. Her iki bankanın uygulamalarından biri de eyalet banknotlarının konvertibilitesini sağlamak ve bölgeler arasında madeni para transfer etmek olmuştu.²⁰⁶

İkinci ABD Bankasının 1836'da iflasından sonra 1914'te Federal Rezerv Sisteminin kurulmasına kadar ABD'nin formel bir bankası bulunmamaktadır. Ancak ABD Hazine Bakanlığı para otoritesi olarak görev yaptı ve madeni paranın konvertibilitesini sağladı. Bankacılıktaki istikrarsızlık 19. yüzyılı karakterize etmesine rağmen, parasal birlik, Konfederasyon devletlerinin dolar cinsinden kendi konvertibl olmayan paralarını bastıları

²⁰³ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.46.

²⁰⁴ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.46.

²⁰⁵ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.46-47.

²⁰⁶ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.47.

1861-1865 iç savaş dönemi hariç bozulmadan kalabilmiştir. Vergi gelirlerinin artırılmasındaki ve hem yurtiçinde hem yurtdışında borç senedi satışındaki zorluklar karşısında, Konfederasyon hükümeti para basımını giderek artan oranda genişletti. İç savaşın sonunda hiperenflasyon Konfederasyon banknotlarının değerini büyük ölçüde azaltmıştı. Nisan 1865 yılında Birliğin zaferi üzerine, ABD Konfederasyon banknotları yasadışı ilan edildi.²⁰⁷

ABD'nin parasal birleşmesi, siyasi birleşmeden uzun bir süre sonrasına kadar tamamlanmadı. ABD en son borç mercii fonksiyonuna sahip bir merkez bankasını 20yy.'a kadar kurmamıştır. Ancak 1863'te Devlet Bankası düzenlemesi iç savaş öncesi devlet banka müfettişleri tarafından ve ulusal banka düzenlemeleri *Para Kontrolörleri* tarafından yapıldı. Bu kurumlar, parasal birliğin oluşmasından daha sonraki bir aşamada önemli ölçüde gelişmiştir.²⁰⁸

2.7.1.2. İtalyan Parasal Birliği

İtalya'da 1847'de ekonomik birliğe kısmi bir hareket oluşmasına kadar çeşitli eyaletlerde 90 farklı para birimi kullanılmıştır. Sardinya Krallığı (1815 Viyana Kongresinde Cenova ticaret şehri dahil Sardinya, Piedmont ve Linguria tarafından kurulan), Toskana ve Papa eyaletleri gümrük birliği oluşturdu. Ancak Lombardiya ve Venedik, Avusturya tarafından dışarıda bırakıldı ve Sicilya'nın iki krallığı (Napoli Dahil) dışarıda kalmayı tercih ettiler. Leghorn özgür şehir statüsünü korudu, fakat geniş bir para birimi yelpazesi ile uğraşmak yerine, 1836'dan sonra bir iskonto bankası (discount bank-senet kıran banka) kurdu ve halen bir mevduat bankası bulunmamaktadır. Toskana eyaleti 24 farklı para birimine sahipti (şehirlerin farklı standartlarda basılan kendi sikkeleri vardı).²⁰⁹

1861'de İtalya siyasi olarak birleşmiş ve ilk önce (bankacılık sisteminde olsa bile) para birimini birleştirmek için hızlıca birkaç adım atmıştır. Geçiş dönem süresince dört para birimi Piedmont Napolyon lirası, Parma yeni lirası, Lombardiya Avusturya florini ve Roma escudosu kabul edilmiştir. Diğer para birimleri bunlardan biri ya da diğerine çevrilmiştir.²¹⁰

²⁰⁷ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.47.

²⁰⁸ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.47.

²⁰⁹ John Chown, **A History of Monetary Unions**, Roudledge: London and New York, 2003, s.48.

²¹⁰ Chown, a.g.k., s.48.

Ağustos 1862’de değeri Fransız Napolyon frangına eşit olan Sardinya lirası ulusal para birimi olmuştur. Bu hareket 1848 İsviçre örneğini takip ederek 1865’te resmileştirilen Latin Para Birliğine üyeliğin etkin olarak yolunu açmıştır. Değeri 5 liraya eşit yeni bir sikke olan gümüş escudo basılmış ve 5,32 liraya eşit olan Roma escudosunun yerine geçti. Bu dönemde halen hiçbir gerçek merkez bankası veya para otoritesi yoktu. Bölgesel bankalar banknot basmaya devam ederek, bazı merkez bankacılığı işlevlerini yerine getiriyordu. Sardinya Ulusal Bankası, resmen merkez bankası rolünü alacak olan Banca d’Italia’yı oluşturmak için bazı eyalet bankalarını bünyesine dahil etmişti.²¹¹

Latin birliği içerisinde 1864 yılında Fransa’daki finansal kriz, 1866’da İngiltere’deki Overend Gurney çöküşünü takip etti. Batin birliği içerisinde baş gösteren bu krizin etkileri İtalya’ya bankacılık sektörü üzerinden oldu. Bu dönemde her bir bankanın aşırı para basımı için bir kontrol yoktu ve 1891’de hükümet munzam karşılıkları düşünerek bir likidite krizini önledi. Bunu bankacılık sistemine bir soruşturma izledi ve 1893’te Banca d’Italia Banca Nazionale del Regno ile Toskana’daki iki banknot basan banka ile birleştirilerek oluşturuldu. Diğerleri, Banca di Napoli ve Banca di Sicilia devlet gözetimine girerken, Banca Romana tasfiye edildi.²¹²

2.7.1.3. Alman Parasal Birliği

Almanya’nın durumu diğerlerine nazaran daha ilginçtir ve APB ile çarpıcı paralellikler göstermektedir. Siyasi birlik hedef olmasına rağmen, ekonomik birliğe doğru yapılan hamleler siyasi birliğin önüne geçmiştir. 19 yy. başında yüzlerce Alman eyaleti vardı ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması için bazı girişimler yapılmıştır. Bunların ilki 1834’te Zollverein oluşumudur. 1815’teki Viyana Kongresinden sonra 35 beylik ve dört özgür şehrin tam bağımsızlıkları ve kendi para sistemlerini düzenleyecek otoriteleri vardı. Vergi gücü sınırlı olmasına ve gümrük vergilerinin önemli bir gelir kaynağı olarak kalmasına rağmen, bağımsız mali sistemleri de mevcuttur. Toprakların çoğunda gümüş standart kullanılmaktaydı. Bazı hükümet kağıtları vardı, fakat toplam paranın önemli bir bölümü değildi. Mali ihtiyaçlar daima böyle bir kağıdın kaynağı olmuştur.²¹³

²¹¹ Chown, a.g.k., s.48.

²¹² Chown, a.g.k., s.49.

²¹³ Forrest Capie, “Monetary Unions in Historical Perspective: What Future for the Euro in the International Financial System”, *Open Economies Review*, 9:S1, 1998, ss.82-83.

1837 Mnh Sikkeler Anlaşması parasal birliğe doğru atılmış bir adımı temsil etmiştir. Bazı eyaletler parasal egemenlik haklarından feragat etti. 1838 Dresden Sikkeler Kongresinden sonra her eyalet Thaler veya Gulden'den birini kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca, birleşik bir sistem fikrini teşvik etmek için ortak bir para basıldı. (Vereinsmunz-birleşik sikke anlamında). Değeri 2 Thaler ve 3,5 Gulden'e eşit oldu.²¹⁴

1857 Viyana Sikkeler Antlaşması parasal birliğe doğru bir sonraki önemli adım olmuştur. Bu antlaşma ile gümüş para sistemi standartlaştırıldı, dolaşıma ve altın sikke basımına katı kurallar getirildi. Sabit değişim kurundan altının gümüşe dönüşümünü yasakladı ve böylece çift metal sisteminin ortaya çıkması nlendi. Antlaşma ayrıca kağıt para sorununu, parası konvertibl olmayan Avusturya'ya yönelik olarak ele aldı. Antlaşma ile konvertibilite konusunda ısrar edildi ve 1857 sonrasında sikkeler standart oldu. 1871 yılında Alman İmparatorluğu kuruldu. O zamanlar halen farklı sikke sistemleri bulunuyordu ve kağıt para çok değişkendi. 1871 ve 1873 kanunları imparatorluk genelinde sikkeleri birleştirdi. Kurallar kümesi aslında ortak bir para biriminin olduğu anlamına geliyordu.²¹⁵

Almanya'da parasal birliğin siyasi birliğe mi yol atığı veya siyasi birliğin mi parasal birliğe yol atığı konusunda anlaşmazlıklar vardır. Diğer lkeler için olduğu gibi siyasi birliğin istenen bir hedef olduğu konusunda şüphe yoktur. Ve bu yönde atılan adımların çoğunlukla ekonomik olduğu görülmektedir, 1871 yılındaki durum değerlendirildiğinde parasal birliğe giden yolun daha ileri olduğu öne sürülebilir.²¹⁶

Buraya kadar bahsedilen para birliği önekleri, ulus oluşturan devletleri ele almaktadır. Bu devletler, ulus olmayı başardıkları için oluşturdukları para birlikleri dağılmadan günümüze kadar mevcudiyetini korumayı başarmıştır. Diğer taraftan parasal birlikler, çok uluslu olabilir. Çok uluslu parasal birlik önekleri bir sonraki başlık altında açıklanmaktadır.

²¹⁴ Capie, a.g.m.,s.83.

²¹⁵ Capie, a.g.m.,s.83.

²¹⁶ Capie, a.g.m.,s.83.

2.7.2. Çok Uluslu Parasal Birlik Örnekleri

Çok ulusal para birliklerine örnek olarak Latin para birliği, İskandinav para birliği, Singapur ve Brunei para birliği, Doğu Karayip para alanı, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi parasal birliği ve Batı Afrika para birliği aşağıda başlıklar halinde açıklanmaktadır.

2.7.2.1. Latin Parasal Birliği

1865 Latin Para Birliğinin kurulmasından önce, Fransa, Belçika, İsviçre ve bir ölçüye kadar İtalya'nın birbirlerinin para birimini ödeme aracı olarak tanıdıkları ortak bir geçmişi vardı. Bu düzenlemenin temeli 1803'ten beri geçerli olan Fransız çift metal sistemiydi. Bu sistem altın veya gümüş olmasına bakmaksızın altın ve gümüş arasındaki sabit dönüşüm değerini 15.5 olarak ve her bir sikkenin ayarını garanti etmekteydi.²¹⁷

1850'li yıllarda piyasadaki altın fiyatının gümüş fiyatına göre düşmesi altın sikkelerin darphane değerini artırdı. Sonuç olarak, gümüş sikkeleri eritmek ve piyasa kurundan altın karşılığında satmak daha karlı olmuştu. Altın fiyatı düşmeye devam ederken, düşük gümüş içeriğine sahip sikkeler bile kaybolmaya başlamıştı. Süreç sonunda çift metal kullanan ülkeler, aslında altın standardı kullanmaktaydı. Bunun sebebi altının dolaşımında kalan tek mübadele aracı olmasıydı. Ancak, hiç gümüş sikke olmadığı için küçük işlemlerde kullanmak üzere nispeten küçük birimli para eksikliği vardı.²¹⁸

Parasal birleşme üzerine, İtalya 1 Franktan düşük her bir sikkenin gümüş değerini 83,5 sente azaltmaya karar verdi. İtalya'nın ve benzer şekilde İsviçre'nin eylemlerinin sonucu komşu ülkelerden gelen (başlıca Fransa ve Belçika) değeri düşürülmüş gümüş sikkeler, para basanlara senyoraj geliri kazandırmaktaydı. Fransa 1864'te, İtalya'nın 83,5 sentine karşılık, 5 frank dışındaki bütün gümüş sikkelerin gümüş içeriğini azaltarak ve İsviçre sikkelerin gümrük idareleri tarafından kabulünü askıya alarak tepki vermiştir. Küçük sikkelerdeki kesin sıkıntı hem ülkeler içinde hem ülkeler arasında ticarete engel oluşturdu ve ülkeleri sorunu çözmek için harekete zorladı. Tek tek ülkeler tarafından tek taraflı tepki, bir ülkenin diğerleri pahasına senyorajın meyvelerini toplaması şeklinde ek bir sorun yarattı. Bu durumla başa çıkmak için

²¹⁷ Bordo ve Jonung, a.g.k., ss.51-52.

²¹⁸ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.

Belçika, ortak parasal konferans önerdi. Bu konferans Latin Para Birliğinin kurulduğu, 1865 yılının sonunda gerçekleştirildi.²¹⁹

1865'teki konferansın ana konusu, küçük işlemler için yardımcı sikke arzını ve para birimi standardı olarak altının resmi adaptasyonunu standart hale getirmek ve garanti altına almaktı. İlk sorun, 5 frank sikkeden daha düşük değerli bütün gümüş sikkelerin 83,5 sentin gümüş ayarının bozukluğu olması şeklinde oybirliği ile çözülmüştü. Devlet hazineleri menşei ülkesi ne olursa olsun 100 franka kadar olan ödemeleri bozukluk ile kabul etmek zorundaydı. Her bir devlet hazinesi diğer hazinelerin tuttuğu bozukluk sikkeleri altına veya 5 frank sikkeye başabaş mübadele etmeye mecbur kalmıştı. 83,5 sent miktarı zaten dolaşımda olan Fransız ve İtalyan bozuk paranın baskın payı nedeniyle seçilmişti. Her bir ülkenin basmaya izni olan toplam bozukluk değeri nüfus başına 6 frank ile sınırlandırıldı. Güçlü Fransız muhalefeti nedeniyle ve diğer ülkelerin böyle bir hareketten yana olduğu gerçeğine rağmen, çift metal standardın muhafaza edilmesi lehine, altın standardının uygulanması reddedildi.²²⁰

Mevcut para nerdeyse değişmeden kullanılmaya devam edildi. Her devlet hazinesi kendi sikke kalıplarından kurtuluş için nihai sorumlu olarak kaldı. Küçük birimli para kıtlığı problemini çözmek dışında, sikkelerin metal içeriğinin boyutunun standartlaştırılmasının sebebi, ayarı bozulmuş sikke basımından elde edilen senyoraj geliri olasılığını ortadan kaldırmak oldu. Dolaşımdaki para miktarının kısıtlanması amaçlanırken, üye ülkelerin diğer para formlarını basmasını önlemek için kısıtlamalar koymak konusunda başarısız olunmuştur. Sonuç olarak, üyeler hala hatırı sayılır bir para bağımsızlığına sahipti.²²¹

Başlangıçta Latin Para Birliği amaçlarına ulaşmıştır. Ancak kısa sürede iki sorun ortaya çıkmıştır. Birliğin kurulmasından sonra altın fiyatları yükselmeye başladı. Aynı zamanda, Fransa ve İtalya konvertibl olmayan kağıt para basmaya başladılar. İtalya'nın kronik kamu açığı, 1881 yılına kadar liranın konvertibl olmamasını sağladı ve 1894'te yeniden düzenledi. İtalya'da artan para arzı liranın değer kaybetmesine yol açtı. Sonuç olarak İtalyan gümüş sikkeler, kanuni para oldukları diğer üye ülkelere ihraç edildi. Açıkçası, İtalyan

²¹⁹ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.51.

²²⁰ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.51.

²²¹ Bordo ve Jonung, a.g.e., ss.51-52.

hükümetine, maliyeti dört ülke tarafından üstlenilen (İtalya, Fransa, Belçika ve İsviçre) senyoraj ile açıklarını finanse etme olanağını verdi.²²²

Giderek sürdürülemez hale gelen birliğin yüz yüze olduğu sorunlara tepki olarak 1874'teki bir konferansta, çift metal standardının korunmasına ama gümüş 5 frank sikkelerin basımının yasaklanmasına karar verildi. 1878'de üyeler zaten dolaşımda olanların kanuni para olarak kalmasına diğer taraftan gümüş 5 frank sikkelerin basımının sona erdirilmesi hususunda anlaştı. Bu düzenleme “aksayan altın standardını” kurdu. 1874'ün sıkıntıya neden olan kararlarını takip eden tartışmalarda, Belçika ve İsviçre başlangıçta birliği sonlandırma lehineydi ve Belçikalı delegeler altın standardının kabul edilmesini savundu. Fransa Bankası ve İtalyan hükümeti dolaşımdaki tüm gümüş 5-franların altın ile bedelini verip geri almanın büyük maliyetinden korktukları için Fransa ve İtalya her iki görüşe de karşı çıktılar. Diğer üç ülke, birliğin sonlamasının ardından diğer ülkelerin büyük miktarda tuttuğu İtalyan bozukluklarının bedelini İtalya'nın ödeyeceğine dair bir kuşkuları mevcuttur. Bunun yerine İtalya, konvertibl olmayan kağıt parayı muhafaza ettiği sürece bozuk paralarını uluslararası dolaşımdan geri çekmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Birlik her üye ülkenin kendi merkez bankası ile 1. Dünya savaşı patlak verene kadar bozulmadan kaldı. 1. Dünya savaşının başlaması ile birlik sonu ermiştir.²²³

2.7.2.2. İskandinav Parasal Birliği

Danimarka, İsveç ve Norveç 1870 yılında bir parasal birlik kurmuşlardır. Bu ülkeler coğrafi yakınlık ve bazı dilsel benzerlikleri paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte çok sayıda askeri çatışma yaşamışlardır. Alman para birliğinden farklı olarak bu birlik ne bu üç ülkeyi birleştirmek için büyük bir siyasi düzenin bir parçası ne de ekonomik birlik planının bir parçasıydı. Bu dönem boyunca, sadece Norveç ve İsveç 1874-1895 yılları arasında gümrük birliğine sahipti.²²⁴

Anlaşmanın ve dolayısıyla birliğin özü şu şekilde özetlenebilir:²²⁵

²²² Bordo ve Jonung, a.g.e., s.52.

²²³ Bordo ve Jonung, a.g.e., s.52.

²²⁴ Xavier de Vanssay, “Monetary Unions in Historical and Comparative Perspective”, http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/konference/08/08_xv1.pdf, 1999, s.16.

²²⁵ Krim Talia, “The Decline and Fall of the Scandinavian Currency Union 1914 – 1924: Events in the Aftermath of World War I”, Stockholm School of Economics, Working Paper Series in Economics and Finance, No:609, 2004, s.4.

- Kron hesap birimi olarak kabul edildi ve yüz öre'ye bölündü (İsveç ve Norveç'te krona, Danimarka'da krone).
- Altın standart olarak kabul edildi ve böylece para sisteminin temelini oluşturdu.
- Herkes belirlenen oranda üç ülkenin merkez bankalarında altını İskandinav kronuna ve İskandinav kronunu altına dönüştürebilirdi. Ana sikkeler 10 ve 20 krondu. 10 kron 4,03225gr. ve 20 kron 8,064516gr. Saf altın içermekteydi.
- Merkez bankaları belirlenen oranda altın ihracını kabul etmek zorundaydı.
- İskandinav kronu (altın sikkeler, gümüş bozukluklar ve daha sonra banknotlar) yasal paraydı.
-

Üç İskandinav ülkesinin ortak para birimi olmasına rağmen, Kopenhag, Christiana ve Stockholm'deki döviz piyasalarında kendi ülkelerinin döviz kurları ayrıydı. SCU (İskandinav Para Birliği) anlaşması parasal yönleri ile ticaret gibi uluslararası ilişkileri anlaşmanın dışında bırakarak, ortak para birimi kuruluşu ile ilgilendi. Danimarka, SCU döneminde İsveç ve Norveç'ten farklı olarak serbest ticareti koruyordu. Norveç serbest ticareti terk ettiği zaman, İsveç, 1888'de tarımsal ürünlerde ve 1897'de sanayi ürünlerinde serbest ticareti terk etti.²²⁶

I.Dünya Savaşı öncesi dönem boyunca, İskandinav ülkeleri arasındaki işgücü hareketliliği nispeten düşüktü. Danimarka ve Norveç nüfus artışı SCU döneminde istikrarlı iken, İsveç'te oldukça dalgalı bir seyir izlemişti. SCU döneminde üç İskandinav ülkesindeki ekonomik yapı önemli ölçüde farklılaşmıştır. Danimarka ekonomisine tarım sektörü hakimdi. Özellikle en büyük dış gelir kazanan sektördü. SCU döneminde tarımsal ürünlerin ihracattaki payı %80 civarındaydı. Bu sektör İsveç'te de önemliydi (sanayi sektörü kadar) fakat hizmet sektörünün ekonomik gelişmede büyük etkiye sahip olduğu Norveç'te görece önemsizdi. İskandinav ülkelerinin en önemli ticaret ortakları Almanya ve İngiltere idi. Norveç ihracatına okyanus taşımacılığında elde ettiği brüt navlun kazancı (toplam ihracatın %32-45), balık ve balina ürünleri (%15-20) hakimdi. İsveç'te kereste en büyük ihracat sektörüydü (%26-40).²²⁷

Norveç ve İsveç arasındaki siyasi birliğin 1905 yılında parçalanmasından sonra, İsveç Merkez Bankası 1885 antlaşmalarını iptal etti. Diğer taraftan birbirlerinin taslaklarının kabulü devam etti. Ancak artık değişimin başa baş olması gerekli değildi. I. Dünya Savaşı patlak

²²⁶ U. Michael Bergman, "Do Monetary Unions Make Economic Sense? Evidence from the Scandinavian Currency Union, 1873-1913" *Scandinavian Journal of Economics*, 101(3), 363-377, 1999, s.366.

²²⁷ Bergman, a.g.m., ss.366-367.

verdiğinde, üç İskandinav ülkesi de altın standardını bıraktı. Sonuçta, SCU antlaşmasını aynı anda fes ederek 1921’de birliğin son maddesini de terk ettiler. Kısacası, altın standardı ve İskandinav para birimleri arasındaki sabit parite temeli olmadan birlik sona ermiş oldu.²²⁸

2.7.2.3. Singapur ve Brunei Parasal Birliği

Günümüzde (Brunei ve Singapur arasındaki hariç) Doğu Asya ülkeleri arasında herhangi bir para birliği bulunmamaktadır. Singapur ve Brunei para birliği muhtemelen sorun yaşamadıkları için herhangi bir üne sahip değildir.²²⁹

Singapur, Brunei ile para birliği oluşturarak ortak faydalardan yarar sağlayabileceği bölgesel entegrasyonun bir parçası olmaya istekli olduğunu göstermektedir. Aslında 1967’den 1973’e kadar, Singapur’un, Malezya ve Brunei ile ulusal para konvertibilitesine ilişkin bir düzenlemesi vardı. Bu düzenleme çerçevesinde bir ülkenin para birimi diğer iki ülkede “ticari para” olarak dolaşımda olacak ve ülkenin kendi para birimine eşit kabul edilecekti. Bu anlaşma ile üye ülkeler arasında döviz kurları birebir olarak eşitlenmiş oldu. 1973 yılında Malezya bu düzenlemenin dışında kalmaya karar verdi. Brunei, Singapur ile düzenlemeyi devam ettirmeyi seçti.²³⁰

Hem Brunei hem Singapur bu düzenleme ile istikrarlı bir para biriminden ve karşılıklı ticaret ve yatırım artışından yarar sağlamışlardır. İki ülkenin birleşik rezervleri ile mücadele etmek, spekülâtorleri iki para birimine saldırmaktan caydırmıştır. Dolayısıyla ülkelerin spekülâtif ataklara karşı korunma maliyetleri nispeten azalmıştır. Her iki ülke para basmaya devam ettikleri için, senyoraj gelirlerinde kayıp yaşamamışlardır. Singapur aktif bir döviz kuru politikası izlediği için nispeten çok küçük bir maliyet ile karşı karşıya kalmaktadır. Brunei ise döviz kuru politikasında pasif bir rol oynadığı için bu ülkeye maliyeti sadece parasal özerklik kaybı olmaktadır. Ancak kendi ulusal hedefleri Singapur’ununki ile örtüştüğü için bu kayıp küçüktür. Düzenlemeye rağmen, her iki ülke de tam istihdam ve fiyat istikrarı gibi kendi ekonomik hedeflerini takip edebilmektedirler. İki ekonomiden biri şok yaşarsa, şok

²²⁸ Bergman, a.g.m., s.367; Hans R. Kramer, “Experience With Historical Monetary Unions”, **Kieler Diskussionsbeiträge**, Zu Aktuellen Wirtschaftspolitischen Fragen, Institut Für WeltWirtschaft Kiel, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/48044/1/020009046.pdf>, 1970, s.8.

²²⁹ Ngiam Kee Jin, “Financial And Monetary Cooperation In East Asia: The Singapore Perspective”, **PECC Finance Forum Conference**, Issues and Prospects for Regional Cooperation for Financial Stability and Development, Hilton Hawaiian Village, Honolulu, August 11-13, 2002, s:2.

²³⁰ Joanne Tan Nuo Ing, “The possibility of an Asian monetary union drawing from the EMU experience”, **Asia Europe Journal**, (2003) 1, 2003, s.396.

yaşayan ülke durumunu iyileştirmek için işçi sayısında hızlıca düzenleme yapabilmektedir. Dolayısıyla Singapur Para Birliği günümüze kadar gelmiş başarılı bir para birliğidir.²³¹

2.7.2.4. Doğu Karayip Para Alanı

Doğu Karayip ülkeleri, 1981 yılında Basseterre anlaşması ile Doğu Karayip ülkeleri Organizasyonu'nu (Organization of Eastern Caribbean States-OECS) kurarak siyasi ve ekonomik olarak bir ortaklık oluşturmuşlardır. Bundan iki yıl sonra 1983 yılında Doğu Karayip Merkez Bankası (Eastern Caribbean Central Bank-ECCB) kurulmuştur. Birliğe dahil olan ülkeler, Arguilla (1987'de katıldı), Antigua & Barbuda, Dominik Cumhuriyeti (1968'de katıldı), Montserrat (İngiltere), St. Kitts & Nevis ile St. Lucia ve St. Vincent & Grenadines ülkeleridir.²³²

Bazı eski üyeler, kendi para birimlerini hayata geçirmek için para alanından ayrıldı; Trinidad & Tabago (1962 yılında), Guyana (1965 yılında) ve Barbados (1972 yılında). Birlik parası olan Doğu Karayip doları ABD dolarına bağlanmıştı (1976'dan önce sterline bağlıydı), fakat ABD antlaşmaya taraf değildi. Doğu Karayip Merkez Bankası (ECCB), İngiliz Karayip Para Kurulu'nun halefi olan Doğu Karayip Para Otoritesinin yerine kurulmuştur. ECCB bir yarı-merkez bankası olarak çalışır, ancak bazı para kurulu özelliklerini korur; uygulamada %95'i aşmasına rağmen dövizde en az %60 garanti sağlamaktadır. (1975'ten önce %70, 1965'ten önce %100). ECCA ekonomilerinin hepsi küçüktür ve toplam nüfusları yaklaşık yarım milyondur. Para alanı günümüze halen varlığını sürdürmektedir.²³³

2.7.2.5. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Parasal Birliği

Altı ülkesi, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri 1981 yılında yapmış oldukları antlaşma ile Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyini (Gulf Cooperation Council-GCC) kurmuşlardır. Aynı yıl "Tek Para Anlaşması" (Unified Economic Agreement-UEA) isimli antlaşma ile para birliği kurmuşlardır. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi projesi ortak bir dil ve tarihin yanı sıra paylaşılan bir ekonomik geçmiş üzerine kurulmuştur. Tüm yarımada genelinde resmi dil Arapçadır. Bazı ülkeler, özellikle bankacılık, ticaret ve turizm üzerine yoğunlaşarak, ekonomilerini

²³¹ Jin, a.g.e., s.3.

²³² Organization of Eastern Caribbean States web sitesi, <http://www.oecs.org/about-the-oecs>.

²³³ John Hawkins and Paul Mason, "Economic aspects of regional currency areas and the use of foreign currencies", Bank for International Settlements, **BIS Papers No 17**, Mayıs 2003, <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap17c.pdf>, s.26.

çeşitlendirmeye başlamalarına rağmen, bölgenin en önemli ürünleri petrol ve gaz olarak kalmıştır. Tüm ekonomiler bölgedeki beşeri sermaye sıkıntısı nedeniyle yabancı işgücü istihdam etmektedir.²³⁴

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkeleri arasında mal, işgücü ve sermayenin ülkeler arasındaki mobilitesine ilişkin herhangi bir kısıtlama mevcut değildir. Bankacılık sektörü uyumlaştırılmıştır. Diğer bir deyişle ülkeler arasında parasal birliğin başarılı olması için gerekli olan yakınsama kriteri sağlanmıştır.²³⁵ 2000 yılında bir karar ile Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkeleri paralarını ABD dolarına sabitlemişlerdir. Bu girişim ile ülkeler kur riskini minimize ederken üye ülkeler arasındaki döviz kurlarına istikrar kazandırmayı amaçlamışlardır.²³⁶ Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi ülkelerinin kurmuş oldukları para birliği halen mevcudiyetini sürdürmektedir.

2.7.2.6. Batı Afrika Parasal Birliği

Günümüzde mevcudiyetini en uzun süre devam ettiren parasal birlik örneği 7 Fransızca konuşan Batı Afrika ülkesi (Hamada ve Porteous, 1992’de katılmışlardır) arasındaki Batı Afrika Parasal Birliğidir (WAMU). Bu birlik 1962 yılında Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası (BCEAO) etrafında oluşturulmuştur. Merkez Bankasının faaliyetlerinde 1974 yılında önemli bir revizyon yapılmıştır. WAMU, 1984 yılında Fransızca konuşan Afrika bölgesinde kurulan en geniş CFA frangı (*CFA: Colonies françaises d’Afrique-Fransız Afrika sömürgeleri*) alanıdır. Diğer bölgede, altı Orta Afrika ülkesinde ortak bir merkez bankası vardır. Orta Afrika Ülkeleri Bankası (BEAC), yasal para olarak altı farklı para basmaktadır. Ancak bizim buradaki odak noktamız, daha sıkı tanımlanmış bir parasal birlik teşkil eden WAMU’dur. Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası, CFA frangı basmaktadır. CFA frangı, 100:1 oranı ile Fransız frangına bağlanmıştır. CFA frangına Fransız hükümeti destek vermektedir. Bu destek ile birlik, Fransız Hazinesinde bulunan mevcut döviz mevduatından daha fazla rezerv çekebilmektedir. Buna karşılık, Fransa, Bankanın Yönetim Kurulunu atayarak birliğin

²³⁴ Michael Sturm ve Nikolaus Siegfried, “Regional Monetary Integration In the Member States of the Gulf Cooperation Council”, European Central Bank, **ECB Occasional Paper Series**, No:31, Haziran 2005, s.9.

²³⁵ Mohsin S. Khan, “The GCC Monetary Union: Choice of Exchange Rate Regime”, Working Paper Series, No:WP09-01, 2009, s.2.; The Cooperation Council For The Arab States Of The Gulf Secretariat General web sitesi, <http://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3>.

²³⁶ Al Kholifey, Ahmed ve Ali Alreshan, “GCC monetary union”, Bank for International Settlements, IFC Bulletin No:32, 2010, s.17, <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb32b.pdf>.

içişlerine doğrudan müdahale edebilmektedir. Fransa, aynı zamanda, ayrıcalıklı yardım ve ticari bağlantılar ile bireysel üyelerin üzerinde de dolaylı etkiye sahiptir.²³⁷

WAMU'nun içinde Cote d'Ivoire ülkesi, toplam GSYİH'nın üçte biri ile en baskın ülkedir. Para politikası birliğin içinde oldukça adem-i merkeziyetçi bir biçimde çalışmaktadır. Her bir üyenin Ulusal Para Komiteleri, ulusal emisyonu, Batı Afrika Devletleri Merkez Bankası Kurulu tarafından karar verilen kredi tahsis kuralları çerçevesinde karar verir. Banka her ülkenin reeskont tavanlarını, rezerv oranı ve reeskont oranlarını kendisi belirler. CFA frangının diğer para birimlerine göre aşırı değerlenmesi sonucu 1994 yılındaki %100 oranındaki şiddetli devalüasyona kadar birlik, ciddi bir sıkıntı içindeydi. Bu durum birlik parasının nispeten güçlü Fransız frangına bağlanması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Batı Afrika Parasal Birliği, üye ülkelerin ekonomi politikası rejimine disiplin ve kredibilite kazandıran parasal birlikten ziyade dış çıpa uygulayan bir parasal standart olarak yorumlanabilir.²³⁸

Bu bölüm içerisinde parasal birliğin tanımı, teorik çerçevesi, fayda ve maliyetleri, optimum para sahası teorisi ile Avrupa parasal birliğinin tarijsel gelişimi ve parasal birlik örnekleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümden sonra literatürdeki teorik beklentiler çerçevesinde Avrupa para birliğinin neden olduğu etkilerin analiz edilmesi için ekonometrik bir analiz yapılmaktadır.

²³⁷ Koichi Hamada, "The Choice of International Monetary Regimes in a Context of Repeated Games", **Open Economics Review**, 9:S1, 1998, s.437.

²³⁸ Koichi Hamada, "A Calculus of Participation Approach to Monetary Integration in Asia." Paper presented at the Seoul Conference of Korea Money and Finance Association, 2004, s.19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PARASAL BİRLİĞİN ETKİLERİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Parasal birliğin, birlik ülkeleri ile birlik dışı ülkeler üzerinde sahip olabileceği etkilerin ölçümü ekonometrik bir konudur. Bu bölümde öncelikle birlik üyesi ülkeler ve birlik dışı ülkelerin parasal birlik açısından makro ekonomik görünümüne ilişkin ön inceleme yapılacak ardından ekonometrik analize geçilecektir.

Ekonometrik analiz içerisinde birlik üyesi ülkeler ve birlik dışı ülkelerde parasal birliğin etkilerinin incelendiği çalışmaların derlendiği literatür araştırmasına yer verilecektir. Ardından veri seti tanıtılarak parasal birliğin etkisi ekonometrik analiz yöntemleri ile araştırılacaktır.

3.1. PARASAL BİRLİĞE GEÇİŞİN MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ

Avrupa parasal birliğine geçiş öncesi ve sonrası dönem, değişkenlerin ortalama ve standart sapma rakamları hesap edilerek karşılaştırılacaktır. Böylece euroya geçişin ülkelerde neden olduğu değişim ön bir inceleme ile anlaşılmaya çalışılacaktır. Önemle vurgulamak gerekir ki tablo ve grafik analiz ile elde edilecek bilgiler, parasal birliğin etkilerine ilişkin bir ön analiz niteliğindedir. Tablo ve grafik analizinin ardından parasal birliğin etkilerinin incelenmesi için ekonometrik yöntemlere başvurulacaktır.

3.1.1. Parasal Birlik Üyesi Ülkelerin Makro Ekonomik Görünümü

Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkeden 17 tanesi parasal birliğe üyedir. Bunlar: Belçika, Almanya, Estonya, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya Kıbrıs, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Slovenya, Slovakya ve Finlandiya'dır. AB'ye üye olduğu halde parasal birliğe katılmayan ülkeler ise: Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka,

Letonya, Lituanya, Macaristan, Polonya, Romanya, İsveç ve İngiltere'dir.²³⁹ Parasal birliğe üye ülkeler ve birliğe katılma tarihleri Tablo 3.1'de yer almaktadır.

Tablo 3.1: Avrupa Parasal Birliği Üyeleri Ve Üyelik Tarihleri

Ülke	Katılım Yılı
Avusturya	1 Ocak 1999
Belçika	1 Ocak 1999
Kıbrıs	1 Ocak 2008
Estonya	1 Ocak 2011
Finlandiya	1 Ocak 1999
Fransa	1 Ocak 1999
Almanya	1 Ocak 1999
Yunanistan	1 Ocak 2001
İrlanda	1 Ocak 1999
İtalya	1 Ocak 1999
Lüksemburg	1 Ocak 1999
Malta	1 Ocak 2008
Holanda	1 Ocak 1999
Portekiz	1 Ocak 1999
Slovakya	1 Ocak 2009
Slovenya	1 Ocak 2007
İspanya	1 Ocak 1999

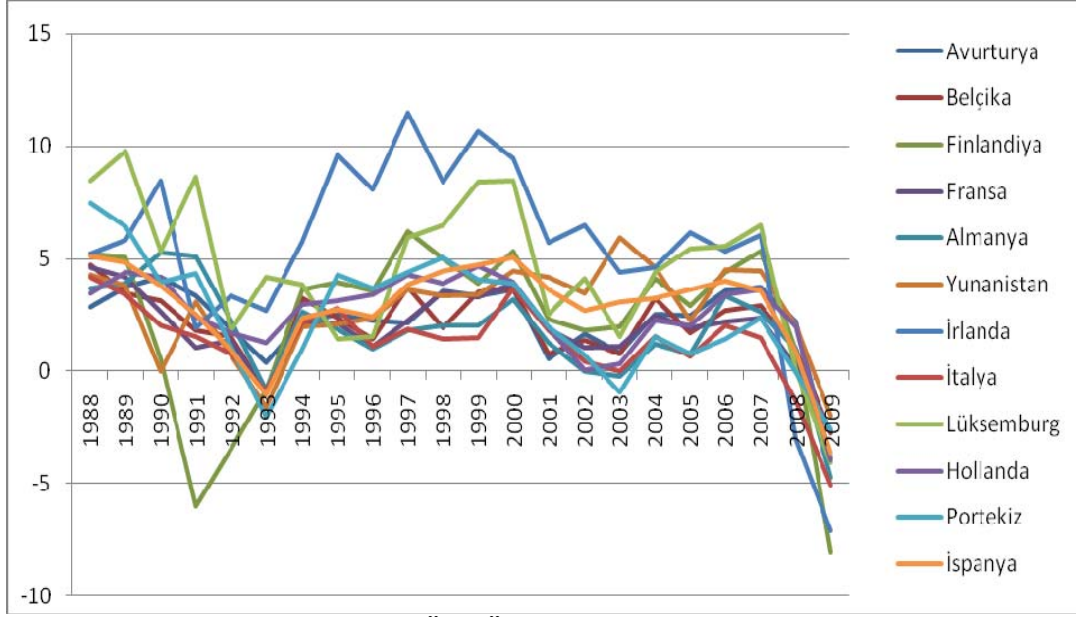
Kaynak: European Central Bank, Map of euro area 1999 – 2011, <http://www.ecb.int/euro/intro/html/map.en.html>

Çalışmada ilk olarak birlik üyesi ülkelerin makroekonomik verilerine ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri öncelikle grafiksel olarak gösterilecek ardından euroya geçiş öncesi ve sonrası dönem tablo aracılığı ile karşılaştırılacaktır.

Büyüme Rakamları

Parasal birliğe üye 17 ülke bulunmaktadır. Ancak bunlardan Kıbrıs (2008), Malta (2008), Estonya (2011), Slovakya (2009) ve Slovenya (2007) ülkelerinin birliğe katılma tarihleri yenidir. Bu nedenle euroya geçiş öncesi ve sonrası dönem karşılaştırılırken bu ülkeler analiz dışında tutulmuştur. Analize dahil edilen birlik üyesi 12 ülke (AB12): Belçika, Almanya, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, ve Finlandiya'dır. Bu başlık altında AB 12'nin büyüme rakamları incelenecektir.

²³⁹ Bknz. European Central Bank, Map of euro area 1999 – 2011, <http://www.ecb.int/euro/intro/html/map.en.html>

Şekil 3.1: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin Yıllık Büyüme Rakamları

Şekil 3.1’deki büyüme rakamları incelendiğinde 1999 yılından sonra birlik üyesi ülkelerin büyüme rakamlarının yakınlığı görülmektedir. 2007 yılı ile birlikte seriler neredeyse aynı şekilde hareket etmektedirler.

Serilerin grafik analizinin ardından euroya geçiş öncesi ve sonrası dönem, ortalama büyüme rakamları ile büyüme rakamlarının standart sapması göz önüne alınarak incelenecektir.

Tablo 3.2: Parasal Birlik Üyesi Ülkelerin Büyüme Rakamları*

Ülkeler	Euro Öncesi Dönem*		Euro Sonrası Dönem**	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Avusturya	2.644	1.064	1.871	2.210
Belçika	2.402	1.521	1.725	1.849
Finlandiya	2.080	3.996	2.275	3.712
Fransa	2.187	1.564	1.611	1.746
Almanya	2.615	1.788	0.954	2.227
Yunanistan	2.434	1.796	3.201	1.982
İrlanda	6.442	3.047	4.429	5.146
İtalya	1.854	1.359	0.614	2.266
Lüksemburg	5.222	2.965	3.897	3.728
Hollanda	3.193	1.043	1.842	2.400
Portekiz	3.603	2.686	1.206	1.967
İspanya	2.912	1.807	2.811	2.405

Kaynak: The World Bank web sitesi.

*Büyüme rakamları; Yıllık GSYİH büyüme oranlarıdır.

**Euro Öncesi Dönem: 1988-1998 dönemidir. Burada Yunanistan 2001’de birliğe dahil olduğu için 1988-2001 olarak hesaplanmıştır.

*** Euro Sonrası Dönem: 1999-2009 dönemidir. Yunanistan için 2002-2009 dönemi hesaplanmıştır.

Tablo'daki rakamlar incelendiğinde Parasal birliğe 1999 yılında katılan 14 ülkenin yanı sıra 2001 de dahil olan Yunanistan'ın büyüme rakamları görülmektedir. Ortalama rakamlar genel değişimin ortaya konması için hesaplanmış standart sapma ise istikrarsızlığın ölçüsü olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle standart sapmada ortaya çıkan bir artış istikrarsızlığın arttığını göstermektedir. Tablo 3.2 incelendiğinde Ortalama büyüme rakamlarının Finlandiya ve Yunanistan dışında euroya geçişle birlikte düşmeye başladığı görülmektedir. Diğer taraftan büyümenin volatilitésinin temsili için incelenen standart sapma rakamlarında ise Finlandiya ve Portekiz dışında artış gözlenmektedir. Genel eğilim olarak parasal birliğin, üye ülkeler üzerinde büyümeyi azaltıcı ve büyüme istikrarsızlığını artırıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Euro Alanının genel olarak değerlendirilmesi için aşağıda Tablo 3.3'de dönemler itibari ile görülmektedir.

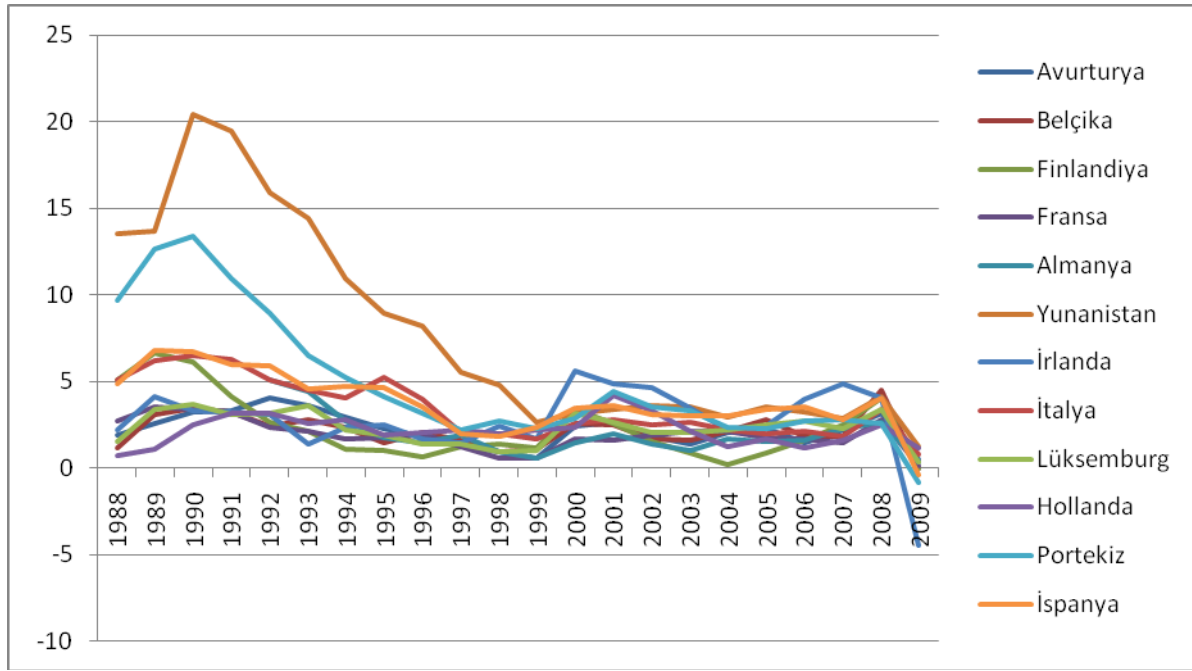
Tablo 3.3: Euro Bölgesinin Büyüme Rakamları

Dönem	Büyüme Oranları	Büyümenin Standart Sapması
1996Q1-1998Q4 (Birliğe geçiş öncesi dönem)	2.25	0.92
1999Q1-2003Q4	2.04	1.35
2004Q1-2008Q4	2.08	1.28
2009Q1-2011Q2	-0.55	3.31

Tablo 3.3.'de bireysel rakamları destekler şekilde büyüme rakamlarının dönemler itibari ile giderek azaldığı istikrarsızlığın ise arttığı görülmektedir. Büyümenin incelenmesinin ardından enflasyon rakamları incelenecektir.

Enflasyon Rakamları

Bu başlık altında AB12'nin tüketici fiyatlarının yıllık yüzde büyüme oranları incelenecektir.

Şekil 3.2: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin Yıllık Enflasyon Rakamları

Şekil 3.2’de AB 12’nin yıllık enflasyon rakamları incelendiğinde, enflasyon oranının birlik ülkelerinde 1999 yılı itibari ile çok yakın şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Enflasyon oranları Tablo 3.4’de euroya geçiş öncesi ve sonrası dönem için ayrı ayrı incelenmiştir.

Tablo 3.4: Parasal Birlik Üyesi Ülkelerin Enflasyon Rakamları*

Ülkeler	Euro Öncesi Dönem**		Euro Sonrası Dönem***	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Avusturya	2.548161	0.990122	1.862277	0.838553
Belçika	2.236199	0.854256	2.026994	1.12858
Finlandiya	2.903081	2.203611	1.702202	1.291307
Fransa	2.229899	0.918046	1.621089	0.748888
Almanya	2.606058	1.576533	1.499798	0.682731
Yunanistan	10.88836	5.924544	3.158945	0.827524
İrlanda	2.517941	0.849242	3.020736	2.780895
İtalya	4.630868	1.556927	2.21378	0.677375
Lüksemburg	2.388929	1.015956	2.218711	0.877454
Hollanda	2.18894	0.771697	2.131515	0.940644
Portekiz	7.217472	4.081833	2.576126	1.291127
İspanya	4.68505	1.68757	2.893419	1.184776

Kaynak: The World Bank web sitesi.

*Enflasyon rakamları; Tüketici fiyatlarının yıllık büyüme oranlarıdır.

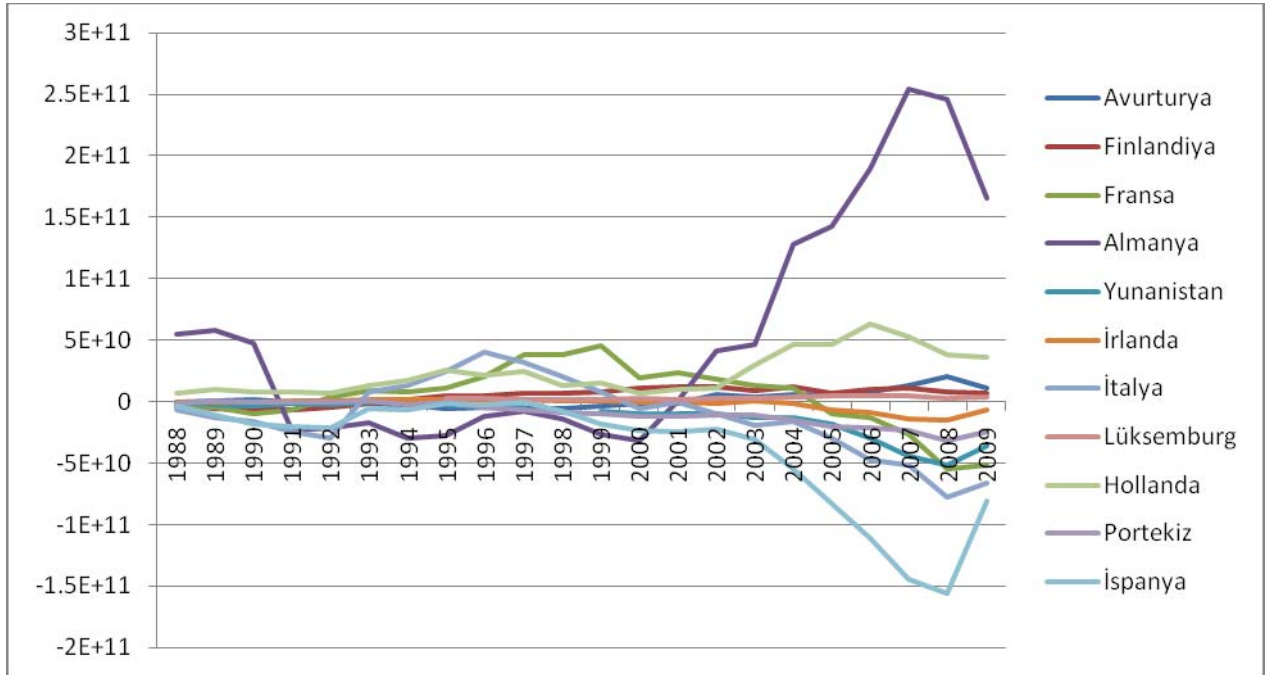
**Euro Öncesi Dönem: 1988-1998 dönemidir. Burada Yunanistan 2001’de birliğe dahil olduğu için 1988-2001 olarak hesaplanmıştır.

*** Euro Sonrası Dönem: 1999-2009 dönemidir. Yunanistan için 2002-2009 dönemi hesaplanmıştır.

Birlik üyesi ülkelerin enflasyon trendleri incelendiğinde ortalama değerlerde ciddi bir düşme meydana geldiği görülmektedir. Diğer taraftan enflasyonun standart sapması incelendiğinde Belçika, İrlanda ve Hollanda dışındaki ülkelerde enflasyon oynaklığının azaldığı görülmektedir. Parasal birlik ülkeleri genelinde, enflasyon oranlarında ortalama değer olarak azalma yönünde bir eğilim ortaya çıkarken, enflasyonun istikrar kazandığı görülmektedir.

Cari İşlemler Dengesi Rakamları

Bu başlık altında birlik üyesi ülkelerin cari işlemler dengesi yıllık nominal rakamlar ile incelenmektedir.

Şekil 3.3: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin Yıllık Enflasyon Rakamları

Şekil 3.3’de AB 12’nin cari işlemler dengesi rakamları incelendiğinde Almanya ve İspanya’nın birlikten ciddi şekilde saptığı Almanya’nın ciddi bir artış, İspanya’nın ise ciddi bir azalış yaşadığı görülmektedir. Diğer taraftan Hollanda’nın cari işlemler dengesinin fazla verdiği görülmektedir. AB12’nin diğer ülkelerinin ise birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Tablo 3.5: Parasal Birlik Üyesi Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi Rakamları*

Ülkeler	Euro Öncesi Dönem**		Euro Sonrası Dönem***	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Avusturya	-2.213	2.582	6.159	6.951
Belçika	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Finlandiya	-0.290	5.601	9.579	2.115
Fransa	9.222	16.704	-2.316	32.053
Almanya	0.651	34.619	105.008	104.705
Yunanistan	-3.421	2.850	-24.986	15.907
İrlanda	0.902	0.962	-4.979	5.763
İtalya	4.394	23.750	-28.822	28.316
Lüksemburg	2.026	0.363	3.213	1.200
Hollanda	14.132	7.221	32.408	19.154
Portekiz	-2.182	3.041	-17.490	7.135
İspanya	8.958	7.535	-68.084	50.972

Kaynak: The World Bank web sitesi.

*Cari işlemler dengesi rakamları; ilgili ülkelerin milyar dolar cinsi nominal cari işlemler dengesini göstermektedir.

**Euro Öncesi Dönem: 1988-1998 dönemidir. Burada Yunanistan 2001’de birliğe dahil olduğu için 1988-2001 olarak hesaplanmıştır.

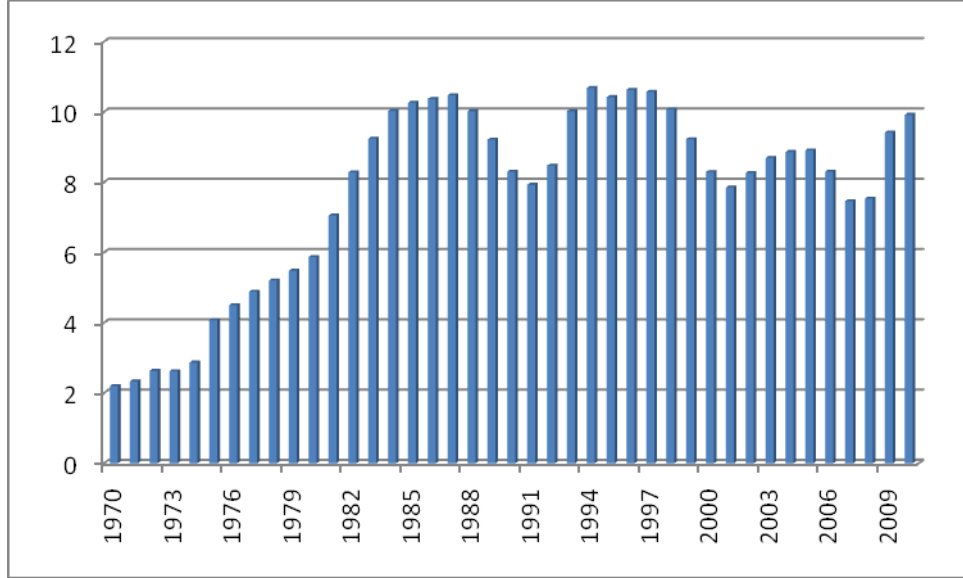
*** Euro Sonrası Dönem: 1999-2009 dönemidir. Yunanistan için 2002-2009 dönemi hesaplanmıştır.

Tablo 3.5’deki sonuçlar incelendiğinde ortalama rakamların ülkeden ülkeye değiştiği görülmektedir. Ortalama rakamlar incelendiğinde Almaya’nın cari işlemler fazlası nispeten yüksek bir artış ile dengeden daha da uzaklaşmıştır. Avusturya ve Finlandiya’nın açıklarının euroya geçişle birlikte fazlaya dönüştüğü, Lüksemburg ve Hollandanın cari işlemlerde dengesi fazlası verdikleri ve bu fazlanın euroya geçişle birlikte artarak dengeden daha da uzaklaştıkları gözlenmektedir. Diğer taraftan Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya (son dönemde kredi notu düşen veya kredi notunun düşme ihtimali bulunan ülkelerin olduğuna dikkat edilmelidir) ülkelerinin cari işlemler açığı verdikleri görülmektedir. Ayrıca İrlanda, İtalya ve İspanya’nın fazla verdikleri ve euroya geçişle bu fazlanın açığa dönüştüğü görülmektedir.

Standart sapma rakamları incelendiğinde Finlandiya hariç AB12 ülkelerinin cari işlemler dengesinin standart sapmasında bir artış meydana geldiği görülmektedir. Sonuç olarak istikrarsızlığı arttığı ve daha önemlisi açık verenlerin ve fazla verenlerin giderek dengeden uzaklaştıkları görülmektedir.

İşsizlik Oranları

Bu başlık altında birlik üyesi AB13 (Slovenya dahil) ülkelerinin toplam yıllık işsizlik oranları ele alınacaktır. Birlik ülkeleri arasında emek mobilitesi var olduğu için birlik ülkelerinin işsizlik oranları ülke bazında değil birlik oranı olarak incelenmektedir.

Şekil 3.4: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin İşsizlik Oranları *

*İşsizlik oranları; AB13 ülkelerinin yıllık toplam işsizlik oranlarıdır. AB13 ülkelerine Slovenya dahildir.

Şekil 3.4'de AB13'ün işsizlik oranları görülmektedir. Parasal birlik ile ülkeler arasındaki mevcut faktör hareketliliği göz önüne alınarak çalışmada parasal birliğin işsizlik oranı bir bütün olarak ele alınmıştır. Şekil'de işsizlik oranlarının bir artış trendini takip ettiği görülmektedir.

Tablo 3.6: Euro Bölgesinin İşsizlik Oranları

Ülke	Euro Öncesi Dönem*		Euro Sonrası Dönem**	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
AB13	9.7325	0.96224	8.5575	0.752911

Kaynak: ECB, Statistical Data Warehouse.

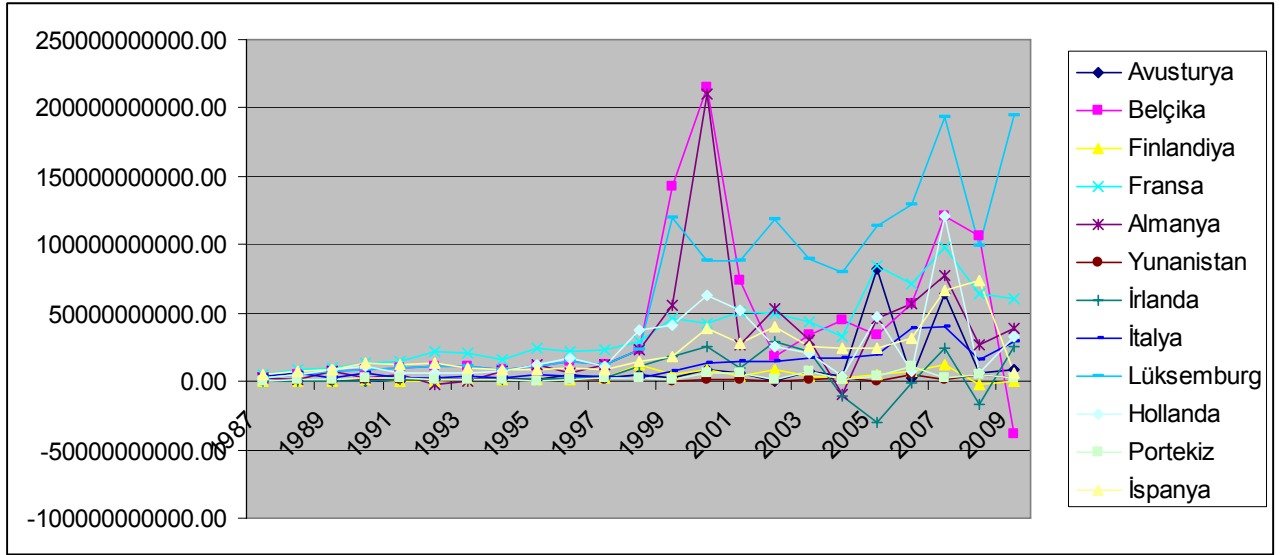
*Euro Öncesi Dönem: 1988-1998 dönemidir. Burada Yunanistan 2001'de birliğe dahil olduğu için 1988-2001 olarak hesaplanmıştır.

** Euro Sonrası Dönem: 1999-2009 dönemidir. Yunanistan için 2002-2009 dönemi hesaplanmıştır.

İşsizlik oranlarına bakıldığında AB13 ülkelerinde euro'ya geçişle birlikte işsizlik oranlarının düştüğü diğer taraftan işsizlik volatilitésinin azaldığı diğer bir deyişle işsizliğin daha istikrarlı bir yapı kazandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri

Parasal birliğe üye ülkelerin cari dolar fiyatları ile doğrudan yabancı yatırım girişleri Şekil 3.5'te görülmektedir.

Şekil 3.5: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin İşsizlik Oranları

Şekil 3.5 incelendiğinde doğrudan yabancı yatırım girişlerinin euro sonrası dönemde daha düzensiz hale geldiği ve ülkeler arasında önceden var olan ortak hareketliliğin ortadan kaybolduğu görülmektedir. Tablo 3.7'de ise karşılaştırma yapmak için doğrudan yabancı sermaye giriş ve çıkışlarının GSYİH rakamlarına oranı yüzde olarak görülmektedir.

Tablo 3.7: AB12'den Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri*

Ülke	AB12'ye Doğrudan				AB12'ye Doğrudan				Net Giriş	
	Yabancı Sermaye Çıkışları				Yabancı Sermaye Girişleri				Euro Öncesi Net Giriş (Ortalama)	Euro Sonrası Net Giriş (Ortalaması)
	1987-1998		1999-2009		1987-1998		1999-2010			
Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma			
Avusturya	0.72	0.31	6.47	8.56	0.86	0.64	5.64	8.49	0.14	-0.83
Belçika	N.A.	N.A.	9.18	12.42	4.46	1.7	24.84	27.82	N.A.	15.66
Finlandiya	3	3.9	4.31	5.64	1.43	2.53	3.13	2.49	-1.57	-1.18
Fransa	1.94	0.65	5.95	2.93	1.3	0.4	2.99	0.76	-0.64	-2.96
Almanya	1.5	0.93	2.69	1.68	0.32	0.32	2.41	3	-1.18	-0.28
Yunanistan	0	0	0.82	0.56	0.96	0.16	0.85	0.57	0.96	0.03
İrlanda	0.99	1.53	6.98	2.3	2.74	3.3	7.81	13.28	1.75	0.83
İtalya	0.59	0.23	1.78	1.06	0.37	0.18	1.23	0.45	-0.22	-0.55
Lüksemburg	N.A.	N.A.	367.09	129.02	64.89	20.73	366.8	118.68	N.A.	-0.29
Hollanda	5.14	1.89	10.37	5.57	3.1	2.14	7.13	5.83	-2.04	-3.24
Portekiz	0.7	0.95	2.84	2.16	1.88	0.85	2.77	1.98	1.18	-0.07
İspanya	1	0.96	5.77	2.85	1.92	0.4	3.62	1.82	0.92	-2.15

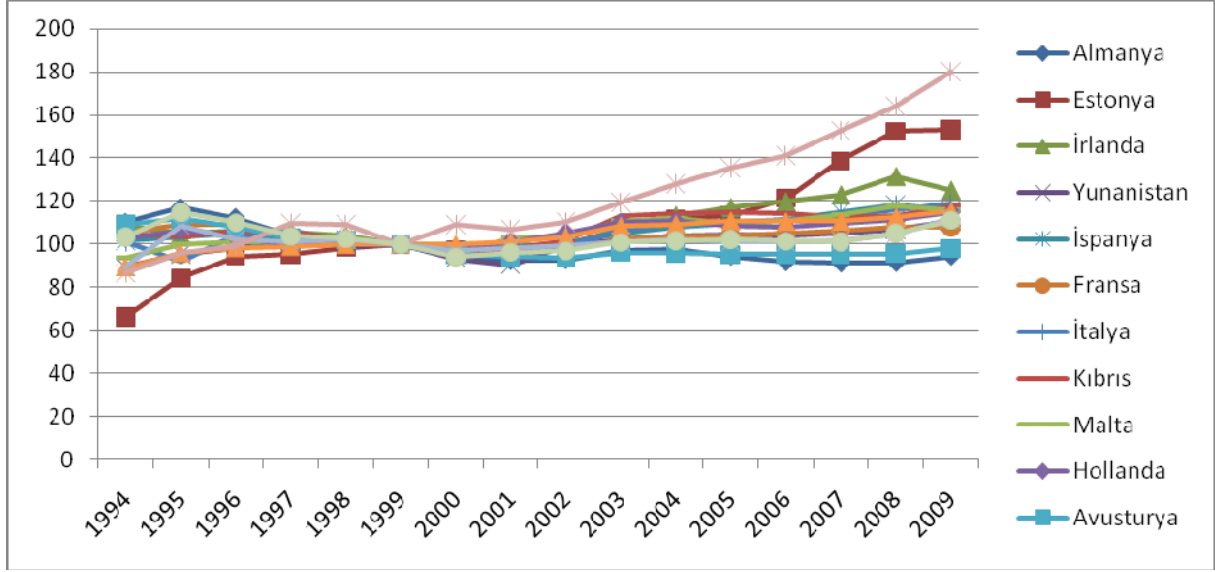
* Doğrudan yabancı yatırımların giriş ve çıkışlarının GSYİH'ya oranı.

Kaynak: The World Bank web sitesi.

Tablo 3.7 incelendiğinde doğrudan yabancı sermaye net girişlerinin euroya geçişle birlikte Almanya ve Finlandiya dışında azaldığı görülmektedir. Diğer taraftan sermaye giriş ve çıkışlarının euroya geçişle birlikte nispeten daha istikrarsız bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Reel Döviz Kurları

Reel Döviz Kuru rakamlarına Eurostat web sitesinden 1994-2009 yılları için ulaşılabilmektedir. Şekil 3.6'da ülke bazında reel döviz kuru rakamları görülmektedir.

Şekil 3.6: Parasal Birlik Üye Ülkelerinin İşsizlik Oranları*

Şekil 3.6 incelendiğinde döviz kuru rakamlarının giderek daha uyumsuz hale geldiği görülmektedir. Reel döviz kuru rakamları 5 yıllık dönemlere ayrılarak ortalama ve standart sapma rakamları incelenmiştir. 1994-1998 dönemi 5 yıllık euro öncesi dönemi temsil etmekte, 1999-2003 dönemi euroya geçişten sonraki ilk dönemi 2004-2009 dönemi ise ikinci alt dönemi göstermektedir.

Tablo 3.8: Parasal Birlik Reel Döviz Kurları*

Ülke	1994-1998 Dönemi		1999-2003 Dönemi		2004-2009 Dönemi	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Belçika	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Almanya	109.15	5.92	95.13	3.29	93.44	2.47
Estonya	87.68	13.23	100.43	3.64	131.71	18.94
İrlanda	105.91	1.79	99.98	4.44	121.56	6.38
Yunanistan	96.69	4.83	97.13	5.05	105.75	2.61
İspanya	102.42	1.85	100.36	3.05	113.08	4.07
Fransa	105.81	3.07	97.96	3.21	105.69	1.83
İtalya	101.16	5.49	98.94	4.94	113.23	3.55
Kıbrıs	104.60	1.71	101.87	6.56	114.40	1.85
Lüksemburg	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Malta	99.39	3.24	102.41	5.63	113.34	3.15
Hollanda	102.40	2.59	102.99	4.85	110.45	2.45
Avusturya	106.74	4.25	95.81	2.54	95.87	1.06
Portekiz	96.44	4.29	102.55	3.66	111.59	2.08
Slovenya	100.66	6.88	99.10	1.53	103.66	4.19
Slovakya	100.13	9.71	109.15	6.97	150.19	19.41
Finlandiya	106.90	5.32	97.55	2.86	103.72	3.84

* Reel efektif döviz kuru rakamları

Kaynak: Eurostat.

Tablo 3.8’de reel kurun ortalama rakamları incelendiğinde Almanya, Fransa, Avusturya ve Finlandiya ülkelerinin euroya geçişle birlikte kurlarında düşüş diğer ülkelerin ise kurlarında artış görülmektedir. Standart sapma rakamları incelendiğinde Almanya, Yunanistan, Fransa, İtalya, Avusturya, Portekiz, Slovenya ve Finlandiya ülkelerinde düşme eğilimi ortaya çıktığı diğer ülkelerin standart sapma rakamlarının ise yükseldiği görülmektedir. Tablo 3.9’da AB17 ülkelerinin reel efektif döviz kuru (1999=100) rakamları görülmektedir.

Tablo 3.9: Parasal Birlik Reel Döviz Kurları*

Dönemler							
1994-1997		1999-2003		2004-2009		2009-2012	
Ortalama	StdSapma	Ortalama	StdSapma	Ortalama	StdSapma	Ortalama	StdSapma
107.186	5.657197	95.838	6.376305	106.044	2.052213	106.395	6.569022

* AB17 ülkelerinin 1999 baz yılı (1999=100) reel efektif döviz kuru rakamları.

Kaynak: Eurostat.

Tablo 3.9 incelendiğinde euro bölgesinde, euroya geçişle birlikte reel döviz kurlarının ortalama olarak düştüğü görülmektedir. Reel döviz kuru, ülkelerin uluslararası rekabet gücünün bir göstergesidir. Reel döviz kurunun düşüşü, euro bölgesi mallarının nispeten daha ucuz hale geldiğini ve euro ülkelerinin uluslararası rekabette güç kazandığını göstermektedir. Diğer taraftan kurların euroya geçişle birlikte standart sapmasının yükselmesi belirsizliği artırmaktadır. Literatürde bir konsensus bulunmamakla birlikte artan belirsizliğin, ihracat hacmi üzerinde negatif bir etkiye sahip olabileceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla düşen reel efektif kurlar ihracatı artırırken oynaklığın artması ihracatı olumsuz etkileyebilmesi söz konusudur. Dolayısıyla burada bir belirsizlik söz konusudur. Euroya geçişin dış ticaret etkisi ampirik analiz içerisinde ele alınacaktır.

Özetle parasal birliğin inceleme döneminde genel eğilimin olarak üye ülkeler üzerinde büyümeyi azaltıcı ve büyüme istikrarsızlığını artırıcı bir etkiye sahip olduğu enflasyon oranlarını ve enflasyonun standart sapmasını azalttığı görülmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında AB13 ülkelerinde euro’ya geçişle birlikte işsizlik oranlarının düştüğü diğer taraftan işsizlik volatilitésinin azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Cari işlemler dengesi rakamları incelendiğinde ülkeler arasında birlik olmadığı bazı ülkelerin açık bazı ülkelerin fazla verdiği görülmektedir. Almanya’nın cari fazlası diğer ülkelere nispeten çok daha fazla olmuştur. Standart sapma rakamları incelendiğinde AB12

lkelerinin genel olarak bir artış meydana geldiği görülmektedir. Sonuç olarak istikrarsızlığın arttığı ve daha önemlisi, açık verenlerin ve fazla verenlerin giderek dengeden uzaklaştıkları görülmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin euroya geçişle birlikte genel olarak azaldığı ve nispeten daha istikrarsız bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan euroya geçişle birlikte reel döviz kurlarının ortalama olarak düştüğü ve standart sapmasının yükseldiği görülmektedir.

3.1.2. Birlik Dışı Ülkelerin Makro Ekonomik Görünümü

Parasal birliğe üye ülkelerin makroekonomik durumunun analiz edilmesinin ardından AB'nin başlıca dış ticaret ortakları üzerinde parasal birliğin etkilerinin araştırılmasına geçilecektir. AB'nin son 3 yıla ilişkin dış ticaret oranları (yüzde) Tablo 3.9'da görülmektedir.

Tablo 3.9: AB'nin Ana Dış Ticaret Ortakları

AB İhracatı + İthalatı	2010			2009			2008		
	Sıra	Milyon Euro	Yüzde	Sıra	Milyon Euro	Yüzde	Sıra	Milyon Euro	Yüzde
Ülkeler	2 840 684			2 302 415			2 874 853		
ABD	1	411 649	14.49	1	364 715	15.84	1	436 895	15.20
Çin	2	395 106	13.91	2	296 516	12.88	2	326 350	11.35
Rusya	3	241 424	8.50	3	182 868	7.94	3	282 790	9.84
İsviçre	4	189 556	6.67	4	162 403	7.05	4	178 335	6.20
Norveç	5	120 906	4.26	5	106 420	4.62	5	139 698	4.86
Japonya	6	108 554	3.82	6	92 776	4.03	6	117 340	4.08
Türkiye	7	103 185	3.63	7	80 268	3.49	7	100 126	3.48
Hindistan	8	67 784	2.39	9	53 031	2.30	10	61 084	2.12
Güney Kore	9	66 584	2.34	8	53 909	2.34	8	65 132	2.27
Brezilya	10	63 566	2.24	10	47 352	2.06	9	62 244	2.17
Kanada	11	46 609	1.64	11	40 228	1.75	11	49 959	1.74
Singapur	12	42 638	1.50	12	35 063	1.52	17	38 175	1.33
Güney Afrika	13	39 370	1.39	15	31 106	1.35	14	42 584	1.48
Tayvan	14	38 857	1.37	19	27 884	1.21	20	35 672	1.24
Suudi Arabistan	15	38 016	1.34	14	31 141	1.35	13	43 264	1.50
Hong Kong	16	37 882	1.33	17	29 199	1.27	22	32 610	1.13
Avustralya	17	36 589	1.29	16	29 949	1.30	19	36 373	1.27
Cezayir	18	36 350	1.28	13	32 159	1.40	12	43 622	1.52
Meksika	19	34 499	1.21	21	26 043	1.13	21	35 655	1.24
Libya Arap Emirliği	20	34 138	1.20	20	27 100	1.18	15	40 884	1.42
N.det.*	21	33 660	1.18	32	16 247	0.71	31	20 919	0.73
B.A.Emirliği	22	33 395	1.18	18	28 828	1.25	18	37 591	1.31
Malezya	23	31 926	1.12	22	24 428	1.06	23	29 108	1.01
Ukrayna	24	28 662	1.01	24	21 818	0.95	16	39 623	1.38
Tayland	25	27 172	0.96	23	21 932	0.95	26	25 934	0.90
İsrail	26	25 539	0.90	25	20 368	0.88	27	25 296	0.88
Nijerya	27	25 369	0.89	27	19 614	0.85	25	26 643	0.93
...									

Kaynak: IMF.

N.det.: Not Determinated.

AB'nin dünyanın tamamı ile dış ticaret ilişkisi içinde olduğu göz önüne alındığından euronun etkilerinin ölçümünde AB ile dış ticaret ilişkisi içerisinde olan her ülkenin ele alınması zor olacaktır. Diğer taraftan her ülkenin verilerine ulaşılamamakta ya da verilerin

sağlıksız oldukları gözlenmektedir. Bu bağlamda çok küçük miktarlardaki ticaret hacimleri göz ardı edilerek AB'nin başlıca dış ticaret ortakları belirlenmeye çalışılmıştır.

Euro Komisyonu (2010), AB'nin ana ticaret ortaklarını ilk dört sıradaki ülke olarak, ABD, İsviçre, Çin ve Rusya olarak sıralamaktadır. Bunun yanı sıra ilk on sıradaki ülkeyi alarak inceleyen çalışmalar da mevcuttur.²⁴⁰ Bknz. Balkır (2006), Doğan (2010) ve Artıran (2011).

Bu çalışmada Tablo 3.9'daki ilk 23 ülkenin (N.det. hariç) AB dış ticaretinin toplam olarak %79,11'ini yaptığı ve bu ülkelerin bireysel olarak dış ticaret hacminin en az %1'ini gerçekleştirdikleri görülmektedir. 24. ülkeden AB27 ile yapılan dış ticaret hacmi %1'in altına düşmektedir. Bu bağlamda eşik değer olarak AB ile dış ticaret ilişkisi toplam AB dış ticaretinin en az %1'i olarak seçilmiştir. %1'in altında bir dış ticaret büyüklüğüne sahip olan ülkeler ana dış ticaret ortakları dışında tutulmuştur. Bu ülkelerin seçiminde son 5 yıllık veriler incelendiğinde birkaç ülke dışında aynı ülkelerin ilk 24 ülke sıralamasında yer aldığı görülmektedir. Benzer şekilde ele alınan ülkeler son 5 yıllık zaman dilimi içerisinde AB dış ticaretinin yaklaşık %80'ini temsil etmektedir.

Sonuç olarak Tablo 3.9 incelendiğinde AB'nin ana dış ticaret ortaklarının ABD, Çin, Rusya, İsviçre, Norveç, Japonya, Türkiye, Hindistan, G. Kore, Brezilya, Kanada, Singapur, Güney Afrika, Tayvan, Suudi Arabistan, Hong Kong, Avustralya, Cezayir, Meksika, Libya Emirliği, B.A. Emirliği, Malezya ve Ukrayna olduğu sonucuna varılmıştır.

Büyüme Oranları

İlk olarak parasal birliğin, birlik dışı ülkelerin büyüme oranları üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu bağlamda euroya geçiş süreci parasal birliğin kurulduğu 1999 yılı olarak seçilmiş ve büyüme rakamlarının ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir.

²⁴⁰ European Commission, "Extra-EU Trade in Goods", http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Extra-EU_trade_in_goods, 2010; Tuğba Doğan, "AB Dış Ticaret Politikası", İzmir Ticaret Odası, 2010; Canan Balkır, "AB'nin Dış Ekonomik İlişkilerinin Parametreleri", Avrupa Birliği'nde Değişen Dinamikler Ortak Çatıştay Raporu içinde, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı ve TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kasım 2006; Pınar Artıran, "DTÖ Sisteminde Bölgesel Ticaret Anlaşmaları ve AB Dış Ticaret Politikası: Fırsatlar ve Sorunlar", Çok Taraflı İlişkiler ve AB'nin Geleceği Konferansı, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bahçeşehir Üniversitesi 29 Nisan 2011.

Tablo 3.10: Birlik Dışı Ülkelerin Büyüme Oranları

Ülkeler	1988-1998		1999-2009	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
ABD	3.17	1.40	2.10	2.09
Avustralya	3.41	1.72	3.36	1.06
B.A. Emirliği	5.73	6.01	5.65	3.75
Brezilya	1.81	2.85	3.01	2.27
Cezayir	1.45	2.58	3.58	1.63
Çin	9.79	3.53	10.04	1.99
Güney Afrika	1.65	2.16	3.52	2.08
Hindistan	5.86	2.20	7.23	2.30
Hong Kong	3.99	3.78	4.02	3.59
İsviçre	1.59	1.80	1.70	1.77
Japonya	2.48	2.70	0.66	2.35
Kanada	2.41	2.16	2.42	2.17
Kore	6.40	4.76	4.84	2.72
Libya	N.A.	N.A.	4.32	4.98
Malezya	7.76	5.07	4.92	2.97
Meksika	3.22	3.48	2.09	3.47
Norveç	3.14	1.77	1.96	1.44
Ruya	-6.16	4.96	5.56	4.73
Singapur	8.16	3.70	5.73	4.98
Suudi Arabistan	3.64	3.50	3.03	2.71
Türkiye	4.16	4.32	3.13	5.45
Ukrayna	-7.48	7.75	4.23	7.35

Kaynak: The World Bank web sitesi.

Tablo 3.10'da ülkelerin büyüme oranlarının birbirlerin bağımsız olarak farklı şekillerde hareket ettiği görülmektedir. Diğer bir deyişle ülkelerin büyüme hareketleri üzerinde parasal birliğin etkisini bulunduğu dair genel bir eğilim gözlenmemektedir. Diğer taraftan ABD, Hindistan, Kanada, Singapur ve Türkiye'nin büyüme oranları daha istikrarsız hale gelirken diğer ülkelerin büyüme oranları daha istikrarlı hale gelmiştir. Ancak istikrar rakamları üzerinde de genel bir eğilim mevcut değildir. diğer bir deyişle parasal birliğin yüksek büyüme oranlarının taşma etkisi ya da konjonktür hareketlerinin senkronizasyonunun taşma etkisine dair genel bir eğilim söz konusu görülmemektedir.

Enflasyon Oranları

Büyüme oranlarının incelenmesinin ardından enflasyon oranları üzerinde durulacaktır.

Tablo 3.11: Birlik Dışı Ülkelerin Enflasyon Oranları

Ülkeler	1988-1998		1999-2010	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Cezayir	18.01	10.30	2.97	1.54
Avustralya	3.48	2.76	3.01	1.05
Brezilya	953.43	1012.75	6.70	3.02
Kanada	2.66	1.84	2.08	0.67
Hong Kong	8.26	2.43	-0.50	2.72
Hindistan	9.71	2.57	5.45	2.30
Japonya	1.40	1.13	-0.26	0.72
Kore	6.31	1.67	2.91	1.04
Libya	6.55	3.35	-0.01	6.00
Malezya	3.57	0.91	2.24	1.38
Meksika	29.24	29.53	6.25	3.79
Norveç	3.03	1.58	2.11	1.02
Rusya	244.99	329.17	20.49	22.02
Suudi Arabistan	1.47	1.81	1.78	3.40
Singapur	2.11	1.06	1.35	1.86
Güney Afrika	11.02	3.20	6.04	2.72
İsviçre	2.51	1.99	0.94	0.70
Türkiye	76.77	13.75	27.38	22.70
Ukrayna	1018.28	1851.54	14.04	8.45
B.A.Emirliği	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
ABD	3.33	1.15	2.53	1.15
Çin	10.55	8.30	1.55	2.37

Kaynak: The World Bank web sitesi.

Tablo 3.11 incelendiğinde Suudi Arabistan hariç kalan ülkelerde enflasyon oranlarının düştüğü gözlenmektedir. Buradan birlik enflasyon oranlarının düşmesinin ve istikrar kazanmasının birlik dışı ülkelerin enflasyon oranlarını düşürdüğü ya da en azından enflasyon ihraç etmeyerek birlik dışı ülkelerin enflasyon oranlarına yükseliş yönünde bir katkı yapmadığı düşünülmektedir. Enflasyonun standart sapma rakamları arasında bir uyum mevcut değildir.

Cari İşlemler Dengesi

Tablo 3.12’de birlik dışı ülkelerin cari işlemler dengesine ilişkin karşılaştırılma görülmektedir.

Tablo 3.12: Birlik Dışı Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi*

Ülkeler	1988-1998		1999-2010	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Cezayir	0.2	1.8	N.A.	N.A.
Avustralya	-13.9	3.8	-31.5	15.6
Brezilya	-8.5	14.0	-8.0	16.7
Kanada	-13.8	8.2	9.6	16.3
Hong Kong	N.A.	N.A.	17.0	6.7
Hindistan	-5.0	2.0	-6.8	12.0
Japonya	92.2	28.9	144.4	33.3
Kore	1.0	15.8	14.0	12.7
Libya	0.2	1.4	11.9	11.3
Malezya	-1.6	4.8	19.2	10.5
Meksika	-11.0	10.6	-10.7	5.3
Norveç	3.3	4.7	40.4	19.9
Rusya	5.2	4.9	58.1	26.6
Suudi Arabistan	-10.1	8.0	50.3	43.4
Singapur	8.0	6.2	24.2	11.7
Güney Afrika	0.7	2.4	-7.4	7.6
İsviçre	2.68	0.43	15.49	7.05
Türkiye	-0.9	2.6	-16.2	14.9
Ukrayna	-1.2	0.1	-0.1	5.0
B.A.Emirliği	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
ABD	-109.1	54.7	-549.0	163.4
Çin	8.7	14.7	157.1	149.1

* Milyar dolar cinsi.

Kaynak: The World Bank web sitesi.

Tablo 3.12 incelendiğinde ABD, Avustralya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye’nin euro sonrası dönemde öncesi döneme göre cari işlemler açığının daha da artarak dengeden uzaklaştığı görülmektedir. Ukrayna, Meksika ve Brezilya’nın cari açığının azaldığı diğer taraftan Suudi Arabistan, Malezya ve Kanada’nın cari açığının euronun ortaya çıkışı ile birlikte cari fazlaya dönüştüğü görülmektedir. Diğer ülkelerde ise cari fazla artarak dengeden uzaklaşma eğilimi ortaya çıkmıştır. Standart sapma rakamları incelendiğinde ise Kore ve Meksika dışındaki ülkelerin cari işlemler dengesine ilişkin standart sapma rakamlarının arttığı görülmektedir.

Genel olarak euroya geçiş dönemi baz alındığında, birlik ülkelerinin ticaret ortaklarının cari işlemler fazlasının arttığı ya da açığın kapanma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu anlamda birlik ülkelerinin cari işlem dengesinde ortaya çıkan açıklar karşısında birlik dışı ülkelerin cari işlemler fazlasının artması ya da açıkların kapanması eğiliminin mevcut olması tutarlı görülmektedir. Ancak burada önemle vurgulanması gereken bir nokta euronun dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin ampirik analiz yöntemleri ile elde edilecek sonuçlarla desteklenmesi gerekliliğidir. Ampirik analiz bölümünde ticaret çekim modeli başlığı altında parasal birliğin dış ticaret üzerindeki etkileri incelenmektedir.

İşsizlik Oranları

Tablo 3.13’de birlik dışı ülkelerin toplam nüfus içerisinde işsizlik oranları yüzde olarak görülmektedir. Tablo’da işsizlik oranları, ortalama ve standart sapma rakamları açısından euro öncesi ve sonrası dönem karşılaştırılmaktadır.

Tablo 3.13: Birlik Dışı Ülkelerin İşsizlik Oranları

Ülkeler	1988-1998		1999-2010	
	Ortalama	Std Sapma	Ortalama	Std Sapma
Cezayir	22.65	3.47	19.93	7.01
Avustralya	8.60	1.54	5.61	0.93
Brezilya	5.80	1.96	8.78	0.82
Kanada	9.39	1.34	7.05	0.71
Hong Kong	2.20	1.01	5.57	1.34
Hindistan	2.83	0.76	4.35	0.08
Japonya	2.77	0.66	4.65	0.51
Kore	2.86	1.38	3.86	0.90
Libya	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
Malezya	4.07	1.72	3.41	0.20
Meksika	3.99	1.35	3.26	0.76
Norveç	4.79	0.99	3.55	0.71
Rusya	9.06	2.89	8.28	2.01
Suudi Arabistan	N.A.	N.A.	5.12	0.63
Singapur	2.63	0.47	4.77	0.97
Güney Afrika	21.15	3.04	26.49	2.87
İsviçre	3.21	0.83	3.55	0.69
Türkiye	7.94	0.82	10.04	1.98
Ukrayna	8.35	2.39	8.81	1.98
B.A.Emirliği	N.A.	N.A.	3.14	0.85
ABD	5.83	0.91	5.42	1.44
Çin	2.65	0.36	3.89	0.46

Kaynak: The World Bank web sitesi.

İşsizlik oranlarının ortalama olarak 1988-1998 dönemine göre 1999-2009 dönemine göre Brezilya, Hong Kong, Hindistan, Japonya, Kore, Singapur, G. Afrika, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, ABD ve Çin’de arttığı gözlenmektedir. Cezayir, Avustralya, Malezya, Kanada, Meksika, Norveç ve Rusya’da ise azaldığı görülmektedir. Standart sapma rakamları incelendiğinde Cezayir, Hong Kong ve Singapur ülkelerinin işsizlik rakamlarının daha istikrarsız hale geldikleri diğer ülkelerin işsizlik rakamlarının istikrar kazandığı görülmektedir. Büyüme oranı serisine benzer şekilde parasal birliğin işsizlik oranlarını etkilediğine ilişkin genel bir eğilim görülmemektedir.

Doğrudan Yabancı Yatırım Hareketleri

Tablo 3.14’de birlik dışı ülkelerin doğrudan yabancı yatırım giriş ve çıkış rakamlarının hasılaya oranı görülmektedir.

Tablo 3.14: Birlik Dışı Ülkelere İlişkin Doğrudan Yabancı Yatırım Giriş ve Çıkışlarının GSYİH’ya Oranları

Ülkeler	Birlik Dışı Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Çıkışları				Birlik Dışı Ülkelere Doğrudan Yabancı Sermaye Girişleri				Net Giriş	
	1988-1998		1999-2011		1988-1998		1999-2011		Euro Öncesi Net Giriş (Ortalama)	Euro Sonrası Net Giriş (Ortalaması)
	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma	Ort.	Std Sapma		
Cezayir	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	0.28	0.43	1.34	0.52	N.A.	N.A.
Avustralya	1.23	0.77	1.56	2.58	2.06	0.71	2.59	2.96	0.83	1.03
Brezilya	0.13	0.1	0.56	0.9	0.95	1.07	2.93	1.26	0.82	2.37
Kanada	1.86	1.41	3.92	1.23	1.48	0.81	3.73	2.85	-0.38	-0.19
Hong Kong	N.A.	N.A.	19.8	10.64	N.A.	N.A.	20.22	8.94	N.A.	0.42
Hindistan	0.01	0.02	0.66	0.59	0.3	0.3	1.46	0.93	0.29	0.8
Japonya	0.79	0.45	1.12	0.63	0.03	0.04	0.21	0.19	-0.76	-0.91
Kore	0.57	0.32	0.92	0.5	0.47	0.37	0.78	0.65	-0.1	-0.14
Libya	0.13	0.75	1.53	2.25	-0.04	0.37	1.97	2.21	-0.17	0.44
Malezya	0	0	2.92	2.06	5.09	2.29	3.09	1.41	5.09	0.17
Meksika	0	0	0.43	0.35	1.91	0.98	2.86	0.86	1.91	2.43
Norveç	1.59	1.04	4.21	2.21	1.16	1.11	1.98	1.28	-0.43	-2.23
Rusya	0.34	0.29	2.12	1.03	0.59	0.4	2.32	1.26	0.25	0.2
Suudi Arabistan	0	0	0.1	0.28	0.27	1.33	2.2	3.25	0.27	2.1
Singapur	4.55	3.45	8.29	7.46	11.35	3.21	14.74	5.5	6.8	6.45
Güney Afrika	0.69	0.65	0.22	1.32	0.38	0.75	1.82	1.78	-0.31	1.6
İsviçre	4.19	1.66	10.45	5.21	1.51	1	4.76	3.41	-2.68	-5.69
Türkiye	0.04	0.05	0.23	0.08	0.43	0.12	1.57	1.25	0.39	1.34
Ukrayna	0.02	0.04	0.13	0.22	0.8	0.59	4.01	2.5	0.78	3.88
B.A. Emirliği	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.
ABD	0.99	0.36	1.85	0.75	0.99	0.47	1.68	0.91	0	-0.17
Çin	0.39	0.29	0.44	0.38	3.42	2.11	1.68	0.91	3.03	1.24

Kaynak: The World Bank web sitesi.

Doğrudan yabancı yatırımlarının net girişleri incelendiğinde Kanada, Hindistan, Libya, Meksika, Suudi Arabistan, Güney Afrika ve Ukrayna ülkelerinde doğrudan yabancı yatırım net girişlerinin arttığı görülmektedir. Diğer ülkelerde ise net girişlerin azaldığı görülmektedir. Standart sapma rakamları incelendiğinde ise doğrudan yabancı sermaye

çıkışlarında sadece Kanada'nın sermaye çıkışlarının istikrar kazandığı görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri rakamlarında ise Malezya, Meksika ve Çin ülkelerinin sermaye girişlerinin istikrar kazandığı diğer ülkelere giren sermaye miktarının istikrarsızlaştığı görülmektedir.

Özetle parasal birliğin ticaret ortaklarının enflasyon oranları ve cari işlemler dengesi incelendiğinde genel bir eğilim olduğu görülmektedir. Genel olarak euroya geçiş dönemi baz alındığında, enflasyon oranlarının düştüğü, cari işlemler fazlasının arttığı ya da açığının kapandığı ve istikrarsız hale geldiği görülmektedir. Ancak diğer makroekonomik değişkenler açısından parasal birliğin etkisinin mevcut olmadığı görülmektedir.

3.2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür araştırması başlığı altında parasal birliğin makro ekonomik performans üzerindeki etkisi ile döviz kuru volatilitésinin makro ekonomik etkilerini analiz eden benzer çalışmalar derlenmeye çalışılmıştır.

Rose (1999) ve Rose vd. (2000), çalışmalarında iki taraflı verileri kullanarak panel gravity model tahmini yapmaktadır. Tahmini 1970-1990 döneminde 5 gözlem için (beşer yıllık gözlemler) 186 ülkenin verilerini ele almaktadır. Analiz sonucunda uluslararası ticaret üzerinde para birliğinin nispeten büyük pozitif bir etkisinin ve döviz kuru oynaklığı üzerinde nispeten küçük negatif bir etkisinin olduğunu öne sürmektedir. Bu istatistiksel olarak anlamlı etkilere göre ticarete taraf olan ülkelerin aynı parayı kullanmaları durumunda farklı paralar kullandıkları duruma göre ticaret 3 kat fazla olmaktadır. Avrupa Para Birliği gibi parasal birlikler dış ticarete büyük artışlara yol açabilirler.²⁴¹

Pakko ve Wall (2001) çalışmalarında Rose (2000)'un çalışmasında kullandığı veri setini kullanmışlardır. Elde ettiklere sonuçlar, Rose (2000)'un çalışmasına oranla daha zayıftır. Diğer taraftan yazarlar Rose (2000)'un sonuçlarının zamana göre değişmeyen belirleyiciler kullanmasından ötürü güvenilir olmadığını öne sürmektedirler. Rose (2000)'un veri setini üç farklı şekilde kullanarak genelleştirilmiştir sabit etkiler modeli tahmin

²⁴¹ Andrew K. Rose, Ben Lockwood, Danny Quah, "One Money, One Market: The Effect of Common Currencies on Trade", **Economic Policy**, Vol:15, No:30, 2000), ss.7-45; Andrew K. Rose, "One Money, One Market: Estimating The Effect Of Common Currencies On Trade", **Nber Working Paper Series**, Working Paper:7432, 1999.

etmektedirler. Sonuçta ortak para kullanımının ticaret üzerinde azaltıcı bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadırlar.²⁴²

Persson (2001), Rose (2000)'un veri setini tekrar ele almıştır. Parasal birliğe dahil ülkeler birbirinden sistematik olarak farklı ve ticaret ile gözlemlenebilir belirleyicileri arasındaki ilişkiler karmaşık ise ortak para kullanımının ticaret üzerindeki etkisi hatalı ölçülebilir. Persson, böyle olumsuzlukların Rose (2000)'un ampirik sonuçlarını bozabileceğini belirtmektedir. Persson bu bağlamda güvenilir şekilde dizayn edilmiş teknikleri kullanarak parasal birliğin uluslararası ticaret üzerindeki etkisini tahmin etmektedir. Sonuç olarak parasal birliğin etkisinin Rose (2000)'nin çalışmasına oranla daha ılımlı sonuçlar elde etmektedir. Diğer taraftan elde edilen sonuçların belirsiz olduğunu vurgulamaktadır.²⁴³

Tenreyro (2001), 200 ülke için 1978-1997 döneminde yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada gravity model yardımıyla tahmin yapılmaktadır. Ülkeler arasındaki sıfır değeri verilen ticaret akımları ve ortak para alanı içerisinde endojen seçim yapılmasının bazı ekonometrik sorunlara yol açabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla çalışmada istatistiksel olarak anlamsız sonuçların elde edilmesinden ötürü önceki çalışmalardaki gibi büyük ve güvenilir sonuçlara ulaşamadığı ifade edilmektedir.²⁴⁴

Bun ve Klaassen (2002), euronun etkisini direkt olarak APB gözlemlerinden oluşan verilerden elde etmeye çalışmaktadırlar. Çift taraflı ticaret rakamları 15 Avrupa Birliği ülkesi ile Avrupa dışındaki G7 ülkeleri (Kanada, Japonya ve ABD) için yıllık olarak 1965-2001 dönemini kapsamaktadır. Dinamik panel tekniğinin kullanıldığı çalışmada euronun ticareti önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Artış büyüklüğü ilk yıl için %4 seviyesinde uzun dönemde ise %40 seviyesindedir. Yazarlar bu hesaplamanın İngiltere gibi Avrupa birliği içerisinde ancak parasal birlik dışındaki ülkeler için yararlı olduğunu öne sürmektedirler.²⁴⁵

²⁴² Michael R. Pakko ve Howard J.Wall, "Reconsidering the Trade-Creating Effects of a Currency Union", **FRB St. Louis Review** 83-5, 2001, ss.37-45.

²⁴³ Torsten Persson, "Currency Unions and Trade: How Large Is the Treatment Effect?" **Economic Policy**, Vol:16, No:33, 2001, ss.433-448.

²⁴⁴ Silvana Tenreyro, "On The Causes and Consequences of Currency Unions", Department of Economics, Harvard University, 2001.

²⁴⁵ Bun, Maurice J.G. and Franc J.G.M. Klaassen "Has the Euro Increased Trade?", **Tinbergen Institute Discussion Paper**, TI 2002-108/2, 2002.

De Souza (2002), yıllık verilerle 15 AB ülkesi için 1980-2001 dönemini tahmin etmektedir. Çalışmanın amacı iktisadi olarak büyük ve gelişmiş ülkelerin bir parasal birlik oluşturmalarından ortaya çıkan kazançların hesaplanmasıdır. Çalışmanın sonucunda APB'nin tutarlı ve önemli bir etkisinin olmadığı ortaya konulmaktadır.²⁴⁶

Edwards ve Magendzo (2002), 1970-1998 dönemi için kişi başı hasıla büyüme oranı, büyümenin oynaklığı ve enflasyonu panel veri analizi ile analiz etmektedirler. Yazarlar işlem etkisi modelini (treatment effects model) kullanarak ortak paraya katılmanın olası etkilerini analiz etmektedirler. Yazarlar, parasal birliğin enflasyon oranını düşürdüğünü ancak makroekonomik oynaklığı artırdığını ifade etmektedirler.²⁴⁷

Frankel ve Rose (2002), 1970-1995 yılları arasında 5 yıllık gözlemler ile 200'ün üzerinde ülkenin verilerini panel veri analizi kullanarak incelemiştirler. Yazarlar çalışmalarında iki aşamalı bir analiz yapmaktadırlar. İlk aşamada parasal birliğin ya da para kurulunun ticaret hacmi üzerindeki etkisi ticaret çekim modeli ile incelenmiştir. Sonuçta parasal birliğin dış ticareti pozitif yönde etkilediği görülmüştür. İkinci aşamada parasal birliğin ya da para kurulunun kişi başı hasıla üzerindeki etkisi araştırılmış ve hasıla üzerinde pozitif bir katkının mevcut olmadığı görülmüştür.²⁴⁸

Kenen (2002), Rose (2000)'ün veri setini kullanarak 121 ülke için gravity model yardımı ile tahmin etmektedir. Parasal birliğin etkisinin Rose'un çalışmasında ortaya koyduğu sonuçlara nispeten daha küçük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.²⁴⁹ Nitsch (2002) ise Rose (2000)'ün veri setini kullanarak parasal birliğin ticaret üzerindeki etkisinin sıfır olduğu sonucuna ulaşmaktadır.²⁵⁰

Barr vd. (2003), Rose (2000)'ün gravity modelini 1978Q1-2002Q1 arasındaki dönemde Avrupa ülkeleri için tahmin etmektedirler. Modelde Avrupa ülkeleri yanı sıra EFTA

²⁴⁶ Lúcio Vinhas De Souza, "Trade Effects of Monetary Integration in Large, Mature Economies" A Primer on the European Monetary Union", **Kiel Working Paper**, No. 1137, 2002.

²⁴⁷ Sebastian Edwards and I. Igal Magendzo, "Independent Currency Unions, Growth, and Inflation", **Monetary And Economic Studies** (Special Edition), Vol:20, Issue:S1, 2002, ss.215-232.

²⁴⁸ Jeffrey Frankel ve Andrew Rose, "An Estimate Of The Effect Of Common Currencies On Trade And Income", **Quarterly Journal Of Economics**, Volume:117, Issue:2, 2002, ss.437-466.

²⁴⁹ Peter B. Kenen, "Currency Unions and Trade: Variations on Themes by Rose and Persson" Reserve Bank of New Zealand, **Discussion Paper Series**, DP/2002/08, 2002.

²⁵⁰ Volker Nitsch, "Honey, I Shrunk the Currency Union Effect on Trade", **World Economy**, 25-4, 2002, ss.457-474.

(Lüksemburg ve Lihtenştayn dahil) ülkeleri de dahildir. Böylece 11 ABP ülkesi yanı sıra 6 birlik dışı ülke analize dahil edilmektedir. 17 ülke ve 136 farklı zaman serisi için 13,192 gözlemden oluşan bir panel veri seti tahmin edilmektedir.²⁵¹

Yazarlar çalışmalarında ABP ülkeleri birlik dışı ülkelerle karşılaştırıldığında parasal birliğin etkilerini araştırmaktadırlar. Sonuçta ülkelerin performansları açısından (enflasyon, işsizlik ve çıktı) APB üyesi olmanın net bir etkisinin mevcut olduğu söylenememektedir.²⁵²

De Nardis ve Vicarelli (2003), 11 ihracatçı ve 32 ithalatçı ülke için (Belçika ve Lüksemburg serileri toplanmıştır) tahmin yapmaktadırlar. Tahmin dönemi 1980-2000 dönemidir. Çalışmada ticaretin etkilerini yakalamak için gravity denklemi dinamik bir çerçevede ele alınmıştır. Çalışmanın ana bulgusu, euronun kabulünün Avrupa ülkelerinin çift taraflı ticareti üzerinde aşırı olmayan pozitif bir etkisinin olduğunun ortaya konmasıdır. Buradaki etki, daha büyük ve heterojen ülke seti ile tahmin yapıldığında ortaya çıkan etkiye nispeten daha küçüktür.²⁵³

Fidrmuc ve Fidrmuc (2003), ele aldıkları veri seti OECD ülkeleri (İzlanda, Meksika ve Kore dahil) yanı sıra Orta ve Batı Avrupa ülkelerinin 1990-1998 dönemine ilişkin çift taraflı ticaret akımlarını içermektedir. Çalışmalarında ticaret ilişkilerinde dezentegeyasyonun, Orta ve Doğu Avrupada dağılan üç farklı federasyona (Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya) önceden üye olan ülkeler üzerindeki etkisini incelemektedirler. Sonuç olarak dezentegeyasyon sonrasında ülkelerin ticaret yoğunlunda ciddi bir düşme olduğunu ortaya koymaktadırlar. 1998 başlarında ticaret seviyesi normal seviyenin çok üzerindeydi. Slovenya ve Hırvatistan'da 2 kat, Çekoslovakya'da 7 kat, Baltık'da 13 kat ve Belarus, Rusya ve Ukrayna'da 30 kat daha fazlaydı. Bu tarz birlikler, Avrupa Birliği (Parasal birlik dışında) tercihli ticaret alanlarından ya da Doğu ve Batı Almanya arasındaki ticaret birleşiminin etkilerini aşmaktadırlar.²⁵⁴

Micco vd. (2003), çalışmalarında Avrupa Parasal Birliğinin ticarete neden olduğu başlangıç etkisinin araştırmaktadır. 22 gelişmiş ülkenin çift taraflı ticaretini 1992-2002

²⁵¹ David Barr, Francis Breedon ve David Miles, "Life on the Outside" **Economic Policy**, 2003, ss.573-613.

²⁵² Barr, a.g.m..

²⁵³ Sergio De Nardis and Claudio Vicarelli (2003) "Currency Unions and Trade: The Special Case of EMU", **Review of World Economics**, Vol. 139 (4), 2003, ss.625-649.

²⁵⁴ Fidrmuc, Jan ve Jarko Fidrmuc, "Disintegration and Trade" **Review of International Economics**, 11(5),2003, ss.811-829.

dönemine ait verileri kullanarak panel veri analizi ile tahmin etmektedir. İlgili dönemde parasal birlik içerisindeki 12 Avrupa ülkesi ile homojen olacak şekilde sanayileşmiş ülkeler seçilerek analiz edilmektedir. Birçok diğer değişkenin etkisi kontrol altına alındıktan sonra euronun çift taraflı ticaret üzerindeki etkisi üye ülkeler tüm ülkeler ile karşılaştırıldığında %5-%10 arasında gerçekleşmektedir. Birlik ülkelerinin ticareti üzerindeki etkisi birlik dışı ülkeler üzerindeki etki ile karşılaştırıldığında %9-%20 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan ticaret saptırıcı etkiye rastlanmamıştır. Sonuç olarak euronun hem bölge içi ülkeler için hem de tüm dünya ülkeleri için ticareti artırıcı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁵⁵

Faruqee (2004), 22 sanayileşmiş ülke için 1992-2002 dönemine ait verileri panel gravity model ile tahmin etmektedir. Gravity model için bağımlı değişken olarak hem ihracatı hem de ithalatı ayrı ayrı ele almaktadır. Sonuç olarak euro, bölge içinde ticaret artırıcı bir etkiye neden olurken bölge dışı ticareti etkilememektedir.²⁵⁶

Haber ve Neck (2005), APB, ABD ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini yıllık verilerle incelemişlerdir. Analizde dinamik zamanlar arası genel denge modeli kullanılmıştır (MSG44A). Analiz sonucunda APB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsamasının (2004 genişlemesi) refah etkisi göz önüne alındığında sıkı şekilde ekonomilerin karşılaştığı şoklara bağlı olduğu görülmüştür. APS genişlemesi mevcut birlik ülkeleri için bir refah etkisine neden olmamıştır. Diğer taraftan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için bir fayda söz konusu değildir. Sonuç olarak tüm ülkeler için iktisadi faydanın çok küçük olduğu ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için zararlı olduğu görülmüştür.²⁵⁷

Aristovnik ve Matevz (2006) çalışmalarında 1996-2006 dönemi için EKK metodolojisini kullanarak bir birlik dışı ülke olan Slovenya'nın APB ile yapmış olduğu ihracat ve ithalat hacmini incelemektedir. Sonuç olarak APB'nin hayata geçirilmesinden sonra

²⁵⁵ Alejandro Micco, Ernesto Stein ve Guillermo Ordoñez, "The currency union effect on trade : early evidence from EMU", Inter-American Development Bank, Research Department, **Working Paper**:490, 2003.

²⁵⁶ Hamid Faruqee, "Measuring the Trade Effects of EMU", IMF, European Department, **IMF Working Paper**, WP/04/154, 2004.

²⁵⁷ Gottfried Haber ve Reinhard Neck, "Shall the New EU Members Introduce the Euro? Some Macroeconomic Policy Effects", **Atlantic Economic Journal**, 33:139-149, 2005.

Slovenya'nın birliğe doğru ihracatının artarken birlikten yapmış olduğu ithalatının azaldığı ortaya konmaktadır.²⁵⁸

Flam ve Nordström (2006), gravity model yardımıyla Avrupa para birliğinin ticaret hacmi üzerindeki etkisini araştırmaktadırlar. Euro, 1989-1997 dönemi ile 1998-2002 dönemi karşılaştırıldığında euro bölgesindeki ülkeler için ticaret %15 oranında ve bölge dışı ülkeler için %8 oranında artmaktadır. Bu etkinin zamanla artacağı tahmin edilmektedir.²⁵⁹

Mancini-Griffoli ve Pauwels (2006) AB 15 ülkeleri için 1980Q1-2004Q4 dönemi gravity model ile tahmin etmektedirler. Yazarlar yapısal kırılma testi ile euro bölgesinin ticaret hacminde bir kırılmanın mevcut olup olmadığını araştırmaktadırlar. Sonuç olarak 1999Q1 döneminde bir kırılmanın varlığı tespit edilmiştir. Ancak kırılmanın geçici olduğunu ifade etmektedirler. Kırılmanın nedeninin, reel faiz oranlarındaki azalma ve euro bölgesindeki kurumların daha derin şekilde entegre olmasını göstermektedirler.²⁶⁰

Tondl ve Traistaru-Siedschlag (2006), çalışmalarında AB ve APB'nin büyüme dalgalanmalarının belirleyicileri ve trend patikası arasında bir ilişkisinin mevcut olup olmadığını incelemiştir. 1989-2002 periyodu için panel veri yöntemi ile ticaret bütünleşmesinin, sanayideki uzmanlaşmanın ve döviz kuru volatilitésinin analizini yapmışlardır. Euro bölgesinin diğer bölgelere oranla daha yüksek bir ticari bütünleşmeye sahip olduğu görülmüştür. Genel olarak AB'de kur volatilitésini düşmüş ancak euro dışı alanla karşılaştırıldığında yüksek kalmıştır. Para politikasının yakınlaşması ve euronun kabulünden sonra ortak para politikası uygulaması, euro bölgesi ve bölgenin kalanı için ayrı şekilde büyüme dalgalanmalarının euro ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Euro alanı ülkelerinde bölgenin tamamından farklı olarak döviz kuru volatilitésinin, büyüme dalgalanmaları üzerine önemli, pozitif ve doğrudan bir etkisi mevcuttur.²⁶¹

²⁵⁸ Aleksander Aristovnik ve Meze Matevz, "The Economic and Monetary Union's effect on (international) trade: the case of Slovenia before euro adoption", Munich Personal RePEc Archive, **MPRA Paper No: 17445**, 2009.

²⁵⁹ Harry Flam ve Hakan Nordström, "Trade Volume Effects of the Euro:Aggregate and Sector Estimates", **Seminar Paper**, No. 746, Institute For International Economic Studies, Stockholm University, 2003.

²⁶⁰ Tommaso Mancini-Griffoli ve L.L. Pauwels, "Is There a Euro Effect on Trade? An Application of End-of-Sample Structural Break Tests for Panel Data", **HEI Working Papers**, No:04-2006, 2006.

²⁶¹ Tondl, Gabriele ve Iulia Traistaru-Siedschlag, "Regional Growth Cycle Synchronisation with the Euro Area", The Economic And Social Research Institute, **Working Paper No. 173**, 2006.

Traistaru-Siedschlag (2006) çalışmasında 1990-2005 dönemine ait yıllık verilerle APB (Avrupa Para Birliği)'nin makroekonomik performansını incelemiştir. Çalışmasında ilgili döneme ilişkin grafik analizinin yanı sıra 1992-1998 ile 1999-2005 dönemini ortalama ve standart sapma rakamları için karşılaştırmıştır. Analiz sonucunda enflasyon farklarının azaldığı, reel büyümenin yakınsadığı, bölge içi ticaretin iş çevrimlerine katkı sağladığını ortaya koyarak APB'nin başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan finansal entegrasyonun, sınır ötesi portfolyo farklılaşması ile bireysel şoklara karşı bir uyarılama mekanizması oluşturduğunu vurgulamaktadır.²⁶²

Weyerstrass ve Neck (2007), Slovenya için çeyrek dönemlik verilerle 1995Q1-2005Q4 dönemini EKK yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analizde euronun kabulü ile reel GSYİH büyümesinin ve seviyesinin arttığı, enflasyonun düştüğü, kamu finansmanının geliştiği ve cari işlemler dengesinin bozulduğu sonucuna ulaşmışlardır.²⁶³

Ziegler ve Patel (2007), çalışmalarında euronun Bulgaristan'ın iktisadi büyüme üzerindeki etkisine ilişkin ABD ve Bulgaristan'ın algılayışını araştırmaktadırlar. İstatistiksel sonuçlara göre ABD ve Bulgaristan'daki profesyonel iş çevreleri, hasıla, cari işlemler ve doğrudan yabancı yatırımları gibi makroekonomik göstergeler üzerinde euronun pozitif bir etkiye sahip olduğu algısına sahiptirler. Bu algılayış Bulgar Hükümetinin ve IMF'nin ampirik gözlemleri ile uyumaktadır. Elde edilen ampirik bulgular, dolara nispeten euronun Bulgaristan'ın ihraç mallarına ilişkin fiyat rakebeti üzerinde güçlü bir etkisinin mevcut olduğunu göstermektedir.²⁶⁴

Barrell vd. (2008), Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İsveç, İngiltere ve ABD ülkeleri için euronun makro ekonomik performans üzerindeki etkisini koentegrasyon analizi, regresyon analizi ve tablo ve grafik analizi ile incelemiştir. Çalışmada euronun hasıla volatilitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve hasıla volatilitisini düşürerek hasıla seviyesini artırdığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan

²⁶² Iulia Traistaru-Siedschlag, "Macroeconomic Differentials And Adjustment In The Euro Area", The Economic And Social Research Institute, **Working Paper No. 175**, Economic and Social Research Institute, Dublin, 2006.

²⁶³ Klaus Weyerstrass ve Reinhard Neck, "Macroeconomic Consequences of the Adoption of the Euro: The Case of Slovenia", **International Atlantic Economic Society**, 14:1-10, 2008.

²⁶⁴ William Ziegler ve Rajna Patel, "The Impact Of The Euro On The Perceived Economic Growth Of The Bulgarian Economy: U.S. and Bulgarian Perspectives", **International Business: Research Teaching and Practice**, 1(1), 2007.

çalışmada euronun döviz kuru oynaklığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu da görülmüştür.²⁶⁵

De Nardis vd. (2008), dinamik panel data metodolojisi yardımıyla 23 OECD ülkesinin 1988-2003 dönemi için çift taraflı ihracat rakamlarını incelemektedirler. Gravity model tahmini sonucunda euronun ticaret etkisinin %4 olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar.²⁶⁶

Elu ve Price (2008), euronun Sub-Saharan Afrika'nın iktisadi büyümesi üzerindeki etkisini araştırmaktadırlar. Araştırma sonucunda Sub-Saharan Afrika'nın parasal birliğe gitmesinin büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olacağını ortaya koymaktadırlar. Diğer taraftan Orta Afrika İktisadi ve Parasal Birliği gibi ikinci bir euro bölgesinin oluşturulmasının yaşam standardını geliştireceğini ifade etmektedirler.²⁶⁷

Gerlach ve Hoffmann (2008), 1990-1998 ile 1999-2006 dönemlerini hasıla, tüketim, enflasyon, kısa ve uzun dönemli faiz oranlarını regresyon denklemi kurarak yıllık verilerle incelemektedir. Çalışmada euroya geçişle birlikte sanayileşmiş ülkelerin nominal ve reel ana makro ekonomik değişkenler (GSYİH, hisse seneteri, enflasyon, faiz oranları ve tüketim) üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Diğer taraftan parasal birliğin hem üye ülkelerin hem de üye olmayan ülkelerin istikrarına katkı yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.²⁶⁸

McGowan (2008), 12 Euro bölgesi ve 3 bölge dışı ülkenin 187 ülke ile çift taraflı ticaret rakamlarını EKK, Panel EKK ve Dinamik Panel Veri Yöntemlerini kullanarak analiz etmektedir. Çalışmada 1999-2004 döneminde euroya katılma, euro bölgesi ülkelerinin ticaretini %11 artırdığı ifade edilmektedir.²⁶⁹

Aghion, Bacchetta, Rancie` ve Rogoff (2009) çalışmalarında 1970-2000 yıllarını 47 ülke ve her bir ülke için en az 10 sektörü ele alarak dengesiz panel veri seti ile regresyon

²⁶⁵ Ray Barrell vd., "The impact of EMU on growth and employmen", European Commission, European Economy, **Economic Papers 318**, April 2008.

²⁶⁶ Sergio de Nardis, R. De Santis ve C. Vicarelli, "The Euro's Effect on Trade on a Dynamic Setting", **The European Journal of Comparative Economics**, Vol:5, No:1, 2008, ss.73-85.

²⁶⁷ Juliet U. Elu ve Gregory N. Price, "Regional Euro-Currency Integration And Economic Growth in Sub-Saharan Africa", **African Economic Conference (AEC)**, November 12-14, Tunis, Tunisia, 2008.

²⁶⁸ Stefan Gerlach ve Mathias Hoffmann, "The Impact of the Euro on International Stability and Volatility", European Commission, European Economy, **Economic Papers 309**, March 2008.

²⁶⁹ Danny McGowan, "Has the Euro Increased Trade?", **The Michigan Journal Of Business**, Volume:1, Issue:2, 2008.

analizi yapmışlardır. Sonuç olarak döviz kurunun esnek olmasının ya da döviz kuru oynaklığındaki bir azalmanın üretim verimliliğine pozitif katkı yaptığını göstermişlerdir.²⁷⁰

Davis ve Pomerantz (2009), çalışmalarında çeyrek dönemlik verilerle 1980Q2-2007Q2 dönemini AB12 ile İngiltere ve Danimarka ülkeleri için parasal birliğin reel efektif döviz kuru üzerinde etkisinin mevcut olup olmadığını araştırmışlardır. Sonuç olarak, parasal birliğin AB ve APB ülkelerinin reel döviz kuru volatilitesine pozitif bir katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Yazarlar, enflasyon, faiz oranı ve cari işlemler dengesi gibi döviz kurunu etkileyebilen faktörlerin göz önüne alındığında sonucun tartışmalı olduğunu da vurgulamaktadırlar. Nihayet AB ve özellikle APB ülkelerinde nispeten düşük reel döviz kurunun iktisadi büyüme ve sabit yatırımlar üzerinde pozitif bir katkısının mevcut olduğunu ifade etmektedirler.²⁷¹

Gradzewicz ve Makarski (2009) çalışmalarında Polonya ülkesi için para politikası özerkliğini kaybetmenin temel makro ekonomik büyüklükler üzerinde neden olduğu konjonktür hareketlerini incelemişlerdir. Analizlerinde fiyatların yapışkan olduğu varsayımı altında iki ülkeli dinamik stokastik genel denge modeli yardımı ile para politikası özerkliğini kaybetmenin maliyetini ölçmeye çalışmışlardır. Analiz sonuçları Polonya'nın euro alanına katılması ile GSYİH volatilitésinin artacağı, enflasyonun volatilitésinin azalacağı ve tüketimin azalacağı (ömür boyu tüketimin azalacağı) yönündedir. Ancak yazarlar nihayetinde tüketim, işgücü ve faiz oranlarındaki değişimin etkisinin daha büyük olabileceğini ve bu değişkenlerin refah kaybının ölçülmesi için yeterli olmayabileceğini belirtmektedirler.²⁷²

Berger ve Nitsch (2010) çalışmalarında 18 Avrupa ülkesinin 1948-2008 dönemine ait çift yönlü dış ticaret dengesi verilerini regresyon yöntemi ile analiz etmişlerdir. Euroya geçiş ile birlikte üye ülkelerin dış ticaret dengeleri daha fazla bozulmuş ve bozulmalar kalıcı hale gelmiştir. Sonuç olarak döviz kurlarının geri dönülemez biçimde sabitlenmesi, ticaret dengesindeki bozulmaları daha kalıcı ve daha maliyetli hale getirmiştir. Ancak sabit döviz kuru ile işgücü ve mal piyasasının esnekliği oranında ticaret dengesindeki sapmalar daha küçük ve daha hızlı giderilebilir olmaktadır. Benzer şekilde yapısal reformlar iş çevrimlerini

²⁷⁰ Philippe Aghion, Philippe Bacchetta, Romain Rancie`re ve Kenneth Rogoff, "Exchange rate volatility and productivity growth: The role of financial development", **Journal of Monetary Economics**, 56, 494-513, 2009.

²⁷¹ E Philip Davis ve Olga Pomerantz, "The Impact Of EMU On Real Exchange Rate Volatility Of EU Countries", **National institute economic review**, No. 208, 2009.

²⁷² Michal Gradzewicz ve Krzysztof Makarski, "The Macroeconomic Effects of Losing Autonomous Monetary Policy after the Euro Adoption in Poland", National Bank of Poland, **Working Paper No. 58**, 2009.

yumuşatmaktadır. Mali dengesizlikleri iyileştirmek için alınan tedbirler muhtemelen uluslararası ticaretteki büyük açıkların engellenmesine yardım edecektir.²⁷³

Santana-Gallego vd. (2010), üç bölümden oluşan bir çalışma yapmışlardır. İlk olarak ortak paranın yurtiçine gelen turizm ve ticaret akımları üzerindeki etkisi çekim modeli ile tahmin edilmiştir. Çekim modeli için kullanılan veri seti 30 OECD ülkesinin yanı sıra 179 ülke için 1995-2006 dönemini kapsamaktadır. İkinci olarak standart çekim modeli ile ticaretin ve turizmin hasıla üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Üçüncü olarak ise elde edilen sonuçlar ışığında ortak paranın turizm, ticaret ve gelir üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Sonuçlar, parasal birliğin hem ticaret hem de turizm kanalları vasıtasıyla hasıla üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.²⁷⁴

Janus ve Riera-Crichton, çalışmalarında euro ile reel döviz kuru istikrarı ve kısa vadeli ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Panel EKK yöntemi ile 50 ülkenin 1970-2009 dönemi ait verilerini kullanarak araştırmışlardır. Çalışma mali bütünleşmeye giden ekonomilerde, uluslararası sermaye akımlarının reel döviz kuru oynaklığı artırarak çıktı performansını etkileyip etkilemediğine odaklanmaktadır. Euronun kabulü ile çift taraflı sermaye akımlarının neden olduğu istikrar bozucu etkinin önlenemediği görülmüştür. Sonuç olarak euronun istikrar kazandırıcı bir rolünün var olduğu ve durgunluk dönemlerinde euronun daha etkin bir şekilde istikrar kazandırıcı rol üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.²⁷⁵

Peersman (2011), Euro bölgesini tek bir ekonomi olarak aldığı çalışmasında VAR metodolojisi ile 1999M9-2009M12 dönemini tahmin etmiştir. Kredi piyasasının arz tarafı için üç farklı sapma belirlenmeye çalışılmıştır. Bunlar, (i) para politikasından bağımsız kredi arzındaki gelişmeler, (ii) para politikasındaki bir değişimin (faiz oranlarının değişimi) kredi arzına etkisi, (iii) standart olmayan politika uygulamalarından kaynaklanan kredi arzı şokları.

²⁷³ Berger, Helge ve Volker Nitsch, “The Euro’s Effect on Trade Imbalances”, **IMF Working Paper**, WP/10/226, 2010.

²⁷⁴ María Santana-Gallego, Francisco J. Ledesma-Rodríguez, Jorge V. Pérez-Rodríguez, Isabel Cortés-Jiménez,

“Does a Common Currency Promote Countries’ Growth via Trade and Tourism?”, **The World Economy**, Vol:33, Issue:12, 2010, ss.1811-1835.

²⁷⁵ Thorsten Janus ve Daniel Riera-Crichton, “The Euro, Real Exchange Rate Stability And Output Performance”, University of Wyoming, Department of Economics and Finance, www.uwyo.edu/tmjanus/Eurodraft-March25.pdf, Erişim Tarihi: 03.05.2011.

Faiz değişimleri ile karşılaştırıldığında çıktıdaki ve tüketici fiyatlarındaki nihai sonuçlar daha yavaş gerçekleşmektedir. Nihayetinde Euro sistemi ekonomiyi canlandırmaktadır.²⁷⁶

Literatür incelendiğinde farklı dönemler ve farklı parasal birlik örnekleri için elde edilen sonuçlar farklılık göstermektedir. İncelenen çalışmaların çoğunda parasal birliğin pozitif etkilerine atıf yapılmaktadır. Bu etkiler, ticaret akımlarını artırması, hasılayı artırması ve enflasyonu düşürmesinin yanı sıra döviz kuru volatilitesi başta olmak üzere hasıla volatilitisini ve enflasyon volatilitisini azaltmasına vurgu yapmaktadır. Bu açıdan ilgili literatür ağırlıklı olarak Avrupa Parasal Birliği'nin etkilerinin analiz edildiği çalışmalar, pozitif katkıların mevcut olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Diğer taraftan Frankel ve Rose (2002), hasıla üzerinde bir etkinin mevcut olmadığını; Kenen (2002) ve Pakko ve Wall (2001) ile Berger ve Nitsch (2010), ticaret üzerine pozitif bir katkısının mevcut olmadığını gösteren sonuçlar elde etmişlerdir. Edwards ve Magendzo (2002), ise makroekonomik oynaklığı artırdığını ifade etmektedirler. Dolayısıyla literatürde ağırlıklı olarak parasal birliğin etkilerinin pozitif olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada da Avrupa Parasal Birliği'nin etkileri, inceleme dönemi için ampirik yollarla analiz edilecektir. Öncelikle analizde kullanılacak veri seti genel olarak tanıtılmakta, sonrasında kullanılan modeller açıklanarak ampirik analiz sonuçları yorumlanmaktadır.

3.3. VERİ SETİ

Çalışmanın ekonometrik kısmında öncelikle parasal birliğe üye ülkelerin birliğe katılmaları sonucunda makro ekonomik performanslarında ortaya çıkan değişim incelenecektir. Sonrasında ise birlik dışı ülkelerin makroekonomik göstergeleri incelenerek euronun ortaya çıkması ile birlik dışı ülkelerde mevcut genel bir eğilimin varlığı araştırılacaktır. Birlik dışı ülkelerin seçimi, dış ticaret bağlamında yapılmıştır. Euroya geçilmesi sonrasında birlik dışı ülkeler üzerinde ortaya çıkacak etkiler temelde dış ticaret vasıtasıyla gerçekleşecektir. Bu bağlamda birlik dışı ülkeler olarak AB'nin ana ticaret ortakları ele alınacaktır. Seçimde izlenen yol ilgili başlık altında açıklanmaktadır.

²⁷⁶ Gert Peersman, "Macroeconomic Effects Of Unconventional Monetary Policy In The Euro Area", International Macroeconomics, Discussion Paper No. 8348, 2011.

Ele alınan veriler IMF Direction of Trade Statistics (DOTS), The World Bank, ECB, Eurostat web siteleri ile CIA, Eurostat, Timeanddate web sitelerinden elde edilmiştir. Yıllık veriler 1988-2009 dönemini kapsamaktadır. İnceleme dönemi sağlıklı şekilde ulaşılabilen veri mevcudiyetine bağlı olarak seçilmiştir.

GSYİH rakamları, ülkedeki yerleşikler tarafından üretilen katma değerlerin toplamına veriler eklenerek ve devlet yardımları çıkarılarak elde edilmiştir. Ulusal para cinsinden rakamlar ilgili yılın resmi döviz kuru rakamları kullanılarak dolar cinsine çevrilmektedir. Büyüme rakamları, GSYİH rakamlarının yıllık büyüme oranı hesaplanarak elde edilmiştir. Reel hasıla rakamları, GSYİH rakamları 2000 baz yılı için dolar cinsi olarak alınmıştır. Kişi başı hasıla serisi, GSYİH rakamlarının yıl ortası nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir. Kişi başı hasıla rakamları, 2000 baz yılı dolar cinsi rakamlardır.

Enflasyon rakamları, Tüketici fiyat endeksinin yıllık büyüme oranları hesaplanarak elde edilmiştir. Enflasyon verileri, belli gerekli olduğu durumda yıldan yıla değişen belli bir mal ve hizmet sepetindeki yıllık yüzde maliyet artışı şeklinde hesaplanmaktadır.

Sabit sermaye oluşum oranı serisi 2000 baz yılı dolar cinsinden hesaplanmıştır. Sabit sermaye oluşumu serisi, toprak yatırımları, fabrika, makine, ekipman satın alımları; otoyol, demiryolu inşaları ile okul, ofis, hastane, hususi mesken, ticari ve sanayi binalarının inşasını kapsamaktadır.

Nüfus rakamları yıl ortasında mevcut yerleşiklerin sayılması ile elde edilmektedir. Nüfus sayımı yapılırken vatandaşlık şartı aranmamaktadır.

Mesafe (coğrafi uzaklık) serisi, başkentler arasındaki kuş uçuşu mesafenin kilometre cinsinden ele alınması ile oluşturulmuştur.

Dil serisi ülkelerin kullandıkları dilin aynı dil olması durumunda 1, tersi durumda 0 değerini alan bir yapay değişkendir.

Parasal birlik yapay değişkeni, ülkelerin her ikisinin de parasal birliğe dahil olması durumunda 1, tersi durumda 0 değerini almaktadır.

Serbest Ticaret Anlaşması serisi, parasal birlik yapay değişkenine benzer şekilde ülkelerin her ikisinin de serbest ticaret anlaşmasına dahil olması durumunda 1, tersi durumda 0 değerini almaktadır.

Yüzölçümü serisi, ülkelerin toprak büyüklüğünün kilometre kare cinsinden hesaplanması ile elde edilmektedir.

İşsizlik oranları, toplam nüfus içerisindeki yıllık yüzde işsizlik oranlarından derlenmiştir.

İlk okul ve İkinci okul rakamları aynı yaş grubu çocuklar içerisindeki toplam kayıtlı çocuk oranını göstermektedir. ilkokul ve ikinciokul serileri Dünya Bankası tarafından tanımlanmıştır. İlk okul serisi, orta seviyede tarih, coğrafya, doğal bilimler, sosyal bilimler, sanat ve müzik algıları ile temel okuma, yazma ve matematik yeteneklerini içermektedir. Beşeri gelişim ve hayat boyu öğrenme üzerine kurulmuş olan ikinciokul seviyesi, ilk seviyeden başlayan temel eğitimin tamamlamasını amaçlamaktadır. İkinci okulda daha uzmanlaşmış öğretmenler kullanılarak daha fazla konu ya da yetenek merkezli anlatım sunulmaktadır.

Cari işlemler dengesi, yıllık nominal dolar cinsi cari işlemler dengesi rakamlarıdır. Doğrudan yabancı yatırımlar, cari dönem dolar cinsi rakamlardır. Ayrıca karşılaştırma yapmak için ülkelere doğrudan yabancı yatırım giriş ve çıkış miktarları GSYİH'ya oranlanarak incelenmiştir.

Reel döviz kuru rakamları, reel efektif döviz kurunun, 1999=100 endeksinden oluşturulmuştur.

İstikrarsızlığın göstergesi olarak grafik ve tablo analizde ilgili serilerin standart sapmasına yer verilmiştir. Parasal birliğin etkilerinin araştırılması için panel veri analizi kullanılmaktadır.

3.4. PANEL VERİ ANALİZİ

Ekonometrik analizde incelenecek gözlemlerin belli bir zaman dilimi için birden çok bireysel biriminden oluşması (hanehalkı, firmalar, şehirler, ülkeler, vb.) halinde, verileri birleştiren metotların kullanılması uygun olacaktır. Bu tip verilere örnek olarak bir sanayideki firmalar, ya da bir bölgedeki hanehalkları ya da bir birlikteki ülkeler verilebilir. Hem yatay hem de dikey kesit verilerini birleştirme işlemi havuzlama (pooling) diye adlandırılmaktadır.²⁷⁷

Bu çalışmada ülke grupları ile çalışılacağı için uygun tahmin yöntemi olarak havuzlanmış EKK yöntemi tercih edilmiştir.

3.4.1. Havuzlanmış EKK Modeli

$N = 1$ ve $T > 1$ olduğunda veri seti zaman serisi, $N > 1$ ve $T = 1$ olduğunda ise veri seti yatay kesit serisi halini alacaktır. Bu çalışmada $N > T$ olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla $N \rightarrow \infty$ ve T sabit varsayımı yapılmaktadır. Diğer taraftan çalışmada her bir yatay kesit gözlemi aynı sayıda olduğu için analize dengeli panel kısıtı konulmaktadır.

İki değişkenin yer aldığı havuzlanmış EKK yöntemine ilişkin bir örnek Denklem 3.1'de görülmektedir.

$$y_{it} = \beta X_{it}^j + u_{it} \quad (3.1)$$

y_{it} : i. bağımlı değişkenin t. zamandaki değeridir. Burada $i=1, \dots, N$ ve $t=1, \dots, T$.

X_{it}^j : i. bağımsız değişkenin t. zamandaki değeridir. j açıklayıcı değişken sayısını göstermektedir. $j=1, \dots, K$.

²⁷⁷ Robert S. Pindyck ve Daniel L. Rubinfeld, **Econometric Models and Economic Forecasts**, 3. baskı, USA:McGraw-Hill, 1991, s.223.

$$y_i = \begin{bmatrix} y_{i1} \\ y_{i2} \\ \dots \\ y_{iT} \end{bmatrix} \quad X_i = \begin{bmatrix} X_{i1}^1 & X_{i1}^2 & \dots & X_{i1}^K \\ X_{i2}^1 & X_{i2}^2 & \dots & X_{i2}^K \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{iT}^1 & X_{iT}^2 & \dots & X_{iT}^K \end{bmatrix} \quad u_i = \begin{bmatrix} u_{i1} \\ u_{i2} \\ \dots \\ u_{iT} \end{bmatrix}$$

Yukarıdaki eşitlikler aşağıdaki gibi yeniden yazılabilir:

$$y = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_N \end{bmatrix} \quad X = \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ \dots \\ X_N \end{bmatrix} \quad u_i = \begin{bmatrix} u_1 \\ u_2 \\ \dots \\ u_N \end{bmatrix}$$

Dolayısıyla Denklem 3.1'i aşağıdaki gibi yeniden yazabiliriz:

$$y = \beta X + u \quad (3.2)$$

Denklem 3.2'de y : $NT \times 1$, X : $NT \times K$ büyüklüğünde ve u : $NT \times 1$ büyüklüğündeki bir matristir. Burada

$$\beta = \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \dots \\ \beta_N \end{bmatrix} \text{ olarak ifade edilmektedir.}$$

3.4.1.1. Sabit Etkiler Modeli

Denklem 3.1'de u_{it} , tek yönlü hata bileşeni regresyon modelinde aşağıdaki gibi yazılmaktadır.²⁷⁸

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (3.3)$$

²⁷⁸ Badi H. Baltagi, *Econometric Analysis of Panel Data*, 4. baskı, UK: John Wiley & Sons Ltd, 2008, s.13.

burada μ_i gözlenemeyen bireye bağlı etkileri göstermektedir. v_{it} ise hata paylarıdır. μ_i zamandan bağımsızdır ve regresyonda tahmin edilmeyen herhangi bir bireysel etkiyi açıklamaktadır. Bu bağlamda μ_i gözlenemeyen bireysel etki olarak düşünülebilir. Hata payları v_{it} ise bireye ve zamana göre değişebilmekte ve regresyondaki olağan hatalar olarak düşünülmektedir.²⁷⁹

Böylece Denklem 3.2 tek yönlü hata bileşenine göre vektör formunda aşağıdaki gibi yeniden ifade edilebilir:

$$y = \alpha \iota_{NT} + \beta X + u = Z\delta + u \quad (3.4)$$

Denklem 3.4'te y , $NT \times 1$ büyüklüğünde X , $NT \times K$ büyüklüğünde bir vektördür.²⁸⁰

$Z = [\iota_{NT}, X]$, $\delta' = (\alpha', \beta')$ ve ι_{NT} ise NT boyutlu bir birler vektörüdür.²⁸¹

Denklem 3.3 aşağıdaki gibi tekrar yazılabilir:

$$u = Z_\mu \mu + v \quad (3.5)$$

burada $Z_\mu = I_N \otimes \iota_T$. I_N : N boyutlu bir birim matrisidir. ι_T : T boyutlu bir birler matrisi ve \otimes ise Kronecker çarpımını göstermektedir. Z_μ birlerden ve sıfırlardan oluşan ayırt edici veya bireysel yapay değişkenlerden oluşan bir matristir. $Z_\mu Z_\mu' = I_N \otimes J_T$ ve J_T T boyutlu birlerden oluşan bir matristir. $P = Z_\mu (Z_\mu' Z_\mu)^{-1} Z_\mu'$ 'dur ve Z_μ 'nun izdüşüm matrisi $I_N \otimes \bar{J}_T$ indirgenmektedir ($\bar{J}_T = J_T / T$). P , her birey için zamana göre gözlemin ortalamasını alan bir matristir ve $\theta = I_{NT} - P$ ise bireysel ortalamalardan sapma ile hesaplanan bir matristir.²⁸²

²⁷⁹ Baltagi, a.g.k., s.13.

²⁸⁰ Baltagi, a.g.k., s.13.

²⁸¹ Baltagi, a.g.k., s.13.

²⁸² Baltagi, a.g.k., ss.13-14.

Sabit etkiler modelinde (SEM) μ_i , $\text{IID}(0, \sigma_v^2)$ 'dir ve sabit bir parametre olduğu varsayılmaktadır. X_{it} 'nin v_{it} 'den bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Sabit etkiler modelinin N sayıdaki firmanın incelenmesinde ya da OECD ülkeleri, N sayıdaki Amerika devletlerinin incelenmesinde kullanılması uygundur.²⁸³ Denklem 3.4 ve Denklem 3.5 birleştirildiğinde aşağıdaki denklem elde edilmektedir:

$$y = \alpha I_{NT} + \beta X + Z_{\mu} \mu + v = Z \delta + Z_{\mu} \mu + v \quad (3.6)$$

Denklem 3.6, EKK yöntemi ile tahmin edilerek α, β ve μ bulunabilir. Z , NT x (K+1) boyutlu bir matristir ve Z_{μ} NT x N boyutlu bireysel yapay değişken matrisidir. Burada N büyük ise Denklem 3.6 çok fazla sayıda bireysel yapay değişken içerecektir ve EKK ile evrilmesi gereken matris büyük ve N+K boyutunda olacaktır. Aslında α ve β parametreleri ile ilgilenildiğine göre LSDV (EKK Yapay Değişken) tahmincisi Denklem 3.6'dan elde edilebilir.²⁸⁴

$$\theta y = \theta \beta X + \theta v \quad (3.7)$$

$PZ_{\mu} = Z_{\mu}$ olduğu için $\theta Z_{\mu} = \theta_{iNT} = 0$. Diğer bir deyişle θ matrisi bireysel etkileri gidermektedir. Bu ise k. tahminci için (k=1,2,...,K), $\tilde{y} = \theta y$ ve $\tilde{X} = \theta X$ arasındaki ilişkidir. Denklem 3.6'nın çözümü için (N+K)x(N+K) yerine (KxK)'nin tersinin alınması yeterli olacaktır. Böylece SEM EKK tahmincisi ise aşağıdaki gibi elde edilmektedir.²⁸⁵

$$\tilde{\beta} = (X' \theta X)^{-1} X' \theta y \quad (3.8)$$

Çift yönlü hata bileşenli regresyon modelinde hata terimi:

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_t + v_{it} \quad (3.9)$$

²⁸³ Bknz. Eralat 2008 ve Baltagi 2008.

²⁸⁴ Baltagi, a.g.k., s.14.

²⁸⁵ Baltagi, a.g.k., s.14.

haline gelmektedir. Burada μ_i : gözlenemeyen bireysel etki, λ_{it} : gözlenemeyen zaman etkisi ve ν_{it} :kalan hatalardır. λ_{it} bireyden bireye değişmemekte ve regresyon modelinde tahmin edilmeyen herhangi bir zaman özgü etkiyi açıklamaktadır. Buna örnek olarak üretimdeki kesilme ya da petrol arzını keserek fiyatları yükselten bir petrol ambargosu gösterilebilir.²⁸⁶

$$u = Z_{\mu}\mu + Z_{\lambda}\lambda + \nu \quad (3.10)$$

Z_{μ} , μ ve ν daha önce tanımlanmıştı. $Z'_{\lambda} = I_N \otimes I_T$ 'dir. Z'_{λ} , λ_t 'nin tahmini için regresyon denkleminde eklenen yapay değişken matrisidir.²⁸⁷

Çift yönlü hata bileşeni modelinde μ_i ve λ_{it} sabit parametreler oldukları varsayılmaktadır. ν_{it} ise IID($0, \sigma_v^2$)'dir. Böylece Denklem 3.9 çift yönlü sabit etkiler hata bileşeni regresyon modeli haline gelmektedir. X_{it} 'nin ν_{it} 'den bağımsız olduğu varsayılmaktadır. Burada yapılan tahmin N birey sayısı ve zaman periyoduna bağlıdır. Z_{λ} NT x T boyutlu bireysel yapay değişken matrisidir. Burada N veya T büyük olursa regresyon denkleminde çok fazla sayıda yapay değişken olacaktır $\{(N-1)+(T-1)\}$ ve böylece serbestlik derecesinde önemli bir kayıp meydana gelecektir. Ayrıca bu durum çoklu bağlantı sorununu hafifletecektir. $(N+T+K-1)$ büyüklüğündeki bir matrisinin evriğini almak yerine grup içi (Within) transformasyonu ile β parametresi tahmin edilebilir.²⁸⁸

$$\theta = E_N \otimes E_T = I_N \otimes I_T - I_N \otimes \bar{J}_T - \bar{J}_N \otimes I_T + \bar{J}_N \otimes \bar{J}_T \quad (3.11)$$

burada $E_N = I_N - \bar{J}_N$ ve $E_T = I_T - \bar{J}_T$ 'dir. Bu transformasyon μ_i ve λ_t 'nin etkilerini temizlemektedir. Aslında $\tilde{y} = \theta y$ ve $\tilde{y}_{..} = \sum_i \sum_t y_{it} / NT$ olduğunda $\tilde{y}_{it} = (y_{it} - \bar{y}_{i.} - \bar{y}_{.t} + \bar{y}_{..})$

olacaktır. Sonuçta $\tilde{y} = \theta y$ ve $\tilde{X} = \theta X$ regresyonları tahmin edildiğinde grup içi tahmincisi $\tilde{\beta} = (X' \theta X)^{-1} X' \theta y$ elde edilecektir.²⁹⁰

²⁸⁶ Baltagi, a.g.k., s.35.

²⁸⁷ Baltagi, a.g.k., s.35.

²⁸⁸ Baltagi, a.g.k., s.35.

²⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Wallace and Hussain 1969, Çözüm için Bknz. Baltagi 2004.

²⁹⁰ Baltagi, a.g.k., s.36.

3.4.1.2. Rassal Etkiler Modeli

SEM Denklem 3.3'ü tekrar ele alalım.

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (3.3)$$

Burada μ_i 'nin (gözlenemeyen bireysel etki) açıklayıcı değişken ile ilişkili olduğunu varsayılmaktadır. Ancak Rassal etkiler modelinde (REM) gözlenemeyen etkinin açıklayıcı değişkenler ile ilişkili olmadığı varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle $Cov(X_{it}^j, \mu_i) = 0$ 'dır. Aslında rassal etkiler modeli sabit etkiler modelinin bütün varsayımlarını içermektedir. Ek olarak açıklayıcı değişkenin tüm zaman dilimleri için gözlenemeyen etki ile ilişkisiz olduğu varsayılmaktadır.²⁹¹

μ_i 'nin açıklayıcı değişken ile ilişkili olmadığı varsayıldığında β katsayıları tek bir yatay kesit kullanılarak tutarlı şekilde tahmin edilebilir. Ancak tek bir yatay kesitin kullanılması diğer zaman periyotlarındaki kullanışlı bilginin göz ardı edilmesine neden olacaktır. Bu nedenle havuzlanmış EKK yöntemi ile rassal etkiler modeli varsayımları altında β katsayıları tutarlı şekilde tahmin edilebilir. Ancak bu durumda rassal etkiler modelinin anahtar özelliği göz ardı edilmiş olacaktır. Burada bileşik hata terimi tek yönlü olarak şöyle ifade edilmektedir: $u_{it} = \mu_i + v_{it}$. Böylece rassal etkiler modelinin denklemi aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \alpha_0 + \beta_j X_{it}^j + u_{it} = \alpha_0 + \beta_1 X_{it}^1 + \dots + \beta_k X_{it}^k + u_{it} \quad (3.12)$$

Denklem 3.12'de μ_i , u_{it} 'nin içerisinde yer almakta ve u_{it} zamanlar arasında ilişkilidir. Aslında rassal etkiler modeli varsayımı altında, $Cov(v_{it}, v_{is}) = \sigma_\mu^2 / (\sigma_\mu^2 + \sigma_v^2)$, $t \neq s$, $\sigma_\mu^2 = Var(\mu_i)$ ve $\sigma_v^2 = Var(v_i)$ 'dir. Bu pozitif seri korelasyon önemlidir ve havuzlanmış EKK standart hataları bu korelasyonu göz ardı etmektedir. Dolayısıyla standart hatalar yanlış olmaktadır. Burada seri korelasyon sorununun çözülmesi için GEKK (Genelleştirilmiş EKK) modelinin kullanılması gerekmektedir. GEKK'ya bir alternatif olarak çok büyük N ve

²⁹¹ Wouldridge, Jeffrey M., **Introductory Econometrics: A Modern Approach**, Kanada:Thompson South-Western, 3.baskı, 2006, ss.493-494.

nispeten küçük T'nin kullanılması da uygun olabilir.²⁹² Korelasyonu gideren GEKK cebiri ile Denklem 3.13 elde edilmektedir.

$$\lambda = 1 - \left[\sigma_v^2 / (\sigma_v^2 + T\sigma_\mu^2) \right]^{1/2} \quad (3.13)$$

Böylece Denklem 3.12, Denklem 3.13 yardımı ile aşağıdaki şekilde yeniden yazılabilir.

$$y_{it} - \lambda \bar{y}_i = \alpha_0(1 - \lambda) + \beta_1(X_{it}^1 - \lambda \bar{X}_{it}^1) + \dots + \beta_k(X_{it}^k - \lambda \bar{X}_{it}^k) + (u_{it} - \lambda \bar{u}_{it}) \quad (3.14)$$

burada değişkenlerin üzerindeki yatay çizgeler ilgili değişkenin ortalamasını ifade etmektedir. Denklem 3.14 sözde ortalamadan farkı alınmış serileri içermektedir. SEM tahmincisi ilgili değişkenin zaman ortalamasından çıkmaktadır. REM transformasyonu ise zaman ortalamasının bir bölümünden çıkmaktadır. Bu bölüm σ_v^2 ve σ_μ^2 'ye ayrıca zaman periyodu T'ye bağlıdır. Denklem 3.14'te havuzlanmış EKK tahmincisi GEKK tahmincisidir.²⁹³

Denklem 3.14'teki transformasyon açıklayıcı değişkenlerin zaman içinde sabit olmasına izin vermektedir. Bu durum REM'in faydalarından biridir. REM, açıklayıcı değişkenler zaman içinde sabit olsa da olmasa da gözlenemeyen etkilerin açıklayıcı değişkenler ile ilişkisiz olduğunu varsaymaktadır.²⁹⁴

λ parametresi uygulamada asla bilinemez ama her zaman hesaplanabilir. λ 'nın hesaplanması için farklı yollar mevcuttur (EKK veya SEM gibi). Genellikle $\hat{\lambda}$, $\hat{\lambda} = 1 - \left\{ 1 / \left[1 + T(\hat{\sigma}_\mu^2 + \hat{\sigma}_v^2) \right] \right\}^{1/2}$ halini almaktadır. Burada $\hat{\sigma}_\mu^2$, σ_μ^2 'nin tutarlı tahmincisi ve $\hat{\sigma}_v^2$, σ_v^2 'nin tutarlı tahmincisidir. Bu tahminciler havuzlanmış EKK ya da SEM hata terimleri ile

oluşturulabilirler. Bir olasılık, $\hat{\sigma}_\mu^2 = [NT(T-1)/2 - (k+1)]^{-1} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^{T-1} \sum_{s=t+1}^T \hat{u}_{it} \hat{u}_{is}$ 'dir. Burada \hat{u}_{it} ,

Denklem 4.12'nin havuzlanmış EKK yöntemi ile tahmininden elde edilen hatalardır. Bunun

²⁹² Wouldridge, a.g.k., s.494.

²⁹³ Wouldridge, a.g.k., ss.494-495.

²⁹⁴ Wouldridge, a.g.k., s.495.

yanı sıra σ_v^2 , $\hat{\sigma}_v^2 = \hat{\sigma}_u^2 - \hat{\sigma}_\mu^2$ eşitliğinden elde edilebilir. Burada $\hat{\sigma}_\mu^2$ havuzlanmış EKK tahmininden elde edilen standart hataların karesidir.²⁹⁵

λ yerine $\hat{\lambda}$ kullanan uygun GEKK tahmincisi REM tahmincisi olarak isimlendirilmektedir. REM varsayımları altında, tahminci, asimtotik olarak normal dağılıma sahip ve tutarlı olacaktır (N büyük ve T sabit iken). Küçük N ve büyük T değerleri için REM tahmincisinin özellikleri bilinmemektedir.²⁹⁶

Denklem 3.14, REM tahmincisi ile havuzlanmış EKK ya da SEM tahmincileri arasında ilişki kurulmasına izin vermektedir. Havuzlanmış EKK, $\lambda = 0$ iken elde edilebilmektedir. SEM ise $\lambda = 1$ iken elde edilebilmektedir. Uygulamada $\hat{\lambda}$ asla 0 ya da 1 değerlerini almaz. Ancak eğer $\hat{\lambda}$ sifıra yakın olursa REM tahmincisi havuzlanmış EKK'ya yakın çıkacaktır. Bu durum gözlenemeyen etkinin nistepen önemsiz olduğu durumlar için geçerlidir. Diğer taraftan T büyük değerler aldığıında $\hat{\lambda}$ 1'e yakın olacak ve REM tahmincisi SEM tahmincisine benzeyecektir.²⁹⁷

3.4.2. Panel Birim Kök Testi

Panel verilerin durağanlık durumlarının incelenmesi birçok panel birim kök testi kullanılabilir. Bunlar, Levin, Lin ve Chu (2002) (LLC), Im, Peseran ve Shin (1995,1997) (IPS), Harris ve Tzavalis (1999), Maddala ve Wu (1999) ve Breitung (2000) olarak sıralanabilir. Bu testlerin hepsinde temel hipotezde serinin durağan olmadığı alternatif hipotezde ise serinin durağan olduğu yer almaktadır. Ancak Hadri (2000) geliştirmiş olduğu testte temel hipotez serinin durağan, alternatif ise durağan olmadığını varsaymaktadır.²⁹⁸

Literatürde incelendiğinde birim kök analizinde genel olarak Im Peseran ve Shin (1997 - IPS), Maddala ve Wu (1999 - MW) ile Levin, Lin ve Chu (2001 - LLC) testlerinin kullanıldığı görülmektedir. IPS ve LLC testleri dengeli panel şartı ararken, MW testi dengesiz

²⁹⁵ Wouldrigde, a.g.k., s.495.

²⁹⁶ Wouldrigde, a.g.k., s.495.

²⁹⁷ Wouldrigde, a.g.k., s.495.

²⁹⁸ Harris, Richard ve Robert Sollis (2003), **Applied Time Series Modelling and Forecasting**, United Kingdom: John Wiley and Sons, s.191.

panel için de kullanılabilir. Ayrıca MW testi bireysel ADF regresyonları için aynı gecikme uzunluğunu zorunlu kılmamaktadır. MW testinin zayıf yönü ise parametrik olmayışıdır. Diğer taraftan LLC ve IPS testleri parametrik testlerdir.²⁹⁹ LLC testi, en az 10 yatay kesit ve 25 zaman serisinden oluşan bir panel veri analizinde t istatistiklerinin ampirik dağılımları için mükemmel tahmin vermektedir.³⁰⁰ Dolayısıyla bu çalışmada serilerin durağanlık durumlarının araştırılması için LLC testi tercih edilmiştir.

Levin, Lin ve Chu (2002) – LLC³⁰¹

LLC testi y_{it} gibi bir serinin ($i=1, \dots, N$ ve $t=1, \dots, T$) stokastik sürecini araştırmaktadır.

LLC testinin varsayımları şöyledir:

a. y_{it} serinin, aşağıdaki üç modelden birine uygun olduğu varsayılmaktadır:

$$\text{Model 1: } \Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

$$\text{Model 2: } \Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

$$\text{Model 3: } \Delta y_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i}t + \delta y_{it-1} + \zeta_{it}$$

Yukarıdaki modellerde $-2 < \zeta_{it} \leq 0$ ve $i=1, \dots, N$ 'dir.

b. Hata terimi ζ_{it} bireylerden bağımsız dağılmaktadır ve her bir birey için durağan bir ARMA sürecini takip etmektedir.

$$\zeta_{it} = \sum_{j=1}^{\infty} \theta_{ij} \zeta_{it-j} + \varepsilon_{it}$$

c. Bütün $i=1, \dots, N$ 'ler ve $t=1, \dots, T$ 'ler için

$$E(\zeta_{it}^4) < \infty; E(\varepsilon_{it}^2) \geq B_{\varepsilon} > 0; \text{ ve } E(\zeta_{it}^2) + 2 \sum_{j=1}^{\infty} E(\zeta_{it} \zeta_{it-j}) < B_{\zeta} < \infty.$$

²⁹⁹ Cheng Hsiao, **Analysis of Panel Data**, 2. baskı, Cambridge University Press:United Kingdom, 2003, ss.298-301.

³⁰⁰ Sunwoong Kim, "Lack of Convergence across Former West German States", Working Paper, Department of Economics, University of Wisconsin, 2003, s.11.

³⁰¹ Andrew Levin, Chien-Fu Lin ve Chia-Shang James Chu (2002), "Unit Root Tests In Panel Data: Asymptotic And Finite-Sample Properties", **Journal of Econometrics**, 108, 1–24.

Varsayım 1(a) üç farklı veri oluşturma süreci içermektedir. Model 1’de panel birim kök test süreci temel hipotez $H_0 : \delta = 0$ ile alternatif hipotezi $H_1 : \delta < 0$ araştırmaktadır. Model 2’de y_{it} serisi bireye özgü ortalama içermektedir. Ancak zaman trendi yoktur. Bu bağlamda test prosedürü temel hipotez $H_0 : \delta = 0$ ve $\alpha_{0i} = 0$ ’a karşı alternatif hipotez $H_1 : \delta < 0$ ’ı araştırmaktadır ($\alpha_{0i} \in R$). Son olarak Model 3’de y_{it} serisi bireye özgü ortalama ve zaman trendi içermektedir. Böylece test prosedürü, $H_0 : \delta = 0$ ve $\alpha_{1i} = 0$ ’a karşı alternatif hipotez $H_1 : \delta < 0$ ’ı araştırmaktadır. ($\alpha_{1i} \in R$). 1(b), seri korelasyonu ortaya koymaktadır. 1(c), LLC panel birim kök testinde varyansı yenilemek için bir uzun dönem varyans oranı tanımlanmıştır. Varsayım 1(c)’deki sınırlılık şartları bu oranının N büyük hale gelirken paneldeki her bir birey için sonlu kalmasını sağlamaktadır.

LLC test prosedüründeki temel hipotez Denklem 3.15’te görülmektedir.

$$\Delta y_{it} = \delta y_{it-1} + \sum_{L=1}^{P_i} \theta_{iL} \Delta y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it}, \quad m=1,2,3,. \quad (3.15)$$

Denklem 3.15’te P_i bilinmediği için LLC test süreci üç adımda işlemektedir.

Adım 1: Birinci adımda her bir birey için farklı ADF regresyonları çalıştırılmaktadır Denklem 4.15 her bir birey için tahmin edilmektedir. Gecikme uzunluğu P_i ‘nin bireyler arasında değişmesine izin verilmektedir. Belirli bir T uzunluğundaki örnekte uygun gecikme uzunluğunun seçilmesi için maksimum gecikme uzunluğu P_{max} seçilmektedir ve nispeten küçük gecikme uzunluğu tercih edilirse $\hat{\theta}_{iL}$ ‘nin t istatistiği kullanılmaktadır. P_i belirlendikten sonra $\Delta y_{i,t-L}$ ($L=1, \dots, P_i$) ve d_{mt} ‘ye karşı Δy_{it} ve y_{it-1} regresyonları tahmin edilir. Sonuçta $\hat{\varepsilon}_{it}$ ve \hat{v}_{it-1} hataları elde edilir. Burada $\hat{\varepsilon}_{it} = \hat{\varepsilon}_{it} / \sigma_{\varepsilon i}$ ve $\hat{v}_{it-1} = \hat{v}_{it-1} / \sigma_{\varepsilon i}$ ‘dir.

Adım 2: İkinci adımda uzun dönem standart hataların kısa dönem standart hatalara oranı hesaplanmaktadır. Temel hipotezde birim kökün var olduğu varsayımı altında Model 1 için uzun dönem varyansı Denklem 3.16’daki gibi hesaplanmaktadır.

$$\hat{\sigma}_{yi}^2 = \frac{1}{T-1} \sum_{t=2}^T \Delta y_{it}^2 + 2 \sum_{L=1}^{\bar{K}} w_{\bar{K}L} \left[\frac{1}{T-1} \sum_{t=2+L}^T \Delta y_{it} \Delta y_{it-L} \right] \quad (3.16)$$

Burada L normal gecikme, \bar{K} geçmiş gecikmelerdir. $w_{\bar{K}L} = 1 - (L/(\bar{K} + 1))$ 'dir.

Adım 3: Üçüncü adımda panel t istatistiği hesaplanır. Havuzlanmış EKK yöntemi ile $N\tilde{T}$ gözlem sayısına sahip Denklem 3.17 tahmin edilir.

$$\hat{e}_{it} = \delta \tilde{v}_{it-1} + \tilde{\varepsilon}_{it} \quad (3.17)$$

Burada $\tilde{T} = T - \bar{p} - 1$ 'dir ve \tilde{T} paneldeki her bir bireyin ortalama gözlem sayısıdır. \bar{p} ise bireysel ADF regresyonları için ortalama gecikme uzunluğudur ve $\bar{p} \equiv \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N p_i$.

LLC testinin hipotezleri şöyledir; $H_0 : \rho = 0$ ve $H_1 : \rho < 0$.³⁰²

Ekonometrik teorinin sunulmasının ardından ampirik analize geçilebilir.

3.5. AMPİRİK ANALİZ

Parasal birliğin etkilerinin grafik ve tablo yardımı ile ön incelenmesinin yapılmasının ardından seriler arasındaki ilişkiler panel veri analizi yardımıyla araştırılacaktır.

Frankel ve Rose (2002), çalışmalarında bir ülkenin kendi bağımsız parasını terk ederek bir parasal birliğe ya da para kuruluna dahil olmasının sonuçları ile ilgilenmektedirler. Bu bağlamda ilk olarak para birliği ya da para kurulunun ticaret üzerindeki etkisini ikinci olarak hasıla üzerindeki etkisini araştırmaktadırlar.³⁰³ Bu çalışmada Frankel ve Rose (2002)'un yöntemi takip edilmektedir.

Çalışmanın ilk hipotezi: parasal birliğin dış ticaret üzerinde pozitif bir etkisinin mevcut olduğudur. Bu hipotezin araştırılması için ticaret çekim modeli (trade gravity model) oluşturularak tahmin edilmektedir. Ticaret çekim modelinde çeşitli kontrol değişkenleri kullanılarak ülkeler arasındaki çift taraflı ticaret ilişkisi tahmin edilebilmektedir.

³⁰² Dimitrios Asteriou ve Stephen G. Hall, **Applied Econometrics: A Modern Approach Using EViews and Microfit**, China:Palgrave MacMillan, 2007, s.367.

³⁰³ Frankel ve Rose, a.g.m., ss.437-466.

İkinci hipotez ise parasal birliğin makroekonomik performans üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğudur. Parasal birliğin makro ekonomik performans üzerindeki etkisinin araştırılması için hasıla çekim modeli (GDP gravity model) oluşturularak tahmin edilecektir.

3.5.1. Çekim Modeli

Uluslararası ticaret çekim modeli, ampirik çalışmaların ağır iş makinesidir. İki ülke arasındaki ticaretin büyüklük (GSYİH ve nüfus) ile orantılı olarak arttığı ve ulaşım maliyeti (ülkeler arasındaki uzaklık, ortak bir sınıra sahip olmak) ile azaldığı varsayılmaktadır. Çekim modeli, ülkeler ve dönemler arasındaki çift taraflı ticaret akımlarını geniş bir çeşitlilikte açıklayabilmektedir.³⁰⁴ Çekim modeli iktisat biliminde ilk olarak 1962 yılında Tinbergen tarafından kullanılmıştır.³⁰⁵

Çekim modelleri, ülkeler arasındaki ticaret hacmini, sermaye hareketleri ve göç hareketlerini açıklamak için yerçekimi gücü kavramını kullanmaktadır. Örnek olarak ticaret hacmi için kurulan çekim modelleri GSYİH, nüfus ve mesafe değişkenleri ile açıklanmaktadır. Ticaret akımlarına yönelik politika etkileri politika değişkeni eklenerek ölçülebilmektedir.³⁰⁶

Bölgeselleşmenin (tercihli ticaret anlaşması, parasal birlik, vb.) etkisinin temsil edilmesi için çekim modeli içerisine bir yapay değişken eklenebilmektedir.³⁰⁷ Modele dahil edilen yapay değişkenin katsayısının pozitif çıkması, ticaret anlaşmasına giden ülke çiftlerinin yapmış oldukları ticaret anlaşmasının, ticaret artırıcı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle ticaret artırıcı etki ticaret saptırıcı etkiden daha büyüktür. Katsayının negatif olması ise ticaret saptırıcı etkinin olduğunu göstermektedir.³⁰⁸

³⁰⁴ Eichengreen, Barry ve Douglas A. Irwin, "The Role Of History In Bilateral Trade Flows", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 5565, 1996, s.1.

³⁰⁵ Anna Golovko, "Çekim Modeli: Avrasya Ülkelerinin Dış Ticareti", **EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, 17-19 Haziran, Eskişehir, Türkiye, 2009, s.3.

³⁰⁶ Kenneth A. Reinert, "Gravity Models", **Princeton Encyclopedia of the World Economy**, 2009, <http://mason.gmu.edu/~kreinert/paperspdf/gravmod.pdf>.

³⁰⁷ Jeffrey Frankel ve Shangjin Wei, "Trade Blocs and Currency Blocs," **NBER Working Paper Series**, Working Paper 4335, 1993, s.3.

³⁰⁸ Eichengreen ve Irwin, a.g.m., s.2.

Çekim modeli Newton Kanunu ile başlamıştır. Newton Çekim Kanunu Denklem (3.18)'de görülmektedir.³⁰⁹

$$GF = \frac{M_i M_j}{D_{ij}} \quad i \neq j \quad (3.18)$$

denklemden, çekim gücü M_i ve M_j (i ve j cisimlerinin kütleleri)'den direkt olarak, D_{ij} (cisimlerin uzaklığı)'den ise dolaylı olarak etkilenmektedir. Çekim modelleri doğal logaritmik olarak ifade edilmektedir. Denklem (3.19)'de, Denklem (3.18)'in lineer hali görülmektedir:

$$\ln GF = \ln M_i + \ln M_j - \ln D_{ij} \quad i \neq j \quad (3.19)$$

Denklem (3.19), uluslararası ticaret çekim modelleri ile yeniden düzenlenerek Denklem (3.20) haline gelmektedir. Denklem (3.20)'de yerçekimi gücü yerine ticaret akımı (net ihracat) ya da ihracat değişkenleri konmaktadır. Denklemde cisimler arasındaki mesafenin yerine ülkelerin birbirine uzaklığı kullanılmaktadır. Diğer taraftan kütle açısından 4 farklı seçenek mevcuttur. İlk olarak kütle yerine GSYİH (GDP) konabilmektedir. Bu durumda denklem:

$$\ln E_{ij} = \alpha_0 + \beta_1 \ln GDP_i + \beta_2 \ln GDP_j + \beta_3 \ln D_{ij} \quad (3.20)$$

Denklem (3.20) için genel olarak $\beta_1, \beta_2 > 0$ olması beklenmektedir. Ancak Denklem (3.20) içerisindeki GDP geliri temsil etmektedir ve çekim modeli tarım ürünlerine uygulandığında hedef ülkede (ticaret partneri olan ikinci ülkede) Engel Kanunu GDP'nin negatif olabilmesine izin vermektedir. Böylelikle $\beta_2 < 0$ olabilmektedir.³¹⁰

Kütle yerine konulabilecek ikinci alternatif, GDP ile POP (nüfus) değişkenlerinin aynı anda ele alınmasıdır:

$$\ln E_{ij} = \varphi_0 + \gamma_1 \ln GDP_i + \gamma_2 \ln GDP_j + \gamma_3 \ln POP_i + \gamma_4 \ln POP_j + \gamma_5 \ln D_{ij} \quad (3.21)$$

³⁰⁹ Kenneth, a.g.m., s.1.

³¹⁰ Kenneth, a.g.m., s.2.

Nüfus değişkeninin beklenen işaretini göz önüne aldığımızda $(\gamma_3, \gamma_4 > 0)$, bu değişkenler piyasa büyüklüğünü temsil ettikleri için pozitif olmaları beklenmektedir. Diğer taraftan piyasa büyüklüğünün etkisi kadar ithal ikame etkisinin de mevcut olması olasılığı mevcuttur. İthal ikamesi etkisinin daha büyük olması durumunda $\gamma_4 > 0$ olması beklenmektedir.³¹¹

Üçüncü alternatif, GSYİH (GDP) yerine kişi başı hasıla rakamlarının konmasıdır. Dördüncü alternatif ise hem hasıla hem de kişi başı hasıla rakamlarının birlikte konmasıdır.³¹²

$$\ln E_{ij} = \tau_0 + \delta_1 \ln \left(\frac{GDP_i}{POP_i} \right) + \delta_2 \ln \left(\frac{GDP_j}{POP_j} \right) + \delta_3 \ln D_{ij} \quad (3.22)$$

$$\ln E_{ij} = \mu_0 + \nu_1 \ln \left(\frac{GDP_i}{POP_i} \right) + \nu_2 \ln \left(\frac{GDP_j}{POP_j} \right) + \nu_3 \ln GDP_i + \nu_4 \ln GDP_j + \nu_5 \ln D_{ij} \quad (3.23)$$

Denklemlerdeki değişkenler birbirini ikame etmektedir. Dolayısıyla denklemlerdeki katsayılar birbirine dönüştürülebilir: $\gamma_1 = \delta_1 = \nu_1 + \nu_2$; $\gamma_2 = -\delta_1 = -\nu_2$; $\gamma_3 = \delta_2 = \nu_3 + \nu_4$ ve $\gamma_4 = -\delta_4 = -\nu_4$.³¹³

Bu çalışmada çekim modeli yardımı ile ilk olarak parasal birliğin dış ticaret üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Sonrasında hasıla seviyesi için yeni bir çekim modeli oluşturularak parasal birliğin hasıla üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Burada önemli bir diğer nokta tahminde kullanılacak yöntemin belirlenmesidir. Denklemler havuzlanmış EKK yöntemi içerisinde ortak etkiler, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler olmak üzere 3 farklı şekilde tahmin edilebilmektedir. Ancak panel veri teorisi incelendiğinde benzer özellikler taşıyan ya da bir birliğe üye ülkeler için sabit etkiler modelinin (OECD ülkeleri, ABD ülkeleri, Orta Doğu ülkeleri vb.) daha uygun olacağına dair bir görüş mevcuttur. Diğer taraftan rastgele seçilen örnekler için rassal etkiler modelinin tercih

³¹¹ Kenneth, a.g.m., s.2.

³¹² Kenneth, a.g.m., s.2.

³¹³ Kenneth, a.g.m., ss.2-3.

edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.³¹⁴ Dolayısıyla bu çalışmada parasal birliğin etkilerinin araştırılmasında sabit etkiler modeli edilecektir. Çekim modeline ilişkin tahminler aşağıdaki başlıklar altında sunulmaktadır.

3.5.2. Ticaret Çekim Modeli

Ticaret çekim modeli için Faruquee (2004), Micco vd. (2003) ve McGowan 2008'in kullandıkları model takip edilecektir.³¹⁵ Diğer taraftan çekim modeline ilişkin literatür incelendiğinde kurulan modeller arasında ciddi farklılıkların mevcut olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada kullanılacak ticaret çekim modeli Denklem (3.24)'de görülmektedir:

$$\ln Trade_{ijt} = \beta_0 + \beta_1(GDP_{ijt}) + \beta_2(y_{ijt}) + \beta_3FTA_{ijt} + \beta_4EMU_{iji} + \beta_5Z_i + u_i \quad (3.24)$$

Denklem (3.24)'de

- $\ln Trade_{ijt}$: i ve j ülkeleri arasındaki ihracat ve ithalat ticaret hacimleri (tahmin yapılırken hem ihracat hem de ithalat için ayrı ayrı tahmin yapılmaktadır),
- GDP_{ijt} : GSYİH,
- y_{ijt} : Kişi başı GSYİH,
- FTA_{ijt} : Serbest Ticaret Anlaşması,
- EMU_{iji} : Avrupa parasal birliği,
- Z_i : Kontrol değişkenleri (dil, coğrafi uzaklık, nüfus)
- u_i : Hata terimi.

Modelde ihracat ve ithalat rakamları, milyon dolar cinsi rakamlardır. Hem ihracat hem de ithalat için iki ayrı model tahmin edilecektir. GSYİH rakamları nominal hasıla rakamlarıdır. Kişi başı hasıla rakamları yıllık GSYİH rakamlarının yıl ortası nüfus miktarına bölünmesi ile elde edilmektedir. FTA ve EMU değişkenleri yapay değişkenlerdir. Bu değişkenler için eğer ticarete taraf olan ülkeler serbest ticaret anlaşması yapmış ise FTA değişkeni 1 aksi durumda 0 değerini almaktadır. Diğer taraftan ülkeler parasal birliğe dahil ise

³¹⁴ Bknz. Erlat 2008 ve Baltagi 2008.

³¹⁵ Micco vd. (2003); Faruquee (2004); McGowan (2008).

EMU değişkeni 1 aksi durumda 0 değerini almaktadır. Dil (LANG) değişkeni ticarete taraf ülkelerden her ikisinin aynı dili konuşması durumunda 1 aksi durumda 0 değerini alan bir yapay değişkendir. Coğrafi uzaklık (DIST) serisi ticarete taraf ülkelerin başkentlerinin kuş uçuşu uzaklığının kilometre cinsinden hesaplanması ile elde edilmiştir. Nüfus (POP) serisi yıl ortası nüfus rakamlarını göstermektedir. Çift taraflı ticaretin incelenmesinde kullanılan yıllık veriler 1987-2009 dönemini kapsamaktadır.

Analizde Türkiye dahil 24 OECD lkesi ele alınmaktadır. Bu ülkelerden 12 tanesi parasal birliğe dahil olan ülkelerdir. Diğer 12 lke ise Kanada, Japonya, ABD, Avustralya, İzlanda, Yeni Zelanda, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Türkiye.

Açıklandığı üzere homojen ülke grupları ile yapılan analizler için sabit etkiler modelinin kullanılması uygun olmaktadır. Bu bağlamda ticaret çekim modeli için sabit etkiler modeli kullanılacaktır. Sabit etkiler tahmincisi ile gözlenemeyen bireysel karakteristikler yakalanabilmektedir. ekim modelinin tahminine geçmeden önce serilerin durağanlık durumları araştırılacaktır. Serilerin durağanlık durumlarının araştırılmasında LLC testi kullanılacaktır.

3.5.2.1. Birim Kök Test Sonuçları

Serilerin düzey değerleri için LLC test sonuçları Tablo 3.16’da görülmektedir.

Tablo 3.16: Serilerin Düzey Değerleri için LLC Test Sonuçları

Değişkenler	Bireysel Sabitsiz ve Trendsiz	Olasılık	Bireysel Sabit	Olasılık	Bireysel Sabit ve Trend	Olasılık
LEXP	-1.602	0.054	-2.767	0.002	-4.588	0.000
LIMP	-1.296	0.097	-2.119	0.017	-3.252	0.000
LDIST	-1.001	0.158	-2.333	0.009	-2.905	0.001
LGDP	15.211	1.000	-18.672	0.000	-29.733	0.000
LPPC GDP	0.421	0.663	0.142	0.556	0.213	0.584
LPOP	26.855	1.000	-41.088	0.000	-51.891	0.000
LPOP PARTNER	0.0876	0.534	1.868	0.969	1.529	0.936

**Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.*

Tablo 3.16'daki LLC test sonuçlarına göre PPC_GDP ve POP_PARTNER serilerinin seviyesinde durağan olmadıkları görülmektedir. Serilerin durağanlığının sağlanması için birinci farkları alınarak serilerin durağanlıklarının sağlanıp sağlanmadığının araştırılması için tekrar birim kök analizi yapılacaktır. Sonuçlar Tablo 3.17'de görülmektedir.

Tablo 3.17: Serilerin Birinci Farkları için LLC Test Sonuçları

Değişkenler	Bireysel Sabit	Olasılık	Bireysel Sabit ve Trend	Olasılık
DLPPC_GDP	-152.495	0.000	-218.210	0.000
DLPOP_PARTNER	-154.204	0.000	-215.779	0.000

*Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo incelendiğinde PPC_GDP ve POP_PARTNER serilerinin birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Serilerin durağanlık durumlarının araştırılmasının ardından seriler arasındaki ilişkilerin araştırılmasına geçilebilir.

3.5.2.1. Ticaret Çekim Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları

Ticaret çekim modeli tahmini yapılırken bağımlı değişken olarak hem LEXP hem de LIHR değişkenleri ele alınacaktır. İncelenen ülkelerin hepsinin OECD ülkesi olması dolayısıyla panel EKK için daha önce açıklandığı üzere sabit etkiler modeli tercih edilecektir.

Tablo 3.18: Ticaret Çekim Modeli Sonuçları*

Bağımlı Değişken: LEXP				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 11594				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	-0.110782	0.265009	-0.418031	0.6759
<i>EMU</i>	<i>0.040971</i>	<i>0.010758</i>	<i>3.808458</i>	<i>0.0001</i>
LANG	0.081817	0.019335	4.231507	0.0000
LDIST	-0.071977	0.006905	-10.42358	0.0000
LGDP	-0.060970	0.015767	-3.866823	0.0001
DLPPC_GDP	1.679481	0.084132	19.96237	0.0000
LPOP	0.101460	0.024603	4.123811	0.0000
DLPOP_PARTNER	0.991049	0.051206	19.35400	0.0000
LEXP(-1)	0.944373	0.004627	204.1095	0.0000
R kare	0.963915	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.963821	Akaike bilgi kriteri		1.138845
S.E. of regression	0.427051	Schwarz kriteri		1.158520
Hata Kareleri Toplamı	2108.777	Hannan-Quinn kriteri		1.145456
Log likelihood	-6570.886	Durbin-Watson ist.		2.172104
F İstatistiği	10295.83			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

İhracat değişkeninin bağımlı değişken olduğu modelin tahminine ilişkin sonuçlar incelendiğinde parasal birliğin etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. FTA serisinin katsayısı istatistiksel olarak anlamsız olduğu için denklemden çıkarılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre parasal birlik, birlik ülkelerinin ihracatı üzerinde artırıcı bir etkiye sahiptir. İhracat değişkeninden sonra ithalat hacminin bağımlı değişken olduğu model tahmin edilecektir.

Tablo 3.19: Ticaret Çekim Modeli Sonuçları*

Bağımlı Değişken: LIMP				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 11585				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	0.379665	0.202484	1.875037	0.0608
EMU	0.032371	0.009678	3.344715	0.0008
LANG	0.079860	0.017447	4.577302	0.0000
LDIST	-0.075506	0.006115	-12.34811	0.0000
LGDP	-0.023751	0.012368	-1.920368	0.0548
DLPPC_GDP	1.877750	0.070063	26.80100	0.0000
LPOP	0.047223	0.018645	2.532760	0.0113
DLPOP_PARTNER	0.908507	0.052911	17.17058	0.0000
LIMP(-1)	0.950492	0.003934	241.5867	0.0000
R kare	0.969629	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.969550	Akaïke bilgi kriteri		0.931518
S.E. of regression	0.384999	Schwarz kriteri		0.951205
Hata Kareleri Toplamı	1712.578	Hannan-Quinn kriteri		0.938133
Log likelihood	-5364.816	Durbin-Watson ist.		2.065410
F İstatistiği	12295.70			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

İthalat hacminin bağımlı değişken olduğu modelin tahmin sonuçları incelendiği parasal birliğin benzer şekilde ithalat hacmi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin mevcut olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle parasal birlik hem ihracat hem de ithalat hacmi üzerinde artırıcı yönde bir etkiye sahiptir.

Parasal birliğin, ticaret üzerinde pozitif etkisinin mevcut olması, ilk hipotezimizin kanıtlanmasını sağlamaktadır. Diğer bir deyişle parasal birlik dış ticareti pozitif yönlü etkilemektedir.

İkinci hipotezin araştırılması ile parasal birliğin makroekonomik performans üzerine etkisi ortaya konacaktır. Teorik bölüm içerisinde anlatıldığı üzere parasal birlik birçok farklı kanaldan büyümeyi etkileyebilmektedir. Parasal birliğin hasıla üzerindeki etkisi hasıla çekim modeli yardımı ile tahmin edilecektir.

3.5.3. Hasıla Çekim Modeli

Çalışmanın bu kısmında büyüme modeli için Mankiw, Romer ve Weil (1992) çalışmaları ile Frankel ve Rose (2002) çalışmalarında kullandıkları büyüme modeli takip edilmiştir. Büyüme modeli aşağıdaki şekilde kurulmuştur:³¹⁶

$$LnGDPPC = \beta_0 + \beta_1 NEXP_i + \beta_2 POP_i + \beta_3 INV_i + \beta_4 EMU_i + \beta_5 n_i + \beta_6 PS_i + \beta_7 SS_i + \beta_8 Z + u_i$$

(3.25)

Denklemden;

$LnGDPPC$: Kişi başı reel GSYİH,
$NEXP_i$: Dışa açıklık oranı (Net ihracat / reel GSYİH),
POP_i	: Nüfus miktarı,
INV_i	: Yatırım oranı (Yatırım miktarı / reel GSYİH),
EMU_i	: Parasal birlik değişkeni,
n_i	: Nüfus artış hızı (yıllık),
PS_i ³¹⁷	: İlk okul seviyesinde kayıtlı öğrenci sayısı,
SS_i	: İkinci okul seviyesinde kayıtlı öğrenci sayısı,
Z	: Diğer kontrol değişkenleri,
u_i	: Hata terimi.

Denklem (3.25), diğer kontrol değişkenleri eklenerek genişletilmiştir.³¹⁸ Kontrol değişkenleri olarak ilgili ülkenin yüzölçümü (AREA), başlangıç gelir seviyesi (IGDPPC), ortalama enflasyon oranı (INF) ve ticaret ortağı ülkenin GSYİH rakamları (P_GDP) ele alınmıştır. Denklem içerisinde ticaret çekim modeline benzer şekilde EMU'nun katsayısının istatistiksel olarak anlamlılığı ve katsayının yönü araştırılmaktadır.

Denklemlerin tahminine geçilmeden önce serilerin durağanlık durumları LLC testi yardımıyla araştırılacaktır.

³¹⁶ N. Gregory Mankiw; David Romer; David N. Weil "A Contribution to the Empirics of Economic Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, Vol:107, No:2, 1992, ss.407-437; Frankel ve Rose, a.g.m..

³¹⁷ İlk ve ikinciokul değişkenleri ile ilgili açıklamalar veri seti açıklamaları içerisinde yapılmıştır.

³¹⁸ Frankel ve Rose (2002), büyümeye ilişkin gravity modeli neoklasik iktisat teorisi bağlamında yeni değişkenlerle genişletmişlerdir.

3.5.3.1. Birim Kök Testi

Serilerin durağanlığına ilişkin sonuçlar Tablo 3.20’de görülmektedir.

Tablo 3.20: Serilerin Düzey Değerleri için LLC Test Sonuçları

Değişkenler	Bireysel Sabitsiz ve Trendsiz	Olasılık	Bireysel Sabit	Olasılık	Bireysel Sabit ve Trend	Olasılık
LGDPPC	-0.725	0.234	-18.173	0.000	-26.167	0.000
n	-19.244	0.000	-22.803	0.000	-32.960	0.000
LPOP	26.377	1.000	-45.002	0.000	-54.391	0.000
NEXP	-22.988	0.000	-7.720	0.000	-11.151	0.000
PS	-1.627	0.051	-2.558	0.005	-3.509	0.000
SS	-4.814	0.000	-1.526	0.063	-2.273	0.011
LAREA	-2.294	0.010	-0.002	0.498	-0.141	0.443
LP GDP	-0.017	0.493	0.010	0.504	0.170	0.567
INV	-5.071	0.000	-2.998	0.001	-4.566	0.000
LIGDPPC	-4.961	0.000	-4.961	0.000	-18.474	0.000
INF	-27.639	0.000	-27.639	0.000	-20.007	0.000

**Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.*

LLC test sonuçlarına göre LAREA ve LP_GDP serilerinin seviyesinde durağan olmadıkları görülmektedir. Test sonuçlarına göre durağan olmayan LAREA ve LP_GDP serilerinin birinci farkları alınarak durağanlık durumları tekrar incelenecektir. Tablo 3.21’de LLC test sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.21: Serilerin Birinci Farkları için LLC Test Sonuçları

Değişkenler	Bireysel Sabit	Olasılık	Bireysel Sabit ve Trend	Olasılık
DLAREA	-129.737	0.000	-218.400	0.000
DLP GDP	-149.802	0.000	-211.867	0.000

**Gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir.*

LAREA ve LP_GDP serilerinin birinci farkları alındığında serilerin durağanlaştıkları görülmektedir. Serilerin durağanlık durumlarının araştırılmasının ardından denklemlerin tahminine geçilebilir. Hasıla çekim modelinin tahmini için ilk olarak Denklem (3.25) tahmin edilecektir. Sonrasında Denklem (3.25)’e ekonomik büyüklüğü temsil eden yapay değişkenler eklenerek model yeniden tekrar edilmektedir.

3.5.3.2. Hasıla Çekim Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları

Hasıla çekim modeli tahmini iki başlık altında yapılmaktadır. İlk olarak Denklem (3.25) tahmin edilecektir. İkinci olarak çekim modeline parasal birliğe üye ülkelerin ekonomik büyüklüğünü temsil eden ilave bir değişken eklenerek tahmin yapılacaktır.

3.5.3.2.1. Birlik Ülkelerinin Ekonomik Büyüklüğünün Göz Önüne Alınmadığı Durumda Elde Edilen Sonuçlar

Bu başlık altında Denklem (3.29)'daki hasıla çekim modeli tahmin edilmektedir. Çekim modelindeki değişkenler Frankel ve Rose (2000) çalışması takip edilerek farklı farklı kombinasyonlar ile tahmin edilmektedir. İlk olarak nüfus büyüklüğünün kontrol değişkeni olarak ele alındığı model tahmin edilmiştir. Modele ilişkin sonuçlar Tablo 3.22'te gösterilmektedir.

Tablo 3.22: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 12672				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	1.642501	0.120439	13.63764	0.0000
LPOP	-0.023232	0.006223	-3.733046	0.0002
EMU	0.002111	0.007147	0.295313	0.7678
LGDPPC(-1)	0.877165	0.004261	205.8818	0.0000
R kare	0.773537	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.773072	Akaïke bilgi kriteri		0.377130
S.E. of regression	0.291873	Schwarz kriteri		0.392997
Hata Kareleri Toplamı	1077.223	Hannan-Quinn kriteri		0.382438
Log likelihood	-2362.495	Durbin-Watson ist.		1.796160
F İstatistiği	1661.232			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo 3.22'deki sonuçlar incelendiğinde parasal birliği temsil eden yapay değişkeninin katsayısının pozitif ancak anlamsız olduğu görülmektedir. Parasal birliğin hasılayı açıklayan değişkenlerden biri olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tablo 3.23'te nüfus ve ortalama enflasyon değişkenlerinin kontrol değişkeni olarak ele alındığı modele ilişkin tahmin sonuçları görülmektedir.

Tablo 3.23: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 12511				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	2.288618	0.092752	24.67466	0.0000
LPOP	0.003444	0.001789	1.924942	0.0543
EMU	-0.020987	0.005547	-3.783652	0.0002
INF	-0.009093	0.000333	-27.30229	0.0000
LGDPPC(-1)	0.772686	0.008230	93.88297	0.0000
R kare	0.795035	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.794592	Akaïke bilgi kriteri		0.285216
S.E. of regression	0.278748	Schwarz kriteri		0.301855
Hata Kareleri Toplamı	969.9329	Hannan-Quinn kriteri		0.290786
Log likelihood	-1756.172	Durbin-Watson ist.		1.706809
F İstatistiği	1793.342			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo'daki sonuçlar incelendiğinde parasal birliğin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif olduğu görülmektedir. Kontrol değişkenleri arasına Yüzölçümü değişkeni eklenerek sonuçlar yeniden tahmin edildiğinde elde edilen sonuçlar Tablo 3.24'te görülmektedir.

Tablo 3.24: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 12672				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	1.521295	0.119207	12.76182	0.0000
LPOP	-0.017721	0.006157	-2.878072	0.0040
DLAREA	-0.082919	0.004730	-17.53002	0.0000
EMU	0.009422	0.007075	1.331748	0.1830
LGDPPC(-1)	0.879532	0.004212	208.8153	0.0000
R kare	0.778911	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.778439	Akaïke bilgi kriteri		0.353274
S.E. of regression	0.288401	Schwarz kriteri		0.369729
Hata Kareleri Toplamı	1051.663	Hannan-Quinn kriteri		0.358779
Log likelihood	-2210.346	Durbin-Watson ist.		1.795501
F İstatistiği	1649.836			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo'daki sonuçlar incelendiğinde parasal birliğin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Ortalama enflasyon oranı bir diğer kontrol değişkeni olarak sisteme dahil edildiğinde Tablo 3.25'deki sonuçlar elde edilmektedir.

Tablo 3.25: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 12511				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	2.157469	0.116011	18.59718	0.0000
LPOP	0.007665	0.005965	1.285094	0.1988
DLAREA	-0.074660	0.004559	-16.37729	0.0000
EMU	-0.013626	0.006852	-1.988588	0.0468
INF	-0.008791	0.000273	-32.22057	0.0000
LGDPPC(-1)	0.778116	0.005202	149.5833	0.0000
R kare	0.799347	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.798897	Akaike bilgi kriteri		0.264116
S.E. of regression	0.275811	Schwarz kriteri		0.281348
Hata Kareleri Toplamı	949.5292	Hannan-Quinn kriteri		0.269885
Log likelihood	-1623.176	Durbin-Watson ist.		1.708135
F İstatistiği	1775.891			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo'daki sonuçlar incelendiğinde parasal birliğin istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif olduğu görülmektedir. Son olarak tüm kontrol değişkenlerinin modele dahil edilmesi ile tahmin yapıldığında Tablo 3.26'daki sonuçlar elde edilmektedir.

Tablo 3.26: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 11637				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	2.793867	0.146884	19.02097	0.0000
INF	-0.003496	0.000127	-27.44758	0.0000
BOPOP	0.057333	0.003187	17.99176	0.0000
EMU	-0.017780	0.002912	-6.106452	0.0000
PS	0.000408	0.000237	1.719312	0.0856
SS	0.000816	5.78E-05	14.12473	0.0000
DLAREA	-0.018077	0.006126	-2.950822	0.0032
DLP_GDP	1.392825	0.039437	35.31737	0.0000
LIGDPPC	-0.222787	0.014040	-15.86803	0.0000
LGDPPC(-1)	0.916240	0.002772	330.5702	0.0000
R kare	0.935834	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.935657	Akaike bilgi kriteri		-0.905278
S.E. of regression	0.153663	Schwarz kriteri		-0.884402
Hata Kareleri Toplamı	273.9972	Hannan-Quinn kriteri		-0.898265
Log likelihood	5300.363	Durbin-Watson ist.		1.581044
F İstatistiği	5288.762			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo 3.26'daki sonuçlar incelendiğinde parasal birliği temsil eden yapay değişkenin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif olduğu görülmektedir.

Hasıla çekim modeli sonuçları incelendiğinde genel olarak parasal birliğin, hasıla üzerindeki etkisinin ya mevcut olmadığı ya da negatif olduğu görülmektedir. Tüm kontrol değişkenleri eklenerek tahmin edilen Tablo 3.26'daki sonuçlar incelendiğinde parasal birliği temsil eden yapay değişkenin katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ancak negatif olduğu görülmektedir.

Teorik olarak parasal birliğin etkisinin pozitif çıkması beklenmektedir. ancak parasal birlik, faydalarının yanı sıra para politikası uygulamalarının uluslararası bir mekanizmaya devredilmesi ile ulusal otoritelerin politika uygulamalarını sınırlamaktadır. Parasal birliğin faydalarının yanı sıra politika gücünü sınırlandırması parasal birliğin etkisinin teorik anlamda net olarak ortaya konamamasına neden olmaktadır.

Parasal birliğin dış ticaret üzerindeki etkilerinin pozitif çıkması yanında büyüme üzerindeki etkisi negatif çıkmaktadır. Burada hasıla çekim modeli açısından mevcut bir eksiklik parasal birliğe dahil olan ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin modele bir kontrol değişkeni olarak eklenmemiş olması olabilmektedir. Frankel ve Rose (2000), çalışmalarında parasal birliğin ticaret dışındaki diğer kanallar üzerinden hasılayı etkileyip etkilemediğini araştırmaktadırlar. Bunun için yazarlar hasıla çekim modeline parasal birliğe üye ülkeler için ticaret partneri ülkelerin önemini ortaya koyan yeni yapay değişkenler eklemiştir. Parasal birlik içindeki ticaret partnerlerinin önemini, ülkelerin büyüklüğü ve ülkeler arası mesafe ile ölçmektedirler.

Denkleme eklenen ilk değişken, parasal birlik yapay değişkeni ile partner ülkenin hasılasının çarpımı ile elde edilmektedir. Diğer yapay değişken ise parasal birlik yapay değişkeni ile çıktının mesafeye oranının çarpımı ile elde edilmektedir. Bu iki yapay değişken ayrı ayrı hasıla çekim modeline dahil edilerek modelin tahmini yeniden yapılmaktadır.

3.5.3.2.2. Birlik Ülkelerinin Ekonomik Büyüklüklerinin Göz Önüne Alınması İle Elde Edilen Sonuçlar

Bu başlık altında hasıla çekim modeline, parasal birliğe üye ülkeler için ticaret partneri ülkelerin önemini ortaya koyan yeni yapay değişkenler eklenecektir. Yeni yapay değişkenlerin eklenmesi ile elde edilen sonuçlar Tablo 3.27 ve Tablo 3.28'de izlenebilmektedir.

Tablo 3.27: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 3380				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	0.250951	0.049659	5.053467	0.0000
EMU	-0.004566	0.006507	-0.701647	0.4829
BOPOP	0.052380	0.004762	10.99998	0.0000
DLP_GDP	1.668837	0.013421	124.3470	0.0000
LEDGDP	0.008699	0.001612	5.396377	0.0000
LGDPPC(-1)	0.957216	0.004763	200.9898	0.0000
R kare	0.948765	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.948506	Akaike bilgi kriteri		-1.433180
S.E. of regression	0.117869	Schwarz kriteri		-1.400558
Hata Kareleri Toplamı	46.70837	Hannan-Quinn kriteri		-1.421517
Log likelihood	2440.074	Durbin-Watson ist.		1.662912
F İstatistiği	3662.194			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo 3.28: Hasıla Çekim Modeli*

Bağımlı Değişken: LGDPPC				
Toplam havuzlanmış gözlem sayısı: 3381				
Değişkenler	Katsayılar	Std.Hata	t-İst.	Olasılık
C	0.130043	0.036612	3.551931	0.0004
EMU	-0.008332	0.004564	-1.825557	0.0680
BOPOP	0.054482	0.002295	23.73490	0.0000
DLP_GDP	1.669932	0.036232	46.08938	0.0000
LEMUGDP	0.010368	0.001130	9.173642	0.0000
LGDPPC(-1)	0.958754	0.002079	461.1482	0.0000
R kare	0.946992	Prob (F-ist.)		0.000000
Düzeltilmiş R kare	0.946724	Akaike bilgi kriteri		-1.399138
S.E. of regression	0.119892	Schwarz kriteri		-1.366524
Hata Kareleri Toplamı	48.34023	Hannan-Quinn kriteri		-1.387478
Log likelihood	2383.243	Durbin-Watson ist.		1.673204
F İstatistiği	3534.128			

* İstatistiksel olarak anlamsız çıkan değişkenler modelden çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir.

Tablo 3.27'den elde edilen sonuçlara göre parasal birliği temsil eden yapay değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamsızdır. Diğer taraftan 3.28'den elde edilen sonuçlara göre yapay değişkenin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir.

Sonuç olarak parasal birliğin dış ticaret üzerindeki etkileri teorik beklenti ile tutarlı çıkmaktadır. Parasal birlik hem ihracat hem de ithalat hacmi üzerindeki pozitif bir etkiye sahiptir. Ancak hasıla çekim modeli ile elde edilen sonuçlar teorik beklenti ile tutarlı değildir.

Hasıla çekim modellerinden elde edilen sonuçlara göre parasal birliğin etkisinin ya mevcut olmadığı ya da ağırlıklı olarak negatif olduğu görülmektedir. Bu durum parasal birliğe üye olmanın, ticareti artırıcı ancak hasıla üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Parasal birliğin, hasıla üzerinde negatif etkiye sahip olmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler arasında 2008 yılında yaşanan krizin etkilerinin neden olduğu bütçe açığı, mali baskınlık, para ve maliye politikalarının etkisiz kalması, ülkeler arasındaki cari işlemler dengesizlikleri ve verimlilik farkları sayılabilir.

ABD’de yaşanan mortgage krizinde başlangıçta mortgage kredileri, riskli olmayan kişilere verilmiştir. Ancak getirilerin sürekli artması ve diğer taraftan küresel ölçekteki likidite bolluğu kredilerin daha riskli müşterilere yönelmesine neden olmuştur. Riskli kişilerin kredilerini ödeyememeleri sonucunda ABD’de finansal kurumlar ve yatırımcılar büyük zarara uğramıştır. ABD’de ortaya çıkan kriz uluslararası bağlantılar yoluyla diğer ülkelerin finans sektörlerini ve reel piyasalarını etkisi altına almış ve Euro bölgesinde önemli ölçüde hissedilmiştir.³¹⁹

2008 küresel krizi nedeniyle sanayi üretimi azalmış, işsizlik artmış, kapasite kullanım oranları gerilemiş, dev şirketler batmıştır. Nihayetinde Keynesyen bir bakış açısı krizden çıkış stratejisi olarak ülkeler iç talebi canlandırıcı, kamu harcamalarını artırıcı önlem planlarını uygulamışlardır.³²⁰

Diğer taraftan 2008 krizi sonrasında ekonomiyi canlandırmak için alınan önlemler neticesinde toparlanan Avrupa ekonomisi bu sefer de alınan önlemlerin neden olduğu *borç stokları*³²¹ ve bütçe açıklarındaki artış nedeniyle kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmuştur.³²² Diğer bir deyişle 2008 mortgage krizi, genişletici politikalar sonucunda boyut değiştirerek borç krizine dönüşmüştür.³²³ Planlar neticesinde ortaya çıkan bütçe açıkları giderek artmış ve artan bütçe açıkları mali baskınlığa neden olmuştur. Finansal

³¹⁹ Ali Şen ve Hüseyin Altay, “Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1), 2009, s.165.

³²⁰ Orkun Özbek, “Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri Ve Geleceği”, AR&GE Bülten, Ekonomi Aralık 2009, s.4.

³²¹ Parasal birlik ülkelerinin borç stokları EK 1 ve EK 2’de gösterilmektedir.

³²² Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü, “Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler”, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2011; Zafer Çağlayan, “Cari Açığa Karşı “İhracata Dönük Üretim Stratejisi” ve “Girdi Tedarik Stratejisi” Devreye Giriyor”, Ekonomi Bakanı, TİSK, **İşveren Dergisi**, Eylül 2011.

³²³ OFKRAM, “Sıradaki Ülke Hangisi? Türkiye Tablonun Neresinde?”, Okan Üniversitesi Finansal Riskleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ekonomi Bülteni 93, 24 Kasım 2011.

istikrar makroekonomik denge ve büyüme artışının ön şartıdır.³²⁴ Bu açıdan bakıldığında küresel kriz karşısında, finansal istikrarı sağlayacak ya da uluslararası risk paylaşımı için mali transfer sağlayacak bir kurumun bulunması büyük önem arz etmektedir.

Avrupa Parasal Birliği üye ülkeleri, açıkça ortaya koymadan mali birliği oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, ortak bir maliye bakanlığı oluşturulmaksızın onun görevlerini icra edecek kuruluş oluşturmaya çalışmışlardır. Bu anlamda “İstikrar ve Büyüme Paketi” ile “Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)” gibi kuruluşlar finansal istikrarın sağlanması ve finansal şoklar karşısında ülkelerin finanse edilmesi ile mali denetimi gerçekleştirmek üzere kurulmuş organlardır. Uluslarüstü bir maliye bakanlığı kurulması durumunda ortak bir maliye politikasının belirlenecektir. Ancak bu durumda yüksek vergi uygulayan ülkelerin vergi gelirlerinde kayıp ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla yüksek vergi politikası uygulayan ülkeler vergi gelirlerinde kayıp yaşamak istememeleri bu düşüncenin altında yatan bir neden olabilir. Diğer bir neden olarak vergi oranı nispeten düşük ülkeler de buna sıcak bakmıyor olabilirler.³²⁵ Bunun altında yatan neden ise düşük vergi oranının doğrudan yabancı yatırım hareketlerinde ve fabrika yerinin seçiminde önemli bir rol oynamasıdır.³²⁶ Bu noktadan hareketle birlik ülkelerinin bir vergi yarışına girmek istemedikleri söylenebilir.

Mali birlik ya da benzeri bir mekanizmanın mevcut olmayışı euronun temel zayıflığı ve son dönemde yaşanan resesyonun ve borç krizinin kaynağı olarak görülmektedir. Diğer bir ifade ile mali birlik olmaksızın kurulan parasal birlik sıkıntı yaratmaktadır. Kısa vadede euro bölgesinde bir mali birlik oluşturulması olanaklı görülmemektedir. Ancak uluslarüstü maliye bakanlığının görevini, bakanlık kuruluncaya kadar icra edecek bir yapının bulunması gerekmektedir. Bu yapı, mali aktarım sistemi (Fiscal Transfer Mechanism) olabilir. Böylelikle Avrupa Parasal Birliği, üye ülkelerinin borçlarının arkasında durabilecektir. Ancak böyle bir durum, borçların büyük ekonomiye sahip ülkelerin sırtına binmiş olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle borç krizinin yükünü büyük ekonomiler çekmektedir.³²⁷

³²⁴ Axel A. Weber, “Financial market stability,” Speech of President of the Deutsche Bundesbank, London School of Economics, London, 2008.

³²⁵ Ercan Kumcu, “Mali Birlik Olmadan Parasal Birlik”, Hürriyet Gazetesi, 17.09.2004.

³²⁶ Christian Kellermann ve Andreas Kammer, “Deadlocked European Tax Policy. Which Way Out of the Competition for the Lowest Taxes?”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2009, ss.127-128.

³²⁷ Fatih Özatay, “Hangi Avrupa Birliği?”, Radikal Gazetesi, 28.11.2011; Ercan Kumcu, “Seçenekler Tükenece mi Avrupa Kurtulur”, Hürriyet Gazetesi, 26.10.2011.

Yaşanılan borç krizinde Yunanistan'ın borçlarının bir kısmı silinmiştir. Ayrıca Yunanistan özel sektörüne kredi açılmıştır. Yunanistan'ın ardından İtalya borç krizi ile yüz yüze gelmiştir. Diğer taraftan İspanya ve Portekiz'in krizle yüzleşme olasılığı mevcuttur. Mali birliğin mevcut olmaması dolayısıyla krizin yükünün paylaşılması için mali bir transfer sistemi de mevcut değildir.

Ülkelerin yaşadığı borç krizinin temelinde euro bölgesindeki mevcut verimlilik farklarının bulunduğu düşünülmektedir. Verimlilik farkları dolayısıyla bazı birlik ülkeleri sürekli cari fazla vermekte bazıları ise sürekli açık vermektedir. Ülkelerin kendi paraları ile dış ticaret yapmaları durumunda cari açık bir noktaya kadar kur hareketleri ile giderilebilmektedir. Ancak tek paranın geçerli olduğu euro bölgesinde verimlilik farkları ancak uzun dönemde yapısal reformlar ile ortadan kaldırılabilir. Verimlilik farklılıkları temelinde kuzey ve güney Avrupa'nın gelenekleri ve yaşam biçimleri bulunmaktadır. Düşük verimliliğe sahip güney Avrupa ülkelerinin çok tüketip az ürettikleri düşünülmektedir. Bu ülkeler ucuz ithal malı (euro nispeten kıymetli para olduğu için) tüketebilmektedirler. Sonuçta ortaya çıkan cari açık, üretim ve tüketim farkından kaynaklanmaktadır. Bu cari açığı ise borçlanarak finanse etmektedirler.³²⁸

Artan borç stoku, mali disiplini zayıflatarak mali baskınlığı artırmaktadır. Artan borç stoku ise ülkelerin kısa vadeli yüksek faizle borçlanmasına neden olmaktadır. Yüksek piyasa faizleri, politika faizlerini bozarak para politikası kanallarının işleyişine engel olmaktadır. Dolayısıyla para politikası etkinsiz hale gelmektedir. Mali baskınlık, para politikasını etkinsizleştirirken kredi miktarını sınırlandırmaktadır.³²⁹ Diğer taraftan etkin bir mali kurum ya da ülkelerin finansal şoklar karşısında ortaya çıkan yükü *paylaşmayacaklarına* dair var olan kural (no-bail-out rule) nedeniyle finansal bir aktarım mekanizması da mevcut değildir. Aslında AB ülkeleri arasında uyum fonları ve Ortak Tarım Politikaları yoluyla olsa da mali aktarım mevcuttur. Ancak ABD ile karşılaştırıldığında bu aktarım çok önemsiz kalmaktadır.³³⁰

³²⁸ Fatih Özatay, "Almanya Cin Fikirlere Karşı", Radikal Gazetesi, 17.11.2011; Ege Cansen, "Euro "dama" dedi", Hürriyet Gazetesi, 26.11.2011.

³²⁹ OECD, "General Assessment Of The Macroeconomic Situation", OECD Economic Outlook, Volume 2011/2, 2011, s.14.

³³⁰ Paul Krugman, "The Conscience of a Liberal", The New York Times, 14.01.2011.

Maastricht Antlaşmasını hükümleri üzerine kurulan ve temel işlevi ulusal mali politikaları disipline etmek olan “İstikrar ve Büyüme Pakti” borç krizinde ve 2007-2009 resesyonunda planlandığı gibi etkin bir şekilde çalışmamıştır.³³¹ Avrupa Parasal Birliği ülkeleri arasında etkin bir mali birlik kurulmuş olsaydı daha düşük vergi gelirleri elde edilecek ve yaşanan resesyon daha az olacaktı. Mali transferler ile mali açık ve borç oranı daha düşük olacaktı. Avrupa Parasal Birliği’nin başarılı bir mali federal uluslar birliği kurmaması durumunda gelecek küresel krizde yaşamını devam ettirmesinin mümkün olmadığı görülmektedir.³³² Bunun için Avrupa Parasal Birliğinin federasyon haline gelmesi gerekmektedir. Avrupa Merkez Bankası Eski Başkanı Tricket (2011) konuşmasında Avrupa projesinin özünde bireysel ulus olma ve uluslar topluluğu olmayı vurgulamaktadır. Tricket (2011), Avrupa ülkelerinin bireysel hareketlerinin karşılıklı olarak zarara yol açabildiğini ve bu zararın ortadan kaldırılmasının topluluğun amacı olduğunu vurgulamaktadır.³³³ Ancak burada ortaya çıkan bir soru ise Avrupa ülkelerinin federal bir yapıyı kabul etmeyi isteyip istemedikleridir. Bu nokta siyasi bir konudur ve bu tezin kapsamı içerisinde araştırılmamaktadır.

Borç krizinin çözümü için verimliliği düşük güney Avrupa ülkelerinin verimlilik-ücret ilişkisini düzenlemeleri gerekmektedir. Bunun nedeni ortala reel ücretlerin, emeğin ortalama verimliliğini aşmış olmasıdır. Diğer bir deyişle düşük verimliliklerdir. Yüksek verimlilik ile büyüme sağlanarak kriz uzun dönemde çözüme kavuşabilir. Diğer taraftan kısa dönemde borç krizi yaşayan ülkeler finansal destek sağlanması krizi çözememektedir. Ayrıca krizin maliyetini gönülsüz vergi mükelleflerine yüklemektedir. Bu bağlamda ülkeler euro bölgesinde kalacaklar ve ücretleri düşüreceklerdir ya da devalüasyona gideceklerdir.³³⁴

Avrupa Merkez Bankası, Euro bölgesindeki ülkelerin devalüasyona gitmelerine izin vermemektedir. Ancak kriz ülkeleri için devalüasyonun bir yolu mevcuttur. Kuzey ülkeleri daha ortak ve bağlı ya da uygulanabilir maliye politikaları çerçevesinde yeni bir euro birliği kuracaklardır. Bu yeni euro, devalüe edilmesine izin verilerek eski euroya karşı dalgalanmaya bırakılacaktır. Böylece eski euro devalüe edilerek kriz ülkelerinin rekabetçi fiyatlarını geliştirecektir. Bununla birlikte kriz ülkelerinin uygulanabilir sıkı maliye politikalarına ilişkin

³³¹ Michael D. Bordo, Agnieszka Markiewicz ve Lars Jonung, “A Fiscal Union for the Euro: Some Lessons from History”, NBER, **Working Paper**, No:17380, 2011, s.27.

³³² Bordo, a.g.m., s. 4.

³³³ Jean-Claude Trichet, “Tomorrow and the day after tomorrow – a vision for Europe”, President of the European Central Bank, Humboldt University, Berlin, 24 Ekim 2011.

³³⁴ Allan H. Meltzer, “Leave the Euro to the PIGS”, **The Wall Street Journal**, 13 Eylül 2011.

bir anlaşmaya gitmeleri de gerekmektedir.³³⁵ Diğer taraftan eski euronun düşen değeri, ücret fiyatlarını aşağı çekerek ortalama verimliliğin gerisinde kalmasına yardımcı olabilir. Böylece reel ücret karşısındaki nispi verimlilik artışı ve rekabet gücünün yükselmesi ile kriz ülkelerinin ekonomik durumlarını iyileştirmeleri hızlanırken gönülsüz vergi mükelleflerine düşen yükün miktarı da azalabilecektir.

Nihayetinde euro bölgesi mali birlik olmaksızın istikrarsız bir yapı sergilemektedir. Bölge ülkelerinin daha sert ve katı kurallar koyarak bu açığı kapatmaya çalışmaları aslında euro bölgesini biraz daha istikrarlı hale getirmekten başka bir şeye yaramamaktadır.³³⁶

³³⁵ Meltzer, a.g.m..

³³⁶ Simon Tilford and Philip Whyte, “Why stricter rules threaten the eurozone”, **The Centre for European Reform**, 2011, s.1.

POLİTİKA ÖNERİLERİ

Serbest dış ticaretin ülkelerin refah seviyesi üzerindeki pozitif katkısı açıktır. Yakın ticaret ilişkisi içerisinde olan ülkelerin dış ticaretin refah artırıcı özelliklerinden daha fazla yararlanmak için uygulayabilecekleri stratejilerden bir tanesi ekonomik bütünleşmeye gitmeleridir. Ekonomik bütünleşme ile dış ticaret ilişkisi içerisinde bulunan ülkeler ticaret ilişkilerinden daha fazla refah kazancı elde edebilmektedirler.

Ekonomik bütünleşmenin çeşitleri mevcuttur. Daha ileri aşama bütünleşme şekillerinden elde edilecek fayda, artan ticaret serbestisinden ötürü artmaktadır. Ekonomik bütünleşmenin ileri aşamalarından bir tanesi parasal birliktir. Bu çalışmada Avrupa Parasal Birliği'nin etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Analiz sonucunda Avrupa Parasal Birliği'nin dış ticaret üzerinde pozitif bir katkısının mevcut olduğu görülmüştür. Ancak dış ticaret artışının refah artışına yol açacağına dair kesin bir kanıt mevcut olmadığı için hasıla üzerine etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar hasıla üzerinde Avrupa Parasal Birliği'nin negatif bir etkisinin mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum bir taraftan birlik ülkeleri için bir sorunun mevcut olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan Avrupa Parasal Birliği'nin Dünya dış ticaret hacminde sahip olduğu önem göz önüne alındığında birlik dışı ülkeler üzerindeki etkisi de önem arz etmektedir.

Bu bağlamda parasal birliğin etkilerine yönelik olarak hem birlik ülkelerine hem de birlik dışı ülkelere ilişkin politika önerilerine yer verilecektir.

Birlik Ülkelerine İlişkin Politika Önerileri:

1. Parasal birlik ülkelerinin yaşamış olduğu finansal şoklar karşısında birlik ülkelerine yardım edebilecek bir mekanizma mevcut değildir. Dolayısıyla birlik içerisinde bir finansal aktarım mekanizması oluşturulması gerekmektedir.
2. Bu mekanizmanın uluslararası tam risk paylaşımı üzerine kurulmuş olması gerekmektedir. Kısmi risk paylaşımı birlik ülkelerine şok karşısında tam garanti verilmediğini göstereceğinden birliğin güvenilirliğini azaltacaktır.
3. Finansal aktarım mekanizması sadece geçici olarak kullanılmalıdır. Diğer bir deyişle şoklar karşısında ortaya çıkan negatif etkinin hafifletilmesi için kullanılmalıdır. Finansal aktarımın süreklilik kazanması, ülkeler arasında adaletsiz bir yapının var olduğunu gösterecektir. Bu durumda ülkeler arasındaki sürekli refah aktarımının neden olacağı olumsuzluklar er geç birliğin dağılması ile son bulacaktır.
4. Avrupa Merkez Bankası, fiyat istikrarı çerçevesinde çalışmaktadır. Ancak ülkelerin uyguladıkları bireysel maliye politikaları, hem Merkez Bankasının uygulamaları hem de birliğin ortak çıkarları ile çatışabilmektedir. Dolayısıyla Avrupa Parasal Birliği içerisinde mali politikaları uyumlaştıracak bir ortak maliye bakanlığının kurulması gerekmektedir. Böylece ortak para ve maliye politikaları oluşturularak bu politikaların uyumlaştırılması sağlanabilecektir.
5. Ortak vergi politikası ile mali istikrarın güçlenmesine katkı sağlanabilecektir. Dolayısıyla mali birliğin oluşturulmasına engel teşkil eden politikalar önlenebilecektir.
6. Avrupa Parasal Birliği ülkelerinin son dönemde yaşamış oldukları cari işlemler dengesizlikleri verimlilik farklarından kaynaklanmaktadır. Birlik içerisinde bazı ülkelerin sürekli açık bazılarının ise sürekli fazla vermesi sürdürülemez bir durumu göstermektedir. Bu nedenle ülkeler arasındaki verimlilik farklarının giderilmesine yönelik olarak yapısal reformların ortaya konması gerekmektedir.
7. Son dönemde ortaya çıkan diğer bir sorun borç krizidir. Parasal birlik üyesi ülkelere bazıları borçlarını çevirememektedirler. Bu bağlamda borçların kısa dönemde çevirilebilirliği için finansal aktarım yardımcı olabilecektir.

Ancak uzun dönemde borç krizindeki ülkelerin büyümelerinin artırılarak borç sorununu yapısal olarak çözmeleri gerekmektedir. Diğer durumda yaşanan krizler ile birlikte bozulan ekonomik durumun yükünü nispeten iyi durumdaki ekonomiye sahip ülkelerin üstlenmesi birlik içerisinde sürdürülemezdir. Nihayetinde bu sorunun çözülememesi durumunda birlik bir sonraki krizde dağılma tehlikesini daha yakından hissedecektir.

8. Borç krizindeki ülkeler ile kriz yaşaması olası (kredi notu düşen) ülkelerin artan borç stoku, mali disiplini zayıflatmıştır. Zayıflayan mali disiplin ise mali baskınlığı artırmıştır. Bu durum ülkelerin kısa vadeli yüksek faizle borçlanmasına neden olmaktadır. Yüksek piyasa faizleri, politika faizlerini bozarak para politikası kanallarının işleyişine engel olmaktadır. Dolayısıyla para politikası etkinsiz hale gelmektedir. Kısa dönemli çözüm olarak birlik içerisinde ya merkez bankası ortak devlet tahvili basmalıdır ya da para basarak bu ülkelerin tahvillerini kendisi satın almalıdır. Ancak her iki durumda birlik ülkeleri için dezavantajlı olacaktır. Diğer taraftan en güçlü ekonomiye sahip olan Almanya bu önerilere sıcak bakmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında borç yükünün, diğer üye ülkeler tarafından paylaşılması gerekli görülmektedir.
9. Borç-Hasıla oranı incelendiğinde yükselme yönünde bir eğilimin var olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında borç yükünün hasılaya oranını azaltılması için gerekli olan büyümenin sağlanmasına yönelik gerekli yapısal reformların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.
10. Borç krizi ile karşı karşıya kalan ülkelerin, krizi aşmaları için olası bir politikanın devalüasyon olduğu açıktır. Ancak parasal birlik içerisinde ülkeler, devalüasyona gidememektedir. Bir çözüm olarak yüksek verimliliğe sahip, cari işlemler fazlası veren euro bölgesi ülkelerinin daha sert bir yeni euro para birliği kurmaları ve düşük verimlilikle üretim yapan cari açık veren ve borç krizi yaşayan euro ülkelerinin ise eski euro ile devam etmeleri gündeme gelebilir. Eski euronun, yeni euroya karşı devalüe edilmesi sonucunda düşen fiyatlar ve ücretlerle birlikte kriz ülkelerinin rekabet gücünün artışı, krizin çözümünde katkı sağlayabilir görülmektedir.

Sonuç olarak kısa dönemde borç krizi yaşıyan ülkeler üzerindeki maliyetin paylaşılarak bu ülkelere finansal kaynak sağlanması birliğin devamı için gereklidir. Ancak orta ve uzun dönemde ortak maliye politikalarının uygulanmasını sağlayacak yapıların oluşturulması ve birlik ülkelerinin ekonomik performanslarının yakınlaştırılması gerekliliği açıktır. Bu durumun gerçekleşmemesi durumunda birliğin yeni bir krizle birlikte varlığını yitirmesi söz konusu olacaktır.

Avrupa parasal birliğinin etkileri sadece birlik ülkeleri ile sınırlı değildir. Parasal birliğin yakın dış ticaret ilişkisi içerisinde bulunduğu ülkelerin refah seviyesi üzerinde etkilerinin olduğu açıktır. Bunun nedeni iktisat yazınında da vurgulandığı üzere ekonomik bütünleşmenin ilk etkilerinin dış ticaret üzerinde olması beklenmektedir.

Avrupa Parasal Birliği'nin birlik dışı ülkeler üzerindeki etkileri; dış ticaret etkisi, yüksek büyümenin taşma etkisi, konjonktür hareketlerinin yüksek senkronizasyonunun etkisi, dış ticaret işlemlerinin faturalandırılmasında euronun kullanımının etkisi ve birlik içinde kur farklılıklarının ortadan kalkmasının etkileridir.

Elde edilen ampirik sonuçlar ilk olarak dış ticarete ticaret doğrucu etkinin ticaret saptırı etkiyi aştığını göstermektedir. Diğer bir deyişle parasal birliğin kurulması ise birlik dışı ülkelere, birlik ülkelerine doğru ticaret hacminde kayma meydana gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında euronun, bölge dışı ticaret hacmini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Ampirik analiz sonucunda euronun birlik ülkelerinin hasılasını negatif etkilemesi, birlik dışı ülkelerin yüksek büyümenin taşma etkisinden faydalanamayacağını göstermektedir. Burada ortaya çıkan bir diğer sonuç, konjonktür dalgalanmalarının senkronizasyonunun küresel kriz ve sonrasındaki durgunluk ve takip eden borç krizi sonucunda sağlanamamış olmasıdır. Dolayısıyla birlik dışı ülkelerin dış ticaret işlemlerini nispeten istikararlı tek bir pazar ile yürütmeleri ve bundan fayda elde etmeleri mümkün görünmemektedir.

Son olarak euronun faturalandırmada kullanımının artması ve bölge içindeki kur farklılıklarının azalması, birlik ülkesi firmalarının rekabet gücünü artırarak birlik dışı ülkelerin ihracatını olumsuz şekilde etkilemektedir. Nihayetinde euronun inceleme dönemi için birlik dışı ülkeler üzerinde pozitif bir katkısının mevcut olmadığı görülmektedir.

Birlik Dışı Ülkelere İlişkin Politika Önerileri:

1. İlk olarak Avrupa Birliği'ne üye birlik dışı ülkeler ile ilgili olarak bu ülkelerin euro alanına dahil olmaları euro ülkelerinin içinde bulunduğu borç krizinin yükünü üstlenmelerini gerektirecektir. Ancak birliğin borç krizinden zarar görmesi ile Avrupa Birliği üyesi ancak parasal birlik üyesi olmayan ülkeler, birliğin dağılması riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak birliğin dağılmasının, her anlamda üye ülkeler üzerinde kısa dönemde hasıla kayıpları ortaya çıkaracağına dair literatürde geniş bir konsensus bulunmaktadır. Diğer taraftan birliğin dağılması ile uzun dönemde birliğin saplayacağı faydaları yararlanamayacaklardır. Dolayısıyla bu ülkelerin borç yükünü paylaşmaları gerekliliği ve parasal birlik üyesi olsun olmasın her anlamda üye ülkeler arasında bir finansal aktarım sisteminin hayata geçirilmesi gerekli görülmektedir.
2. Parasal birliğe üye olmayan ancak Avrupa Birliği üyesi ülkeler için ikinci soru parasal birlik alanına katılıp katılmamaktır. Parasal birliğin içerisinde bulunduğu borç krizi, cari açığın kapatılması için döviz kuru politikasının kullanılamamaktadır. Bununla birlikte para politikası özerkliğinin kaybedilmesi ve finansal şoklar karşısında da para politikası uygulamalarından yararlanılamaması en azından finansal aktarım sistemi yanı sıra ortak mali politikaların oluşturulmasına kadar ülkelerin birlik dışında kalmaları gerektiğini göstermektedir.
3. İkinci olarak Türkiye gibi parasal birliğe aday ülkeler için Avrupa Parasal Birliğine dahil olmak en azından orta vadede çekici değildir. Bunun nedeni olarak finansal aktarım mekanizmasının kısa dönemde oluşturulabilir olmasının yanı sıra ortak bir maliye bakanlığı ya da uluslararası benzer bir kuruluşun uzun vadede hayata geçirilemeyecek olmasına ilişkin var olan konsensustur. Bu görüşe, Avrupa Parasal Birliği ülkeleri temsilcileri de katılmaktadır.
4. Uzun vadede ise parasal birliğe girecek ülkeler için mali birliğin sağlanması ve tam uluslararası risk paylaşımının hayat bulması ile Avrupa Parasal Birliği'nin performans etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği açıktır.

5. Uzun vadede parasal birliğin etkilerinin pozitif olması durumunda birlik dışı ülkeler için, birliğin faydalarından yararlanmak akılcı olacaktır. Parasal birliğin sağlamış olduğu faturalandırmada euronun kullanımının etkileri ve kur oynaklığının azaltılmasının etkileri birlik ülkelerinin firmalarına rekabet gücü kazandırırken, birlik dışı ülkelerin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Diğer taraftan dış ticarete işlem maliyetlerinin ortadan kaldırılması, kurların istikrarlı yapısının uzun vadeli sözleşmelere izin vermesi, ulusal merkez bankasının kaldırılması ve rezerv tutma miktarının azalması, artan fiyat şeffaflığı ve daha güçlü bir paraya sahip olunması yanı sıra daha güvenilir bir parasal otoriteye sahip olmanın sağlayacağı avantajlar açıktır. Bu avantajların sağlayacağı refah kazancı göz önüne alındığında Avrupa Parasal Birliği'nin ilgili sorunları aşması durumunda birliğe katılmanın faydalarının maliyetlerini aşacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla uzun vadede parasal birliğe katılmak, birlik dışı ülkeler için gerekli bir strateji halini almaktadır.

SONUÇ

Dış ticaretten kazanç sağlamak isteyen ülkeler çeşitli anlaşmalar vasıtası ile ticarete serbesti getirmektedirler. Bu anlaşmalar ile taraf ülkeler arasında ticaret engelleri kaldırılmakta ve üçüncü ülkelere karşı çeşitli kısıtlamalar getirilmektedir. Ülkeler böylece ekonomiyi canlandırmayı ve refah seviyesini artırmayı amaçlamaktadırlar. Bu tip anlaşmaların en dar kapsamlısı Serbest Ticaret Bölgesi olurken daha ileri aşamaları şöyle sayılabilir: Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik, Parasal Birlik, Tam Ekonomik Birlik.

Ekonomik entegrasyonun ileri aşamalarından birisi parasal birliktir. Optimum para sahası teorisi parasal birliğin teorik çerçevesini çizmektedir. Ancak optimum para sahası teorisi, olası üye ülkelerin karakteristiklerini ortaya koyarak ortak para sahasının tanımını yapmaya çalışmaktadır. Böylece optimum para sahasının parasal birliğin net etkisini ortaya koyması mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla Mundell'in de vurguladığı gibi parasal birliğin etkilerinin araştırılması ampirik bir konu halini almaktadır.

Bu çalışmanın odak noktasını Avrupa Parasal Birliği'nin makroekonomik performans üzerine etkisi oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinin dünya ticaretinin neredeyse 5'te 1'ini³³⁷ yaptıkları düşünüldüğünde Birliğin, küresel ölçekteki önemi anlaşılabilir.

Bu çalışmada birliğin üye ülkeler ve birlik dışı ülkeler üzerindeki etkileri ön bir analiz olarak tablo ve grafikler yardımı ile incelenmiştir. İnceleme temel makroekonomik büyüklüklerden büyüme oranı, enflasyon oranı, cari işlemler dengesi, işsizlik oranı, doğrudan yabancı yatırımlar ve döviz kuru serileri aracılığı ile yapılmıştır.

Parasal birliğin inceleme döneminde genel eğilim olarak üye ülkeler üzerinde büyümeyi azaltıcı ve büyüme istikrarsızlığını artırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

³³⁷ AB27 ülkeleri 2010 yılında dünya ithalatının %18'ini, ihracatının ise %17'sini yapmaktadırlar.

Enflasyon oranlarının ve enflasyonun standart sapmasının azaldığı görülmektedir. İşsizlik oranlarına bakıldığında euro'ya geçişle birlikte üye ülkelerin işsizlik oranlarının düştüğü diğer taraftan işsizlik volatilitésinin azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Cari işlemler dengesi rakamları incelendiğinde bazı ülkelerin açık bazı ülkelerin fazla verdiği görülmektedir. Almanya'nın cari fazlası diğer ülkelere nispeten çok daha fazla artmıştır. Standart sapma rakamları incelendiğinde AB12 ülkelerinde genel olarak bir artış meydana geldiği görülmektedir. Sonuç olarak istikrarsızlığın arttığı ve daha önemlisi açık verenlerin ve fazla verenlerin giderek dengeden uzaklaştıkları görülmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin euroya geçişle birlikte genel olarak azaldığı ve nispeten daha istikrarsız bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan euroya geçişle birlikte reel döviz kurlarının ortalama olarak düştüğü ve standart sapmasının yükseldiği görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırım azalışı, büyümedeki azalış ile tutarlıdır. Reel kur düşüşü ise birlik ülkelerinin rekabet artışı elde ettiğini göstermektedir. Güney Avrupa ülkelerinin nispeten düşük verimlilik ile cari açık vermesi diğer taraftan yüksek verimliliğe sahip Almanya'nın cari fazla vermesi bu açıdan anlamlıdır.

Birlik dışı ülkelere ilişkin makroekonomik değişkenler incelendiğinde enflasyon ve cari işlemler dengesi rakamlarında genel bir eğilim olduğu görülmektedir. Genel olarak euroya geçiş dönemi baz alındığında, enflasyon oranlarının düştüğü, cari işlemler fazlasının arttığı ya da açığının kapandığı ve istikrarsız hale geldiği görülmektedir. Enflasyon oranlarının düşmesinin ve istikrar kazanmasının birlik dışı ülkelerin enflasyon oranlarını düşürdüğü ya da en azından enflasyon ihraç etmeyerek birlik dışı ülkelerin enflasyon oranlarına yükseliş yönünde bir katkı yapmadığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra birlik ülkelerinin cari işlem dengesinde ortaya çıkan açıklar karşısında birlik dışı ülkelerin cari işlemler dengesinin yükselme eğiliminde olması tutarlı görülmektedir. Ancak diğer makroekonomik değişkenler açısından göstergeler arasında bir uyumun mevcut olmadığı görülmektedir.

Buraya kadar yapılan çıkarsamalar, makroekonomik büyüklüklerin ortalama ve standart sapmalarındaki değişimlerin incelenmesi ile yapılmıştır. Ancak çalışmada üye ülkeler ve birlik dışı ülkelerin verileri kullanılarak yapılan ticaret çekim modeline ilişkin panel EKK analizi sonuçları incelendiğinde parasal birliğin birlik ülkelerinin dış ticareti üzerinde pozitif

bir etkiye sahip olduğu gör÷lmektedir. Burada önemle vurgulanması gereken bir nokta parasal birliği temsil eden yapay değişkenin katsayısının pozitif olmasının, ticaret doğurucu bir etkinin mevcut olduğuna işaret etmesidir. Diğer bir deyişle katsayının pozitif olması, ticaret doğurucu etkinin ticaret saptırıcı etkiyi aştığını göstermektedir. Ampirik analiz ile birliğin, dış ticaret üzerinde pozitif bir etkiye sahip olması teorik beklenti ile tutarlıdır.

Parasal birliğin kuruluş amacı, ortak paraya geçişin faydalarından yararlanarak üye ÷lkelerin refah seviyesinin artırılmasıdır. Teorik olarak birliğin ana etkisinin dış ticaret üzerinde ve pozitif yönlü olacağı beklentisi mevcuttur. Ampirik analiz ile dış ticaret üzerindeki pozitif etkinin varlığı ortaya konmuştur. Ancak parasal birlik başta ticaret olmak üzere ÷lkelerin refah seviyesini birçok farklı kanaldan etkilemektedir. Bu anlamda parasal birliğin refah etkilerinin etkisinin ölçülmesi için yeni bir panel EKK analizi yapılmıştır. Böylelikle parasal birliğin hasıla üzerindeki etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Hasıla çekim modeli sonuçları, parasal birliğin, birlik ÷lkelerinin hasılasına ya negatif bir katkı yaptığını ya da katkı yapmadığını göstermektedir.

Avrupa Parasal Birliği'nin hasıla üzerindeki negatif etkilerinin birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak 2008 küresel krizi sonucunda daralan AB ÷lkeleri krizin etkilerinden kurtulmak için genişletici politika uygulamalarını tercih etmişlerdir. Bu politika uygulamaları ise ÷lkelerde bütçe açığı sorununa yol açmıştır. Diğer bir ifade ile 2008 küresel krizi borç krizi haline dönüşmüştür. Bütçe açığı mali baskınlığa neden olarak ÷lkelerin ekonomik yapısı ve büyümesi üzerinde negatif bir katkıya sahiptir.

İkinci olarak euro bölgesi ÷lkeleri arasındaki yaşam tarzları ve geleneklerinden kaynaklanan farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar ÷lkelerin işgücü verimliliği farklarının temelini oluşturmaktadır. Güney ÷lkeleri düşük verimlilik ve yüksek tüketim (düşük tasarruf) ile cari açık vermektedirler. Kuzey ÷lkelerinde ise süreklilik arz eden cari fazla durumu söz konusudur. Cari açığın ulusal paranın devalüasyonu ile bir dereceye kadar giderilmesi mümkünken parasal birlik içerisinde böyle bir ihtimal mevcut değildir. Nihayetinde cari açık tasarruf düzeyi düşük güney ÷lkelerinde dış borç ile kapatılmaktadır. Dış borç artışı ise yüksek faiz ile gerçekleştirilmekte nihayetinde dış borç ve dolayısıyla mali baskınlık artmaktadır. Dış borç iki şekilde krize neden olmaktadır. İlk olarak İtalya ve İspanya'nın yaşamış oldukları gibi varlık ve yükümlülük dengesinin yanı sıra cari dönemdeki faiz ve

anapara ödemeleri ile nakit stoku uyumsuzluğudur. İkinci olarak Yunanistan'da baş gösteren borçların varlıkları aşması sonucunda ortaya çıkan ödeyememe durumudur.

Diğer bir etki ise yüksek borç stokundan kaynaklanmaktadır. Yüksek borç stoku, mali baskınlığa, mali baskınlık ise bir taraftan kredi miktarının sıkılaşmasına diğer taraftan parasal aktarım kanallarının etkinliğinin bozulmasına neden olmaktadır. Avrupa Merkez Bankası, politika faiz oranlarını kullanarak fiyat istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Avrupa Parasal Birliği içerisinde etkin bir mali kurum yoktur. Diğer taraftan finansal şoklar karşısında, şokun maliyetinin ülkeler arasında paylaşılacak bir mali transfer mekanizması da bulunmamaktadır (no-bailout rule). Dolayısıyla borçlarını finanse etmeye çalışan ülkeler için tek olasılık piyasadan borç almak olmaktadır. Bu durumda yüksek faizli devlet tahvilleri, politika faizlerini bozmakta ve nihayetinde merkez bankasının aktarım kanallarını kullanarak ekonomiyi yönlendirme çabalarını boşa çıkarmaktadır.

Krizle karşı karşıya kalan İspanya %6,5 ve İtalya %7'nin üzerinde bir faizle piyasadan borçlanmıştır. Bu durumda borç faizlerinin yıllık büyüme oranını aştığı görülmektedir. Piyasa faizlerinin büyüme seviyesini aşmış olması, borç hasıla oranının yıldan yıla arttığı anlamına gelmektedir. Bu durumda borç krizi yaşayan birlik ülkelerinin sürdürülebilir faiz oranlarından finansman sağlayabilmelerinin giderek zorlaştığı ortaya çıkmaktadır.

Para politikasının etkinsizleşmesi, sürdürülemez faiz oranları ile finansman sağlanması ve dolayısıyla borç-hasıla oranının büyümesi, ülkeler arasındaki mevcut verimlilik farklılıkları ve dolayısıyla ortaya çıkan cari işlemler dengesizlikleri; diğer taraftan mevcut ekonomik tablo nedeni ile derecelendirme kuruluşlarının bölge ülkelerinin (Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz ve Malta) kredi notunu düşürmesi sermayenin bölge ülkelerini riskli olarak algıladığını göstermektedir. Derecelendirme kuruluşları borç krizinin devam etmesi durumunda bölge ülkelerinin kredi notunun yatırım yapılamaz seviyeye indirilebileceğini vurgulamaktadırlar.

Diğer taraftan teorik olarak ortaya konduğu üzere Avrupa Parasal Birliği'nin birlik dışı ülkeler üzerinde çeşitli kanallardan etkileri mevcuttur. Bu etkiler; başta dış ticaret etkisi olmak üzere yüksek büyümenin taşma etkisi, konjonktür hareketlerinin yüksek senkronizasyonunun etkisi, dış ticaret işlemlerinin faturalandırılmasında euronun kullanımının etkisi ve birlik içinde kur farklılıklarının ortadan kalkmasının etkileridir. Elde edilen ampirik sonuçlar teorik

beklenti ile birleştirildiğinde ilk olarak dış ticarete ticaret doğrucu etkinin ticaret saptırıcı etkiyi aşması birlik dışı ülkelerden, birlik ülkelerine doğru ticaretin kaydığını göstermektedir. Diğer önemli sonuçlar euronun birlik ülkelerinin hasılasını negatif yönde etkilemesidir. Bu durumda birlik dışı ülkelerin yüksek büyümenin taşma etkisinden faydalanamayacağını göstermektedir. Diğer önemli bir sonuç, konjonktür dalgalanmalarının senkronizasyonu, son dönemde yaşanan küresel kriz ve sonrasındaki durgunluk ve takip eden borç krizi sonucunda sağlanamamıştır. Dolayısıyla birlik dışı ülkelerin bundan da fayda elde etmesi beklenmemektedir.

Diğer taraftan euronun faturalandırmada kullanımının zaman içerisinde nispeten arttığı ve kur farklılıklarının bölge içinde ortadan kalktığı görülmektedir. Bu iki durum birlik ülkesi firmalarının rekabet gücünü artırarak birlik dışı ülkelerin ihracatını olumsuz şekilde etkilemektedir. Nihayetinde euronun inceleme dönemi için birlik dışı ülkeler üzerinde pozitif bir katkısının mevcut olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak yaşanan mali baskınlık, borç krizi ve politika araçlarının etkinsizliği dolayısıyla finansal şoklara karşı güçsüz Avrupa Parasal Birliği'nin, hem birlik ülkeleri hem de birliğin yakın dış ticaret ilişkisi içerisinde olduğu birlik dışı ülkeler üzerinde refah bağlamında pozitif bir katkısının mevcut olmadığı görülmektedir. Türkiye gibi parasal birliğe aday ülkeler ve Avrupa Birliği'nde olan ancak parasal birliğe girmeyen ülkeler için Avrupa Parasal Birliğine dahil olmak en azından orta vadede çekici değildir. Uzun vadede ise parasal birliğe girecek ülkeler için mali birliğin sağlanması ve tam uluslararası risk paylaşımının hayat bulması ile Avrupa Parasal Birliği'nin performans etkilerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği açıktır.

KAYNAKÇA

- Aghion, Philippe, Philippe Bacchetta, Romain Rancie`re ve Kenneth Rogoff, “Exchange rate volatility and productivity growth:The role of financial development”, *Journal of Monetary Economics*, 56, 494–513, 2009.
- Al Kholifey, Ahmed ve Ali Alreshan, “GCC monetary union”, *Bank for International Settlements, IFC Bulletin No:32, 2010, s.17, <http://www.bis.org/ifc/publ/ifcb32b.pdf>*.
- Alter, Karen J. And Steinberg, David, “The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community”, *Buffett Center for International and Comparative Studies, Working Paper No.07-001, 2007*.
- Appleyard, Dennis R. ve Alfred J. Field, **International Economics: Trade Theory and Policy**, 3. baskı, McGraw-Hill:Boston, 1998.
- Aristovnik, Aleksander ve Meze Matevz, “The Economic and Monetary Union's effect on (international) trade: the case of Slovenia before euro adoption”, *Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No: 17445, 2009*.
- Artıran, Pınar, “DTÖ Sisteminde Bölgesel Ticaret Anlaşmaları ve AB Dış Ticaret Politikası: Fırsatlar ve Sorunlar”, *Çok Taraflı İlişkiler ve AB'nin Geleceği Konferansı, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bahçeşehir Üniversitesi 29 Nisan 2011*.
- Angeloni, Ignazio, Michael Flad ve Francesco Paolo Mongelli, “Economic And Monetary Integration of the New Member States Helping to Chart the Route”, **European Central Bank Occasional Paper Series**, NO. 36 / September 2005.
- Asteriou, Dimitrios ve Stephen G. Hall, **Applied Econometrics: A Modern Approach Using EViews and Microfit**, China:Palgrave MacMillan, 2007.
- Avrupa Komisyonu Ekonomik ve Mali Konular Genel Müdürlüğü, “Küresel Krizin AB Üyesi Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Gelecek Döneme İlişkin Beklentiler”, *T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2011*.

- Baldwin, R., "On the Microeconomics of the European Monetary Union," *European Economy*, Special Issue No. 1, "One market one money" içinde, European Commission, Brussels, 1991.
- Balkır, Canan, "AB'nin Dış Ekonomik İlişkilerinin Parametreleri", Avrupa Birliği'nde Değişen Dinamikler Ortak Çatıştay Raporu içinde, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı ve TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kasım 2006.
- Ball, Laurence Ball ve Niamh Sheridan, "Does Inflation Targeting Matter?", **NBER Working Paper Series**, Working Paper 9577, 2003.
- Baltagi Badi H., "A Concise Derivation of the Wallace and Hussain Fixed Effects Transformation—Solution", *Problems And Solutions, Econometric Theory*, 20, 2004, 989–993, 2004.
- Baltagi, Badi H., **Econometric Analysis of Panel Data**, 4. baskı, John Wiley & Sons Ltd: UK, 2008.
- Barrell, Ray, vd., "The impact of EMU on growth and employment", European Commission, *European Economy, Economic Papers 318*, April 2008.
- Bayraktutan, Yusuf, **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri: Bölgeselleşme ve Küreselleşme**, 4. baskı, Ankara: Yayın Dağıtım, 2007.
- Bekx, Peter, "The Implications of the Introduction of the Euro for non-EU Countries", European Commission, **Euro Papers**, Economic and Financial Affairs, Number 26, 1998.
- Berger, Helge ve Volker Nitsch, "The Euro's Effect on Trade Imbalances", **IMF Working Paper**, WP/10/226, 2010.
- Bergman, U. Michael, "Do Monetary Unions Make Economic Sense? Evidence from the Scandinavian Currency Union, 1873-1913" *Scandinavian Journal of Economics*, 101(3), 363-377, 1999.
- Bernaldo de Quiros, Lorenzo, "The European Monetary Union: A Political Time Bomb", **The Cato Journal**, An Interdisciplinary Journal of Public Policy Analysis, Volume 18, Number 2, Fall 1998, ss.143-160.
- Blassa, Bela, **The Theory of Economic Integration**, Illinois:Richard D. Irwin, Inc., 1961.

- Bordo, Michael C. ve Lars Jonung, “The Future of EMU: What Does The History of Monetary Unions Tell Us? ”, in **Monetary Unions Theory, History, Public Choice** Edited by Forrest H. Capie and Geoffrey E. Wood, Routledge: USA and Canada, 2003.
- Brander, James A., “Strategic Trade Policy”, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No. 5020, 1995.
- Bun, Maurice J.G. ve Franc J.G.M. Klaassen “Has the Euro Increased Trade?”, **Tinbergen Institute Discussion Paper**, TI 2002-108/2, 2002.
- Cansen, Ege, “Euro “dama” dedi”, *Hürriyet Gazetesi*, 26.11.2011.
- Capie, Forrest, “Monetary Unions in Historical Perspective: What Future for the Euro in the International Financial System”, **Open Economies Review**, 9:S1, 1998.
- Carbaugh, Robert J., **International Economics**, USA: South-Western-Thomson Corporation, 2005.
- Chauffour, Jean-Pierre and Loukas Stemitsiotis, “The Impact Of The Euro On Mediterranean Partner Countries”, European Commission, Economic and Financial Affairs, **Euro Papers**, Number 24, 1998.
- Chown, John, **A History of Monetary Unions**, Roudledge: London and New York, 2003.
- Colander, David C., **Macroeconomics**, 3. baskı, USA: Irwin/McGraw-Hill, 1998.
- Çağlayan, Zafer, “Cari Açığa Karşı “İhracata Dönük Üretim Stratejisi” ve “Girdi Tedarik Stratejisi” Devreye Giriyor”, *Ekonomi Bakanı, TİSK, İşveren Dergisi*, Eylül 2011.
- Davis, E Philip ve Olga Pomerantz, “The Impact Of EMU On Real Exchange Rate Volatility Of EU Countries”, **National institute economic review**, No. 208, 2009.
- De Nardis, Sergio ve Claudio Vicarelli (2003) “Currency Unions and Trade: The Special Case of EMU”, **Review of World Economics**, Vol. 139 (4), 2003, ss.625-649.
- De Nardis, Sergio, R. De Santis ve C. Vicarelli, “The Euro's Effect on Trade on a Dynamic Setting”, **The European Journal of Comparative Economics**, Vol:5, No:1, 2008, ss.73-85.

- De Souza, Lúcio Vinhas, “Trade Effects of Monetary Integration in Large, Mature Economies” A Primer on the European Monetary Union”, **Kiel Working Paper**, No. 1137, 2002.
- De Vanssay, Xavier, “Monetary Unions in Historical and Comparative Perspective”, http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/konference/08/08_xv1.pdf, 1999.
- Doğan, Tuğba, “AB Dış Ticaret Politikası”, İzmir Ticaret Odası, 2010.
- Dutta, Jyoti Prakash, “Issues and Prospects of Free Trade Agreements for Bangladesh: Theory and Experience”, Regional Conferance of Bangladesh Economic Association on Regional cooperation, Public Expenditure Reforms and Industrialization, Chittagong University, 24 December 2003.
- Dwan, Renata (2000), “Jean Monnet and the European Defence Community, 1950-54”, *Cold War History*, Vol.1, No.1, s.141.
- ECB, “The International Role of The Euro”, European Central Bank, Eurosystem, 2008.
- Edwards, Sebastian and I. Igal Magendzo, “Independent Currency Unions, Growth, and Inflation”, **Monetary And Economic Studies** (Special Edition), Vol:20, Issue:S1, 2002, ss.215-232.
- Eichengreen, Barry ve Douglas A. Irwin, “The Role Of History In Bilateral Trade Flows”, **NBER Working Paper Series**, Working Paper 5565, 1996.
- Elu, Juliet U. ve Gregory N. Price, “Regional Euro-Currency Integration And Economic Growth in Sub-Saharan Africa”, **African Economic Conference** (AEC), November 12-14, Tunis, Tunisia, 2008.
- Engel, Charles ve John H. Rogers, “How Wide Is the Border?”, **The American Economic Review**, Vol. 86, No:5, 1996, ss.1112-1125.
- Erim, Neşe, **İktisadi Düşünce Tarihi**, Ankara: Palme Yayıncılık, 2007.
- Erlat, Haluk, “Panel Data: A Selective Survey”, Department of Economics, 2. Revizyon, METU, Ankara, 2008.
- Ertürk, Emin, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993.

- Ertürk, Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri**, 3. Baskı, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:199, Vıpaş Aş Yayın No:75, Bursa, 2002.
- European Central Bank, "Economic and Monetary Union (EMU)", <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.en.html#stage1>, Erişim: 15 Ocak 2011.
- European Commission, "Green Paper On The Practical Arrangements For The Introduction Of The Single Currency", **COM/95/333 final**, Brussels,1995.
- European Commission, Economic Evaluation of the Internal Market, European Economy, **Reports and Studies**, No. 4, 1996.
- European Commission, "Extra-EU Trade in Goods", http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Extra-EU_trade_in_goods, 2010.
- European Council in Copenhagen, Conclusions of the Presidency, http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/72921_en.pdf, Haziran 1993.
- European Movement, Congress of Europe, 1948-20008: Building the Europe of the Future Together, 2008.
- European Union, Treaty of Maastricht on European Union, http://europa.eu/legislation_summaries/economic_and_monetary_affairs/institutional_and_economic_framework/treaties_maastricht_en.htm, Erişim: 12 Aralık 2010.
- Faruqee, Hamid, "Measuring the Trade Effects of EMU", IMF, European Department, **IMF Working Paper**, WP/04/154, 2004.
- Flam, Harry ve Hakan Nordström, "Trade Volume Effects of the Euro:Aggregate and Sector Estimates", **Seminar Paper**, No. 746, Institute For International Economic Studies, Stockholm University, 2003.
- Fleming, J. Marcus, "On Exchange Rate Unification", **The Economic Journal**, Vol. 81, No. 323, 1971, ss. 467-488.
- Frankel, Jeffrey ve Shangjin Wei, "Trade Blocs and Currency Blocs," **NBER Working Paper Series**, Working Paper 4335, 1993.

- Frankel, Jeffrey, “**On the Euro: Impacts on Members and Non-Members**”, The European Conference Centre, Luxembourg, 3-4 December 1998; İçinde: The Euro as a Stabilizer in the International Economic System, Editörler: Robert Mundell and Armand Clesse, Kluwer Academic Publishers, Norwell MA, 1999.
- Frankel, Jeffrey ve Andrew Rose, “An Estimate Of The Effect Of Common Currencies On Trade And Income”, **Quarterly Journal Of Economics**, Volume:117, Issue:2, 2002, ss.437-466.
- Froyen, Richard T. ve Douglas F. Greer, **Principles of Macroeconomics**, NewYork: MacMillan Publishing Company, 1989.
- Gerlach, Stefan ve Mathias Hoffmann, “The Impact of the Euro on International Stability and Volatility”, European Commission, European Economy, **Economic Papers 309**, March 2008.
- Ghosh, Atish R., Anne-Marie Gulde ve Holger C. Wolf, **Exchange Rate Regimes: Choices and Consequences**, The MIT Pres:USA, 2002.
- Golovko, Anna, “ekim Modeli: Avrasya lkelerinin Dış Ticareti”, **EconAnadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi**, 17-19 Haziran, Eskişehir, Türkiye, 2009.
- Grabner, Michael, “The Costs and Benefits of Monetary Union”, June 2003, Department of Economics, University of California, www.econ.ucdavis.edu/graduate/mgrabner/research/monetary_union.pdf, Erişim: 07.12.2010.
- Gradzewicz, Michal ve Krzysztof Makarski, “The Macroeconomic Effects of Losing Autonomous Monetary Policy after the Euro Adoption in Poland”, National Bank of Poland, **Working Paper No. 58**, 2009.
- Haber, Gottfried ve Reinhard Neck, “Shall the New EU Members Introduce the Euro? Some Macroeconomic Policy Effects”, **Atlantic Economic Journal**, 33:139–149, 2005.
- Halıcioğlu, Ferda, “Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Alternatiflerinin Statik Etkileri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, III (1) 1997.
- Hamada, Koichi, “The Choice of International Monetary Regimes in a Context of Repeated Games”, **Open Economies Review**, 9:S1, 1998.

- Hamada, Koichi, "A Calculus of Participation Approach to Monetary Integration in Asia." Paper presented at the Seoul Conference of Korea Money and Finance Association, 2004.
- Harris, Richard and Robert Sollis (2003), **Applied Time Series Modelling and Forecasting**, United Kingdom: John Wiley and Sons.
- Hawkins, John and Paul Mason, "Economic aspects of regional currency areas and the use of foreign currencies", Bank for International Settlements, **BIS Papers No 17**, Mayıs 2003, <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap17c.pdf>.
- Holden, Michael, "Stages of Economic Integration: From Autarky to Economic Union", Parliamentary Research Branch, Library of Parliament, PRB 02-49E, 2003.
- Hsiao, Cheng, **Analysis of Panel Data**, 2. baskı, Cambridge University Press: United Kingdom, 2003.
- Ing, Joanne Tan Nuo, "The possibility of an Asian monetary union drawing from the EMU experience", **Asia Europe Journal**, (2003) 1, 2003.
- Ingram, J. C., "Comment: The Currency Area Problem", Monetary Problems of International Economy içinde, University of Chicago Press, 1969.
- James, Wil, "Council of Europe", **CIVITAS**, Institute for the Study of Civil Society, 2007.
- Jan Tinbergen, **International Economic Integration**, Amsterdam:Elsevier Publishing Company, 1950.
- Janus, Thorsten ve Daniel Riera-Crichton, "The Euro, Real Exchange Rate Stability And Output Performance", University of Wyoming, Department of Economics and Finance, www.uwyo.edu/tmjanus/Eurodraft-March25.pdf, Erişim Tarihi: 03.05.2011.
- Jin, Ngiam Kee, "Financial And Monetary Cooperation In East Asia: The Singapore Perspective", **PECC Finance Forum Conference**, Issues and Prospects for Regional Cooperation for Financial Stability and Development, Hilton Hawaiian Village, Honolulu, August 11-13, 2002.
- Kamps, Annette, "The Euro As Invoicing Currency In International Trade", European Central Bank, **Working Paper Series**, No: 665, 2006.

- Karlinger, Liliane, “The Impact Of Common Currencies On Financial Markets: A Literature Review And Evidence From The Euro Area”, **Bank of Canada Working Paper 2002-35**, Bank of Canada, Ottawa, 2002.
- Karluk, Rıdvan ve Tonus Özgür, Avrupa Para Birliği, Euro ve Geleceği, **Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı:1-2, 1998, Eskişehir, ss.261-293.
- Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2009.
- Kellermann, Christian ve Andreas Kammer, “Deadlocked European Tax Policy. Which Way Out of the Competition for the Lowest Taxes?”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, 2009.
- Kenen, Peter, “The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View”, **Monetary Problems of the International Economy** içinde Editöler, R. Mundell ve A. Swoboda, The University of Chicago Press, Chicago, 1969.
- Kenen, Peter, “Currency Unions and Trade: Variations on Themes by Rose and Persson” Reserve Bank of New Zealand, **Discussion Paper Series**, DP/2002/08, 2002.
- Kenneth A. Reinert, "Gravity Models", **Princeton Encyclopedia of the World Economy**, 2009, <http://mason.gmu.edu/~kreinert/paperspdf/gravmod.pdf>.
- Keynes, John Maynard, “**The Economic Consequences of the Peace**”, 1919, www.Abika.com.
- Keynes, John Maynard, “**The General Theory of Employment, Interest and Money**”, 1936, <http://gutenberg.net>.
- Khan, Mohsin S., “The GCC Monetary Union: Choice of Exchange Rate Regime”, Working Paper Series, No:WP09-01, 2009.
- Kibritçioğlu, Aykut, “Friedrich List’s Infant Industry Argument”, **Munich Personal RePEc Archive (MPRA)**, MPRA Paper No:2549, 1996.
- Kim, Sunwoong, “Lack of Convergence across Former West German States”, Working Paper, Department of Economics, University of Wisconsin, 2003.
- Kindleberger, Charles P., **Uluslararası İktisat**, çev. Necdet Serin, Ankara: Doğan Yayınevi, 1970.

- Kowalski, Przemyslaw, “Impact of Changes in Tariffs on Developing Countries' Government Revenue”, OECD Trade Policy Working Papers No:18, **OECD Publishing**, 2005.
- Kramer, Hans R., “Experience With Historical Monetary Unions”, **Kieler Diskussionsbeiträge**, Zu Aktuellen Wirtschaftspolitischen Fragen, Institut Für WeltWirtschaft Kiel, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/48044/1/020009046.pdf>, 1970.
- Kreinin, Mordechai E., **International Economics: A Policy Approach**, 8. Baskı, Harcourt Brace&Company:USA, 1998.
- Kronberger, Ralf, “A Cost-Benefit Analysis of a Monetary Union for MERCOSUR with Particular Emphasis on the Optimum Currency Area Theory?”, **Integration and Trade**, Inter-American Development Bank, Integration And Regional Programs Department, Institute For The Integration Of Latin America And The Caribbean, Volume 6, No:16, January – June, 2002.
- Krugman, Paul R. ve M. Obstfeld, **International Economics**, 2. Baskı, USA: HarperCollins Pub., 1991.
- Krugman, Paul, “The Conscience of a Liberal”, The New York Times, 14.01.2011.
- Kumcu, Ercan, “Mali Birlik Olmadan Parasal Birlik”, Hürriyet Gazetesi, 17.09.2004.
- Kumcu, Ercan, “Seçenekler Tükenine Avrupa Kurtulur”, Hürriyet Gazetesi, 26.10.2011.
- Levin, Andrew, Chien-Fu Lin ve Chia-Shang James Chu (2002), “Unit Root Tests In Panel Data:Asymptotic And Finite-Sample Properties”, **Journal of Econometrics**, 108, 1–24.
- Lipsey, Richard ve Kelvin Lancaster, “The General Theory of Second Best”, **The Review of Economic Studies**, Vol:24, No:1, 1956 – 1957.
- Lipsey, Richard, “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, **Economic Journal**, 70, 1960, ss.496-513.
- Lipsey, Richard, “Comments on Types of Economic Integration”, In Fritz Machlup (ed.), **Economic Integration, Worldwide, Regional, Sectoral**, London:Macmillan, 1976.

- Lipsey, Richard, “Reflections on the general theory of Second best at its golden jubilee”, **International Tax Public Finance**, 14, 2007.
- Mancini-Griffoli, Tommaso ve L.L. Pauwels, “Is There a Euro Effect on Trade? An Application of End-of-Sample Structural Break Tests for Panel Data”, **HEI Working Papers**, No:04-2006, 2006.
- Mankiw, N. G., David Romer ve David N. Weil, “A Contribution to the Empirics of Economic Growth”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol:107, No:2, 1992, ss.407-437.
- Mankiw, N. G., **Principles of Macroeconomics**,3. baskı, USA:South-Western-Thomson, 2003.
- Mayer, Wolfgang, “The Infant-Export Industry Argument”, **The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique**, Vol. 17, No. 2, 1984, ss. 249-269.
- Marshall, George The "Marshall Plan" speech at Harvard University, http://www.oecd.org/document/10/0,3746,en_2649_201185_1876938_1_1_1_1,00.html, 1947.
- McConnell, Campbell R. ve Stanley L. Brue, **Economics**, 12th ed., McGraw-Hill Inc.:USA, 1993.
- McGowan, Danny, “Has the Euro Increased Trade?”, **The Michigan Journal Of Business**, Volume:1, Issue:2, 2008.
- McKinnon, Ronald I., “Optimum Currency Areas”, **American Economic Review**, Vol 53, 1963, ss.717-724.
- Meade, James E., **The Theory of Customs Union**, Amsterdam:North Holland Publ. Co., 1955.
- Meltzer, Allan H., “Leave the Euro to the PIGS”, **The Wall Street Journal**, 13 Eylül 2011.
- Melvin, Michael, **International Money and Finance**, 5. Baskı, Addison-Wesley Educational Publishers Inc:USA, 1997.
- Meredith, H. O., “Protection of Infant Industries”, **The Economic Journal**, Vol. 16, No. 61, 1906, ss.1-11.

- Micco, Alejandro, Ernesto Stein ve Guillermo Ordoñez, “The currency union effect on trade : early evidence from EMU”, Inter-American Development Bank, Research Department, **Working Paper**:490, 2003.
- Mundell, Robert A., “A Theory of Optimum Currency Areas”, **The American Economic Review**, Vol. 51, No. 4, 1961, ss. 657-665.
- Myrdal, Gunnar, **Economic Theory And Under-Developed Regions**, London: Gerald Duckworth & Co.,1959.
- Nitsch, Volker, “Honey, I Shrunk the Currency Union Effect on Trade”, **World Economy**, 25-4, 2002, ss.457-474.
- OECD, “General Assessment Of The Macroeconomic Situation”, OECD Economic Outlook, Volume 2011/2, 2011.
- OFKRAM, “Sıradaki Ülke Hangisi? Türkiye Tablonun Neresinde?”, Okan Üniversitesi Finansal Riskleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ekonomi Bülteni 93, 24 Kasım 2011.
- Okamura, Makoto ve Koichi Futagami, “A National-security Argument for Trade Protection”, **Journal of Economics**, 68, 1998, No. 1, ss.39-52.
- Organization of Eastern Caribbean States web sitesi, <http://www.oecs.org/about-the-oecs>.
- Özatay, Fatih, “Hangi Avrupa Birliği?”, Radikal Gazetesi, 28.11.2011.
- Özatay, Fatih, “Almanya Cin Fikirlere Karşı”, Radikal Gazetesi, 17.11.2011.
- Özbay, Pınar, Avrupa Para Birliği ve Euro, Türkiye cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, **Tartışma Tebliği No: 9702**, Eylül, 1997.
- Özbek, Orkun, “Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri Ve Geleceği”, AR&GE Bülten, Ekonomi, Aralık 2009.
- Özer, İtir, “Optimum Para Alanları Teorisi”, **Sosyo Ekonomi**, 2007-1/070104, 2007, ss:77-98.
- Özpençe, Özay, Avrupa Parasal Birliği’nde Maliye Politikası Koordinasyonu Ve Türkiye Analizi, T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No:2009/391, Ankara, 2009.
- Pakko, Michael R. ve Howard J.Wall, “Reconsidering the Trade-Creating Effects of a Currency Union”, **FRB St. Louis Review** 83-5, 2001, 37-45.

- Palabıyık, M.S. ve A. Yıldız, **Avrupa Birliği**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi, 2007.
- Papaioannou, Elias ve Richard Portes, “Costs and benefits of running an international currency”, *European Economy, Economic Papers*, No:348, 2008.
- Park, Donghyun, Innwon Park ve Gemma Esther B. Estrada, “Is the ASEAN-Korea Free Trade Area (AKFTA) an Optimal Free Trade Area?”, *Working Paper Series On Regional Economic Integration*, No:21, Asian Development Bank, 2008.
- Peersman, Gert, “Macroeconomic Effects Of Unconventional Monetary Policy In The Euro Area”, *International Macroeconomics, Discussion Paper No. 8348*, 2011.
- Persson, Torsten, “Currency Unions and Trade: How Large Is the Treatment Effect?” **Economic Policy**, Vol:16, No:33, 2001, ss.433-448.
- Pindyck, Robert S. ve Daniel L. Rubinfeld, **Econometric Models and Economic Forecasts**, 3. baskı, McGraw-Hill:USA, 1991.
- Ricardo, David, **Ekonomi Politiiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, çev. Tayfun Ertan, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık, 1997.
- Riezman, Raymond, “A Theory of Customs Union: The Three Country-Two Good Case”, **Review of World Economics**, Volume 115, Number 4, 1979, 701-715.
- Rivera-Batiz, Francisco L. ve Luis Rivera-Batiz, **International Finance and Open Economy Macroeconomics**, Newyork:MacMillan Publishing Company, 1993.
- Robson, Peter, **The Economics Of International Integration**, 4. baskı, London:Routledge, 1998.
- Rose, Andrew K., “One Money, One Market: Estimating The Effect Of Common Currencies On Trade”, **Nber Working Paper Series**, Working Paper:7432, 1999.
- Rose, Andrew K., Ben Lockwood, Danny Quah, “One Money, One Market: The Effect of Common Currencies on Trade”, **Economic Policy**, Vol:15, No:30, 2000, ss.7-45.
- Rose, Andrew K., “Currency Unions”, 2006, *faculty.haas.berkeley.edu/aroze/Palgrave.pdf*.
- Salvatore, Dominick, **International Economics**, 8. baskı, India:John Wiley and Sons, Inc., 2004.

- Santana-Gallego, Maria, F. J. Ledesma-Rodriguez, J.V. Perez-Rodriguez, I. Cortes-Jimenez, “Does a Common Currency Promote Countries’ Growth via Trade and Tourism?”, **The World Economy**, Vol:33, Issue:12, 2010, ss.1811-1835.
- Savaş, Vural, **İktisadın Tarihi**, 4. baskı, Ankara:Siyasal Kitabevi, 2000.
- Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 16. baskı, İstanbul:Güzem Can Yayınları, 2007.
- Smith, Adam, **Ulusların Zenginliği**, çev. Metin Saltoğlu, Ankara:Palme Yayıncılık, 2007.
- Sohn, Kiyoun ve Taek Dong Yeo, “Does The International Trade Help to Enhance National Security?”, *Korea and the World Economy*, IV, Seattle, USA, December 10-11, 2005.
- Statute of the Council of Europe, London, 5.V., <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/001.htm>, 1949.
- Sturm, Michael ve Nikolaus Siegfried, “Regional Monetary Integration In the Member States of the Gulf Cooperation Council”, European Central Bank, **ECB Occasional Paper Series**, No:31, Haziran 2005.
- Şen, Ali ve Hüseyin Altay, “Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10(1), 2009.
- Talia, Krim, “The Decline and Fall of the Scandinavian Currency Union 1914 – 1924: Events in the Aftermath of World War I”, Stockholm School of Economics, Working Paper Series in Economics and Finance, No:609, 2004.
- Tavlas, George S., “The Benefits and Costs of Monetary Union in Southern Africa: A Critical Survey of The Literature”, Bank of Greece, Eurosystem, **Working Paper**, No:70, 2008.
- Távora, Filipe, “The International Economy of Free Trade From reduction of tariffs to full integration of markets”, <http://www.relinter.webs.com/>, Erişim: 12.12.2011.
- The Cooperation Council For The Arab States Of The Gulf Secretariat General web sitesi, <http://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3>.

- The Treaty of Rome, Article 2,
http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, 1957.
- Tondl, Gabriele ve Iulia Traistaru-Siedschlag, “Regional Growth Cycle Synchronisation with the Euro Area”, The Economic And Social Research Institute, **Working Paper No. 173**, 2006.
- Tenreyro, Silvana, “On The Causes and Consequences of Currency Unions”, Department of Economics, Littauer Center 2000, Harvard University, 2001.
- Traistaru-Siedschlag, Iulia, “Macroeconomic Differentials And Adjustment In The Euro Area”, The Economic And Social Research Institute, **Working Paper No. 175**, Economic and Social Research Institute, Dublin, 2006.
- Treaty Establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I-III, Article 2,
<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>, 1951.
- Trichet, Jean-Claude, “The International Role Of The Euro”, President Speech of the ECB, delivered at the “Schierensee Gespräche”, 14 May 2004,
<http://www.ecb.eu/press/key/date/2004/html/sp040514.en.html>.
- Tunçsiper, Bedriye ve Şimal Yakut, “Avrupa Birliği'nin Ekonomik Parasal Birlik Hedefi Ve Türkiye'nin Uyumunu”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, OCAK 1998.
- van Rens, Engelina Johanna Maria Aimée, “Military Cooperation in Europe: From World War II to the Treaty of the Western European Union”, Masterclass Montesquieu Institute: Behind the Scenes of the EU, 2008.
- Ünsal, Erdal M., **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı**, İmaj Yayınevi:Ankara, 2005.
- Vergil, Hasan ve Ertuğrul Yıldırım, “AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, Ocak – Haziran 2006, 1-21.
- Viner, Jacob, **The Custom Union Issue**, London: Steven & Sons Ltd., 1950.
- Visser, Hans, **A Guide to International Monetary Economics: Exchange Rate Theories, Systems and Policies**, 3. baskı, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2004.

- Wallace, T. D. ve Ashiq Hussain, “The Use Of Error Components Models In Combining Cross Section With Time Series Data”, **Econometrica**, Vol:37, No:1, 1969.
- Ted Walther, **Dünya Ekonomisi**, Çeviri: Ünal Çağlar, Alfa Yayınları, 1175, Dizi No:91, 2002.
- Weber, Axel A., “Financial market stability,” Speech of President of the Deutsche Bundesbank, London School of Economics, London, 2008.
- Weyerstrass, Klaus ve Reinhard Neck, “Macroeconomic Consequences of the Adoption of the Euro: The Case of Slovenia”, **International Atlantic Economic Society**, 14:1–10, 2008.
- Willett, Thomas D. ve Mehrdad Jalalighajar, “U.S. Trade policy and National security”, **Cato Journal**, vol.3, No.3, Winter 1983/1984, ss.721-723.
- Wouldrigde, Jeffrey M., *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, Thompson South-Western:Kanada, 3.baskı, 2006.
- Yalçinkaya, T. ve A. Çakır, “Küresel Rekabet Ekseninde İhracatçı Firmalar İçin Bir Risk Faktörü: Sosyal ve Ekolojik Damping”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, 2004.
- Ziegler, William ve Rajna Patel, “The Impact Of The Euro On The Perceived Economic Growth Of The Bulgarian Economy: U.S. and Bulgarian Perspectives”, **International Business: Research Teaching and Practice**, 1(1), 2007.

EK 1: Birlik Üyesi Ülkelerin Toplam Kamu Borçları

	Belgium	Germany	Estonia	Ireland	Greece	Spain	France	Italy	Cyprus	Hungary	Malta	Netherlands	Austria	Poland	Slovenia	Slovakia	Finland
1995	130.2	55.6	8.2	81.2	97	63.3	55.5	120.9	51.8	85.6	35.3	76.1	68.2	49	18.6	22.1	56.6
1996	127.2	58.5	7.6	72.7	99.4	67.4	58	120.2	53.1	72.4	40.1	74.1	68.1	43.4	21.9	31.1	57
1997	122.5	59.8	7	63.7	96.6	66.1	59.2	117.4	57.4	62.9	48.4	68.2	64.1	42.9	22.4	33.7	53.9
1998	117.2	60.5	6	53	94.5	64.1	59.4	114.2	59.2	60.9	53.4	65.7	64.4	38.9	23.1	34.5	48.4
1999	113.6	61.3	6.5	48	94	62.4	58.9	113	59.3	60.8	57.1	61.1	66.8	39.6	24.1	47.8	45.7
2000	107.8	60.2	5.1	37.5	103.4	59.4	57.3	108.5	59.6	56.1	54.9	53.8	66.2	36.8	26.3	50.3	43.8
2001	106.5	59.1	4.8	35.2	103.7	55.6	56.9	108.2	61.2	52.7	60.9	50.7	66.8	37.6	26.5	48.9	42.5
2002	103.4	60.7	5.7	31.9	101.7	52.6	58.8	105.1	65.1	55.9	59.1	50.5	66.2	42.2	27.8	43.4	41.5
2003	98.4	64.4	5.6	30.7	97.4	48.8	62.9	103.9	69.7	58.6	67.6	52	65.3	47.1	27.2	42.4	44.5
2004	94	66.3	5	29.4	98.6	46.3	64.9	103.4	70.9	59.5	71.7	52.4	64.7	45.7	27.3	41.5	44.4
2005	92	68.6	4.6	27.2	100	43.1	66.4	105.4	69.4	61.7	69.7	51.8	64.2	47.1	26.7	34.2	41.7
2006	88	68.1	4.4	24.7	106.1	39.6	63.7	106.1	64.7	65.9	64.1	47.4	62.3	47.7	26.4	30.5	39.6
2007	84.1	65.2	3.7	24.9	107.4	36.2	64.2	103.1	58.8	67	62.1	45.3	60.2	45	23.1	29.6	35.2
2008	89.3	66.7	4.5	44.3	113	40.1	68.2	105.8	48.9	72.9	62.2	58.5	63.8	47.1	21.9	27.8	33.9
2009	95.9	74.4	7.2	65.2	129.3	53.8	79	115.5	58.5	79.7	67.8	60.8	69.5	50.9	35.3	35.5	43.3
2010	96.2	83.2	6.7	94.9	144.9	61	82.3	118.4	61.5	81.3	69	62.9	71.8	54.9	38.8	41	48.3

EK 2: Birlik Üyesi Ülkelerin Toplam Kamu Borçları

